דב פריד

מענטשן און צייטן

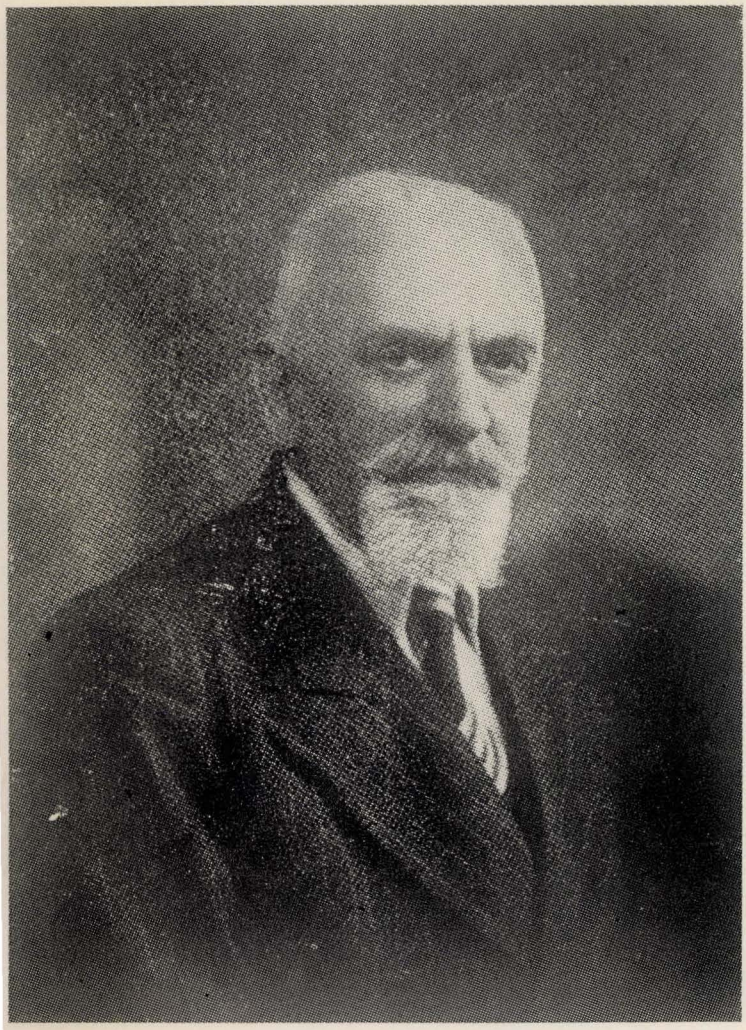
(סקיצן און בילדער)

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

פארלאג „לעצטע נייעס"
תל־אביב, תשכ"ג — 1962

החברה המאוחדת להדפסה בע"מ
רח' הרכבת 52, תל־אביב

פרוכטו פון חכמה

דב פריד, דער זקן הסופרים, האָט אַנגעהויבן שרייבן אין אן עלטער וועו שרייבער זענען שוין מיד. דאָך וועט זיין נישט ריכטיק אַנצונעמען, אז מיר האָבן דאָ צו טון מיט דער נישט זעלטענער דערשיינונג, אז מענטשן אין אַ געוויסן עלטער הייבן אָן צו מאָלן בילדער, אַדער שרייבן לידער צו נאָוועלן וויי א „האָבי", פאר דב פריד איז דאָס שרייבן נישט קיין „האָבי", ווייל אייגנטלעך האָט ער געשריבן בעל־פה אלע זיינע יאָרן. עס איז זעלטן צו טרעפן א מענטש, וואָס זאָל פאראייניקן אין זיך אזוי פיל לעבנס־דערפארונג, חכמה און אַבסטרואַציע־פעאיקייטן, ווי עס איז דער פאל מיט דב פריד. און תמיד האָט ער געהאָט וואָס צו דערציילן, און דאָס איז א פאָרם פון אַ גוטן שרייבער — בילדעריש און מיט הומאָר.

אַבער דב פריד איז ענלעך געוואָרן צו א בוים אויף וועלכן עס האָבן געצייטיקט רייכע פרוכטן און דער גערטנער האָט קיין צייט נישט געהאָט זיי אראָפצונעמען. האָט דער בוים אליין, כדי נישט געניזוקט צו ווערן פון דעם איבערפלוס פון זיינע אייגענע זאפטן, אַנגעהויבן די פרוכטן אראָפגעוואָרפן פון זיך.

די זאפטיקע פרוכטן פון דעם בוים דב פריד זענען איינגעזאַמלט אין דעם דאָזיקן באַנד. דאָס איז דאָס צווייטע בוך פון דעם שרייבער. צי זענען דאָס נאָוועלן? דערציילונגען? זכרונות? איר קענט נישט די בילדער פון דב פריד איינפאסן אין א באשטימטער קאטעגאָריע, ווייל זיי זענען אלץ צוזאמען. זיי פארמאָגן צופיל נאָוועליסטישע עלעמענטן כדי צו זיין זכרונות, זיי גיבן צופיל פערזענ־

לעכע איבערלעבונגען און דערפארונגען כדי צו זיין נאווע־
ליסטיק. פֿאראן בילדער וואָס מען וואָלט געקענט אָנרופן
אנעקדאָטן, זיי האָבן אָבער א צו וואַרעמען קנייטש איר
זאָלט זיי קענען פֿארשטיין צו אָנעקדאָטן. איך וואָלט
דערייבער די בילדער פון דב פריד אָנגערופן פירות פון
חכמה, אין וועלכע עס איז איינגעפליישט שטייגער, פֿאל־
קלאר, הומאָר און מענטשלעכע שוואכקייטן, מיט וועלכע
דב פריד האָט זיך אָנגעטראָפן אין זיין רייך לעבן.

הגם דב פריד שרייבט קורץ, איז זיין סטיל נישט
פון א מיניאָטוריסט, אָבער ער וויל דערציילן וואָס מער,
ער וויל אויפצייכענען א וואָס גרעסערע גאלעריע טיפֿן און
נסיונות. דאָרף מען זיינע בילדער לייענען מיט א פארקערטן
טעמפּאָ וויי ער שרייבט: ער איילט זיך ביים שרייבן און
לייענען דאָרף מען פאמעלעך, כדי צו האָבן דעם פולן נחת
רוח פון דעם אראָמאט צווישן די שורות. מען דאָרף פון
זיי גענישן ווי פון פירות, וואָס זייער געשמאָק דערפילט
מען דעמאָלט וועו מען עסט זיי נישט געאיילט...

מ. צאַנין

פשוטע אַבער גוטע יידן

דער ניקאָלאַיעווער סאָלדאַט

צווישן אירקוטסק און מאנדזשוריע אין אַ קאַלטער געגנט האָט געדרעמלט אַ סיבירער שטאָט, אַ פאַרוואָרפענע און „פאַרגעסענע פון גאָט און לייט", פופציק ווערסט פון אַ פאָסט־סטאַציע, האָט גע־ווינט אַ יידישע משפחה צווישן צען טויזנט קריסטן. דער ייד, אַ ניקאָלאַיעווער סאָלדאַט, סאָמועל אָסיפאָוויטש גרין, פון אַ קליין יידיש שטעטל, האָבן אים די „כאָפערס", אַ יינגל פון צען יאָר, אי־בערגעגעבן אין מיליטער אַלס „קאנטאניסט". די קינדער פלעגט מען פאַרשיקן אין וויייטע קריסטלעכע שטעט, זיי זאָלן זיך נישט געפינען צווישן יידן. דורך קלעפ און פאַרשידענע עינויים האָט מען זיי גע־צוונגען זיך שמדן. אין די טויזנטער זענען זיי געשטאַרבן בלייבנ־דיק טריי דער יידישער אמונה. די, וואָס האָבן אויסגעהאַלטן די צרות און לעבן געבליבן — האָט מען פאַרשיקט אין סיביר, אַרכאַנ־געלסק און אַנדערע געגנטן אַלס שטראָף. די מיליטער־דינסט אין די צייטן פון ניקאָלייַ דעם ערשטן איז געווען פינף און צוואַנציק יאָר. זעלטן וואָר פון די קאנטאָניסטן האָט געקענט עברי, פון יידישקייט און פאַרשידענע מנהגים האָבן זיי נישט געוווסט. די „נאַטשאַלסט־וואָ" איז געווען צופרידן מיטן סאָלדאַט גרין. ער איז געווען ערלעך און איבערגעגעבן דעם קיסר און דער „ראָדינא".

מיט אייניקע יאָר פאַרן ענדיקן די מיליטער־דינסט האָט אים דער פולקאָווניק קאָמאַנדירט וועגן מיליטערישע ענינים קיין איר־קוטסק. אירקוטסק האָט געהאַט אַ היפשע יידישע געמיינדע, אַ רב, א

שוחט און אַ חזן. אַ קאַלאַסאַלן רושם האָט אויף גרינען געמאַכט די גרויסע געמויערטע שול, בעיקר דער ארון קודש אין גאָלד־פּאַרב מיט געשניצטע לייבן, טויבן א. א. ו. ביי דעם שוחט האָט זיך גרין באַקאַנט מיט זיינער, דעם שוחטס, אַ פּלימעניצע, אַ ליטוויש מיידל. זיי האָבן חתונה געהאַט.

נאָך דעם, ווי גרין האָט אויסגעפירט זיינע שליחות, איז ער מיט זיין פּרוי אַוועק אין שטעטל, ווו ער האָט געדינט. וויערא איסאקאָוו־נא, גרינס פּרוי, און איר מאַן האָבן זייער גוט געלעבט מיט זייערע קריסטלעכע שכנים. די קריסטן האָבן געוווסט, אַז זיי זענען יידן, אָבער דאָס האָט נישט געשטערט די גוטע באַציאונגען צווישן די שכנים.

גרין האָט זיך באַפרייט מיט אַ פּאָר יאָר פּאַר דעם טערמין. ער האָט אַנגעהויבן צו ביסלעך האַנדלען מיט די דריי הונדערט רובל נדן: אויפקויפן פּעלעכלעך פון האָזן און אַנדערע קליינע חיות. ער האָט עס פּאַרקויפט אין אירקוטסק מיט אַ סך ריווח. די ארומיקע קריסטן פּלעגן אים ברענגען פּעלן אויך פון גרויסע חיות, אַ בער, אַ טיגער און זעלטן פון אַ לייב. אין אַ יאָר צייט האָט ער שוין געהאַט עטלעכע טויזנט רובל און פּאַרגרעסערט דעם איינקויף. וועז ער האָט דערפילט אַ פּעסטן באָדן, דאָס הייסט, אַז זיין קאַפּיטאַל במשך פון אייניקע יאָר האָט דערגרייכט פּופּציק טויזנט רובל, האָט ער פּאַרלאָזן דאָס סיבירער שטעטל און אַרויסגעפּאָרן קיין אירקוטסק. די פּויערים, וועלכע האָבן אים פּאַרקויפט די פּעל, פּלעגן אים ברענ־גען די סחורה אין אירקוטסק. אין אירקוטסק האָט אים זיין פּרוי גע־בוירן אַ יינגל. איר פּעטער, דער שוחט, האָט אים מל געווען. אין אַ פּאָר יאָר אַרום האָט זי מזכה געווען איר מאַן מיט נאָך א יינגל. וועז די קינדער זענען געוואָרן עלטער, האָט מען פּאַר זיי געזומען צוויי לערער אויף יידיש און רוסיש. די קינדער האָבן נישט געהאַט קיין חשק צום לערנען און זייער שטודיום שנעל פּאַרענדיקט.

פרוי גרין אַ מלומדת

דבורה (וויערא) גרין האָט געשטאָמט פון אַ ליטווישער פאַמיל־יע, זי איז געווען רעליגיעז. וועז זי האָט געווינט אין קליינעם סי־בירער שטעטל, האָט זי געפירט אַ כשרע קיך. קריסטלעכע בעלי־ע־לות האָבן געהאַט אַ שטענדיקע פאַרבינדונג מיט אירקוטסק. איר פעטער, דער שוחט, האָט איר אַלע וואָך געשיקט פלייש און אַן עוף. זי האָט דערצויגן די קינדער אין יידישן גייסט. זי האָט איינגע־פלאַנצט אין די קינדערישע הערצער אַ ליבע צו דער יידישער אמו־נה און פאָלק. שבת פלעגט זי לייענען די „צאינה וראינה", די פרשה פון דער וואָך. איר מאַן האָט זיך מיט קאָפּ צוגעהערט צו די שיינע געשיכטעס פון חומש. עס האָט אים שטאַרק הנאה געטאָן, וואָס די מצרים האָבן געהאַט אַזאַ מיאוסע מפלה אין ים. „טאָק אים אי סליע־דויעט דיאוואָלאָם". אַזוי קומט זיי די מנוולים, וואָס האָבן אַזוי גע־פייניקט די אומשולדיקע יידן. אַז זיין פרוי האָט געלייענט די פרשה פון דער וואָך — שמיני אָדער בהר, האָט ער זי געבעטן, זי זאָל אים נאָך אַמאָל לייענען וועגן גאָטס שטראָף אויף די מצרים. אויך די קינדער האָבן זיך אינטערעסירט מיט דער יידישער געשיכטע.

שבת און יום־טוב איז דער פאָטער, מוטער און קינדער געגאַנגען אין שול. גרין האָט אָנגעקניפט האַנדלס־באַציאונגען מיט מאָס־קווער סוחרים. ער האָט געהאַט אַן אייגענעם פאוויליאָן אויפן יאריד אין ניזשנינאָווגאָראָד און אין לייפציק, דעם וועלט־צענטער פון פעלץ־סחורות. גרין האָט שוין געהאַט אַ וועלט־נאָמען אַלס גרויסער סוחר און אָרנטלעכער מענטש. די פירמע האָט געהייסן: „גרין און זין". זייער פאַרמעגן האָט זיך געשאַצט אין פיל מיליאָנען.

סאָמעל אסיפאָוויטש האָט מער נישט געאַרבעט אין געשעפט — ער האָט געהאַט אויף וועמען זיך צו פאַרלאָזן.

גרישא און וואלאָדיא האָבן ביידע חתונה געהאַט מיט אנשטענ־

דיקע יידישע טעכטער, געפירט אַ רעליגיעזן לעבן. דער אַלטער האָט אָפּגעהיט די יידישע „אַבריאדן".

די פירמע האָט זייער פיל געגעבן צדקה — אויך פאַר קריסטן.

אין איין יאָר זענען סאמועל און וויערא גרין געשטאָרבן.

אין דער צייט פון קערענסקיס רעוואָלוציע האָבן זיי געהאַט אַ גרויסן גליק צו ליקווידירן זייערע געשעפטן און דעם קאָלאָסאַלן פאַרמעגן איבערגעשיקט קיין אַמעריקע. זיי האָבן פאַרלאָזן רוסלאַנד ביי די באָלשעוויקעס. זיי האָבן זיך באַזעצט אין דער שווייץ.

אין פיל יאָרן אַרום האָבן מיר זיך געטראָפן אין פּאַריז אין „גראַנד האָטעל". מיר האָבן זיך פון ערשטן בליק דערקענט.

זאָל זייער נאָמען דערמאָנט ווערן צו גוטן.

דער משומד

„ווויל איז דעם מענטשן,
וואָס האָט שטענדיק מורא"
(משלי כ"ח)

די יידן פון אונדזער שטעטל האָבן שטענדיק געלעבט אין שרעק, מורא געהאַט פאַר אַ „קנעפל", פאַר אַ הונט, פאַר אַ פריץ, פאַר אַ שריפה. אַז עס איז אויסגעבראָכן אַ שריפה ווייט פון דער יידישער געגנט — עס האָט געברענט אַ גוויישע כאטש מיט שטרוי געדעקט — איז ווי נאָר מען האָט דערהערט אין מיטן נאַכט ווי מען קלינגט אין קלויסטער, און דורכן פענצטער, האָט מען דערזען ווי דער הימל איז רויט, האָט מען זיך איילנדיק אָנגעטאָן. דער פוס פלעגט אַריין אין אַרבל פון רעקל, דער רעכטער שטיוול קריכט נישט אַרויף אויפן לינקן פוס, די ציין קלאַפן ווי אין קדחת. מען לויפט אַרויס אין גאַס און מענטשן לויפן מיט דערשראָקענע אויגן, מען שרייט — עס ברענט; די „פאָזשאַרנע קאָמאַנדע" פליט העגדום־פענדום. „ווו ברענט"? — פרעגט אַ דערשראָקענער ייד. „איר זעט נישט" — ענטפערט דער צווייטער. עס ברענט אויף „פאָקראָווע". עס איז צוויי קילאָמעטער פון שטאָט. די נאַכט איז אַ שטילע, נישטאָ קיין ווינטל. קיין יידן ווויגען דאָרט נישט — וועט זיין מיט אַ גויאישער כאַטקע וווייניקער. די שרעק איז אַ קורצע. דער עולם גייט זיך פאַנאַנדער.

אַ פּחד פלעגט אַרומכאַפן די יידן, וועו מען פלעגט באַשטימען אַ נייעם „איספראוויק". דאָס איז שוין אַ צרה אויף עטלעכע יאָר. אין פלוג, וואָס פאַר אַ געשעפטן האָט אַ ייד מיט אַן איספראוויק? אָבער מען קען עס נישט אַוועקמאַכן מיטן האַנט. ער, דער איספראָוויק, איז דער באַלעבאָס פון שטאָט און קען טאָן וואָס ער ווייל.

אַ שאָד, וואָס דער אַלטער איספּראָווניק גייט אַוועק. אמת, ער איז געווען אַ שונא־ישראל, אָבער ער האָט „געטאָן".

די נייעס, אַז עס איז באַשטימט געוואָרן אַ נייער „פּריץ", האָט מענדל דער משכיל געלייענט אין „גובערנסקי וויעסטניק": פּיאַדאָר וואַסיליעוויטש הירשפעלד ווערט באַשטימט פון 1־טן אַפּריל ווי אַן איס־פּראָווניק אין ס. אין שול, צו שחרית, האָט מענדל ווען דעם געלייענט בקול רם פֿאַר די מתפּללים. „הירשפעלד — עס איז דאָך אַ יידישע פֿאַמיליע", זאָגט זיאמע לעבערקעס. „ביסט אַ בהמה בצורת פערד", זאָגט אים נחום דער מאַטראַצניק. „אַ ייִד קען אַפֿילו נישט זיין קיין גראַדאוואי, זאָגט ער, דער חכם, אַז דער איספּראָווניק איז אַ ייִד — בהמה!"

„וואָס זידלסטו זיך אַזוי — אַ גאַנצער יאָ טעביע דאָם", זאָגט זיאמע לעבערקעס, איך האָב געזען, ווי אַ פּריץ פֿאָרט און נאָך אים (נחום) אַ הונט, בין איך אַ הונט?" איז צוגעלאָפֿן נחום צו זיאמעלע־בערקעס און ער האָט אים אַראָפּגעלאָזן צוויי פייערדיקע פעטש. דער עולם האָט זיך געטיילט אויף צדדים: אויף זיאמעס צד און נחומס צד. די צדדים האָבן זיך אָנגעהויבן שלאָגן צווישן זיך. גאָט ווייסט מיט וואָס דאָס האָט זיך געקענט ענדיקן, ווען דער רב און גבאי וואָלטן זיי נישט פֿאַנאַנדערגענומען.

נאָך פֿאַר מאסקאַלסקין, דעם אַלטן איספּראָווניק, האָט מען אין שטעטל גערעדט ווען אַ פֿאָגראָם. מען האָט געמאַכט אַן אַסיפה. עס איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז צוויי חשובע בעלי־בתים דאַרפן אים אַ־וועקטראָגן דריי הונדערט רובל און בעטן אים, ער זאָל אויסמיידן דעם פֿאָגראָם. דאָס גלעלט האָט ער געטאָן (אַ גוטער פּריץ!). ער האָט צוגעזאָגט, אַז קיין פֿאָגראָם וועט נישט זיין. איצט אָבער, אַז מאסקאלסקי איז אַוועק, הירשפעלדן קען מען נאָך נישט — גאָט ווייסט וואָס עס קען זיין?

דערווייל האָבן זיך יידן צווישן זיך אָנגעהויבן אמפערן וועגן דעם נייעם איספּראָווניק. ווי קען דאָס זיין הירשפעלד אַ גוי? פון

דער צווייטער זייט, אויב הירשפעלד איז אַ ייד, ווי קען ער זיין אַן איספראוועניק? איז מען געקומען צו אַ פשרה: ער איז אַ דייטש! זאָגט איינער, אַז אַ דייטש איז נאָך אַן ערגערער אַנטיסעמיט ווי פּאָניע גנב. זאָגט נאָך אַ ייד, אַז ער, דער דייטש, איז טאַקע אַ יידן־פרעסער, אָבער ער איז אַ סך אידעלער פון פּאָניע קוראַס. „מיט וואָס איז ער אידעלער"? — פרעגט פּרץ דער אפּיקורס, — „ער איז בודק דעם מעסער אידער ער גייט קוילן דעם יידן, צי האָט ער נישט קיין פּגימה?" עס איז געבליבן ביז פּסח דריי טעג. דער פּאָגראָם איז באַשטימט געוואָרן אויפן ערשטן טאָג פּסח. ביי דעם איספראוועניק איז מען נאָך נישט געווען. וואָס שווייגט מען, האָט דער עולם אָנגעהויבן מורמלען, מען פּאַרלאָזט זיך אויף איוואן זלאדייס יושר? עס איז געבליבן, אַז מאָרגן פרי גייט דער גביר פון שטאָט מיטן רב צום איספראוועניק. גאָנץ אומגעריכט האָט מען זיך דערוווסט, אַז די צוויי הויפּט־אָנפירער פון פּאָגראָם נירקאָווסקי און קוזמיטשאָוו זענען שוין צען טעג אַרעסטירט. מען זעט שוין נישט אויף די גויאישע פנימער דעם שמייכל, וואָס האָט באַדייט: וואַרט, וואַרט, יידעלעך, מיר וועלן זיך מיט אייך די טעג אָפּרעכענען. אין טאָג, וואָס מען האָט באַשטימט, אַז דער רב מיטן גביר דאַרפן גיין צום איספראוועניק, איז אין שטאָט געווען אַ תשעה באב: דער איספראָוועניק האָט נישט אָנגענומען די צוויי יידישע פּאַרשטייער — הייסט עס, אַז עס וועט זיין אַ פּאָגראָם, — והעיר ס. נבוכה...

ערב פּסח זענען אויף די וועגט געווען מודעות: מער ווי פינף פערזאָן טאָרן זיך נישט קלייבן אויפן גאַס. יעדער פרווו פון אומרוען וועט דערדריקט ווערן מיט הייס געווער. דער אַריינפאָר אין שטאָט און אַרויספאָר פון שטאָט, מיט דער דערלויבעניש פון פּאָליציי.

דאָס זענען די הויפּט־פונקטן פון פריקאז.

קיין פּאָגראָם איז נישט געווען. דער איספראוועניק האָט נאָך פּסח אויסגעלאָדן צו זיך פינף פּאַרשטייער פון דער יידישער קהילה.

דער עולם איז געווען אומרואיק — האָט נישט פֿאַרשטאַנען, צו וואָס האָט ער נויטיק די יידן. פֿאַרן פֿאָגראָם האָט ער נישט אָנגענומען און איצט רופט ער זיי נישט אַנדערש, אַז ער וויל אַ פֿאָר רובל. אָבער נישט גיין קען מען נישט.

פֿאַר די דריי יאָר, וואָס ער האָט געדינט אין שטעטל האָט ער נישט געהאַט קיין מגע ומשא, נישט מיט יידן און נישט מיט קריסטן, נאָר מען איז געווען מיט אים צופרידן: שטענדיק אַלעמען באַגריסט מיט אַ שמייכל, קאָרעקט. קיינער האָט אים נישט געבעטן אַרויסרופן קאָזאַקן. וועגן דעם אַרעסט פון די הויפט־כוליגאַנעס האָט מען זיך דערוווסט שפּעטער — הייסט עס, אַז נאָר דורך אים האָט מען אויסגעמיטן דעם פֿאָגראָם.

פֿאַר די דריי יאָר, וואָס ער האָט געדינט אַלס איספּראַווניק, האָט מען געווווסט, אַז ער איז אַ דייטש און אַז דער פּרעמיער־מיניסטער, שטורמער, איז זיין פּעטער. עס איז אויך נישט געווען קיין סוד, אַז ער איז זייער אַ רייכער מענטש.

וועגן די יידישע דעלעגאציע האָט זיך צו אים געוואָנדן אין באַשטימטן טאָג, האָט ער זיי העפֿלעך אָנגענומען, געבעטן זיצן, מכבד געווען מיט טיי.

„איך האָב אייך איינגעלאַדן צו זיך, האָט ער געזאָגט, כדי אפֿשיידן זיך פון אייך. איך פֿאָר די טעג אַוועק, איך ווינטש אייך אַלדאָס גוטס. זייט ווייס, אַז איך בין אַ ייד — אַ געשמדטער ייד. גיט איבער מיינע בעסטע וווּנטשן די יידישע איינווווינער פון דער שטאָט".

אַלם וואָס גאָט טוט — אין צום גוטן

„צייט האָבן מיר גענוג", זאָגט מיר אַן עלטערער בכבודיקער ייד, מיט וועלכן איך געפין זיך אין איין קאָבינע אויף דער לוקסוס־שיף „נאָרמאַנדי" ערשטע קלאַס. „מיין נאָמען איז ישראל קורלאַנד. מיר פאָרן פון פאָרט לאַ האַוור אין ניו־יאָרק. פאַר די עטלעכע טעג פון אונדזער רייזע וויל איך אייך אויסדערציילן, ווי אַזוי גאָט פירט זיין וועלטל און ווי אַזוי ער פייניקט אַ מענטשן, כדי ער, דער מענטש, זאָל קענען אָפשאַצן ווי געהעריק די טובות, וואָס גאָט באַוויליקט מיט דעם זעלבן מענטשן. די וועלט זאָגט, אַז דער מענטש, וואָס האָט נישט פאַרזוכט קיין ביטערס — פילט נישט דעם טעם אין זיסקייט".

„איך שטאַם פון אַ גרויסער יידישער שטאָט. איך בין דאָרט גע־בוירן. דעם גרעסטן טייל פון מיין לעבן דאָרט פאַרבראַכט, חתונה געהאַט, געפירט גרויסע געשעפטן. איך בין געווען אַ וואַלד־סוחר, דאָס הייסט, איך האָב געהאַט אַן אייגענעם וואַלד מיט אַ טארטאק. ווען עס איז אַרויס פון דער צאַרישער מאַכט אַ גזירה, אַז יידן טאָרן ניט האָבן קיין וואַלד אויף זייער נאָמען — האָב איך דעם וואַלד פאַר־קויפט, דעם טאַרטאַק געלאָזן פאַר זיך, געגרינדעט אַ שוועבל־פאַ־בריק, די געשעפטן זענען געגאַנגען זייער גוט, פון יאָר רייכער גע־ווארן. גאָט האָט מיך געבענטשט מיט אַ זון און אַ טאָכטער. דער זון האָט געאַרבעט מיט מיר צוזאַמען. די טאָכטער האָט געענדיקט גימנאַזיע, געשפילט קלאַוויר, גערעדט פראַנצויזיש און ווי אַלע טעכ־טער פון יענעם דור, געווארט אויף אַ חתן. צו איין און צוואַנציק יאָר האָט זי חתונה־געהאַט פאַר אַ דרייסיק־יאָריקן אלמן אַן קינדער

— אַ פּעטערבורגער באַרימטער אַדוואָקאַט, מיט אַ גרויסער פּראַק־
טיק. איך האָב איר געגעבן דרייסיק טויזנט רובל נדן — זיי לעבן
גליקלעך. מיין פּינף און צוואַנציק יאָריקער זון האָט חתונה געהאַט
מיט אַ שיין מיידל פון זייער אַ יחוסדיקער משפּחה, געקראָגן נדן,
געווינט ביי מיר אין הויז אין אַ פּיר־צימער־ווינונג. איך האָב אים
געצאָלט פּיר הונדערט רובל אַ חודש. אין משך פון פּינף יאָר האָט
אים זיין פּרוי געבוירן צוויי קינדער. מענדל, מיין זון, איז געוואָרן
צום געשעפט אָפּגעקילט. צווישן אונדז זענען געוואָרן ערגער די
באַציאונגען. איין מאָל האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער וויל מער נישט
אַרבעטן מיט מיר צוזאַמען; ער וויל ווערן זעלבסטשטענדיק, איך זאָל
אים געבן געלט אויף מאַכן אַ געשעפט. „וואָס דאַרפסטו זוכן נייע
געשעפטן", — האָב איך מיט אים געטענהט, מיט וואָס איז דאָס גע־
שעפט שלעכט, „ביסטו זיכער, אַז דיין געשעפט וועט דיר געבן ריי־
נעם ריווח פּיר הונדערט רובל אַ חודש מיט אַזאַ דירה"?

ער וויל זיין נאָר אַליין, מיט מיר קען ער נישט שטימען. ער
האָט מיר אויפגעהערט באַזוכן, ווי אַלעמאָל, ער מיידט אויס מיט מיר
צו רעדן. עס האָט מיר פאַרשווערט מיין לעבן. אין געשעפט מישט
ער זיך נישט מער, אָבער די פּיר הונדערט רובל אַ חודש גיב איך
ווי אַלע מאָל. איך האָב נישט געווסט וואָס צו טאָן. עצהן זיך מיט
פּרעמדע מענטשן האָב איך נישט געוואָלט — האָב איך אַרויסגערופן
מיין מחותן, מענדלס שווער. אַ ייד אַ פּיקח, אַ רייכער מענטש און
זייער אַן אָרנטלעכער מענטש. ר' אייזיק זעלדין רעכנט זיך פון די
פּיינסטע מענטשן אין זיין שטאָט. געקומען איז מיין מחותן צו מיר
צוזאַמען מיט מענדלען. איך האָב אים דערציילט מיין ביטער האַרץ,
זאָל ער געפּינען אַ וועלכן עס איז אויסוועג — ווייטער קען עס
אַזוי נישט גיין. אַנדערע וואָלטן זיך געפּילט אויף זיין אָרט גליקלעך
און ער איז שטענדיק פאַרצאָרנט און מיין לעבן פאַראומערט ער מיר.
איך וועל קיין געלט נישט געבן, איך בין זיכער, אַז אין אַ קורצער
צייט וועט ער פאַרלירן דאָס געלט, וואָס ער וועט פון מיר באַקומען,

און נאָך אַמאָל וועל איך נישט געבן. זאָגט, אדרבא, וואָס זאָל איך טאָן?

מיין מחותן, ווי געזאָגט, איז זייער אַ קלוגער, אַ געלאָסענער און אַ הויפט־אַרנטלעכער מענטש. איך גלויב אים און וואָס ער וועט זאָגן וועל איך טאָן, ווייל ער וועט מיר קיינמאָל נישט ראַטן קיין מיינע אינטערעסן, ווען עס האַנדלט זיך וועגן זיין איידעם און טאָכטער

נאָך אַ לענגערן שמועס האָט ער אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג: מענדל קען מיט אייך נישט אַרבעטן, ווייל איר שטימט נישט. דאָס איז, נאַטירלעך, שלעכט פאַר אייך ביידן — דאָס געשעפט ליידט דערפון. עס איז דאָ נאָר איין אויסוועג: פאַרקויפט דעם טאַרטאַק מיט דער שוועבל־פאַבריק פאַר אַ פרייז עובר לסוחר. פאַרלאָנגט נישט פיל און גיט נישט פאר אַ מציאה. איך און מענדל זענען די קונדן. אין וויפל שאַצט איר די ביידע אונטערנעמונגען? די צוויי געשעפט זענען אָפגעשאַצט געוואָרן פאַר אַ גאַנץ ביליקן פרייז, זאָג איך, דורך דער פאַרזיכערונג־געזעלשאַפט, און ווי יעדע געזעלשאַפט שאַצט זי וויניקער פון דעם ריכטיקן ווערט. די ביידע זענען פאַרזיכערט אויף הונדערט פופציק טויזנט רובל. איך פאַרלאָנג נישט מער און פאַר ווינציקער וועל איך נישט אָפגעבן. איך דאַרף זיך מיט מיין פרוי אויך פאַרזיכערן עקזיסטענץ צום לעבן. מיר וועלן זיך מיט אייך נישט דינגען — עס איז גענוג ביליק, נאָר איר מוזט אונדז געבן די מעגלעכקייט צו קויפן. מיר וועלן אייך איצט באַצאָלן במזומן פופציק טויזנט רובל און די הונדערט טויזנט וועלן מיר אייך אויסצאָלן אין צען יאָר — צען טויזנט רובל אַ יאָר. מיר וועלן אייך גענג אַ משכנתא אויף ביידע אונטערנעמונגען אין וועקסלען צו אַכט הונדערט פופציק רובל אַ חודש, קיין צינזן וועלן מיר נישט צאָלן. מיר זענען אויף מאָרגן אַוועק צו מיין אַדוואָקאַט. ער האָט דורכגעפירט אַלע פאַרמאַליטעטן, איך האָב באַקו־

מען פופציק טויזנט רובל און וועקסלען אויף הונדערט טויזנט רובל, צאָלבאַר אין צען יאָר צו 850 רובל יעדן מאָנאַט.

די ערשטע פּאָר מאָנאַט האָט מיך פּאַרדראָסן. עס האָט מיך גע־פּיניקט דער גענאַנק: אַזוי פיל יאָרן געהאָרעוועט, געקומען צו אַ פּאָרמעגן, צום סוף אָפּגעגעבן אים פּאָר אַ טאָפּ לינדזן. דעם גאַנצן לעבן געווויינט געוועזן אַרבעטן. מיט איין מאָל געוואָרן אַ לייִדיק־גייער. מיין שטאָט, אין וועלכער איך בין געבוירן געוואָרן, די שטאָט, וווּ איך האָב דורכגעמאַכט מיינע קינדער־יאָרן, די שטאָט, וווּ איך האָב אָפּגעלעבט מיין גרעסטן טייל לעבן — די שטאָט איז מיר גע־וואָרן נישט צום האַרצן — פאַרלוירן איר חן...

איך האָב זיך באַראַטן מיט מיין מחותן, אייזיק הירש זעלדין, וואָס איך האָב צו טאָן. איך בין געווען זיכער, זאָגט מיין מחותן, אַז איר וועט קומען צו מיר עצהן זיך, נאָר איידער איר האָט מיר גע־פרעגט האָב איך נישט געוואָלט וועגן דעם רעדן. איך האָב שוין לאנג באַשלאָסן וואָס איר האָט צו טאָן. איר זאָלט באַטראַכטן מיין פאַרשלאָג, נאכהער מיר מעלדן. איר דאַרפט, זאָגט מיר דער מחותן, פאָרן קיין ארץ ישראל. אַ האַלב יאָר קיין זאַך נישט טאָן. צוקוקן זיך וואָס פאָר אייך איז מער פאַטנד: אַ פּרדס אָדער אַ הויז, נאָר קיין געשעפטן נישט מאַכן, געדענקט — אַנטלויפט פון געשעפטן! איר האָט גענוג צום לעבן. קויפט אַ מגרש, אפילו צוויי אָדער דריי, אָבער נישט אין האַנדלס־צענטער. קיין פאַרטיק הויז קויפט נישט, איר וועט בוי־ען ווי איר ווילט אַליין. די מגרשים און דעם פּרדס זאָלט איר איצט קויפן. דעם פּרדס זאָלט איר קויפן אַ פאַרטיקן, נישט אַליין פלאַנצן און וואַרטן פינף, זעקס יאָר, ביז ער וועט עטוואָס געבן. קיין מומחה זייט איר נישט — איר וועט זיך מוזן פאַרלאָזן אויף פרעמדע הענט. אין אַזאַ פאַל קען פאַסירן, אַז אַנשטאַט פאַמעראַנצן וועט איר קריגן אַ... פייג.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, מיין מחותן איז אַ מין שלמה המלך. איך האָב געטאָן ווי ער האָט מיר געראַטן. איך בין מיט מיין פרוי

געפֿאָרן קיין ארץ ישראל. מיר האָבן זיך באַזעצט אין תל־אביב. אין אַ האַלב יאָר אַרום האָב איך געקויפט אַ מגרש הינטערן שטאָט, איצט איז דאָס אויפן עק בן יהודה — קרן קיימת. אין אַ קורצער צייט אַרום האָבן די מגרשים אָנגעהויבן שטייגן אין פרייז — איך האָב געקויפט נאָך צוויי מגרשים: איינער איז אויף שד' רוטשילד, דער צווייטער אויך אויף בן יהודה פינת רח' ירמיהו. אין חדרה האָב איך געקויפט אַ פּאַרטיקן פּרדס. איך האָב געבויט אַ הויז אויף שד' רוטשילד. פון דאָן איז שוין פאַריבער פופצן יאָר. אויף בן יהודה האָב איך געבויט זייער שיינע צוויי פיר־שטאָקיקע הייזער צו פערציק צימערן יעדעס הויז. די הונדערט טויזנט רובל האָט מיר דער מחותן און מענדל באַצאָלט פֿינקטלעך לויטן אָפּמאַך. דער מחותן איז געשטאָרבן, דער מאַן פון מיין טאָכטער איז אויך געשטאָרבן. זי האָט צוויי קינדער. מענדל איז, ב"ה, רייך. מיין טאָכטער האָט באַקומען אַ גרויסע ירושה פון איר מאַן.

איך פאַרענדיקט מיין געשיכטע: איך בין געפֿאָרן קיין רוסלאַנד. מיט גרויס מי געפֿועלט ביי מענדלען ער זאָל ליקווידירן די געשעפּטן — פאָרן מיט מיר מיט זיין גאַנצער פאַמיליע קיין ארץ ישראל. מיין טאָכטער מיט אירע קינדער זענען שוין אויך, ב"ה, דאָ. די צוויי הייזער, וואָס איך האָב געהאַט, האָב איך אין מיין געבורטסשטאָט פאַרקויפט, מיינע קינדער מיט זייערע משפּחות ווויינען ביי מיר אין הויז, זיי האָבן צו פיר צימערן. מיר זענען אַלע רייך. גאָט האָט מיך מיט מיין פרוי באַגליקט מיט אַ גוטן עלטער. פון מיין זון, וואָס איך האָב אַמאָל געהאַט עגמת נפש פון אים, האָב איך איצט פיל נחת. מיין טאָכטער האָט אין דריי יאָר אַרום נאָכן מאנס טויט חתונה געהאַט פאַר אַ דאָקטער, זייער אַ פיינער מענטש.

איז דאָך די גמרא געוועכט: „אלץ וואָס גאָט טוט — איז צום גוטן".

לא תרצח

ביי דעם אַרעמען פֿאַרפֿאַלק איז געבוירן געוואָרן למזל אַ ייִנגל. מ׳האָט אים אַ נאָמען געגעבן בערע־יאַנקל. אַ שיין, גאָזונט קינד. יע־דער שמייכל פֿלעגט אַרויסרופֿן ביי די עלטערן אַ פֿרייד. זיי האָט זיך געדאַכט, אַז דעם קינדס שמייכל מאַכט ליכטיק זייער האַלב־פֿינצטער צימער־ווויינונג. ביידע האָבן זיך געפֿלאָגט, געהאָרעוועט איבער די כּוחות און קוים פֿאַרדינט דאָס שטיקל טרוקענע ברויט. אָבער נאָך דעם, ווי דאָס קינד האָט זיך געוויזן אויף דער וועלט, איז זייער לעבן געוואָרן נאָך שוווערער: זי, מלכה, האָט געמוזט זיין מיטן קינד, זי האָט נישט געקענט מער אַרבעטן ווי פֿריער, איז די פֿרנ־סה געוואָרן נאָך קלענער. מלכה האָט אין שטוב געוואשן וועש, וואָס די באַלעבאָסטעס האָבן איר געגעבן, געטראָגן פון מאַרק אָנגעלאָ־דענע פֿרעמדע קאָשיקעס פֿאַר די נגידות; משה האָט געטאָן אַלץ וואָס עס האָט זיך געמאַכט אונטער דער האַנט, אָבער די פֿאַרדינסטן זע־נען געווען אַזוי קליין, אַז מען האָט אָפט געהונגערט. משה און מל־כה זענען געווען זייער נידערגעשלאָגן. זיי האָבן זיך נישט געקענט געבן קיין עצה ווי צו דערהאַלטן די נשמה און מיט וואָס צו דער־נערן דאָס קינד. נאָך אַ לאָנגן שמועס צווישן זיך האָט משה געזאָגט, אַז נאָר צוויי זאַכן קען זיי ראַטעווען פון הונגער: גיין איבער די הייזער אָדער גנבענען. גיין איבער די הייזער ביי זיך אין שטעטל, וויל ער נישט. וואָס איז שייך צו ווערן אַ גנב — ווינטשט ער זיך בע־סער דעם טויט. סוף־כל־סוף האָבן זיי באַשלאָסן, אַז ער וועט זיך לאָזן גיין אין ווייטע פֿרעמדע שטעט קלייבן נדבות. די ערשטע פֿאָר יאָר האָט ער געשיקט מלכהן אַ פֿאָר רובל, נאָכער האָט ער דאָס ביסע־

לע געלט אויך אויפגעהערט צו שיקן. קיין בריוו האָט ער אויך נישט געשריבן. אַזוי איז פאריבער היפשע עטלעכע יאָר. בערע־יאַנקל איז שוין אַ דערוואַקסענער בחור, ער טוט כל עבודת פרך — ער פאר־דינט נישט. מלכהס שכן, אַ קצב, האָט איר איין מאָל געראטן, אַז בערע־יאַנקל זאָל גיין צו אים אין באָינע (שעכט־הויז) אַרבעטן. בערע־יאַנקל האָט דעם פאָרשלאָג אָנגענומען. וועָן ער איז צום ערש־טן מאָל אַריין אין באָינע, האָט אים אַ זעץ געטאָן דער ריח פון בלוט. אים איז געוואָרן נישט גוט, צום חלשן. דער קצב האָט אים געזאָגט, אַז די ערשטע צייט וועט ער דאַרפן שינדן די פעל פון די געקוילעטע בהמות. ביים קצב האָבן ביי דער ארבעט זיך באַשעפ־טיקט צוויי קריסטן. זיי האָבן בערע־יאנקלען געלערנט דאָס פאך. ער פלעגט באַקומען פאָר יעדער געשינדענער פעל פערציק קאָפי־קעס. ער האָט פאַרדינט נישט ווינציקער ווי אַ רובל אַ טאָג. פאָר שבת אוֹן יום טוב האָט זיך דאָס פאַרדינסט געטאָפלט.

די קריסטלעכע אַרבעטער זענען געווען ברוגז, וואָס דער בא־לעבאָס האָט געזומען נאָך אַן אַרבעטער — אַ ייד. די גויים זענען געווען שטענדיק שיכור. איין מאָל האָבן זיי זיך צעקריגט מיט בע־רע־יאַנקלען. עס איז דערגאַנגען ביז קלעפ. וועָן נישט די יידישע קצבים, וואָלט דער קריג דערגאַנגען ביז בלוט־פאַרגיסונג. די קצבים האָבן געגעבן בראָנפן. מען האָט געטרונקען אוֹן געמאַכט צווישן די גויים אוֹן בערע־יאנקלען שלום. בערע־יאנקל האָט בסוד פאַרדינט מער פון זיי. זייער פאַרדינסט האָבן זיי פאַרשיכורט. אַזוי איז פאַ־ריבער אַ פאָאר יאָר. בערע־יאַנקל האָט שוין אָפגעשפאָרט אַ דרייי הונדערט רובל. אין שטוב האָט מען שוין געהאַט פאַרגעסן פון הונ־גער אוֹן נויט. מלכה האָט געהאַט גרויס כבוד פון איר בן־יחיד. אָפט האָט ער איר געבראַכט אַ מתנה. נאָר זיין פאָטער האָט ער ניט געקענט מוחל זיין, וואָס ער האָט פאַרלאָזן זיין מוטער אוֹן קינד.

דאָס שטעטל האָט באַוווּנדערט די גוטע באַציאונג פון זון צו דער מוטער. ער האָט געפירט אַ יידישע שטוב. מען האָט אים גע־

רעדט פיינע שידוכים מיט נדן, נאָר ער האָט באַשלאָסן נישט חתונה האָבן ביז ער וועט נישט ווערן קיין זעלבסטשטענדיקער קצב.

איין מאָל זענען געקומען די גויים טויט שיכור, האָבן זיך אַנגעהויבן קריגן מיטן באַלעבאָס און מיט בערע־יאַנקלען.

„מיר וועלן אויסקויילן אַלע זשידעס; דעם ערשטן דעם קצב און דעם צווייטן דיך, בערקאָ. מיר האָבן דיך אויסגעלערנט אַרבעטן און דו פאַרדינסט מער פון אונדז".

„איך פאַרדין ווייניקער פון אייך, האָט בערע־יאַנקל זיי געענטפערט, נאָר איר פאַרשיכורט אייער געלט און איך טרינק נישט".

וועז די גויים זענען אַוועק האָט דער באַלעבאָס געזאָגט בערע־יאַנקלען, אַז ער וועט אָפזאָגן די גויים.

„דאן, באַלעבאָס, זאָלט איר מיר אויך אָפזאָגן, וועז נישט, וועלן זיי מיך הרגענען, און אַז עס וועט זיך אַלץ אייַנשטעלן וועל איך ווידער אַרבעטן".

וועז די גויים און בערע־יאַנקל זענען געקומען צו דער אַרבעט האָט זיי דער קצב געמאָלדן, אַז ער זאָגט אָפ זיי אַלע דריי. בערע־יאַנקל האָט זיך כלומרשט אַנגעהויבן בעטן: „איך האָב דאָך אייך קיין מאָל נישט געזידלט, פאַרוואָס אַנטזאָגט איר מיך אויך?"

„קיין איינער פון אייך וועט ביי מיר נישט אַרבעטן", האָט דער קצב געזאָגט מיט כעס.

אַלע דריי, די צוויי גויים און בערע־יאנקל זענען צוזאַמען אַוועק פון באַינע.

„איצט, בערקאָ, דאַרפן מיר זיך אָפרעכענען מיטן באַלעבאָס. מיר וועלן אים הרגענען, נאָר דו דאַרפסט אויך נעמען אַנטייל ביים אָפרוימען דעם „פארשיוון זשיד".

„געוויס", האָט בערע־יאנקל געזאָגט.

מען האָט באַשטימט די נאַכט און די שעה. יעדן דינסטיק גייט דער קצב אין באַינע. זיי וועלן אים אָפוואַרטן, וועז ער וועט דער

לעצטער אַרויס, — וועלן זיי אים אַרײַנשלעפּן אין באָינע און דאָרט מאַכן מיט אים אַ סוף.

דאָס מזל האָט זיי צוגעשפּילט, דער קצב איז אַרויס דער לעצטער. זיי האָבן אים אַרײַנגעשלעפּט, געבונדן, פֿאַרלאָנגט פון אים דאָס גע‌לט וואָס ער האָט מיט זיך.

:: :: ::

אין זעלבן טאָג, ווען עס האָט געדאַרפט פֿאַרקומען דער מאָרד, איז בערע־יאנקל אַוועק צום איספּראַווניק. ער האָט אים דערציילט דעם גאַנצן אָפּמאַך מיט די צוויי גויים, ווי זיי האָבן אים געצוווּנגען, אַז ער זאָל אויך זיין מיט זיי באַטייליקט אין מאָרד, אויך וועגן דער שעה און פּלאַץ, געבעטן שיקן מער פּאָליציסטן, שמידן זיי די הענט. ווען עס וועט שוין אַלץ פֿאַרטיק זיין, וועט ער, בערע־יאַנקל, אַרויס אויפן גאַס אָנצינדן אַ שוועבעלע — דאָס וועט דינען פּאַר אַ סימן, אז די פּאָליציסטן דאַרפן אַריין אין באָינע.

:: :: ::

אין אַ האַלב יאָר אַרום איז געווען זייער משפּט. זיי האָבן באַ־קומען זייער אַ הויכע שטראָף.

אין פּיל יאָרן אַרום בין איך געווען צייטווייליק אין אירקוטסק. איך האָב פּיל געלייענט וועגן דער באַרימטער קאטאָרזשנער טורמע אין סריעטענסק. צו באַזוכן די טורמע האָט מען געמוזט האָבן אַ דער־לויבעניש פון אירקוטסקער גענעראל־גובערנאַטאָר, גענעראַל פילץ, זייער אַ ליבער מענטש. ער האָט מיר געגעבן די דערלויבעניש צו באַזוכן נאָר די קרימינעלע פֿאַרברעכער, אָבער נישט די פּאָליטישע.

אין סריעטענסק האָט מיר דער נאַטשאַלניק פון טורמע, אין באַ־גלייטונג פון צוויי באַוואָפנטע באַאַמטע, געפירט וווּיזן די פֿאַרברע־כער. ער האָט מיר דערציילט פֿאַרוואָס זיי זיצן און ווי לאַנג זיי דארפן אָפּקומען זייער שטראָף. נאָכן ענדיקן דעם באַזוך האָט ער מיך אײַנ־

געלאדן אין קאַנטאָר, מכבד געווען מיט טיי. אויף מיין פראַגע, פאַר־ וואָס זעט מען נישט אין די קאַמערן קיין יידישע פאַרבריעכער — האָט ער מיר געענטפערט, אַז צווישן די יידן איז נישט וויניקער פאַרברע־ כער, ווי צווישן די קריסטן, נאָר זיי, די יידן, זענען זייער כיטרע — מען דרייט זיך אַרויס.

ער האָט געזאָגט שקר, ווייל אין יענער צייט זענען צווישן רוצ־ חים און שווערע פאַרברעכער נישט געווען קיין יידן. און נישט דער־ פאַר וואָס זיי האָבן זיך „אַרויסגעדרייט" — ווי דער אַנטיסעמיטישער נאַטשאַלניק האָט געזאָגט, — נאָר פשוט צוליב דעם, ווייל אַזעלכע פאַרברעכנס זענען יידן דעמאָלט נישט באַגאַנגען. זיי האָבן שטרענג אָפּגעהיט דעם געבאָט: „לא תרצח".

אַ שמועס אין וואַגן

וועז שייע דער בעל־עגלה האָט געזומען מיין וואליזע צו זיך אין וואָגן, האָב איך באַמערקט, אַז טיף אין בויד זיצט נאָך אַ פּאַסאַזשיר, נאָר די פּינצטערניש איז געווען אַזוי שטאַרק, אַז זיין פּנים האָב איך נישט געזען.

עס איז פּורים־צייט. פון דער באַן־סטאַציע ביז דער קרייז־שטאָט, ווהין איך פּאָר, איז צוואַנציק ווירסט. דאָס וועטער איז אַזאַ, אַז עס איז נישט מיט קיין וואָגן און נישט מיט קיין שליטן צו פּאָרן. עס ווייזט אויס, אַז דעם גאַנצן טאָג האָט געריגנט. עס איז בלאָטיק. דאָ, אַרום וואָקזאַל, איז נאָך נישט געפערלעך, אָבער אין פעלד וועט מסתּמא זיין זייער שלעכט. דער זייגער איז צען אַוונט. וועז מיר וועלן קומען אין שטאָט איז שווער צו וויסן — אין אַזאַ וועטער קאָן מען זיך שלעפּן ביז מאָרגן.

שייע דער בעל־עגלה, אַ ייד, אַ זקן אין די זיבעציקער בערך, אַ טויבער. זומער און ווינטער טראָגט ער אַ באַראַשקאָוע היטל. די אויערן שטייען אים אָפּ, ווי די הענטלעך פון אַ סאמאָוואר. שייע איז בטבע אַ ייד שותק. ער האָט פיינט צו רעדן. דעם גאַנצן וועג זאָגט ער תהילים אויף אויסנווייניק.

אַ צו־להכעיסדיקע קעלט דרינגט אַריין אין די ביינער. אין איין אָרט נעצט די בויד. עס בלאָזט, דאָס שטיקל שמאָטע פון דער אָפּגערישענער בויד הערט נישט אויף צו קלאַפּן — עס ווירקט אויף די נערוון. מיר זענען שוין אין פעלד. דער גאַנצער שטח איז פאַרגאָסן, ערטער־ווייז דערגרייכט דאָס וואַסער ביז צום בויך פון די פערד. די רעדער גליטשן זיך אַן אַ זייט. אָט דוכט זיך וועט דער וואָגן זיך אי־

בערקערן — מיר וועלן אַריינפאַלן אין אַ „טינטער" (אַ בלאָטע). שייע שפרינגט אַראָפּ פון וואָגן, שנעל ווי אַ יונגערמאַנטשיק, שטעלט אונטער דעם אַקסל אונטערן וואָגן, האַלטנדיק די לייצעס אין האַנט. „ניאָ, ניאָ, פגירות", בייזערט ער זיך מער פון געווינהייט ווי פון כעס — זאָגן־דיק דערביי תהילים: „ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה". די פערד האָבן זיך אַפגעשטעלט, עס גייט פון זיי אַ פאַרע, עס טוט ווייַ דאָס האַרץ קוקנדיק אויף גאָטס שטומע באַשעפע־נישן.

מיין שכן פון בויד צינדט אָן אַ שוועבעלע, קוקט אויפן זייגער, וויל וויסן, ווי שפּעט עס איז. איך דערזע זיין פּנים, אַן עכטער רוס, פון די אדעליקע. מיר איז קאַלט, איך בין הונגעריק. פון ווייטן זע איך ליכט פון אַ פענצטער. מיר איז באַקאַנט דער וועג. עס איז אַ דאַרף זעקס ווייַרסט פון וואָקזאַל. וועט וועלן מיר קומען אין שטאָט? עס איז שוין נאָך צוועלף, זאָגט מיר מיין שכן. עס פאַרבינדט זיך צווישן אונדז אַ געשפּרעך. ער האָט, ווייזט אויס, נישט באַמערקט מיין פּנים, וועט ער האָט אָנגעצונדן דאָס שוועבעלע זען ווי שפּעט עס איז. צו אָפּט האָט ער דערמאָנט דאָס וואָרט „זשיד" מיט האַס. „איך בין צופרידן, זאָגט ער, וואָס גאָט האָט מיר צוגעשיקט אייך, אַ קריסט, פאַר אַ שכן איידער אַ זשיד. איך בין פון קורסק, ביי אונדז זענען דאָ זייער ווייַ־ניק זשידעס, נאָר פון זיי וועלן מיר אויך גיך פטור ווערן. אָט אַ פראָק־ליאָטער (פאַרשאָלטענער) נאַראָד, אַלע זשידעס זענען רייך, זיי צאָ־פן אויס דאָס בלוט פון פויער. אין וואָס פאַר אַ לאַנד לעבן די פאַראָ־זיטן אַזוי גוט ווי אין אונדזער הייליקן רוסלאַנד? עס זענען דאָ צווישן זיי אַדוואָקאַטן, דאָקטוירים, אינזשיניערן, מיליאָנערן. זייערע „קופּצעס" (סוחרים) זענען אַלע רייך און אַלס דאָנקבאַרקייט קוילען זיי אונדזערע קינדער אויף פּסח. אייך איז, נאַטירלעך, באַקאַנט דער נאָמען מאַר־קאָוו, דער צווייטער פון קורסק, איינער פון די אָנגעזעענסטע פאַטריאָ־טן, וועלכע קעמפן מיט די זשידעס. איך האָב דעם כבוד זיין דער גע־הילף־לייטער פון אונדזער פאַרטיי. איך רעכן זיך פון די בעסטע אַגי־

טאַטאַרן. איך באַזוך אַ סך יידישע שטעט, געפין אויס אַרנטלעכע מענ־
טשן זיי זאָלן פירן אונדזער הייליקן קאַמף מיט אונדזער בלוטיקן שונא
— דעם זשיד. דאָ, אין וואָגן, האָב איך דריי־וואַליזעס מיט אַגיטאַציע־
ליטעראַטור. מיר האָבן פיל אָנהענגער. עס האָבן זיך געגרינדעט אין
גאַנץ רוסלאַנד אונדזערע פאַרטייען מיט פאַרשידענע נעמען.

אויף מאָרגן האָב איך באַזוכט דעם איספראָווניק, פירשט שיריע־
סקי־שיכמאַטאָוו, אַן אמתער אוהב ישראל, אגב מיינער אַ פערזענלע־
כער גוטער פריינט. איך האָב אים איבערגעגעבן וועגן דעם „פאַ־
טריאָט". מען האָט אים אַרעסטירט, די ליטעראַטור קאָנפיסקירט. אין
אַ פאָר טעג אַרום — אַרויסגעשיקט פון שטאָט.

דער וואָס גיט לעבן — גיט צום לעבן (חו"ל)

שלום שכנא

דוואָסיע איז צו אַכט און צוואַנציק יאָר געבליבן אַן אלמנה מיט אַ דריי־יאָריק יינגעלע, שלום־שכנא. מענדל, שלום־שכנאס פאָטער, איז שטענדיק געווען קראַנק, נאָר פון בחורוייז. מען האָט אים אין מילי־טער נישט גענומען צוליב זיין ערנסטער קרענק. דוואָסיע איז געווען אַן אָרעמע יתומה, האָט מען זי חתונה געמאַכט קעגן איר ווילן. מענ־דל האָט קיינמאָל קיין גראָשן נישט פאַרדינט. דוואָסיע האָט גאַנץ גוט געוווסט, אַז זי וועט דאַרפן אַרבעטן פאַר איר קראַנקן מאַן, נאָר עס איז נישט געווען ווער עס זאָל זיך אָננעמען איר קריוודע. נאָך דער חתונה איז מענדל כמעט נישט אויפגעשטאַנען פון בעט. זעלטן ווען ער פלעגט א שבת אוו יום־טוב גיין אין שול. געהאָרעוועט האָט דוואָ־סיע איבער אירע כוחות. איר קליינער פאַרדינסט האָט קוים געקלעקט אויף רפואות אוו עסן פאַרן מאַן. פאַר אים פלעגט זי אָפקאָכן אַ יויכל מיט אַ שטיקל הון אוו זי אַליין פלעגט זיך באַגנוגענען מיט אַ קאר־טאָפל.

נאָך „שבעה" האָט זי געמוטעז אין אירע ביידע הענט די קאָשיקעס, באַלאָדענע מיט הינער, אייער וכדומה, שלעפן דאָס איבער די הייזער. די באַלעבאָסטעס האָבן אויף איר רחמנות געהאַט: „אַ וויסטע אלמנה מיט אַ פיצל קינד", האָבן אי־ר געגעבן צו לייזן. זי האָט שוין געהאַט איר קרייז קונדן. זי האָט אָנגעהויבן פאַרדינען, נישט געווווסט מער פון נויט, אַרויסגעטריבן פון שטוב דעם דלות מיטן שאַרפן ריח פון מענדלס רפואות. איר מאַטעריעלער מצב האָט זיך אַ סך פאַרבעסערט,

נאָר זי האָט פיל געווײַנט — נישט אויף איר פאַרשטאָרבענעם מאַן, נאָר אויף איר פינצטערן מזל.

ר׳ ניסן, אַ שכן פון דעם זעלבן הויף, פלעגט גיין מיט שלום־שכנאן אין שול זאָגן קדיש. אין אַ פאָר חדשים אַרום האָט שוין שלום־שכנא געקענט דעם קדיש אויף אויסנווייניק. ר׳ ניסן האָט צוביסלעך געלערנט מיטן יתום אלף־בית. אין אַ פאָר וואָכן אַרום האָט דער אַלטער געלערנט מיטן קינד עברי. דאָס קינד האָט נישט אַרויסגעלאָזט דעם סידור פון האַנט. דער אלטער ר׳ ניסן האָט באַוווּנדערט זיין תפיסה, זכרון און התמדה.

ער האָט שוין געדאַוונט. די שכנים האָבן זייער ליב געהאַט דאָס שיינע און גוטע ייִנגעלע. יעדן זמן האָט ער געלערנט ביי אַן אַנדערן מלמד. צו צוועלף יאָר האָט שלום־שכנא געקענט אַ סך בלעטער גמרא אויסנווייניק. צו דרייַצן יאָר איז ער פאַרעכנט געוואָרן פאָר דעם עילוי פון שטאָט. אין דער ישיבה איז ער געווען דער באַגאַבטסטער. זיין נאָמען איז שוין געווען באַווּוסט אין אַ סך גרויסע יידישע שטעט. צו זעכצן יאָר האָט אים זיין מוטער געזאָגט, אַז זי וויל נישט מער האָבן מיט הינער, אַרומשלעפן זיך מיט די קערב איבער די הייזער. „מיר אַרט עס נישט, האָט זי געזאָגט, נאָר פאָר דיר, אַזאַ געלערנטער, אַן עלוי — אַ קלייניקייט? פאָר דיר פאַסט נישט, אַז דיין מוטער זאָל זיך מפרנס זיין פון אַזאַ האָנדל״.

„קיין שום אַרבעט, חוץ גניבה, איז נישט מיאוס״ — האָט ער איר געענטפערט. אָבער איך מיין, אַז פאָר דיר איז די אַרבעט צו שוואר. דו האָסט שוין ב״ה אַן אָפּגעשפּאַרטן „קניפּל״ — ווער אַ קרעמערין, ווי אַ סך אַנדערע פרויען, וואָס פאַרנעמען זיך מיט אַזאַ האָנדל און מאַכן אַ לעבן. עס איז אַ סך לייכטער, ווען עמעצער ברענגט דיר דעם גראָשן ריווח, אַיידער דו דאַרפסט זיך שלעפּן מיט שווערע פעק צו יענעם״.

„אין אַ יאָר אַרום — צו אַכצן יאָר — וועל איך קריגן סמיכות

אויף הוראה, — האָט ער צוגעגעבן — נאָר איך האָב שוין איצט באַ־שלאָסן, אַז קיין רב וועל איך נישט זיין. איך וויל נישט קיין צדדים איך ווייך־אָפּ פון מחלוקת און כבוד, וועלכע מען גיט אַ רב. צו רייכ־טום שטרעב איך נישט. איך וויל פאַרדינען ברויט אויפן אָרנטלעכן אופן און דאָס קען מען האָבן נאָר דורך אַרבעט, „ותלמודו בידו" האָבן אונדזערע חכמים געזאָגט. איצט לערנען אַ פּאָר איז מיר שווער, אָבער עס זענען דאָ געוגע פרנסות, ביי וועלכע מען פאַרדינט „בזעת אפיך" — מיט שווייס.

„אין אַ יאָר אַרום וועל איך חתונה האָבן. איך האָב אין אויסזיכט אַן אַרבעט, וואָס וועט מיר איה"ש געבן חיונה. איך בעט דיך, מאַמע, אַז אונדזער געשפּרעך זאָל בלייבן בסוד".

אין אַ יאָר אַרום האָט שלום־שכנא באַקומען סמיכות אויף הוראה. די מסיבה איז פאַרגעקומען אין שול. עס זענען געווען די פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָט און פון אַנדערע שטעט, ווייל שלום־שכנאס נאָ־מען איז שוין געווען באַוווסט אין די תפוצות. מען האָט אים פאַרגע־לייגט די שענסטע און רייכסטע שידוכים, אויך כסא הרבנות אין גרוי־סע יידישע שטעט. ער האָט עס אַלץ אָפּגעוואָרפן.

דוואָסיע איז געוואָרן אַ קרעמערין. זי פאַרדינט לייכט. זי האָט געדונגען אַ גרעסערע דירה.

שלום שכנא האָט געשיקט נאָכן שדכן. ער האָט אים געזאָגט, אַז ער וויל חתונה האָבן פאָר אַ רעליגיעז מיידל פון פרומע עלטערן. קיין נדן פאַרלאַנגט ער נישט.

קיין רב וועל איך נישט זיין, האָט ער דעם שדכן געמאָלדן. איך וועל מיין ברויט, מיט גאָטס הילף פאַרדינען. „מאן דיהיב חיי — יהיב מזונות" — ווער עס גיט לעבן וועט געבן צום לעבן, האָבן חז"ל גע־זאָגט.

נאָך דער חתונה האָט שלום־שכנא מיט זיין פרוי געלעבט צוזא־

מען ביי דער מוטער. רבקה, זיין פרוי, איז געווען ממש אַ צדקת. שלום־שכנא האָט געגרינדעט אַ טראַנספאָרט־קאָמפּאַניע. ער האָט זייער שיין פאַרדינט, פונעם ריווח געטיילט מעשר — צדקה.

זעלטן וווּ מען קען געפינען אַזעלכע גליקלעכע מענטשן ווי דוואָסיע, שלום־שכנא און זיין פרוי רבקה.

אברמל דער מלמד — דער מאַסקווער ספּעקולאַנט

אין דעם קליינעם ליטווישן שטעטל האָט אברמל דער מלמד נישט געהאַט גענוג צום לעבן. אַנדערע מלמדים זענען אויך געווען ווייט פון צו זיין נגידים. מען האָט קיין מאָל נישט געגעסן צו דער זעט, אָבער אַז עס פלעגט קומען שבת, איז אַלץ ביי זיי געווען מיט דער פולער האַנט.

אָבער אברמל האָט שבת אויך אַביסל געהונגערט. קיין עם־הארץ איז ער נישט געווען, רעליגיעז, אַ טאַטנס אַ קינד. זיין פאָטער איז געווען אַ שמש אין שול — היינט פאַרוואָס האָט ער פאַרדינט ווייניקער פון די אַנדערע מלמדים?

כדי מען זאָל פאַרשטיין די סיבה, איז געווען גענוג צו כאַפן אַ בליק אויף זיין פנים, ריידן מיט אים אַ פאָר מינוט. ער איז געווען אַ ראַכיטיקער, געליטן אויף דער ענגלישער קרענק. ער האָט געהאַט אַ גרויסן קאָפּ, ווייכע הענט, די צונג אַרויסגעשטעקט. אַז ער האָט געדאַרפט ריידן, פלעגט ער אַריינציען די צונג אין מויל, טיף אַן אָטעם טאָן, ווי ער וואָלט געזופט לאָקשן. און אַז ער פלעגט ריידן, פלעגט ער פאַרשפריצן זיין צוהערער — כאָטש נעם און באַשיץ זיך פון אים מיט אַ שירעם. שווער געווען צו פאַרשטיין זיין חתוך הדיבור.

איז קיין חידוש נישט, אַז עלטערן האָבן נישט געוואָלט האָבן אַזאַ מלמד פאַר זייערע קינדער. האָט ער געזוכט אַנדערע פרנסות: געאַרבעט אין אַ מיל, געהאַנדלט, אין דער צייט פון יאַרידן געהיטן, אַז גויים זאָלן נישט גנבענען. אָבער די אַלע פרנסות האָבן אים אויף קיין טרוקן ברויט נישט געגעבן. דער שלימזל האָט נאָכגעיאָגט דעם שלים־שלימזל — אברמלען.

איין מעלה האָט ער אָבער געהאַט: ער האָט נישט מורא געהאַט פאַרן פריזיוו — מען נעמט נישט אַזעלכע צו די סאָלדאַטן.

האָט זיך דאָס שטעטל געסטאַרעט אים חתונה מאַכן פאַרן פריזיוו. האָט מען פאַר אים אָפגעזוכט אַ בתולה, פייגע די טויבע, אַפילו מיט אַ צענדליק יאָר עלטער פון אים. אָבער זי האָט געהאַט אָפגעשפאַרט עטלעכע הונדערט רובל פאַר די יאָרן, וואָס זי איז געווען אַ דינסט ביי די שענסטע באַלעבאָטים. זייער אַ פאַסנדער שידוך. מען האָט זיי חתונה געמאַכט אין אַ גוטער שעה, געדונגען אַ דירה, און דאָס פאַרפאָלק האָט אָנגעהויבן טראַכטן וועגן חיונה.

פייגע האָט גאָנץ גוט געוווסט, נאָך פאַר דער חתונה, אַז אברמל איז נישט קיין פאַרדינער — האָט זי געעפנט אַ קרעמל. אברמל האָט געהאָלפן ווי ווייט ער האָט געקענט. זיי האָבן פאַרדינט אויף זייער הוצאה — און מען איז געווען צופרידן. אברמל האָט זיך דווקא אַרויסגעוויזן פאַר אַ גוטן סוחר. ער האָט אַוועקגעשטעלט דאָס קליינע געשפטל אויף גאָנץ אַנדערע יסודות.

:: :: ::

אין 1915 יאָר, אין דער ערשטער וועלט־מלחמה, האָט די צאַריש מאַכט אַרויסגעשיקט אַלע יידן פון ליטע, מיט דער טענה, אַז זיי זענען שפיאָנען. מען האָט געעפנט די טויערן פון דעם תחום המושב. אין פיר־און־צוואַנציק שעה האָבן די יידן געמוזט פאַרלאָזן ליטע. אברמל האָט זיך געוואָלט באַזעצן נישט ווייט פון מאָסקווע. ער האָט פון פיל מענטשן געהערט, אַז אין מאָסקווע פאַרדינען מענטשן געלט. נאָר אַזוי ווי אין מאָסקווע האָט מען נישט אַריינגעלאָזן קיין יידישע פליטים — האָט ער זיך מיט זיין ווייב באַזעצט אין טווער — אַ פאָר שעה רייזע פון מאָסקווע. נאָך אייניקע יידן פון ליטע האָבן זיך באַזעצט אין דער זעלבער שטאָט.

ער האָט זיך אָנגעהויבן אַרומזען, אַריענטירן זיך — שווער געווען צוצופאַסן זיך אין אַ פרעמדער שטאָט, כמעט אָן אַ לשון, צווישן

גויים — איז ער אַוועק קיין מאָסקווע. דאָ האָט ער געטראָפן פיל יידן אויך פון ליטע.

אייגער פון זיי האָט געהאַט געלט, אָדער סחורה — זענען זיי געווארן פאַרמיטלער — קאָמיסיאָנערן: דער האָט אַזאַ אַרטיקל, דער — אַזאַ. די סחורה האָט מען געהאַט „אויף דער האַנט" אויף צוויי וואָכן, דאָס הייסט, אַז דער סוחר אָדער פאַבריקאַנט, גיט אים דאָס רעכט צו פאַרקויפן אויף די־אַ פרייזן אין משך פון צוויי וואָכן. די ספעקולאַציע איז געווארן גרויס. מען האָט געקויפט, פאַרקויפט, פאַרדינט. אייניקע האָבן שוין געקויפט אויף אייגענעם חשבון. די האָבן, נאַטירלעך, פאַרדינט מער ווי פון סחורה אויף קאָמיסיאָן. דער רוסישער קופיץ און פאַבריקאַנט האָבן זיך געסטאַרעט געבן צו פאַרדינען דעם „ניעס־טשאַסנעם ביעזשעניץ" (דעם אומגליקלעכן פליט).

אברמל האָט גלייך געפונען חן ביי אַ באַרימטן זייד־פאַבריקאַנט, אין אַ גאַנץ קורצער צייט האָט אברמל געהאַט פאַרדינט אַ צען טויזנט אַ געווינסן באַראַנאָוו. ער האָט אים געגעבן מוסטערן און פרייזן, און רובל. ער האָט מיט קיין אַנדערע פאַבריקאַנטן נישט געאַרבעט. באַראַנאָוו, ווידער, האָט נישט פאַרקויפט קיין אַנדערע קאָמיסיאָנערן. ער פלעגט זיי אָפשיקן צו אברמלען, וועלכער האָט שוין באַקומען אַ גוטן נאָמען צווישן די סוחרים. ער איז געווען אַרנטלעך און רייך. ער האָט שוין געקויפט ביי באַראַנאָוון פאַר פיל צענדליקער טויזנטער רובל אויף אייגענעם חשבון.

אינצווישן איז אָבער אברמל קראַנק געווארן, געלעגן אַ חודש צייט. ער האָט געשיקט זיין וויב זאָגן באַראַנאָוון וועגן זיין קראַנקהייט — ער האָפט אין אַ וואָך אַרום געזונט צו ווערן און אים באַזוכן.

באַראַנאָוו, זייער אַן איידעלער מענטש, אַ יידן־פריינט, אַ מאַן ער האָט זיך צוגעקוקט צו זייער האַנדל: אַלע פאַרדינען, נישט פון איבער זיבעציק, האָט זיך זייער דערפרייט, ווען אברמל איז צו

אים ווידער געקומען. אברמל האָט ביי באַראַנאָוון געקויפט אַ גרויסן קוואַנטום סחורה, באַצאָלט מיט גאָלד־מטבעות. די פרייַזן זענען גע־ווען שפּאָט ביליק, אין פאַפיר־געלט וואָלט עס באַטראַפן מיליאָנען. די סחורה האָט ער געלאָזן ליגן אין באַראַנאָווס לאַגערן, ווייל אברמל האָט נישט געוואָלט פאַרקויפן אין גרעסערע קוואַנטומס, היות דער רובל פלעגט פאַלן אין פרייַז.

מען האָט אין מאָסקווע שטאַרק אָנגעהויבן רייַדן וועגן די באָל־שעוויקעס. דער עולם האָט זיך אָפּגעהאַלטן פון קויפן. אין אַ שטיקל צייט אַרום האָבן די באָלשעוויקעס פאַרכאַפּט די מאַכט. מען האָט נאָ־ציאָנאַליזירט אַלע סחורות, דאָס געלט אין די בענק, הייזער, פאַבריקן — עס איז געוואָרן חושך אין דער סוחרישער וועלט.

און אברמל שטעקט מיט אַזאַ פאַרמעגן אין באַראַנאָווס לאַגערן.

איינמאָל, אין אַ געשפּרעך מיט אים, האָט דער אַלטער פאַבריי־קאַנט געמאָלדן אברמלען, אַז ער קערט אים צוריק זיין גאָלד־געלט, ווייל די סחורה איז דאָך אין זיינע לאַגערן. זאָל זיך אים דוכטן, — האָט ער אברמלען דערקלערט — אַז די סחורה האָט ער נישט פאַר־קויפט און די באָלשעוויקעס האָבן דאָס צוגענומען.

אַזאַ זאַך האָט געקענט טאָן נאָר אַ גוי.

אַ ליבע

לעמענטאַווקע איז געווען א גרויס דאַרף מיט א סך רייכע גויים, צווישן וועלכע ס׳האָט געווינט איין יידישע משפחה און דווקא אן אָרעמע. דער ייִד שמעון זעווין מיט זיין ווייב חוה האָבן געהאלטן א שענק. שמעון איז געווען זייער א נאָריישער מענטש און א גרויסער פוילאק. חוה איז געווען די שענקערין, אָבער זי איז געווען זייער א קראנקע פרוי, האָט שוין דאָס געשעפט, די שענק, אויך געקרענקט. דאָך האָט מען געזוג פארדינט צום לעבן. קיין קינדער האָבן זיי נישט געהאַט, געלעבט האָט מען באשיידן — זענען זיי געווען צופרידן מיטן קליינעם ריווח, וואָס די שענק האָט געגעבן. אזוי איז געגאנגען פון יאָר צו יאָר. שמעון האָט קיינמאָל נישט געהאָלפן דעם ווייב אין דער קלענסטער ארבעט. ער פלעגט נישט זיצן אין שענק און ווען זי איז געלעגן קראנק איז נישט געווען ווער ס׳זאָל דעם גוי א גלאָז בראָנפן געבן. צו זיבן און פופציק יאָר איז שמעון געבליבן אַן אַלמן. נאָך די שלושים איז ער געפאָרן אין דער קרייז־שטאָט זוכן פאר זיך א פרוי. קלמן דער שדכן, וואָס האָט געקענט „צונויפפירן אַ וואָנט מיט אַ וואָנט", האָט אים פאָרגע־לייגט א פאַסיקן שידוך — דאָס אכצן־יאָריקע שיינע און געזונטע מיידל, ליבע. אלי־בער דעם וואסער־פירערס א פלימעניצע. ליבע איז פאריתומט געוואָרן פון איר פאָטער צו צוויי יאָר. האָט איר מומע, דוואָשע, אלי־בערס ווייב, גענומען זי צו זיך. דאָס קינד האָט זיך זייער גוט אנטוויקלט, זי האָט אויסגעזען ווי א מלאך, שיין און קלוג. אירע נייע עלטערן האָבן זי זייער ליב

געהאַט. וועז ליבע איז עלטער געוואָרן האָט זי שלמה דער לערער געלערנט לייענען, שרייבן רוסיש, יידיש אוז אַ ביסל מאַטעמאַטיק. זי איז געווען זייער פעאיק. צו דרייצן יאָר האָט זי גוט פארשטאַנען די שוועריקייטן מאטעריעלע לאגע פון אירע עלטערן, צו זעכצן יאָר האָט זי געוואָלט ווערן א קעכין אין א רייך יידיש הויז, נאָר די „מאמע" האָט בשום אופן נישט דערלויבט. וועגן איר שיינקייט האָבן אלע געריידט מיט באגייסטערונג, זעלטן וווּ מ'זעט אזא איידעלע, קלאָסישע שיינהייט.

קלמן דער שדכן איז נאָך דעם זעלבן אָוונט געקומען צו אלי־בערן מיטן חתן אָנקוקן די כלה. „איר וועט קיין זאך ביי שמעונען נישט פעלן. די שענק איז אַ שפּע", האָט קלמן דער שדכן פֿאַרזיכערט. ליבע וועט נעמען אין אירע הענט דאָס געשעפט, וועט זי אין אַ קורצער צייט רייך ווערן. דער חתן האָט נישט אראָפגענומען דאָס אויג פון דער שיינער ליבע, ער האָט כמעט דעם גאַנצן אָוונט נישט געריידט. אויף מאָרגן האָט קלמן געדארפט קומען נאָך אן ענטפער. די מאמע האָט בשום אופן נישט געוואָלט דעם שידוך, אזא יונגע בלום פאר אַזאַ אַלטן און נאַרישן מענטשן. אָבער ליבע האָט באַשלאָסן מיט אים חתונה האָבן. זי האָט נישט געקענט צוזען ווי שווער די עלטערן קומט אַן דאָס שטיקל ברויט. אין א חודש ארום האָבן זיי חתונה געהאַט. ליבע האָט איינגעפירט א גאנץ אנדערע אָרדענונג אין שטוב און אין שענק. ס'איז געווען פאר די גויים וואָס צו פארבייסן נאָך דעם טרונק, ס'איז געווען געפרעגלטע פיש, אויך פארשידענע פלייש־מאכלים א.א.וו. דאָס געשעפט האָט אָנגעהויבן „קלאַפן". די הוצאה האָט מען פאַרדינט, אָבער רייך ווערן, ווי קלמן האָט פארזיכערט, האָט מען נישט געקענט.

דאָס הויז, וווּ די שענק איז געווען, האָט געהערט צו זייער אַ רייכן פריץ, פאַוועל פעטראָוויטש גאַלאַדטשענקאָ. אין אַ חודש אַרום נאָך דער חתונה איז אין שענק געקומען דער פריץ. זיי

האָבן נאָכנישט געזען אייַנער דעם צווייטן. ער האָט זיך פאַר איר פאַרגעשטעלט, אַ קוש געגעבן איר האַנט. גאָלדטשענקאָ, אַ בחור פון אַ יאָר פופציק איז נישט געווען פאַרהיירט, זיין כוטאָר איז געווען אַ קילאָמעטער פון לעמענטאַראָווקע. אין שענק איז קיינער נישט געווען. שמעון איז איבערהויפט געווען אַ זעלטענער אורח אין שענק. זי האָט דעם פריץ אייַנגעלאַדן אין איר ווויינונג. זי האָט אים מכבד געווען מיט וויין און גע־ פילטע פיש. ליבע האָט אויף אים געמאַכט אַ קאָלאָסאַלן אייַנ־ דרוק. „אייך פאַסט נישט צו זיין אין שענק, נישט מיט אייַער חכמה און נישט מיט אייַער שייַנקייט. איך וועל זאָרגן פאַר אייך. קומט צו מיר מאָרגן אָוונט, — האָט דער פריץ געזאָגט — ווילט איר קומען מיטן מאַן?"

— מיין מאַן, — האָט ליבע געזאָגט, — מישט זיך נישט אין שענק, ער טוט קיין זאַך נישט. איצט איז ער געפאָרן אין שטאָט. ער וועט קומען אין אַ וואָך אַרום.

— אַלזאָ, מאָרגן אָוונט וועל איך קומען נעמען אייך צו זיך, — האָט דער פריץ געזאָגט.

צומאָרגנס פאָרנאַכט איז דער פריץ געקומען אין אַ שיי־ נעם פאַעטאָן מיט צוויי פערד געשפאַנט. דער טיש איז געווען סערווירט מכל טוב. נאָך אַ פאָר גלעזלעך ליקער איז די שטי־ מונג ביי ליבען געוואָרן אַ געהויבענע. מ'האָט זיך געמיטלעך פאַרבראַכט. ער האָט איר אונטערגעטראָגן נאָך אַ גלעזל וויין. דער קאָפּ האָט זיך פאַרדרייט, אויפן האַרצן איז לייכט, דער קאָפּ איז פריי פון זאָרג. זיי האָבן, אויף זיין פאָרשלאָג, אויס־ געטרונקען אויף ברודערשאַפט. ער האָט זי געגומען אין שלאָף־ צימער, געהאָלפן איר אויסטאָן זיך. זי איז ביי אים געבליבן נעכטיקן.

ליבע האָט אָפט באַזוכט דעם פריץ. שמעון האָט דערויף נישט רעאַגירט. ער האָט זי אין קיין זאַך נישט חושד געווען.

אין אַ יאָר אַרום, בערך, איז ליבע מיט איר מאַן געפאָרן אין שטאָט. די זעלבע נאַכט האָט ליבע אַ יינגל געבוירן. נאָכדעם ווי מ׳האָט דאָס קינד מל געווען איז זי מיטן מאַן געפאָרן אַהיים. שמעון איז געווען אַ גליקלעכער פאָטער. אַ נאָמען האָט מען דעם קינד געגעבן נאָך איר פאָטער שמואל. דאָס קינד איז געווען זייער ענלעך צו דער מוטער. דער פריץ פלעגט אָפט קומען צו ליבען, האָט זיך געשפילט מיטן קינד. „זע, האָט שמעון געזאָגט, ס׳אַרַא שיין קינד מיר האָבן, אַפילו אַ קריסט, אונדזער פריץ, האָט אים ליב, ער שפילט זיך מיט אים, ברענגט אים פון שטאָט שפילצייג, ער קושט אים"...

צו זעקס יאָר האָט מען דאָס קינד מוליקן אָפגעפירט אין שטאָט צום „זיידן". ביידע, דער זיידע און באָבע, זענען געווען צופרידן, וואָס דאָס קינד איז ביי זיי. מוליק האָט שוין געלערנט אין חדר. אַהיים צו דער מאַמען איז ער געפאָרן אויף יעדן יום־טוב. און צוריק אין שטאָט צום זיידן און באָבען. ער איז שוין ביי זיי געבליבן די גאַנצע צייט.

די רוסישע רעגירונג האָט אייגנעפירט דעם מאַנאָפאָל. זי, די רעגירונג, האָט געשלאָסן אַלע שענקן און האָט אַליין פאַר־קויפט דעם בראַנפן. די גזירה האָט שווער געטראָפן אַ סך הונדערטער יידישע משפחות — אויך ליבען.

אין צוואַנציק יאָר אַרום נאָך ליבעס חתונה איז שמעון געשטאָרבן צו זיבן און זיבעציק יאָר. דער פריץ איז שוין אויך ביי די זיבעציקער. אָבער ער האָט נאָך געליבט זיין שיינע ליבע ווי אַלע יאָרן פון זייער צוזאַמענלעבן.

ווען ס׳איז געקומען די צייט, די שווערסטע צייט אין איר לעבן, האָט זי באַשלאָסן בעטן ביים פריץ שטיצע. דער פריץ האָט זיך דערפרייט, וועו ער האָט זי ביי זיך דערזען. זעסט אויס שלעכט, מיין ליובאָטשקא, האָט ער איר געזאָגט. איך

גלויב נישט, אַז דער טויט פון דיין מאַן האָט אַזוי שטאַרק געווירקט אויף דיר.

„פֿאָוועל, זאָגט ליבע, איך בין צו דיר געקומען וועגן זייער אַן ערנסטן אינטערעס. איך האָב אַ סך שוועריקייטן דורכגעמאַכט אין דאַרף, דו האָסט מיר פיל מאָל פֿאַרגעלייגט געלט — איך האָב זיך שטענדיק דערפון אָפּגעזאָגט. איצט האָב איך באַשלאָסן וועגן זיך צו דיר. איך האָב דיך קיינמאָל נישט געפרעגט, וויפל דו פֿאַרמאָגסט מזומנע געלט, נאָר איך מיין, אַז דאָס איז פיל קלענער ווי די זעקס הונדערט דעסיאַטין ערד, דער גרויסער וואַלד, וואָס אַ האַק האָט נישט אָנגעריר אַ בוים. און דער כוטאָר. דו דאַרפסט פֿאַרשטיין, אַז איך האָב דיר אָפּגעגעבן מיין יוגנט, מוליק איז דיין קינד, מיר לעבן שוין צוזאַמען צוואַנציק יאָר, מיין איך, אַז דאָס מזומן־געלט דאַרפסטו אָפּגעבן מיר און די גיטער וועלן זיין דיין פֿאַרמעגן.

דו ביסט די איינציקע, וועמען איך האָב אַזוי ליב געהאַט. מיט אַזאַ איבערגעגעבענער און הייליקער ליבע, מוליק איז אונדזער זון, דו ווייסט ווי שטאַרק איך ליב אים. איך וועל אַלץ טאָן, כדי פֿאַרזיכערן דיר און אונדזער מוליקן. איך האָב שוין לאַנג באַשלאָסן אַלץ פֿאַרקויפן און דאָס געלט טיילן אויף דריי גלייכע טיילן, חוץ די צווייהונדערט טויזנט רובל, וועלכע געהערן נאָר דיר אַליין. איך האָב זיי נעכטן פון באַנק באַקומען און גיב זיי דיר איצט איבער.

גאָלדטשענקא האָט אַלץ פֿאַרקויפט, געקראָגן זיבן הונדערט פופציק טויזנט רובל, צו צוויי הונדערט פופציק טויזנט רובל אויף גלייכע דריי חלקים: ליבע, מוליק און דער פּריץ.

איך בין שוין אַלט, דו ביסט אָכט און דרייסיק יאָר אַלט — דו וועסט נאָך דיין גליק געפינען. נאָך מיין טויט דאַרפסטו חתונה האָבן.

איך דאַנק דיר, מיין טייערע, וואָס דו האָסט מיר געגעבן אַזאַ

שיינעם לעבן פאַר די צוואַנציק יאָר. אַזוי ערלעך, אַזוי שיין, ווי דו האָסט מיך געליבט קען נאָר אַ יידישע פרוי.

דו דאַרפסט לאָזן אַ צוואה, אַז נאָך דיין טויט געהערט אַלץ דיין אייגנציקן יורש — מוליק.

נאָך מיין טויט וועט מיין געלט געהערן נאָר דיר אַליין — דאָ האָסטו מיין צוואה.

פינף און צוואַנציק טויזנט רובל האָב איך געגעבן אליי־בערן מיט זיין פרוי פאַר זייער פאָטערלעכער זאָרג און ליבע צו אונדזער מוליק.

אין אַ יאָר אַרום איז דער פריץ געשטאָרבן. ליבע איז געוואָרן די רייכסטע פרוי אין גובערניע.

די טרייע שכנים

אַלעקסאַנדער מאַיסעיעוויטש נאַוויצקי איז געווען דער פאָר־לערסטער דאָקטאָר אין דער גרויסער שטאָט פון צענטראַל־רוסלאַנד, ווו יידן האָבן נישט געהאַט קיין ווויך־רעכט. דער דאָק־טאָר איז געווען אַ זון פון אַ ניקאָלאַיעווער סאָלדאַט, וועלכער האָט נאָך זיין טויט געלאָזט אַ קאָלאָסאַלע ירושה פאַר אים, זיין בן יחיד אַלעקסאַנדער. די מוטער פונעם דאָקטאָר איז געשטאָרבן, וען ער איז נאָך געווען אַ קינד — ער געדענקט זי נישט. אַלעק־סאַנדער האָט געענדיקט גימנאַזיע מיט אַ גאָלדענעם מעדאַל. זיין ווילע איז געווען די שענסטע אין שטאָט, אין דעם רייכסטן צענטער. די ווילע האָט געהאַט צווי שטאָק צו זעקס צימער־ווויגונגען. דעם ערשטן שטאָק האָט פאַרנומען דער דאָקטאָר, דעם צווייטן שטאָק דער דירעקטאָר פון אַזאָוועראַנסקאַיער באַנק, אַ געוויסער יעווגעני וואַסילעוויטש סמירנאָוו, אַ יוריסט, אַ ליבעראַלער מענטש; געשטאָמט האָט ער פון אַרכאַנגעלסק, ווו קיין יידן האָט מען נישט געזען, חוץ די פאָליטישע פאַרשיקטע. אייניקע פון זיי האָבן אָפט באַזוכט סמירנאָוון. זיי זענען געווען, לויט זיין מיינונג, אינטערעסאַנטע מענטשן, וואָס מיט זייער אידיי זענען זיי אים געווען נאָענט צום האַרצן.

דאָ, אין דער גרויסער שטאָט נ. איז סמירנאָווס פאַמיליע באַשטאַנען פון זיין פרוי, אַלגאַ פעטראָוונאַ, אַ פראָפעסאָרס אַ טאָכטער און אַ צוויי־יאָריק מיידעלע, גאַליאַ. דעם דאָקטאָרס

פרוי איז געווען אַ טאַכטער פון אַ פּעטערבורגער יידישן מיליאָ־
נער, א בת־יחידה, קלאַראַ איסאַקאָוונאַ, און אַ צווייַ־יאָריק
יינגעלע משה — אויפן נאָמען פון דעם דאָקטאָרס פּאָטער. די
שכנים זענען באַפריינדעט געווען ווי ברידער, אויך די פרויען
זענען געווען ווי שוועסטער און זייערע קינדער, מישאַ און
גאַליאַ, זענען געווען ווי לייבלעכע ברודער און שוועסטער.
די קינדער האָבן נישט געהאַט קיין באַזונדערע שפּילצייַג —
אַלץ האָט געהערט צו בויידן: „אונדזערע", נישט וויכטיק ווער
פון די פּאָטערס האָט געקויפט די פּופּע, אָדער אַ פערדל. אויך
די געשענקטע שפּילצייַג, וואָס די קינדער האָבן באַקומען אַלס
מתנות פון פּרעמדע, זענען געווען „אונדזערע" און אַפילו די
ביידע באָנעס פון די קינדער זענען אויך געווען ווי אייגענע.

די הייסע און הייליקע ליבע

מישאַ און גאַליא זענען מיט דער צייט אַנגעקומען אין גימ־
נאַזיע. גאַליאַ איז געווען אין דער פרויען־גימנאַזיע, מישאַ —
אין דער גימנאַזיע פאַר מענער. פון פערטן קלאַס האָט מישאַ
געהאָלפן גאַליאַן מאַכן די „אוראָקן". מישאַ האָט זיך געריכט
פאַרן בעסטן שילער. פון פינפטן קלאַס אָן האָבן זיך די „קינ־
דער" אַרומגעזען, אַז זיי ליבן אַיינער דעם צווייטן, אָבער שוין
נישט מיט דער קינדער־ליבע. זיי זענען געווען ווי שטענדיק
צוזאַמען. אָנשטאָט די שפּילצייג זענען געווען די אויפגאָבן פון
גימנאַזיע, ווי אויך ביכער.

גאַליאַ איז געווען זייער פּאַעטיש צו מוזיק. זי און אירע
עלטערן האָבן באַשלאָסן, אַז זי מוז נאָכן פּאַרענדיקן די גימנא־
זיע אָווטש לערנען אין פּעטערבורגער קאָנסערוואַטאָריע. מישאַ
האָט פּאַרענדיקט די גימנאַזיע מיט אַ גאָלדענעם מעדאַל. זייַנע

עלטערן און ער, מישאַ, האָבן געוואָלט ער זאָל אַנקומען אין פּעטערבורגער פּאָליטעכניקום. די „קינדער" און ביידע מוטערס זענען געפאָרן קיין פּעטערבורג, געדונגען פּאַר זיי צוויי צימערן אין דער זעלבער ווינונג, אין שענסטן צענטער פון דער שטאָט. ביידע עלטערן האָבן נאָך באַטראַכט די קינדער ווי חתן־כלה, ווען זיי זענען געווען אין פערטן קלאַס. נאָכן פאַרענדיקן גימנאַזיע, האָבן די עלטער זיי גראַטולירט ווי אַפיציעלע התן־כלה, און נאָכדעם ווי מישאַ ווען פאַרענדיקן דעם אינסטיטוט, וועלן זיי הייראַטן. דער דאָקטאָר האָט קוים געפּועלט ביי גאַליאַס עלטערן, אַז ער, נאָוויצקי, ווען שיקן די גאַנצע צייט פּינף הונדערט רובל אַ חודש פּאַר ביידע קינדער, ווי לאַנג זיי וועלן זיין אין פּעטערבורג.

דער אומגליקלעכער סוף פון דער גליקלעכער ליבע

גאַליאַ האָט פאַרענדיקט אירע לימודים אין דער קאָנסערוואַטאָריע און מישאַ האָט געדאַרפט ענדיקן דעם פּאָליטעכניקום אין אַ האַלב יאָר אַרום. ער איז געווען דער בעסטער און באַגאַבטסטער סטודענט. נאָכן פארענדיקן די קאָנסערוואַטאָריע איז גאַליאַ געבליבן וואַרטן אין פּעטערבורג ביז מישאַ וועט ענדיקן. דער פּעטערבורגער קלימאַט איז געווען שעדלעך פּאַר גאַליאַן. מיט אַ האַלב יאָר פריער האָט זי אַנגעהויבן הוסטן, פּאַרלאָרן דעם אַפּעטיט, די טעמפּעראַטור איז אַביסל געשטיגן, נאָר זי האָט עס נישט געווואָלט זאָגן מישאַן. זי איז אַוועק צו אַ באַרימטן דאָקטאָר און ער האָט פעסטגעשטעלט, אַז זי איז קראַנק אויף לונגען־טובערקולאָז. די רפואות, וואָס דער דאָקטאָר האָט איר פאַרשריבן האָט זי נישט געמוען — זי האָט אויסבאַהאַלטן פון מישאַן וועגן איר קרענק, נישט וועלנדיק אים מצער זיין.

איר לאַגע האָט זיך פאַרערגערט פון טאָג צו טאָג. זי האָט שוין נישט פאַרלאָזן איר בעט. מישאַ האָט טעלעגראַפיש אַרויס־ גערופן ביידע עלטערן. קומענדיק האָבן זיי גלייך באַשטעלט אַ קאָנסוליום פון די בעסטע פראָפעסאָרן. איר לאַגע איז געווען זייער אַ שווערע, און צוויי וואָכן נאָכן אָנקומען פון די עלטערן איז גאַליאַ געשטאָרבן.

אַ שמחה דורך טרערן

איך האָב געהאַט אין וואַרשע א באַקאַנטן רב, א געוויסער פנחס זילבערקלאַנג. זייער א קלוגער ייד און רעליגיעזער מענטש. ער האָט מקיים געווען דעם פסוק „לא לחכמים לחם" — געווען זייער אָרעם. שעיה זילבערקלאַנג, א לייבלעכער ברודער פון פנחסן, האָט געהאַט א גרויסן אנגראָ־געשעפט פון גאלאנטעריע אויף נאלעווקי 29 — געווען זייער רייך. זייער שווער האָט זיך געלעבט דעם קלוגן פנחסן. האָט ער זיך מיישב געווען, ער וועט פארלאָזן דעם כסא הרבנות. ער וועט ווערן א סוחר ווי זיין ברודער שייע. האָט ער געדונגען א קליינע קראָם אויף די נאלעווקעס, געבראכט אביסל סחורה, און איידער ער האָט אָנגעהויבן האַנדלען, איז ער אריין אין חובות. א יאָר צייט האָט ער זיך געפלאָגט, די קרעדיטאָרן האָבן צוגעזומען דאָס ביסל סחורה — זיין לאַגע איז געווארן נאָך שווערער ווי פריער. מיט אַ מאָנאַט פריער, איידער דאָס געשעפט האָט אים ליקווידירט בין איך ביי אים געזעסן. איך האָב זייער ליב געהאַט מיט אים צו פארברענגען. ווי גייט עס אייך, ר׳ פנחס? איך צייל ספירה — יעדער טאָג ווערט ווינציקער און מען טאָר נישט אויסזאָגן (דער יסוד). „ווערט ווידער רב", עצה איך אים פאָרזיכטיק.

אויף זיינע ליפן באַווייזט זיך א זויערער שמייכל. „אין לעבן — זאָגט ער — איז דאָ זאַכן, וועלכע זענען גלייך און נישט גלייך. למשל: אָט א טישטוך מוז זיין קלאָר אין (און) דין, א רב מוז אויך זיין קלאָר און דין. איז דאָך

גלייך? אָבער, עס איז נישט גלייך: א טישטוך מוז האָבן ברויט און א רב מאַכט נישט אויס, אז ער האָט נישט קיין ברויט".

ער האָט זייער ליב געהאַט דערציילן מעשיות פון גוטע יידן. איך פלעג אים גערן הערן.

„געווען א בארימטער רבי, איז דאָס הייליקסטע און טייערסטע אין לעבן ביי אים געווען דער זילבערנער בעכער, וועלכער איז אריבער בירושה פון זיין זיידן, איינער פון די גרעסטע רביים פון יענעם דור. געהיט האָט ער דעם בעכער ווי דאָס אויג אין קאָפּ. ווען ער פלעגט פון צייט צו צייט פאָרן אין שטעט און שטעטלעך צו זיינע חסידים, האָט ער שטענדיק גענומען מיט זיך דעם בעכער — מען זאָל אים, חלילה נישט גנבענען.

איינמאָל, ווען ער האָט געמאַכט אזא רייזע צווישן זיינע חסידים, איז דער שמש מיטגעפאָרן. דעם בעכער האָבן זיי, כנהוג, מיטגענומען. לויטן פלאַן האָט דער רב געדארפט זיין אין א געוויס שטעטל שבת. דער שמש האָט געדונגען א גויאיש פורל — מען פאָרט, דאָס פערדל איז געווען אלט, קוים וואָס עס פלאָנטערט מיט די פיס. דער טאָג איז גרויס, עס איז זומער־צייט. מען האַלט נאָך אלץ זייער ווייט פון שטעטל. רבי, זאָגט דער שמש, מיר קענען נישט קומען אויף שבת ווהין מיר פאָרן — מיר וועלן דארפן האַלטן שבת אין א דאָרף".

צום בייזן מזל איז אין דעם דאָרף נישט געווען קיין איין ייד. מען האָט געדונגען ביי א גוי א באזונדער צימער. דער רבי האָט מקבל שבת געווען, געמוען דעם בעכער, געמאַכט קידוש, געזונגען זמירות. מען האָט אָפּגעריכט דעם שבת אין דער גויאישער הייזקע. שבת צו נאכטס געמאַכט הבדלה. געדונגען א פור, כדי פאָרצוזעצן זייער רייזע. אָפּפאָרנדיק העלפט וועג, א צען קילאָמעטער אומגעפער, האָט זיך דער רבי

געכאַפט, אז דער בעכער איז געבליבן ביי דעם גוי אויפן טיש. מען איז צוריקגעפאָרן אין דאָרף. דער שמש איז מיט אן אימפּעט אריינגעלאָפן אין צימער. דער בעכער איז אויפן טיש. ווי פּאַרוונדערט איז דער שמש געוואָרן. דער רבי, האַלטנדיק דעם בעכער אין האַנט האָט ״שרעקלעך געווייגט.

צומאָרגנס פרי האָט דער רבי אָפּגעשיקט דעם שמש צוריק אהיים. דער רבי האָט באַשלאָסן אָפּריכטן גלות, גיין פון שטאָט צו שטאָט צופוס, פאסטן אלע טאָג און ווערן אויס רבי. ער איז געוואָרן הוזר על הפתחים, ווי אלע אָרעמעלייט. אזוי זענען פארביי אייניקע יאָר. די חסידים האָבן געוווסט די געשיכטע מיטן בעכער. ווו דער רבי געפינט זיך, האָט מען נישט געוווסט. איינמאָל, אן ערב שבת איז ער געקומען אין א שטאָט, האָט זיך אָפּגעשטעלט ווי אלע אָרעמע לייט אין שול און איז אוועק אין מרחץ. ער האָט זיך אָפּגעוואשן, געואָלט איבערטאָן די וועש — ערשט מען האָט ביי אים צוגעגעבעט דאָס לעצטע העמד. האָט ער אָנגעהויבן זינגען מיט אזא התלהבות, אז די חסידים, וועלכע זענען געווען אין מרחץ, הערנדיק דעם ניגון, האָבן זיי אים געפרעגט אויב ער איז דער און דער רבי (כמעט יעדער רבי האָט זיך געהאַט זיין ניגון). ער האָט זיי געמוזט זאָגן דעם אמת. אלע חסידים האָבן געוווסט די געשיכטע מיטן בעכער, האָט אים איין חסיד געפרעגט: ״פארוואָס האָט איר געוויינט, ווען אייער בעכער האָט זיך אָפּגעזוכט, און איצט, ווען מען האָט ביי אייך צוגעגעבעט דאָס לעצטע העמד זינגט איר״?

״איר זאָלט וויסן, האָט זיי דער רבי געענטפערט, אז יעדער מענטש האָט זיך זיין תקופה. נישט׳ אלעמאָל איז גוט און שלעכט. ווען מיין בעכער האָט זיך געפונען, איז דאָס געווען די בעסטע צייט אין מיין לעבן. איך האָב געהאַט פיל חסידים, כבוד און געלט. דער לעבנס־ווייזער איז געשטאַנען

אויף 12. הייסט עס, אז דער ווייזער דארף גיין אויף אראָפּ — האָב איך געווייניט. איצט וועז מען האָט ביי מיר צוגענומען דאָס לעצטע העמד וועט מיין לעבנס־ווייזער גיין ארויף — האָב איך זיך געפרייט.

איצט, צו מיין 92־טן געבורטס־טאָג, האָבן מיינע גוטע פריינט ארויסגעווויזן אזויפיל ליבע, כבוד און געשיקט הארציקע ווונטשן, האָב איך זיך דערמאָנט אין פנחס זילבערקלאנגס מעשה מיטן רבין און בעכער. הייסט עס, אז מיין לעבנס־ווייזער גייט אראָפּ — בין איך אביסל אומעטיק געוואָרן, אָבער איך האָב זיך גלייך באַהערשט און בין ווידער פול מיט לעבן און האָפענונג, אז איך וועל נאָך פייערן מיין הונדערטסטן געבורטס־טאָג. איך ווינטש אלע אָנוועזנדע אויף מיין שמחה, זיי זאָלן דערלעבן מיין עלטער. נאָכער וועז מיר וועלן זיך טרעפן, וועל איך יעדן איינעם מוסיף זיין נאָך פופציק יאָר.

נדן

דער ערשטער דענטיסט, וואָס האָט זיך באוויזן אין שטעטל איז געווען א בחור פון א יאָר פערציק. ער האָט זיך געסטארעט אויסצובאַהאַלטן זיין יידישקייט, נאָר די נאָז האָט געשריען קולי קולות: „איך בין א יידישע נאָז", און דערויף איז נישטאָ קיין עצה!

ראיעווסקי, אזוי איז געווען זיין פאַמיליע־נאָמען, פלעגט גיין שבת אין גאס מיט א סיגארעט אין מויל. יום־כיפור נישט געווען אין שול. מסתמא, האָבן יידן געדרונגען, האָט אים נישט געפאַסט — ער איז נישט געווען באַליבט ביי די פרומע יידן. אייניקע ווידער האָבן געפונען א כף־זכות — א דאָקטאָר! ראיעווסקי איז געווען זייער א נאַרישער מענטש, אָבער ער איז געווען א גרויסער מומחה אין זיין פאַך, בעיקר די טעכנישע ארבעט. האָבן צו אים געשטראָמט פאַציענטן, יידן און קריסטן, אויך גוט־באַזיצער פון ארומיקע דערפער. מען פלעגט קומען מיט געשוואָלענע באַקן און מיט פוסטע מיילער. ער האָט אויס־געהיילט די קראנקע ציין און די פוסטע מיילער זענען געוואָרן פול מיט ווייסע געזונטע ציין. דאָס שטעטל האָט וועגן אים דערציילט נסים: מען פילט גאָרנישט קיין ווייטיק ווען ער רייסט ארויס א צאָן. מיט די קינסטלעכע ציין עסט מען האַרטע ברויט, מען בייסט צוקער א.א.וו.

פרייזן פלעגט ער נעמען הויכע, האָט פיל פארדינט, אָבער בלייבן אויף שטענדיק אין שטעטל האָט ער נישט געטראכט — צו ווייניק איינווינער. דעם נגיד פון שטאָט האָט ער אויך

געמאַכט ציין. אין שול פלעגט ער דערציילן, אז די געמאַכטע ציין זענען בעסער ווי אייגענע: ראשית רעדט ער בעסער און צווייטנס, ער עסט מיט זיי ווי אין די יונגע יאָרן.

פרעגט אים איינמאָל פרץ דער אפיקורס: זאָגט מיר, ר׳ זלמן, קענט איר מיט די ציין קייען געקאָכטע מילך? דער נגיד קערט זיך פון אים אָפּ א ברוגזער.

איין מענטש אין שטעטל האָט דער דענטיסט פארשאַפט גרויסע זאָרג. דאָס איז געווען קלמן דער שדכן. ווו נעמט מען פאר אים א כלה? אזא פארדינער! ער פארדינט מער פון די היגע דאָקטוירים, אָבער ער וועט דאָך געוויס ווען א סך נדן. אין שטעטל איז דאָ נאָר איין נגיד ר׳ זלמן פרידלאַנד, אָבער ער וועט זיך נישט ווען משדך זיין מיט אזא „גוי״. בקיצור, ער איז אוועק צו ירוחם ליפשיץ, א ייד אַן אָרעמאַן, אָבער זייער א קלוגער און האָט זייער א שיינע טאָכטער: א „פארשוין״ און אַ קלוגע. קלמן דער שדכן האָט נישט באַדאַרפט איינרעדן ליפשיצן וועגן דעם שידוך. אויף מאָרגן איז דער שדכן געקומען צוזאָמען מיטן חתן אָנקוקן די כלה. ער האָט זיך נישט געקענט פאָרשטעלן, אז אין אזא שטעטל זאָל זיך געפינען אַזאַ פערל. ראיעווסקי איז געבליבן זייער צופרידן פון דער אויפנאָמע. זיצנדיק ביים טיש האָט ליפשיץ אראָפגענומען דעם הוט און געבליבן אין יארמולקע — עלעהיי, ווען עס קומט דער פריץ, להבדיל. „דער שידוך איז געוואָרן געשלאָסן״.

נאָך דער חתונה איז ראיעווסקי אוועק מיט זיין שיינער פרוי צו זיך אין שטאָט — גלוכאָוו — ווו ער האָט געהאַט זיין שטענדיקן קאַבינעט. ער האָט געדונגען א שיינע פיר־צימער־ווויינונג, שיין מעבלירט. אין שטאָט האָט ער געהאַט אַ גוטן נאָמען אלס מומחה אין זיין פאך. ער האָט פיל פארדינט. גלוכאָוו האָט זיך נישט געקאָנט אָפּלויבן פון זיין פרויס שיינקייט און חכמה.

אין א האַלב יאָר ארום נאָך דער חתונה האָב איך געטראָפן ראיעווסקין אין גאס. ער האָט מיך איינגעלאַדן צו זיך אויף אָוונט־ברויט. זיי זענען ביידע געווען צופרידן מיט מיין באַזוך. זיין פרוי איז געווארן נאָך שענער ווי ביז צו דער חתונה. זי האָט אויסגעזען ווי א גרעפין, שיין און עלעגאַנט געקליידעט.

נאָכן אָוונט־ברויט איז ראיעווסקי געגאנגען מיך באגלייטן צום האָטעל. ביי מיר אין צימער דערציילט ער מיר פאַלגנדעס:

„מיט א צוויי חדשים פאר מיין חתונה זאָגט מיר מיין שווער: אזוי ווי ער האָט מיר פארשפראָכן געבן דריי טויזנט רובל נדן און גראָד איצט האָט ער נישט קיין געלט, בעט ער מיך איך זאָל אים געבן אויף דריי טויזנט רובל וועקסלען, זעקס יוּעקסלען צו פינף הונדערט רובל יעדער, און ער, דער שווער, וועט זיי באַצאָלן — דאָס וועט זיין מיין נדן". — זאָגט ער. — חוץ דעם מוז איך אים געבן טויזנט רובל אויף חתונה־הוצאות און א פאָר הונדערט רובל דארף איך געבן פון מיין טאַש — נישט פון דעם נדן. איצט האָט דער שווער אריינגעשיקט די וועקסלען אין א באַנק אויף אינקאסאָ. צוויי טויזנט רובל האָב איך שוין באַצאָלט. גיט מיר אן עצה וואָס איך זאָל טאָן: זאָל איך באַצאָלן די לעצטע טויזנט רובל אויך?"

ה' ראיעווסקי, זאָג איך, אייער פרוי איז וועדט פיל מיליאָנען — צאָלט און רעדט נישט וועגן דעם.

נאָך א קורצן שווייגן האָט ער געזאָגט: איר זייט געוועכט — איך וועל באַצאָלן. אָבער וואָס זאָגט איר אויף מיין פרוי?...

צוויי חברים — צוויי וועגן

פייסי איטשע דעם סופרס און וועלוול עזריאל דעם פישערס, ביידע אין עלטער פון צוועלף יאָר, האָבן געשמט פאַר די בעסטע גמרא־יינגלעך אין שטעטל, נאָר פייסי איז געווען אַן עילוי. דער אַלטער רב האָט אים איינמאָל פאַרהערט און איז ממש אַרויס פון די „כלים". ביידע חברים האָבן געלערנט ביי יאָשקע דעם קורצן. אויפן צווייטן זמן איז וועלוול געבליבן לערנען ביי יאָשקע דעם קורצן און פייסי האָט געלערנט ביים רב. מיט אַ שווערער סוגיא פלעגט זיך וועלוול וועגדן צו פייסין — ער האָט אים דערקלערט מיט פשוטע ווערטער. וועלוול פלעגט אַוועק פון אים אַ צופרידענער און מיט אַ קנאה אין האַרצן. פייסי האָט געשלונגען די בלעטער גמרא ווי אַ דורשטיקער וואַסער. אויפן צווייטן זמן האָט דער רב, חוץ גמרא, געלערנט מיט פייסין הייליקע ספרים, וועלכע ער האָט תופס געווען לייכט. ביי זיך אין שטוב האָט פייסי ביז שפּעט ביינאַכט געלערנט. אין צוויי יאָר איז ער שוין קלאָר געווען אין „מורה נבוכים", „יד חזקה", „זוהר", כוזר און אַנדערע ספרים. דער רב און אברהמקע דער שוחט האָבן געשריבן דעם וואַלאָזשינער ראש־ישיבה וועגן אויסערגעווייניגלעכן גאון, דעם 17־יאָריקן פייסי, און האָבן אים געבעטן נעמען דעם עילוי אונטער זיינע פליגלען, ווייל אַזאַ מתמיד, פרומער און לערנער איז נישט פאַראַן קיין צווייטער. דער ענטפער פון דעם ראש־ישיבה האָט נישט לאַנג געדויערט — ער וואַרט אויף זיין קומען.

שטעטל האָט דערהערט, אַז פייסי פאָרט אין דער וואַלאָזשינער ישיבה, האָבן די בעלי־בתים געבראַנגט געלט דעם רב אין שטוב

פֿאַרן, איז געווען דער הימל באַדעקט מיט בלייענע וואָלקנס, אַריין אויף הוצאות הדרך. אין דעם טאָג וואָס פייסי האָט געדאַרפט וועלכע האָבן פֿאַרשטעלט די שיין פון טאָג, האָבן יידן געזאָגט: „פנה זיוה, פנה הדרה, פנה הודה".

אין צוויי מאָנאַט אַרום נאָך פייסיס קומען קיין וואָלאָזשין האָט דער ראש־ישיבה געשריבן צום רב, אַז ער דאַנקט אים פאַר דעם תלמיד, וואָס ער האָט אים געשיקט און אַז ער, דער ראש־ישיבה אַליין, גיט אים פיל צייט. ער איז זיכער, אז ער וועט זיין אייגענע פון די גרעסטע גאונים אין דעם דור.

צו 19 יאָר האָט פייסי באַקומען סמיכות אויף הוראה. אין דער זעלבער צייט האָט מען איןווילנע געדרוקט פייסיס אַ ספר, אַ פירוש אויף מסכתא יבמות. דעם ספר האָט דער ראש־ישיבה געשיקט פייסיס פאָטער און דעם רב. נישט בלויז דער רב און פייסיס פאָטער זענען געווען גליקלעך און צופרידן פון דעם חבור, נאָר ס׳גאַנצע שטעטל. ווייל פייסי איז געווען אַלעמענס פאר הדור, ווי דער וואָלאָזשינער ראש־ישיבה האָט זיך אויסגעדריקט אין זיין הקדמה: „הרבי הגאון, פאר הדור ר׳ פסח רבינאָוו".

נאָכן פריזיוו האָט פייסי פאַרלאָזן די ישיבה. קיינער האָט נישט געוווסט ווו ער געפינט זיך. ערשט אין פינף יאָר אַרום האָט אַ לאָנדאָנער צייטונג אָפגעדרוקט אַן אַרטיקל וועגן דעם גרויסן געלערנטן פּ. ראָבינאָוו מיט זיין קורצער ביאָגראָפיע. אין לאָנדאָן איז ער געווען אייגנער פון די טיכטיקסטע מיסיאָנערן. די צייטונגען זענען געווען פול מיט לויב־געזאָנגען וועגן אים. אָבער אזוי ווי ער איז געווען אַ קעגנער פון פרסומים, איז ער נעלם געוואָרן. אין אַ יאָר אַרום איז ער צוריקגעקומען. אייַן צייטונג האָט געשריבן, אַז דער רוסישער דיקטאַטאָר פאָבעדאָנאָסצעוו האָט דורך דעם רוסישן אַמבאַסאַדאָר אייַנגעלאַדן פייסין קיין פעטערבורג. האָט אים צוגעזאָגט צו געבן זייער אַ הויכן פאָסטן אין הייליקן

ער האָט ביידע פֿאַרשלאָגן נישט אָנגענומען.

עזריאל דער פישער האָט געשיקט זיין זעכצן־יאָריקן זון וועלוול אין טעלזער ישיבה. דער פֿאָטער האָט אים געגעבן גענוג געלט אויף הוצאות. ער האָט פֿאַרבאָטן זיין בן־יחיד „עסן טעג", נאָר ער זאָל דינגען אַ צימער מיט פולן פּענסיאָן ביי אַן אָנגעזעענער, פרומער פֿאַמיליע. זיין רבי, יאָשקע דער קורצער, האָט געשיקט אַ בריוו דעם טעלזער ראש־ישיבה וועגן זיין תלמיד. די המלצה איז געווען געשריבן אַדורכגעוועבט מיט פֿאַרשידענע פסוקים און מאַמרים פון אונדזערע חז"ל, אַז דורך דער הילף פון דער ישיבה וועט זיין תלמיד מיט דער צייט ווערן אַ באַרימטער רב. די מליצה פון בריוו האָט געפונען חן ביי דעם ראש־ישיבה. ער האָט געוויזן דעם בריוו ר' נחום פּלאָטקאָווסקי, אייניער פון די שענסטע און חשובע בעלי־בתים. אגב, איז אין בריוו געשריבן געוואָרן, אַז זיין תלמידס פֿאָטער האָט געהייסן דעם זון דינגען אַ צימער מיט קעסט ביי אַ פרומער פֿאַמיליע — ער זאָל נישט „עסן טעג" ווי אַנדערע ישיבה־בחורים. דער פֿאָטער וועט אים שיקן געלט וויפל ער וועט דאַרפן.

— איך וואָלט גערן געזומען צו זיך אַזאַ בחור — זאָגט ר' נחום צום רב. — מיין פֿאַמיליע איז א קליינע, איך האָב נאָר איין טאָכטער. מיין דירה באַשטייט פון פיר צימערן. איך וואָלט וועלן האָבן אַזאַ בחור ביי זיך אין שטוב.

דער ראש־ישיבה האָט זייער פריינדלעך אויפגענומען וועלוול־לען. ער האָט אים דערציילט וועגן דעם בריוו, אויך וועגן אַ צימער. ער האָט אים געראַטן זיך וועגדן צו ר' נחום פּלאָטקאָווסקי. דעם זעלבן טאָג איז וועלוול אַריבער פון דער אכסניה צו ר' נחומען אין דירה. ר' נחום און זיין ווייב פּייגע האָבן זייער מקרב געווען וועלוולען. מאַריאַשע, די טאָכטער פון זיינע בעלי־בתים, אַ שיינע זיבעצן־יאָריקע מיידל, אַ קלוגע און

זייער אַ גראָטענע. דער פאָטער האָט מיט איר געלערנט תנ"ך. זי פלעגט זיך צוהערן ווי דער פאָטער האָט געלערנט גמרא. זי פלעגט זיין צופרידן, ווען דער פאָטער האָט איר דערציילט אגדות פון גמרא. זי איז געווען באַגייסטערט פון אונדזערע חז"ל.

וועלווּל האָט זיך געריכט פון די בעסטע ישיבה־בחורים. ער איז געווען אַ מתמיד. צו נייַנצן יאָר האָט ער געקראָגן סמיכות אויף הוראה. ר' נחום און פייגע האָבן ליב באַקומען וועלווּלען ווי אַ לייבלעכן זון. ביז שפּעט ביינאַכט האָט וועל־ווּל געלערנט. וועז פייגע פלעגט באַמערקן ליכט ביי אים אין צימער, האָט זי געבראַכט אַ גלאָז מילך מיט געבעקס, צו וואָס מען דאַרף זיך נישט וואַשן.

מיט מאַריאַשען האָט וועלווּל אָפט גערעדט וועגן פארשי־דענע זאַכן. ער האָט זי נישט אויסגעמיטן, ווי עס האָט גע־פּאַסט פאַר אַ ישיבה־בחור פון יענעם דור. נאָכדעם ווי ער האָט געקראָגן סמיכה, האָט ער אָפטער וועגן איר געטראכט. ער האָט זי ליב באַקומען, נאָר ווי קען אַזאַ פרומער בחור, אַ רב, טראַכטן וועגן ליבע, אַ מיידל... נו, האָט ער געפונען אַ באַרעכטיקונג: און יעקב אבינו האָט נישט ליב געהאַט רח־לען? אָבער ווי קען ער וויסן, אַז זי האָט אים אויך ליב? ער וועט דאָך זי נישט פרעגן. דער ראש־ישיבה האָט זיך נישט געקענט אָפּלויבן פון וועלווּלען פאַר די בעלי־בתים, און בעיקר פאַר ר' נחומען, ביי וועמען ער האָט געווויינט. אין אַ שיינעם פרימאָרגן נאָכן דאַוונען, וועז אַלע מתפּללים זענען אַוועק און אין שול זענען געבליבן נאָר דער ראש־ישיבה אן ר' נחום, זאָגט אים דער ראש־ישיבה:

— איך מיין, ר' נחום, אז וועלווּל דאַרף וועלן אייער אייי־דעם. רעדט זיך דורך מיט אייער פרוי און טאָכטער און אויב זיי וועלן געבן זייער הסכמה — וועל איך זיין דער שדכן.

דאָס גליק פון חתן־כלה, פון ביידע עלטערן און פון דעם ראש־ישיבה לאָזט זיך נישט באַשרייבן.

אין אייניקע טעג ארום נאָך די תנאים האָט עזריאל גע־שריבן דעם זון, אַז דער אַלטער רב איז נפטר געוואָרן און די בעלי־בתים פון שטאָט, אָן אויסנאַם, האָבן באשלאָסן, אַז וועלוול וועט זיין זייער רב.

נאָך דער חתונה איז וועלוול מיט זיין פרוי, מאַריאַשע, געפאָרן אין זיין געבורט־שטאָט, וווּ ער איז געקרוינט געוואָרן פאַר דעם מרא דאתרא.

דער שרייבער פון די שורות האָט אין זיבעציק יאָר אַרום, נאָכדעם ווי ער האָט צום לעצטן מאָל געזען פייסין, צופעלי־קערהייט זיך צונויפגערעדט מיט זיינעם אַ באַקאַנטן, פאָפולערן דאָקטאָר אין ירושלים, זייער א פיינער מענטש און רעליגיעזער ייד, וועגן פייסין. ער איז געווען זיין רבי אין בערלין. ער האָט אים פאַרגעטערט. דער שרייבער האָט אים נישט דערציילט, אַז פייסי איז געוואָרן אַ מיסיאָנער — ער האָט אים נישט געוואָלט מצער זיין.

דאָס פּאַרליבטע פּאָרל

קיינמאָל האָט דער אכצן־יאָריקער נחומקע, חיים ישראל דעם מלמדס זון, נישט געפילט אזוי די נויט ווי איצט: די שיך צעריסן, די הויזן קורץ און אָפּגעטראָגן, דאָס רעקל מיט אויס־ געריבענע ארבל און דער עיקר, אים זעטיקט נישט דאָס עסן, וואָס די מאַמע גיט — צו קנאַפּ און ווי אויף צו להכעיס האָט ער זיך הייס פארליבט אין גיטלען, גרשון דעם שוחטס טאָכטער. זי האָט די ערשטע זיך דערקלערט אים אין ליבע. זיין ערשטע הייליקע ליבע, זיין ערשטער קוש, וואָס ער האָט פון א מיידל באַקומען. גיטל איז דאָס ערשטע מיידל, וואָס ער האָט ארומ־ געגומען און אזוי הייס געקושט. זיי טרעפן זיך נאָר אין אָוונט, ווייל מיט אזעלכע מלבושים קען מען זיך בייטאָג נישט ווייזן אויפן גאַס. דער טאַטע זיינער איז אָרעם, די מאמע קראנק. נחומקע פילט, אז ער איז א לאסט פאר זיינע אָרעמע עלטערן. ער מוז אַנטלויפן פון דער אָרעמקייט, וון דער שווארצער פּעפער וואַקסט. אָבער מיט וואָס פאָרט מען? ער האָט נישט קיין גראָשן ביי לייב און זייל. ווי לאָזט מען איבער גיטלען, אזא שיינע, אזא טייערע, ווי שטאַרק זיי ליבן איינער דעם צווייטן. אָבער צוליב ביידנס גליק מוז ער אוועקפאָרן.

אויף אַ באַנק, אין א זייטיק געסל, איז ער געזעסן מיט גיטלען. ער האָט איר דערציילט וועגן זיין באַשלוס צו פאָרן קיין אָדעס. פארוואָס דווקא אָדעס? הער, איך וועל דיר דערציילן: „דו ווייסט דאָך, אז דיין פעטער, הערש־לייב, דיין פאָטערס ברודער, האָט מיך זייער גערן. ער פארבראַנגט מיט מיר. אָפּט

קום איך צו אים אין געשעפט. ער איז א גרויסער סוחר פון אנגרא קאַלאָניאל־געשעפט. היינט בין איך ביי אים געווען. ער ראַט מיר אוועקפאָרן פֿון דאַנען אין א וועלכער עס איז גרויסער שטאָט. איך וועל — פארזיכערט ער מיך — דאָרט זיך אייַנ־אָרדענען „מיט דער צייט וועסטו ווערן רייך" — זאָגט ער. וועגן עשירות טראכט איך נישט. איך וואָלט וועלן פארדינען צום לעבן, שטיצן די עלטערן און נאָך אונדזער חתונה זאָל אונדז נישט פעלן צום לעבן".

„אין מיטן אונדזער געשפרעך קומט אריין זייער אן עלע־גאַנטער הער. ער שטעלט מיך פאָר. ער איז א פארטרעטער פון א גרויסער אדעסער פירמע. ה' זילבערמאן, — זאָגט דיין פעטער — עס וואָלט געווען זייער א פיינער טאַט פון אייער זייט, וועז איר וואָלט העלפן דעם יונגן מאן זיך אייַנאָרדענען אין אָדעס. פאר זיין פעאיקייט און אָרנטלעכקייט גאראנטיר איך. „גראד פאר מיין אוועקפאָרן פון אָדעס — זאָגט זילבערמאן

— האָט מיך מיינער א באקאנטער סוחר געבעטן ראטז אים אן אָרנטלעכן פארטרעטער. עס איז א באווסטע פירמע אין גאַנץ רוסלאַנד — אראנשטאַם. אין א וואָך ארום וועל איך זיין אין אָדעס. קומט וואָס שנעלער, זאָגט ער מיר. דיין פעטער דערציילט מיר, אז זילבערמאן איז זייער א פיינער און אָרנטלעכער מענטש — ער וועט מיר געווינס אייַנאָרדענען ביי דער פירמע אראנשטאַם. איך באַרג דיר — זאָגט דיין פעטער — פופציק רובל. מען קען נישט פאָרן אין אזעלכע אָפּגענוצטע קליידער. פאָר און זיי מצליח! בקיצור, גיטל, איך פאָר. איך האָב שוין באַשטעלט אַן אנצוג און שיך, שפעטסטנס אין אַ וואָך ארום פאָר איך קיין אָדעס.

„אַלזאָ, מיין טייערער, מיר שיידן זיך. אָבער איך גלויב, אז דו וועסט דורך זילבערמאַנען באַגליקט ווערן. אויב מיין

פעטער האָט דיר געגעבן געלט אויף דער רייזע איז ער זיכער, אז זילבערמאַן וועט דיך איינאָרדענען. הער, נחומקע, וואָס איך וועל דיך בעטן: אָדעס איז א גרויסע שטאָט. דאָרט זענען געווויס פאַראַן פיל שיינע מיידלעך און רייכערע פון מיר אוודאי. בעט איך דיך, אז דו וועסט זיך אין עמעצן פארליבן און וועסט וועלן מיט איר חתונה האָבן — גיב דיר גאָט פיל גליק, ווי איך וויבטש דיר. נאָר מיר זאָלסטו שרייבן דעם אמת, ווי שווער פאר מיר וועט דער אמת זיין — איז ער דאָך מיר פיל לייכטער אויסדער א ליגן".

ביי ביידן האָבן זיך געווויזן טרערן אין די אויגן. זיי האָבן זיך ארומגענומען און הייס זיך צעקושט אָן ווערטער.

געקומען איז נחום קיין אָדעס אינדערפרי. ער האָט זיך אָפגעשטעלט אין א באַשיידענער אכסניה. נאָך פרישטיק איז ער אוועק צו זילבערמאַנען לויט דעם אדרעס, וועלכן ער האָט ים געגעבן. זילבערמאַן האָט זיך דערפרייט מיט זיין קומען. זיי זענען אוועק צו אראנשטאַם. ער האָט אים פאָרגעשטעלט, צוגעבנדיק, אז דאָס איז דער יונגערמאן, ה' ביעלקין, וועלכן ער האָט רעקאָמענדירט אלס פארטרעטער. פאר זיין אָרנטלעכקייט גאראנטירט ער. נאָך זילבערמאַנס אוועקגיין האָט אים אראנשטאַם געזאָגט, אז פון מאָרגן, דינסטיק, ווערט ער זיין אָנגעשטעלט אלס א רייזנדער. „איר דארפט זיך באַקענען מיט מיין לאַגער. אין צוויי וואָכן דארפט איר אוועקפאָרן אין די שטעט, ווו מיין בוכהאַלטער וועט אייך אָנווייזן. אייער געהאַלט וועט זיך רעכענען פון מאָרגן. איר וועט באַקומען הונדערט רובל א חודש. רייזע־הוצאות צען רובל א טאָג. איר זייט פארפליכטעט פון יעדער שטאָט אָפשיקן די באַשטעלונגען און דעקונג — געלט אין וועקסלען. איר דארפט פאָרן צווייטע קלאַס, ווי עס פאסט פאר אזא פירמע ווי מיינע. אונטערוועגס

וועט איר זיין צוויי מאַנאַט. נאָך דער רייזע וועט איר קומען אין אָדעס. דאָ האָט איר צוויי הונדערט רובל פאר צוויי מאַנאַט געהאַלט אין פאַרויס".

נאאום יעפימאָוויטש ביעלקין, פארטרעטער פון דער פירמע אראנשטאַם — אדעס אזעלכע וויזיט־קארטן, געדרוקט אין רוסיש, האָט אים דער בעל־הבית אראנשטאַם געגעבן. ער האָט זיך מיט אים געזעגנט, ווינטשנדיק פיל גליק. נחומקע האָט זיך געזומען מיטן גאַנצן ברעג און ענערגיע צופרידנשטעלן דעם בעל־הבית. די פירמע אראנשטאַם איז געווען פאָפולער אין רוסלאנד — איז קיין וווּנדער נישט, אז די קונדן האָבן זיך דערפרייט, ווען די פירמע האָט באַשלאָסן שיקן א ייזנדן, וועלכע אראנשטאַם האָט קיינמאָל נישט געהאַט. די באַשטעלונגען פון ערשטקלאסיקע סוחרים זענען געווען קאָלאָסאַל פיל אין גרויסע סומעס געלט.

נאָך דער רייזע איז נחום געפאָרן אין אָדעס. אראנשטאַם האָט אים זייער פריינטלעך און האַרציק אויפגענומען. „איך בין צופרידן מיט אייער דערפאָלג, הער ביעלקין".

איר וועט דאָ זיין א מאַנאַט, איר דארפט זיין ביים אויספילן די באַשטעלונגען און איר וועט וויסן פאָרן אין דער רייזע לויט דעם פאַר־פלאָן, וואָס דער בוכהאַלטער וועט אייך געבן".

וועו ביעלקין איז אין א מאַנאַט ארום געקומען אַפשיידן זיך מיטן ה' אראנשטאַם האָט ער אים געמאָלדן, אז פון איצט וועט ער באַקומען צוויי הונדערט רובל מאַנאַטלעך. ער באַצאָלט אים פיר הונדערט רובל פאר צוויי מאַנאַט פאָרויס. „איר וועט מיר דערלויבן, ה' אראנשטאַם, נאָכן ענדיקן די רייזע באַזוכן מיינע עלטערן אויף א וואָך צייט".

„מיט פארגעניגן", — האָט אראנשטאַם געענטפערט.

סינאָד. אַן ענלעכע איינלאַדונג האָט ער געהאַט פון דעם פויפסט.

די רייזע איז געלונגען נאָך מער פון דער ערשטער. נחום האָט באַקומען אזוי פיל באַשטעלונגען פון עשטקלאַסיקע סוחרים, אז נישט ער און נישט אראנשטאַם האָבן זיך געקאָנט פאַרשטעלן. וועג ער האָט זיין רייזע געענדיקט איז ער געפאָרן צו די עלטערן.

פון די ערשטע צוויי הונדערט רובל, וואָס נחום האָט באַקומען פון בעל הבית — האָט ער פופציק רובל אָפגעשיקט הערש לייבן דעם גמ״ח און פופציק רובל פאר די עלטערן. נישט שווער צו פארשטיין די שמחה פון זיינע עלטערן. ער האָט זיי דערציילט, אז גיטל, גרשון דעם שוחטס טאָכטער, איז זיין כלה. עס ווייזט זיך ארויס, אז פאר זיי איז דאָס קיין נייעס נישט געווען. — די גאַנצע שטאָט ווייסט דערפון. די עלטערן האָבן אים אָפגעגעבן מזל טוב, ווינטשנדיק פיל גליק. זי איז א טייער אָרנטלעך מיידל. דו וועסט זיין גליקלעך מיט איר. אויך די עלטערן זענען פיינע און פרומע מענטשן. דעם זעלבן אָוונט האָבן חיים ישראל מיט זיין ווייב איינגעלאָדן גיטלען מיט אירע עלטערן. מען האָט געשריבן תנאים, באַשטימט די צייט פון דער חתונה. נחום איז מיט מזל אן אָפיציעלער חתן געוואָרן. איידער נחום איז אוועקגעפאָרן קיין אָדעס, האָט ער געדונגען פאר די עלטערן א שיינע דירה פון דריי צימערן, געקויפט מעבל. ער האָט זיי געלאָזן הונדערט רובל.

חיים ישראל איז געוואָרן אויס מלמד, זיין ווייב האָט זיך אָנגעהויבן קורירן. זי איז שוין כמעט געזונט.

אין א יאָר ארום נאָך די תנאים האָט נחום חתונה געהאַט מיט גיטלען. זיי האָבן זיך באזעצט אין אָדעס. אראנשטאָם איז שוין אן אלטער מאַן. ער קען נישט מער ארבעטן אין געשעפט. ער האָט זיך דערקונדיקט, פאר דער צייט, וואָס ביעלקין ארבעט ביי אים, אז ער איז א הויפט אָרנטלעכער און פעאיקער סוחר —

האָט ער אים פאַרגעלייגט ווערן א שותף אויף באַשטימטע באַדינגונגען. די פירמע איז רעגיסטרירט געוואָרן אויף ביידנס־נאָמען: „אראנשטאַם און ביעלקין".

אין אייניקע יאָר ארום האָט זיך ביעלקין געראַטן פאר איינעם פון די פיינע, רייכע און אָרנטלעכע סוחרים אין אָדעס. נחום האָט אראָפגעבראכט זיינע עלטערן קיין אָדעס.

נאָך צען יאָר שותפות איז אראנשטאַם געשטאָרבן.

נחום ביעלקין איז געוואָרן דער אינהאַבער פון דער פירמע.

אַ גוּאַשער יִד

דוד לעוויטין האָט זיך געזעצט פֿאר אייגעם פֿון די רייכע קרעמער אין שטעטל. בטבע א שלעכטער מענטש, האָט ער זיך מיט אלעמען געקריגט. וואָס איינער האָט געזאָגט — האָט ער געזאָגט פֿארקערט, יענעם אויף צו להכעיס. ער איז געווען א שונא פֿון דער יידישער אמונה, א שונא פֿון יידישן פֿאָלק, א שונא פֿון דעם מין מענטש. זעלטן וועָן ער איז אין שול געגאַנגען. און וועָן ער איז אַמאָל שוין יאָ געקומען, איז נישט צוליב דעם דאוונען, נאָר מיט עמיצן צו קריגן זיך, אָדער מאַכן אזוי אז צוויי בעלי־בתים זאָלן זיך קריגן — א מחרחר־ריב. אין מזרח האָט ער געהאַט אַ שטאָט, אָבער ער האָט זי וויניק אויסגענוצט. איינמאָל א שבת איז ער געקומען אין שול אָן טלית, ווי ער פלעגט זיך שטענדיק נוהג זיין, געזאָגט דעם גבאי ער זאָל אים געבן אַן עליה־שלישי. אזעלכע יידן ווי איר טאָרן נישט עולה לתורה זיין. האָט אים דער גבאי געזאָגט. לעוויטין איז געוואָרן בלאַס, אויפגערעגט, ער האָט געשריען אויפן גבאי: איך וועל שוין יאָ באַקומען אן עליה און דווקא שלישי, וועָן נישט וועל איך אייך שליסן די שול. אויפן גבאי האָבן די סטראשונקעס וויניס געווירקט — שלישי האָט באַקומען אייגער פון די חשובע בעלי בתים. לעוויטין איז מיט א ווילדער רציחה פון א הונגעריקן טיגער ארויפגעשפרונגען איבער אלע טרעפלעך אויף דער בימה, געכאַפט די ספר תורה, געוואָלט אראָפוואַרפן פון טיש. דער עולם האָט עס נישט דערלאָזט. מען וואָלט אים אויף שטיקער צעריסן, וועָן נישט דער רב. מען

האָט אים קוים א לעבעדיקן אהיימגעבראכט. אזא עוכר ישראל, אזא שלעכטער ייד, א ייד א דבר אחר, א ייד נישט קיין ייד, האָט דער גבאי געזאָגט אויפגערעגטערהייט.

פון די קלעפ, וואָס דוד לעוויטין האָט באַקומען אין שול איז ער געלעגן קראנק א האלב יאָר. אין שול האָט ער זיך נאָך דעם פאל נישט געוויזן.

אין א יאָר ארום נאָך דעם פאל מיט דער ספר תורה — גלייך נאָכן לייענען האָבן זיך אריינגעריסן אין שול דער אי׳ספראוועניק, א זשאנדאר־אָפיציר, דער נאדזיראטעל, פּאָליסלייט און זשאנדאַרן. זיי זענען געקומען אין דעם מאָמענט, ווען דער חזן אויף דער בימה האָט געזאָגט „הנותן תשועה״. האָט דער איספראוועניק און דער זשאנדאר־אָפיציר צווישן זיך איבערגעקוקט, ווען דער חזן האָט מיט א פארשטאַרקטער שטימע אויסגערופן דעם קיסרס נאָמען „ניקאָליי אלעקסאנדראָוויטש״. דער זשאנדאַר־אָפיציר האָט געפרעגט: ווער פון אייך איז העלפאַנט, דער „סטאראָסטע״ (גבאי) פון שול?

ער נעמט ארויס א צעטל און לייענט: יצחק בריסקין, חיים לאנדסמאן און דער רב. איר ווערט אלע ארעסטירט. צענדליקער זשאנדארמען און פּאָליציסטן האָבן זיי ארומגערינגלט — אָפּגעפירט אין פּאָליציי. א בארימטער אדוואָקאַט, קאָוואלעווסקי, א קריסט, האָט נאָך אין זעלבן טאָג אָנגענומען שריט אויף צו באַפרייען ביז צום משפט די אומשולדיקע יידן. דער איספראוועניק איז שוין געווען נוטה זיי צו באפרייען, נאָר דער זשאַנדאַר־אָפיציר האָט נישט איינגעשטימט: זיי ווערן באַשולדיקט אין א שווערן פארברעכן, האָט ער געזאָגט קאָוואלעווסקין. דער הויפט־ארגומענט אויף צו באפרייען די יידן איז געווען: „גיט א קוק דעם סידור, וועלכן איר האָט צוגענומען פון דעם חזן, אין וועלכן ער האָט דערמאָנט דעם קיסרס נאָמען, דער זעלבער „מאָליטעוועניק״, וועלכער געפינט זיך ביי אייך איז מיט א

רוסישער איבערזעצונג געדרוקט געוואָרן מיט דער דערלויבעניש פון מלוכה־צענזאָר. איר קענט ביי די ארעסטירטע נעמען אן אונטערשריפט, אז זיי טאָרן נישט פארלאָזן די שטאָט ביז נאָכן משפט. דעם זעלבן טאָג — דורך דער השתדלות פון דעם איספראַווניק — זענען זיי אלע באפרייט געוואָרן. זיי האָבן אלע געחתמעט, אז זיי טאָרן נישט פארלאָזן די שטאָט ביזן משפט.

נאָך דער געשיכטע מיט דער מסירה, — איז קיין ייד נישט אריבערגעטרעטן די שוועל פון לעוויטינס קראָם. די געשעפטן זענען פון טאָג צו טאָג ביי אים געוואָרן ערגער. ער, לעוויטין, איז אויך פון טאָג צו טאָג געוואָרן ערגער. ער פלעגט מאָכן צו קויט און בלאָטע יעדן יידן, וועלכן ער האָט אויפן וועג געטראָפן. אפילו דעם מרא דאתרא, וואָס האָט אים אין שול דאָס לעבן געראטעוועט, האָט ער אים אויך געזידלט. געקומען איז אין שטעטל זייער א וואזשנער אורח — דער לובאוויטשער „גוטער ייד". אייגער פון די שענסטע בעלי בתים האָט אים דריי צימערן געגעבן אין זיין גרויסער ווינונג. צו שלוש סעודות האָט דער עולם, בראש מיטן רבין, געזונגען „בני היכלא". מען איז אריין אין התלהבות, נאָכער האָט מען צוגעביסן, דער רבי האָט געזאָגט תורה... מיט אייגמאָל — ויבוא המן — דוד לעוויטין האָט זיך אומבאמערקטערהייט ארייגגעשלייכט אין עס־צימער, געגומען א פולן הויפן מיט קאָשע און א שליידער געטאָן דעם רבין אין פנים אריין. מיט גרויס שווערקייט האָט זיך דעם רבין איינגעגעבן ארויסצורייסן דעם מנוול פון דעם צערייצטן המון. דער רבי בכבודו ובעצמו האָט ארויסגעפירט אים פון שטוב, געהייסן דעם גבאי באגלייטן אים ביז זיין שטוב.

אין איינעם א פרייטיק צו נאָכטס איז פארברענט געוואָרן דוד לעוויטינס קראָם. נישט איין ייד האָט געוואָלט ראַטעווען כאָטש א קליינע טייל פון זיין פארמעגן. די יידן האָבן מיט מסירת נפש אָפּגעראטעוועט די איבעריקע יידישע געשעפטן.

חוץ לעוויטינס קראָם איז קיין איינע פון זיי נישט פארבראַנט געוואָרן.

לעוויטין איז געוואָרן אזוי אָרעם, אז מען האָט געדארפט קלויבן ברויט פאר אים, דער עולם האָט געגעבן.

די פרומע יידן האָבן געזאָגט: „קען דען א מענטש אזוי שטרענג באַשטראָפן דעם צווייטן ווי כביכול?

עס איז אן אצבע אלוהים!

שלום־שלום־מזל

אַ זשירע

איינמאָל קומט צו מיר שלמה כץ, אַ גוטער באַקאַנטער מיי־
נער, ער בעט מיך איך זאָל אים געבן אַ זשירע אויף צוויי הונ־
דערט פונט. „וועט מען נעמען מיין זשירע?" פרעג איך אים.
איר ווייסט דאָך, אַז איך בין זיך נוהג זיין אַ קבצן. „אין באַנק
האָט מען מיר געזאָגט, אַז אויף אייער זשירע וועל איך קריגן
צוויי הונדערט פונט", פאַרזיכערט ער מיר. מילא, טאָן אַ יידן
אַ טובה, בפרט ס׳קאָסט מיר נישט קיין געלט. ווער רעדט נאָך
אַזאַ פיינעם און אָרנטלעכן יידן ווי שלמה כץ — טאָר מען
נישט אַנטזאָגן. בקיצור, ער האָט אויסגעפילט צוויי וועקסלען
צו הונדערט פונט יעדער, אויף דריי און פיר חדשים. א צייט
ווי ער ווייזט זיך נישט צו מיר פון דאַן, וועז איך האָב אים
געגעבן מיין זשירע. אין דריי חדשים אַרום באַקום איך פון
באַנק אַ מעלדונג, אַז איך דאַרף באַצאָלן הונדערט פונט. איך
קוק אריין צו מיין שכן, לייזער איטשע, א זיידענער יונגערמאַן.
זיצט ביי אַן אָפּענער גמרא, כ׳ווייז אים פון באַנק דעם בריוו.
ער לייענט עס איבער עטלעכע מאָל, בשעת מעשה נעמט ער
אריין אין מויל דאָס בערדל און קייט עס. ס׳איז גאָרנישט, זאָגט
ער, אַ באַנק איז זיך נוהג מעלדן וועגן דעם טערמין פון צאָלן
דעם וועקסלגעבער און אויך דעם זשיראַנט. ער האָט מיך באַ־
רואיקט. אין אַ חודש אַרום באַקום איך נאָך אַ בריוו, אַבער מיט
אַ שטרענגן אינהאַלט, אין פאַל איך וועל נישט באַצאָלן די

צוויי הונדערט פונט — וועלן זיי איבערגעבן אין משפט. לויף איך אַוועק צו שלמה כץ, וואָס כץ, וועָן כץ, „די כץ" איז מיט צוויי חדשים צוריק אַוועק קיין אַמעריקע — און רוף מיך קנאַק־ניסל! אין איינעם אַ פרימאַרגן זענען געקומען צו מיר צוויי פקידים מיט אַן אולטימאַטום: „אַדער צאָלט די צוויי הונדערט פונט מיט געריכט־הוצאות, אַדער מיר וועלן אָפשרייבן אייער מעבל, בעטגעוואַנט און אַנדערע מטלטלים".

זאָגט, אדרבא, קען מען לעבן אויף דער וועלט?!

אַ דירה

ווו איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז אין צוויי יאָר דאַרף מען בייטן דריי מאָל דירות? מיינט איר דאָך, אַז די דירות זענען שלעכטע? חלילה — טייערע דירות, גרויסע צוויי צימערן מיט אַ קיך, אָבער פאַר זיך אַליין. דער באָדצימער און באַקוועמלעכקייטן זענען בשותפות מיט אַ שכן, אָבער ס'איז קיין בייז נישט — גוטע און מענטשלעכע שכנים. דערפאר זענען די לעצטע דריי בעלי־בתים רשעים, ממש אנשי סדום. דער דריטער בעל־הבית האָט נישט געוואָלט אנדערש פאַרדינגען, סיידן איך וועל אים באַצאָלן פאַר דריי חדשים פאָרויס. מילא — איך האָב אים באַצאָלט. אויף די איבעריקע ניין חדשים האָב איך אים אַרויסגעגעבן ניין וועקסלען. אַז דער ערשטער וועקסל איז אַוועק צום פראָטעסט — איז ער אַריינגעלאָפן צו מיר מיט אַזאַ רציחה און זיך אַזוי צעשריגן פונקט ווי איך האָב אים באַגזלט. „וואָס שרייט איר? — זאָג איך. — פאַר דריי חדשים האָב איך באַצאָלט אייך פאָרויס, איז קיין עוולה נישט, אַז איר וועט מיר וואַרטן דריי חדשים. אויף ברויט, חלילה, פעלט אייך נישט".

איך קום צו מיין אַדוואָקאַט עצהן זיך. זאָגט ער מיר, אַז דער בעל־הבית קען מיר נישט אַרויסוואַרפן פון דער דירה,

ווייל דער קאָנטראַקט (חוזה) איז גילטיק נאָך ניין חדשים און איר האָט דאָס דירה־געלט געדעקט מיט וועקסלען. אי, די וועקסלען זענען נישט געצאָלט געוואָרן — זאָל ער גערעכט־לעך מאָנען. דערווייל זענען שוין די ניין חדשים אָפּגעלאָפן. דער בית משפט האָט געפסקנט — אז איך מוז פארלאָזן די דירה.

איך האָב, ב״ה, אָפּגעזוכט אַ דירה, דער בעל־הבית זייער אַ צוגעלאָזענער מענטש, נאָר ער וויל אויך פאָר דריי חדשים פאָרויס. על כל פנים איך מוז ענדיקן מיין געשיכטע — איך גיי זוכן א גמילות חסד צו באַצאָלן פאַר דריי חדשים דירה־געלט.

איך האָב נישט קיין מזל צו בעלי־בתים!

בנימין וויינפערל איז אַ פיינער ארנטלעכער ייד, נאָר ס׳גייט אים מיטן פוטער אראָפּ. אַמאָל האָב איך געהערט פון פרץ דעם אַפּיקורס אַזאַ ווערטל: „אַז ס׳פאַלט מיט דער פוטער אַראָפּ איז אַ סימן, אַז מ׳האָט פאַרקערט אָנגעשמירט״. בקיצור, דער ייד, בנימין וויינפערל, האָט שוין געפרווט האַנדלען מיט גאַלאַנטע־ריע, מאַנופאַקטור, מיט וואַלד, פאַרלאָרן ביז צום לעצטן גראָשן, געוואָרן אַ מלמד — ס׳גייט נישט, — אָן מזל זאָל מען גאָר־נישט געבוירן ווערן! די לעצטע פאָר יאָר האָט ער זיך „ארויפגעכאַפּט״, — ער האָט ברויט. זיין שוואַר האָט אים גע־געבן ביי זיך אין קיאָסק אַ פענצטער. ער פאַרקויפט לאָטעריע־צעטלען פון „מפעל הפיס״ — ער האָט חיונה. איך קויף נאָר ביי אים. כ׳האָב ליב אן ארנטלעכן מענטשן. יעדעס מאָל זאָגט ער מיר צו, אז איך וועל געווינען. איך וויל אים גלויבן, אָבער ביז וואַנען איז דער שיעור? ביים לעצטן צעטל האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער צווייפלט אויב איך וועל געווינען די דרייסיק טויזנט, אָבער צען טויזנט פונט — זיכער. אויפן סמך פון געווינס האָב איך שוין געמאַכט פארשידענע פלענער וואָס צו טאָן מיטן געלט. אַ נדר האָב איך אויף זיך געטומען, אַז אויב איך וועל געווינען די צען טויזנט פונט — וועל איך געבן צען

פראָצענט צדקה, ס׳איז א קימא לן פון טויזנט פונט. וועט גיט ביי אונדז אַזעלכע נדבות? און אויב גאָט וועט מיך מזכה זיין מיט אַ געווינס פון דרייסיק טויזנט פונט — איז דער נדר סיי ווי סיי אַ נדר — וועל איך געבן צדקה דריי טויזנט פונט — וואָס דען! איך שלאָף נישט קיין נעכט, איך חלום אויף דער וואָר וועגן מיין גליק.

איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, אַז מיר האָט שוין דערעסן צו טראָכטן וועגן געווינס. גלויבט מיר, אַז ס׳פאַרנעמט נישט ביי מיר קיין אָרט, יאָ געווינען, נישט געווינען, נאָר איך בעט גאָט, אַז בנימין וויינפערל זאָל נישט בלייבן חלילה, קיין ליגנער...

די שטומע ווייב

איר האָט דאָך מסתמא געהערט פון מיין אומגליק — מיין ווייב איז נאָך אַ שוועסטער קרענק שטום געוואָרן, זי האָט כמעט צוויי יאָר נישט געשריגן, אָבער דאָקטוירים האָבן פאַרזיכערט, אַז זי וועט ווידער רעדן. די דאָקטוירים האָבן געזאָגט, אַז אויב זי האָט געקענט געזונט ווערן פון אַזא שוועסטער קרענק — מוז זי אָנהויבן רעדן. וויפל צרות האָב איך געהאָט פון איר די לעצטע צוויי יאָר פון איר נישט רעדן. זי פלעגט קוקן אויף מיר מיט אַזעלכע בעטנדיקע אויגן — זי ווייל עפעס זאָגן — די צונג איז שטום. איצט רעדט זי נאָרמאַל, אָבער צו מיינע צרות איז נאָך נישטאָ קיין סוף:

זי רעדט שוין צופיל!

דער יונגער קרבן פון צאַרישן טעראָר

די אָרעמע און גליקלעכע פאַמיליע

עזריאל דער פישער און זיין ווייב האָדל האָבן שווער געהאָרעוועט אויפן שטיקל ברויט. פאַרטאָג, ווען ס׳איז נאָך געווען פינצטערלעך, פלעגט עזריאל אַוועק צופוס אין די אָרומיקע דערפער אָפקויפן ביי די גויים פיש, וואָס זיי האָבן געפאַנגען ביינאַכט. די גויים האָבן שוין יאָרן לאַנג געהאַנדלט מיט עזריאלן, זיי האָבן אים געקענט אַלס אָרנטלעכן מענטשן — האָבן נישט פאַרקויפט אַנדערע פישערס פון זיין שטעטל. האָדל איז געווען דעם גאַנצן טאָג פאָרהאָרעוועט מיט שטוב־אָרבעט און די דריי קינדער (צוויי מיידלעך און איין זון) דער צען־יאָריקער בכור, מאיר, די אַכט יאָריקע מלכה און די 6־יאָריקע חוה. ביי דעם גאַנץ באַשיידענעם לעבן האָבן קוים געקלעקט עזריאלס פרנסות. נאָר ווייל האָדל איז געווען אן ערשטקלאסיקע באַלעבאָסטע, זענען די קינדער געווען ריין געקליידעט און מיט דעם ביסל עסן פאָרטריבן דעם הונגער. מאיר האָט זיך קיינמאָל נישט צוגעריבט צום עסן אַיידער די קינדער האָבן אָפגעגעסן. מאיר האָט ביז צוועלף יאָר געלערנט ביי מלמדים־אָנפאַנגער. צו דרייצן יאָר איז ער אָנגעקומען צו פישל דעם מלמד, ביי ווען ס׳האָבן געלערנט נאָר נגיד־שע קינדער. פישל האָט זיך גערעכנט פאַר דעם בעסטן מלמד אין שטאָט. דער שכר־לימוד איז ביי אים געווען טייערער, ווי ביי אַנדערע מלמדים, נאָר עזריאל האָט געוואָלט, אַז זיין בן יחיד זאָל קענען גוט לערנען. ביי דעם רבין אין חדר האָט מאיר

צום ערשטן מאָל דערשפּירט דעם אונטערשיד צווישן אַ נגידס אַ יינגל און אַן אָרעמען תלמיד. די נגידישע קינדער פלעגן אויס־לאַכן מאירן מיט זיין אָרעמען פּרישטיק. זע, נאָר זע, האָבן די רייכע תלמידים געטייטלט אויף אים מיט די פינגער, ער עסט ברויט מיט ציבעלע! אַזוי האָבן זיך נוהג געווען די רייכע קינדער, פלעגן זיך פון אים אויסלאַכן, איזדיעקעווען. ער האָט דערפון שרעקלעך געליטן, נאָר ער האָט קיינמאל וועגן דעם נישט דערציילט דער מאַמען — ער האָט זי נישט געוואָלט מצער זיין. זי האָט דאָך, נעבעך, קיין בעסערס נישט געהאַט. נאָר נאָכמער האָט ער געליטן פונעם רבין. אַזאַ פרומער ייִד, ווי פּישל דער מלמד, זאָל אויך מאַכן אַזאַ אונטערשיד צווישן די נגידישע קינדער און אים, דעם אָרעמען מאיר. ער האָט אים אָפט געשלאָגן אָן קיין שום סיבה. די נגידישע קינדער נישט אָנגעריט מיט א פינגער. מאיר איז געווען אַ געזונט יינגל, האָט אויסגעזען ווי אַ זעכצן־יאָרי־קער. אַ ברייט פלייציקער מיט שטאַרקע אייזערנע הענט, האָט ער אָפט באַטראַכט זיין רבין, פישלען, אַ ייד אַ חלוש, אַ מאָגערער. מיט איין פּאַטש וואָלט ער אים אַוועקגעלייגט.

איינמאָל אין אַ זומער־טאָג האָבן די תלמידים געגעסן פרישטיק אין הויף, אין אַ זייט איז געזעסן מאיר. ער האָט געגעסן אַן אור־גערקע מיט ברויט. די תלמידים האָבן אים ווידער אויסגעלאַכט. אייניער פון זיי איז צוגעגאַנגען צו מאירן, אַרויסגעכאַפּט די אור־גערקע און ארויסגעווארפן. מאיר האָט אים אַ נעם־געטאָן אין זיינע פעסטע הענט, ער האָט אים געשלאָגן, פאַרבלוטיקט. דער רבי האָט דערהערט דעם געשריי — געהייסן אַלע תלמידים אַריין אין חדר. אַלע האָבן דערציילט, ווי מאיר האָט אים געשלאָגן, אָבער קיין אייניער האָט נישט דערציילט, פאַרוואָס ער האָט אים געשלאָגן. דער רבי האָט מאירן מכבד געווען מיט זיין דאַרער האַנט מיט אַ פּאָר פּעטש, געהייסן אים לייגן זיך אויף דער באַנק צום שמייסן. דאָ האָט שוין געפּלאַצט מאירס געדולד. ער האָט

אים פאַרן באַרד צוגעצויגן צו זיך, אויפגעהויבן ווי אַ שפּענדל, אַ וואַרף געטאָן אויפן דיל, זיך געזעצט אויף אים רייטנדיק און מיט זיינע שטאַרקע פויסטן געשלאָגן איבערן גאַנצן גוף. פישל האָט זיך געבעטן ביי מאירן ער זאָל אים אָפּלאָזן.

געקומען איז מאיר אהיים א פארווייטער פון פאַרדרוס. דערציילט די עלטערן אַלץ וואָס אין חדר האָט מיט אים פּאַסירט. „זייער גוט, מאיר, האָסטו געטאָן, האָט דער פאָטער געזאָגט. היינט, מיטאָג־צייט, וועל איך דעם אומפאַרשעמטן מלמד מכבד זיין מיט שמיץ, ער וועט עס געדענקען דעם גאַנצן לעבן. געלט האָט ער ביי מיר גענומען וויפל ס׳צאָלן די רייכע עלטערן".

עזריאל האָט זיין וואַרט געהאַלטן. ער האָט פישלען אוועק־געלייגט אויפן טיש, געשמיסן ביז ער האָט געחלשט.

מאירס לערער און חבר

מאיר האָט פאַרלאָזן דעם חדר. געגאַנגען מיטן טאַטן אין די דערפער קויפן פיש ביי די גויים. אָפט פלעגט ער גיין אַליין. מאיר האָט פאַרלייכטערט דעם פאָטערס אַרבעט, אָבער די פרנסות האָבן זיך נישט פאַרגרעסערט. צו פופצן יאָר האָט מאיר אָנגע־הויבן טראַכטן וועגן תכלית און ווי אזוי פאַרלייכטערן דעם פאָ־טערס מאַטעריעלע לאָגע. כדי צו לערנען זיך אַ פאַך ביי אַ שנייי־דער אָדער אַן אַנדער בעל־מלאכה דאַרף מען צוויי־דריי יאָר ארבעטן אָן געלט און נאָכער איז דער פאַרדינסט צו קליין. ס׳איז געבליבן דער באַשלוס, לויט דעם פאָטערס עצה, אָנקומען פאַר אַ שיק־יינגל אין דעם גרעסטן מאַנופאַקטור־געשעפט פון פאַלינאָווסקי.

פון דעם פאָל מיטן רבין האָט מאיר פיינט באַקומען די רייכע, אויך זייערע קינדער. דאָס איז געווען די אייבציקע סיבה, וואָס עס

האָט אים אָפגעהאַלטן אָנקומען צו פּאַלינאָווסקי. דאָך איז ע׳ אָווּעק צו פּאַלינאָווסקי. מאיר האָט זיך מיט זיין גאנצער ענערגיע געזומען לערנען פון די פּריקאַזטשיקעס הלכות „וועלן אַ מענטש". אין עטלעכע חדשים האָט ער שוין געווּסט די נעמען פון די סחורות, ער איז קיינמאָל נישט געשטאַנען אָן אַרבעט. דער באַלעבאָס איז געווען פון אים זייער צופרידן. אין א יאָר אַרום האָט ער שוין געהאָט „זיינע" קונדן. פּאַלינאָווסקי האָט אים געצאָלט צען רובל אַ חודש — אַ סך געלט לויט יענער צייט. דאָס גאַנצע געהאַלט האָט ער אָפּגעגעבן דעם פּאָטער.

מאירס א ווייטער קרוב, א גימנאַזיסט פון פינפטן קלאַס, האָט געגעבן לעקציעס מאירן אָן געלט. ער האָט שוין אַ סך געלייענט אין יידיש און רוסיש, געשריבן, געקענט אַ ביסל מאַטעמאַטיק. צו אַכצן יאָר האָט שוין מאיר געקראָגן צוואַנציק רובל אַ חודש. דעם פּאָטערס לאָגע האָט זיך פאַרבעסערט. ביי עזריאלן איז געווען אין זעלבן הויף אַ שכן אַ געוויסער שפּאַקאָוו. שוין אַ פּאָר וואָכן, ווי מאיר האָט זיך באַקענט מיט שפּאַקאָווס אָן אַרבעטער, אַ זייגערמאַכער, א פיינער בחור, יוסף כץ, אין עלטער פון עטלעכע און צוואנציק יאָר. איינמאָל, אַ שבת־טאָג, ווען ביידע, מאיר און יוסף, זענען געווען פריי פון ארבעט — זענען זיי געגאַנגען אין וואלד שפּאציר־ן. אונטער אַ שאַטנדיקן בוים האָט מאיר דער־ציילט וועגן זיינע עלטערן, אַרט לעבן, ווי ער איז אַ פּריקאַזטשיק אין גרעסטן מאַנופּאַקטור־געשעפט, ער קריגט צוואנציק רובל אַ חודש, נאָר דער באַלעבאָס וועט אים מוסיף זיין. ער האָט אים אויך דערציילט וואָס מיט אים פּאַסירט אין חדר, און ווי פון דאַן האָט ער פיינט די נגידים און זייערע קינדער.

דאָס איז אַמבעסטן געפעלן געווארן יוספן. יעדן אָוונט האָבן זיך ביידע געטראָפן, יעדעס מאָל אין אַן אַנדער פלאַץ. זיי פלעגן ווייכן פון מענטשן. יוסף האָט אים געגעבן קליינע געדרוקטע אומלעגאַלע בראָשורן אין יידיש און רוסיש. אויף מאָרגן האָבן

זיי זיך ווידער געטראָפן. מאיר האָט אים דערציילט וועגן וואָס ער האָט געלערנט. יוסף איז פאַקטיש געווארן זיין לערער. אין אַ קורצער צייט אַרום אויך זיין חבר.

איינמאָל האָט יוסף געשיקט מאירן אין אַ צווייטער שטאָט מיט אומלעגאַלער ליטעראַטור, געלערנט אים ווי מ׳דאַרף זיין פאָר־זיכטיק אין וועג, מיט קיינעם נישט רעדן וועגן פאָליטיק.

יוסף איז געווען אַן אַגיטאַטאָר פון די סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערן. ער האָט אין דער שטאָט געקראָגן פיל אָנהענגער. מאיר האָט גאַנץ גוט פאַרשטאַנען דעם געדאַנק און אידעע פון דער פאַרטיי און אַ דאַנק יוספן געווארן אַ מיטגליד פון ס. ר. יוסף האָט געראַטן מאירן פארלאָזן זיין שטעטל. די פאַרטיי וועט אים, אָדער זיינע עלטערן צאָלן דרייסיק רובל אַ חודש. מאיר האָט פאַרלאָזן זיין פאָסטן ביי פאָלינאָווסקי. דורך יוספן איז מאיר פאַרעכנט געווארן אין „קאַמפּס־דרוזשינע״. די פאַרטיי האָט אים קאָמאַנדירט קיין אָדעס צו טויטן מיט אַ באָמבע דעם בארימטן טאָלמאַטשאָוו. אַ חודש צייט האָבן אים די נייע חברים געלערנט, שטודירט די צייט און גאסן, ווען טאָלמאַטשאָוו דאַרף דורכפאָרן צו זיך אין קאַנצעלאַריע.

אין איין פרימאָרגן האָט מאיר געווארפן אויף טאָלמאַטשאָוס פאַעטאָן אַ באָמבע. זי האָט נישט אויפגעריסן. מאירן האָט מען נישט אַרעסטירט. די פאָליציי און זשאַנדאַרן האָבן געהאַט אַ חשד אויף אַ צווייטן. מאיר האָט פאַרלאָזט אָדעס, געפאָרן לויט דער פאַראַרדענונג פון ס. ר. פאַרטיי קיין קרים צו דערמאָרדן דעם בארימטן רוצח גענעראַל דומבאדזע. ווען מאיר איז מיט זיינע חברים געווען אין איינער פון די סימפּע־ראָפאָלער גאַסן, האָבן שפּיאָנען נאָכגעשפּירט די חברה. מאיר איז פאַר זיי געווען נאָר אומבאַקאַנט. אין אַ באַשטימטן טאָג און שעה האָט דומבאדזע געדאַרפט דורכפאָרן אַ געוויסע גאַס. די „שמעקער״

האָבן באַמערקט מאירן, ווי ער האַלט עפּעס אין האַנט אונטער זיין פּעלעריגע (ברייטער מאַנטל אָן אַרבל). מ׳האָט אים אַרעסטירט איידער דומבאדזע איז דורכגעפאָרן.

דאָס מיליטער־גערייכט האָט געפּסקנט פּאַר מאירן טויט־שטראָף. דורך הענגען. דער אורטייל איז אויסגעפירט געוואָרן.

צוויי פּרילינגס

1887 יאָר

ווי שיין, ווי אנגענעם, איז דער פּרילינג אין וואַרשע! דער שרייבער פון די שורות, דער זיבעצן־יאָריקער בחור, איז געווען פאַרליבט אין וואַרשע. אים איז געווען טייער יעדע גאַס, אפילו די אַרעמסטע און שמוציקסטע פון זיי, ווי סמאָטשע און קראָכ־מאַלנע. איך האָב געהאַט מיין שטענדיק אָרט אין זאקסישן גאָרטן ביי דעם פּלאַץ, ווו ד־ קינדער האָבן זיך געשפּילט. געווויינט האָב איך אויף מאַניושקי, נעבן פילהאַרמאָניע. איך פלעג נאָך פּרישטיק מאַכן אַ שפּאַציר אין גאָרטן. פיל פון די קינדער האָבן מיך שוין גוט געקענט. מ׳האָט מיך פּריינדלעך באַגריסט און געווארט ביז איך וועל זיי מכבד זיין מיט וועלכע נישט איז נאַשערייען, ווי תמיד. זיי ווייזן איינער דעם צווייטן, וואָס זיי האָבן פון דעם „וואָיטשעק״ (פּעטער) באַקומען. מ׳לאַכט, מ׳טאַנצט און מ׳רינגלט מיך ארום. וועט קען נאָך ברענגען אזוי פיל פּרייד, ווי קינדער! אייניקע פון זיי זענען מיט גאנץ ערנסטע פנימער — זיי וועלן מסתמא זיין געלערנטע; אנדערע מיט קלוגע אויגן — אין צוקונפט נוצלעכע מענטשן: א קליינער טייל פון זיי מיט נאַיווע אויגן — אין לעבן וועלן זיי זיין נאַיווע מענטשן, אָבער אין אלגעמיין איז דאָס אַ בוקעט פון קינדער־בלומען, וועלכע פרייען דאָס האַרץ.

אין וואַרשע האָב איך געלעבט פינף און צוואנציק יאָר — פיר־פינף מאָנאַטן אין יאָר — די רעשט אין מאָסקווע. מיין

לעבן אין ווארשע איז געווען דאָס שענסטע אין מיינע יונגע יאָרן: רייכקייט, גליק, פיל גוטע פריינט צווישן די יידישע שרייבער, געהאַט מיינע פיל לייענער אין „היינט". וואַרשע איז געווען דער פרילינג פון מיין יוגנט.

1962 יאָר

די צייט פליט ווי א סילאָן־עראָפלאָן. איך בין שוין אַ ייד פון צוויי און נייניציק יאָר, דורכגעמאַכט זייער א שיין לעבן, געזומען פון לעבן אלץ, וואָס ס׳האָט זיך געלאָזן נעמען. פון לעבן דאַרף מען נעמען, נישט וואַרטן, ביז עס וועט געבן. מ׳זאָגט, אז די גאנדז האָט געגעבן דריי קילאָ שמאַלץ. זי האָט געגעבן? מ׳האָט געזומען. גענוי דאָס זעלבע איז מיטן לעבן — מ׳דארף נעמען. און איך האָב געזומען. צו מיין פיינעם לעבן האָט מיך גאָט באַגליקט מיט זייער א גוטן פאמיליע־לעבן... מיט זעקס יאָר צוריק איז מיין פרוי ע״ה געשטאָרבן. מיינע צוויי קינדער זענען פארהייראט. צו זיין מיט די קינדער האָב איך נישט געוואָלט. נאָך א לאַנגן ישוב־הדעת און די עצות פון גוטע פריינט, בין איך אריין אין בית־אבות „אפעל" — תל־אביב. א הערלעכער שיינער פלאַץ. ס׳ווייזט אויס מער ווי א בית־הבראה, איידער א בית־אבות. איך בין צופרידן.

דאָ, אין ישראל, קומט דער פרילינג פריער ווי אין אייראָפּע. ס׳איז כמעט דער זעלבער פרילינג ווי איבעראַל — אַלץ לעבט אויף, אלץ און אלע פרייען זיך מיטן פרילינג. נאָר דאָ אין „אפעל" זע איך נישט צווישן די איינווינער קיין באגייסטערונג.

— וואָס איז מיט אייך, ר׳ יעקב — פרעג איך איינעם פון די זקנים — וואָס זענט איר אזוי אומעטיק? זעט ווי שיין ס׳איז גאָטס וועלט. ווו האָט איר נאָך אזא שיין לאַנד ווי אונדזערס? איך האָב אין מיין לעבן געמאַכט דריי וועלט־רייזעס. ס׳זענען

פֿאַראַן שיינע לענדער, נאָר פֿאר מיר איז דאָס שענסטע לאַנד, דאָס ליבסטע, דאָס טייערסטע — ישׂראל. איך האָב זוכה געווען זען מיט מיינע אויגן אונדזער מלוכה, אונדזערע מיניסטאָרן, אונדזער אויסגעצייכנט מיליטער, אונדזערע געלערנטע, אוניווערסיטעט, מעדיצין, אינדוסטריע א.א.וו. מיר האָבן אָפּגעטאָן אין אזא קורצער צייט, וואָס ביי אנדערע פעלקער האָט עס געדויערט הונדערטער יאָרן. איך בין כּמעט ווי זיכער, אז ביי מיר איז דער לעצטער פּרילינג און ווי קאָמיש ס׳זאָל נישט זיין, בין איך צופֿרידן: איך וועל שטאַרבן אין ארץ־ישׂראל. אוודאי וואָלט איך וועלן זען דעם אלגעמיינעם שלום אויף דער וועלט — דאָן וועט זיין שלום אויך אין אונדזער לאַנד. אָבער אויב ס׳איז מיר באַשערט שטאַרבן פֿריער. בין איך דאָך דאַנקבאַר דעם רבש״ע, וואָס האָט מיר פֿארלענגערט דאָס לעבן ביז איצט.

מיין לעבן איז אין אלגעמיין געווען ביי מיר א פּרילינג, נאָר אויב מיר איז באַשערט צו שטאַרבן האַרבסט, אָבער אין ארץ־ישׂראל — איז עס פֿאר מיר אויך א פּרילינג.

נאָט בליבט נישט קיין בעל־חוב

דער אַרעמער לערער

גלייך נאָך פסח האָס שטעטל אָפגעלעבט. די זון שיינט, שמייכלט צו יעדן אייגעם. דער שניי איז שוין צעגאנגען, ערטער־ווייז אין שאָטן ליגט שעמעודיק א בערגל שניי. אויסגעמישט מיט שמוציקער בלאָטע. די דאָפלט־ראָמען פון די פענצטער ארויס־געגומען, די פענצטער ברייט געעפנט. א פרישע לופט רייסט זיך אריין אין צימער מיט אַ בשורה, אז דער ווינטער איז שוין אוועק, אויס קעלט, אויס פרעסט, אלץ לעבט אויף. קינדער לאָזן פאָפירענע שיפעלעך אין די בלאָטיקע ריטשקעלעך. פייגעלעך פילן אָן די לופט מיט זייער קוויטטשעריי: „דער זומער קומט, קריכט ארויס פון אייער באָהעלטענים — שטייט אויף!"

אין אָזאַ שיינעם און ליכטיקן טאָג איז אין שטעטל געקומען אַ הויכער, אַ שיינער בחור, אַ בלאָנדער מיט זייער גוטע בלויע אויגן. זיין אָפגעטראָגענער גרויער מאַנטל מיט זילבערנע קנעפ, אויפן קאָפּ אַ היטל פון א סטודענט, אָבער די „טוזשורקע" מיט גאָלדענע קנעפ און דיאגנאָל־הויזן, אוניפאָרם פון סטודענטן — פעלן, דאָס הייסט, אז ער האָט נישט לאַנג געענדיקט גימנאַזיע, אָנגענומען געוואָרן אין אוניווערסיטעט. ביז די לימודים האָט ער נאָך אייניקע מאָנאַט. געקומען איז ער אין שטעטל פארדינען אביסל געלט דורך לעקציעס אויף די הוצאות צו דער גרויסער שטאָט, ווו ער וועט שטודירן.

ר׳ מרדכי דובאָוו

שטעטל האָט זיך גלייך דערוווסט, אז ער איז פון א גרויסער יידישער שטאָט פון דער זעלבער גובערניע און אז זיין פאָטער איז ר׳ מרדכי דובאָוו. „זייט איר א זון פון ר׳ מרדכי דובאָוו? — האָבן יידן געפרעגט, געבנדיק אים שלום. פּשש, ווער ווייסט נישט, ווער אייער פאָטער איז?!״

דובאָוו איז געווען זייער א רייכער וואַלד־סוחר, נישט קיין מיליאָנער, אָבער א רייכער מענטש. די געשעפטן זענען געווען זייער גוטע, פארדינט פיל געלט. זיין פרוי, פערל, האָט נישט געהאַט אירס גלייכן. זי איז געווען שטענדיק באַשעפטיקט מיט צדקה־מוסדות: הכנסת כלה, בית יתומים, חברת גמילת חסדים א. א. וו. פיל רייכערע מענטשן פון זיי האָבן נישט געטיילט אזוי פיל צדקה ווי ר׳ מרדכי און פערל דובאָוו. זיי זענען געווען רעליגיעז געשטימט, נישט קיין פאַנאַטיקער. זיי האָבן געהאַט צוויי טעכטער, פאַניע און ראַשעל, איין זון — שמעון. די קינדער האָבן געלערנט אין גימנאַזיע. ר׳ מרדכי האָט געפועלט ביי נאַטשאַלסטוווע, אז זייערע קינדער זאָלן נישט שרייבן אום שבת.

די טעכטער האָבן זייער רייך חתונה געהאַט. פאַניע האָט געווינט אין אדעס און ראַשעל אין לאָדזש.

דער קריזיס

ר׳ מרדכי דובאָוו האָט פארלוירן זיין גאַנץ פארמעגן — געבליבן אָרעם. די טעכטער האָבן געשטיצט זייערע עלטערן. שמעון האָט שוין געמוזט אליין פאר זיך פארדינען אויף שכר־לימוד אין די לעצטע צוויי קלאַסן גימנאזיע, וועלכע ער האָט געענדיקט מיט אויסצייכענונג. ער איז אָן קיינע שווערקייטן

אַנגענומען געוואָרן אין קיעווער אוניווערסיטעט אויפן מעדיצינישן פאַקולטעט.

זיין פאָטער האָט אים געגעבן אַ בריוו צו זיינעם אַן אַלטן גוטן פריינט אין קיעוו, א באַרימטן גביר, א באַזיצער פון איינע פון די גרעסטע יוועליר־געשעפטן, געבעטן אים בייהילפיק זיין אָפּזוכן פאר אים אַ צימער ביי אַן אַנשטענדיקער יידישער פאַמיליע.

שוואַרץ, דער יוועליר, האָט זיך זייער דערפרייט מיטן זון פון זיין אַלטן גוטן פריינט. „איך האָב פאר דיר א שיינעם מעבלירטן צימער מיט פולן פענסיאָן, האָט שוואַרץ געזאָגט, דער צימער איז ביי מיר אין ווינונג".

פון שמועסן האָט שוואַרץ זיך דערוווסט, אז זיין פאָטער איז געבליבן אַרעם. „איך בין מיט דיין פאָטער חברים פון די קינדער־יאָרן, האָט שוואַרץ געזאָגט. דיין פאָטער האָט געשטאמט פון רייכע עלטערן און איך פון אַרעמע. ער האָט מיך שטענדיק געשטיצט. נאָך מיין חתונה האָט ער מיר געגעבן געלט, מיט וועלכן איך האָב דאָס געשעפט געגרינדעט. איך וועל אים קיינמאָל נישט פארגעסן. איך בין זייער רייך, נאָר אַדאָנק דיין פאָטער".

דער גליקלעכער עלטער

שוואַרץ מיט זיין פרוי האָבן זייער ליב באַקומען שמועסן. ער איז באמת געווען א זעלטענער בחור, א גוטער, א שיינער, א קלוגער. אפילו די קינדער האָבן געפילט, אז שמעון איז זיי טיף אַרייגעדרונגען מיט א הייסער ליבשאַפט אין הארצן. די טאָכטער, א מיידל פון זיבעצן יאָר, רעיה, האָט געענדיקט גימנאַזיע, שטודירט אין קאָנסערוואַטאָריע; סאָשאַ, אַ פופצן־יאָריקער יינגל, א גוטער, א שטיפער, אַ גימנאזיסט פון פינפטן

קלאַס, האָט זיך נישט גוט געלערנט. שמעון האָט אים געגעבן לעקציעס. די לערער זענען געווען צופרידן מיט סאַשעס לערנען. ער פלעגט יעדן יאָר אריבער אויפן העכערן סעמעסטער. די פראָפעסאָרן האָבן אים זייער ליב געהאַט. ער האָט מיט אויס־צייכענונג געענדיקט דעם אוניווערסיטעט.

פאר די לעצטע פאָר יאָר האָבן זיך שמעון און רעיה הייס פארליבט. נאָכן ענדיקן זיין שטודיום האָבן זיי חתונה געהאַט. שווארץ און זיין פרוי זענען געווען גליקלעך מיטן שידוך.

שמעון האָט געהאַט א זיבן־ציפערדיקע ווויזונג. זיינע על־טערן האָבן געווויזנט צוזאמען מיט אים אין קיעוו.

ער איז מיט דער צייט געוואָרן א בארימטער כירורג, געהאַט אַ קאָלאָסאַלע פראקטיק.

ר׳ מרדכי און פערל דובאָוו האָבן געהאַט א גליקלעכע עלטער. גאט האָט זיי באַצאָלט מיט זיין פולער האַנט פאר די גרויסע נדבות און גוטער באַציאונג צו ארעמעלייט.

צוויי סדרים

דער גביר פון שטאָט, ר׳ איטשע מינדלין און זיין פרוי עטקע, זענען געווען די באַליבטסטע אין שטאָט. ר׳ איטשע איז געווען אַ רעליגיעזער ייד, אַ נדבן. ער האָט זיך קיינמאָל נישט געמישט אין קהלשע ענינים און דאָך פלעגט קיין זאַך נישט געטאָן ווערן אָן זיין צושטימונג. עטקע איז געווען די „מאַמע" פון אָרעמעלייט. האָט געשטיצט מיט דער פולער האַנט אלמנות, יתומים, אָרעמע כלות און סתם אָרעמע מענטשן, „געפּאַלענע" בעלי־בתים, וואָס קיינער האָט נישט געוווסט זייער שוועריע לאָגע. און זיי, די פאַראָרעמטע, האָבן נישט געקענט בעטן מ׳זאָל זיי העלפן — האָבן זיך געשעמט — פלעגן זיי קומען צו עטקען אויסדערציילן זייער ביטער הארץ. זיי זענען געווען זיכער, אַז קיין מענטש ווּעט ווּעגן דעם נישט וויסן. עטקע האָט קיינעם נישט אַנטזאָגט און געהאָלפן מיט דער פולער האַנט. ר׳ איטשע און עטקע זענען געווען אין עלטער פון פופציק יאָר בערך, זיי האָבן געהאַט צוויי זין און אַ טאָכטער. דער עלטערער — סאַשא — איז שוין געווען סטודענט פון קיעווער אוניווערסיטעט, דער יינגערער — מיטיאַ — אַ גימנאַזיסט פון זיבעטן קלאַס און לענאַ, די אַכצן־יאָריקע שיינהייט, האָט נאָכן ענדיקן גימנאזיע זיך געקליבן שטודירן אין קיעווער אוניווערסיטעט.

אין דריטן הויז פון מינדלין האָט געווינט אַ קריסט, מאַטוויי גאָלובאָוו, אַ דוואָריאַנין, אַ פאַראָרעמטער פריץ. זיין פאַרמעגן פאַרלוירן אין קאָרטן און שיכרות. אַ פאַרדאָרבענער מענטש און

אַ בּאַרימטער אַנטיסעמיט. ער האָט פּאַרמאָגט נאָר איין זון, סע־ריאָזשאַ, אויך אַן אויסגעשפּראָכענער אַנטיסעמיט ווי דער טאַטע. די שכנים האָבן, נאַטירלעך, געקענט איינער דעם צווייטן, אָבער זיי האָבן זיך קיינמאָל נישט באַגריסט, אויך די קינדער זענען געווען ווייט פון סעריאָזשאן. ווען אין רוסלאַנד האָט זיך געשטאַרקט די רעאַקציע און דער אַנטיסעמיטיזם האָט פאַרגיפטעט די קריסט־לעכע הערצער און יידישע פּאָראָמען זענען אויסגעבראָכן אין גאַנץ רוסלאַנד, — ס׳האָבן זיך געגרינדעט פּארשידענע כוליגאַנישע פּאַרטייען אונטער פּאַרשידענע נעמען — איז מאַטוויי גאָלובאָוו געוואָרן דער פּאָרזיצער פון „צוויי קעפּיקן אָדלער״, אַ מאָנאַר־כיסטישע פּאַרטיי. זיי, די מיטגלידער פון דער פּאַרטיי, האָבן אגי־טירט פּאר אַ פּאָגראָם קעגן יידן, וועלכער האָט געדארפט אויסברעכן אין אַ חודש ארום — ערב פּסח. סעריאָזשאַ איז אַרומגעלאָפן איבער די גאַסן, ער האָט געשרופן די קריסטלעכע באַפעלקערונג אָפּרעכענען זיך מיט יידן, די „פּאַראַזיטן״, אויסרופנדיק דערביי דעם לאָזונג: „שלאָג די יידן — ראַטעווע רוסלאַנד״.

די שטימונג אין שטאָט צווישן דער יידישער באַפעלקערונג איז געווען זייער אַ געדריקטע. דער פּאָגראָם איז באַשטימט געוואָרן אויף דעם ערשטן טאָג פּסח.

מיט צוויי וואָכן פאַר פּסח איז ר׳ איטשע מינדלין געפאָרן צום גובערנאַטאָר. ר׳ איטשע מיט זיין פּאַטריאַרכאַלן אויסזען האָט געמאַכט זייער אַ גוטן רושם אויף דעם גובערנאַטאָר. ר׳ איטשע האָט אים איבערגעגעבן וועגן דעם, ווי כוליגאַנעס קלייבן זיך מאָכן דעם ערב פּסח אַ פּאָגראָם, ער האָט אים אויך דער־ציילט, ווי אין דער שפּיץ פון די כוליגאַנעס שטייט אַ פּאַרדאָר־בענער שיכור, אַ געוויסער גאָלובאָוו. ער האָט געבעטן, אַז דער גובערנאַטאָר זאָל שיקן צוויי הונדערט קאָזאַקן — נישט דערלאָזן צו קרבנות און רויבעריי. דער גובערנאַטאָר האָט פּאַר־

שפראָכן, אַז ער וועט תיכף שיקן אַ פּריקאַז, אַז דער איספּראַווניק זאָל אָננעמען אַלע מיטלען מיט דער הילף פון די צוויי הונדערט קאָזאַקן נישט דערלאָזן צו אַ פּאָגראָם. אין פּאַל וועט די כוליגאַנעס וועלן זיך נישט אונטערווארפן דעם פּריקאַז — זאָלן די קאָזאַקן באַנוצן געווער. ר׳ איטשע, קומענדיק אַהיים, איז אַוועק צום איס־ פּראַווניק, ער האָט אים איבערגעגעבן וועגן זיין באַזוך ביים גובער־ נאַטאָר, אויך וועגן צוויי הונדערט קאָזאַקן. דער איספּראַווניק האָט אים הייליק פּאַרשפּראָכן אויסמיידן דעם פּאָגראָם. ר׳ איטשע האָט געגעבן דעם איספּראַווניק „אַ גמילות חסד״ פון זיין אייגע־ נער טאַש פינף הונדערט רובל.

הינטערן שטאָט, אין וואַלד, האָבן זיך די קאָזאַקן אויפגעהאַלטן די גאַנצע נאַכט, לויט דער בקשה פון דעם איספּראַווניק. דער אָפּיציר האָט געענטפערט ביי דעם איספּראַווניק. די נאַכט פּאַר פּסח זענען געקומען אין שטאָט פיל גויים מיט פערד און וועגענער, אויך מיט פּאַרשידענע כלי זיין: העק, לאָפּאַטעס, ביקסן א. א. וו. ערב פּסח, ניין פרי, האָט דער אָפּיציר מיט די צוויי הונדערט קאָזאַקן, באַוואָפנטע מיט נאַגייקעס, בייטשן, ביקסן און פּיקעס אַרייַנגעמאַרשירט אין שטאָט. מאַטוויי גאַלובאָוו איז צוגעגאַנגען צום רייטנדן אָפּיציר, ער האָט געבעטן פּאַרלאָזן די שטאָט — נישט שטערן זיי אין דער „הייליקער אַרבעט״ — אויסשעכטן די יידן. דער אָפּיציר האָט אים אין דעם אנטזאָגט. דאַן האָט גאַלובאָוו מיט כוח אַראָפּגעשלעפּט דעם אָפּיציר פון פערד. כהרף עין זענען צוגעלאָפן אייניקע קאָזאַקן און מ׳האָט אויף די פּיקעס אויפגעהויבן אַלובאוון. ער איז געווען טויט. די איבעריקע קאָזאַקן זענען געווען אויפגערעגט פון דער חוצפּה, וואָס מ׳האָט אַראָפּגעשלעפּט זייער אָפּיציר פון פערד — האָבן זיי זיך אַ שפּאַציר געטאָן, רייטנדיק צווישן דעם המון, מ׳האָט געשמיסן די גויים, צעבלוטיקט. אייניקע האָבן באַנוצט געווער, ס׳זענען געפאַלן טויטע און פיל פּאַרוווּנדעטע. די גויים זענען

זיך צעלאָפן, איבערלאָזנדיק די פערד מיט די וועגענער, אויך די כלי זיין.

קיין פֿאָגראָם איז נישט געווען.

די עלטערן האָבן בשום אופן נישט געוואָלט, אַז ליענאַ זאָל פֿאָרן אין קיעוו שטודירן. סאַשאַ האָט געדאַרפט נאָך איין יאָר צום ענדיקן דעם לעצטן יורידישן קורס. ער האָט פֿאַרזיכערט די עלטערן, אַז זי וועט זיין אונטער זיין אויפזיכט. סאַשאַ האָט געוואָלט דינגען פֿאַר זיך און ליענען צווישן צימערן אין איין הויז, אָבער ער האָט נישט געפונען. ליענע האָט געדונגען אַ צימער אויף אַ צווייטער גאַס. אין אוניווערסיטעט האָט ליענאַ געטראָפן סיעריאָזשאַ גאָלובאָוו. ער איז צוגעלאָפן צו איר און זי פריינטלעך באַגריסט, דריקנדיק שטאַרק איר האַנט. סיעריאָזשאַ איז געוואָרן אַן איינגייער בייַ ליענאַ. איינמאָל, וועלן סאַשאַ איז געקומען צו דער שוועסטער, וועלן ער האָט דערזען סעריאָזשען, איז ער געוואָרן זייער אויפגערעגט. ווי קומט צו דיר אָזאַ כוליגאַן? ער האָט מכבד געווען מיט צוויי שטאַרקע פעטש דעם אַנטיסעמיט, ער האָט אים אַרויסגעוואָרפן פון צימער. „דו זאָלסט נישט וואָגן באַזוכן מיין שוועסטער — האָט סאַשאַ געשריגן — וועלן איך וועל דיך דאָ טרעפן — וועל איך דיך שיסן ווי אַ הונט!" סאַשאַ האָט אָפט באַזוכט ליענען — דעם כוליגאַן האָט ער בייַ איר מער נישט געזען. אייניקע מאָל האָט זי סאַשאַ נישט געטראָפן אין צימער. ער האָט חושד געווען, אַז זי טרעפט זיך מיט אים. די עלטערן האָט סאַשאַ וועגן דעם נישט געשריבן. מיט אַ פּאָר וואָכן פֿאַר פּסח האָבן די עלטערן געבעטן די קינדער קומען אויף יום־טוב. סאַשאַ איז געקומען צו ליענען, ער האָט איר געזאָגט, אז ער פֿאָרט אין דריי טעג אַרום — זי דאַרף מיט אים צוזאַמען פֿאָרן צו די עלטערן אויף יום־טוב. „כ'וועל קומען אין אַ וואָך אַרום" — האָט זי געזאָגט. ער האָט אויף איר געוואָרפן אַ בייזן בליק און שנעל פֿארלאָזן איר צימער. די עלטערן זענען געווען זייער אומרואיק, וואָס ליענאַ

איז נישט געקומען מיט סאַשען. זיי זענען צוגעשטאַנען צו אים ער זאָל זאָגן דעם אמת צי זי איז, חלילה, נישט קראַנק. זי האָט מיר געזאָגט, אַז זי וועט קומען דריי טעג פאַר פסח, האָט סאַשאַ געזאָגט, אָבער ווען ערב פסח איז זי אויך נישט געקומען, האָט סאַשאַ דערציילט די עלטערן, ווי זי טרעפט זיך מיט דעם שונא ישראל סיראַזשאַ. די מוטער האָט אויסגעבראַכן אין אַ שרעקלעכן געוויין, דער פאָטער איז אומגעלאָפן איבערן צימער, ברעכנדיק די הענט. ליענעס פלאַץ ביים טיש איז נישט געווען באַזעצט.

די עלטערן און ברודער האָבן געהאַט אַ פאַרשטערטן סדר.

*

ביי ר׳ איטשע מינדלין האָט געווויינט אין קעלער־ווויינונג ירחמיאל דער שוסטער. די פענצטער האָבן זיך געגרענעצט מיטן טראָטואַר. וועו ירחמיאל איז געזעסן ביי זיין ווערקשטאָט האָט ער דורכן פענצטער געזען נאָר פיס, באַטראכט יעדע פאָר דוכגייענדע פיס. די דאַרפן אַ פאָר קעפלעך, דעם דאַרף מען פאַרלאַטען דעם רעכטן שוך, דער נויטיקט זיך אין אַ פאָר זוילן, אָבער אלע גייען פארביי אויסמיידנדיק די קעלער־ווויינונג. ירחמיאל איז געווען אַרעם. אין די וואָכעדיקע טעג האָט מען נישט געגעסן קיין פלייש, נאָר שבת און יום־טוב איז געווען געגרייט מכל טוב. וועו ס׳איז נישט געווען קיין געלט צו קויפן פיש — האָט מען געגעסן הערינג, אָבער ס׳איז געווען פלייש, טשאָלנט, צימעס — אפילו אביסל בראָנפן. די קינדער זענען געווען צעזייט און צעשפרייט אין אנדערע גרעסערע שטעט, שווער געארבעט, קוים פארדינט צום לעבן, נאָר אז ס׳פלעגט קומען די צייט נאָך פורים — האָבן די קינדער פון די אָפגעשפאַרטע גראָשנס געקויפט פאר די עלטערן מתנות. צו פסח זענען געקומען די קינדער. די פרייד פון די עלטערן איז נישט צו באַשרייבן. דער עלטערער זון האָט שטענדיק צו פסח געברענגט

דריי פלאשן כרמל־וויין, די איבעריקע קינדער האָבן געקויפט ווורשט. קיין געלט אויף יום־טוב האָט נישט געפעלט. ביים סדר האָבן אלע געזאָגט די הגדה, מ׳האָט געגעסן, געטרונקען, זיך משמח געווען, געזונגען, אלע האָבן זיך געפילט גליקלעך און צופרידן און געוונטשן: „אזא סדר איבער א יאָר נישט ערגער, אויף אלע יידן געזאָגט געוואָרן״.

אַ שלאַנג אויף צוויי פֿים

דער ייִד, וועגן וועלכן איך וויל אייך דערציילן האָט געוויס נישט פֿארדינט מ׳זאָל וועגן אים רעדן. נאָר אזוי ווי דאָס איז א זעלטענע באַשעפענישׂ, מיין איך, איז כדאי אים דערמאָנען לגנאי, נאַטירלעך. געווען איז ער א מענטש אין די מיטעלע יאָרן, אַ מאָגערער, אַ בלאַסער, מיט אַ פּאָר שלעכטע אויגן. געפֿופן האָט מען אים „לייזער דער בייזער״. געווען א ייד א נגיד, קיינמאָל קיין גראָשן נישט געגעבן אן אָרעמאן. געווען אַ מענטש פּאר זיך — צו קיינעם נישט געגאַנגען אפילו אויף שמחות. אין שול איז ער געווען פֿרעמד דעם עולם, מיט קיינעם נישט געראַדט. נאָכדעם ווי מ׳האָט אים אייניקע מאָל געגעבן אן עליה און ער האָט נישט געוואָלט צאָלן, האָט ער מער נישט עולה לתורה געווען. פֿרץ דער אפיקורס האָט אויף אים געזאָגט: „ווען גאָט האָט באַשאַפֿן דעם מין שלעכטקייט האָט ער, דער כביכול, איינגעטיילט צווישן דער שלאַנג און לייזערן. די שלאַנג האָט באַקומען אכט פּראָצענט — לייזער צווי׳ און ניינציק״. לייזער האָט געהאָט א פיינע גוטע פּרוי און גוטע קינדער, אָבער ער האָט זיי, די קינדער און פּרוי, געפּיניקט, געשלאָגן אָן קיין שום סיבה — ער האָט געמוזט אויסלאָזן אויף עמעצן זיין גיפּט. אַמאָל, וועז זיין ווייב ברייגע, איז נישט ארויס פון שטוב אייניקע טעג — זענען אַ פּאָר שכנות געקומען זען וואָס אזוינס האָט פּאַסירט. ברייגע איז געלעגן אין בעט מיט א פּאָר בלויע „לאמטערנעס״ אונטער די אויגן. שטעטל האָט זיך תיכף דערוווסט וועגן דער נבלה. שבת אין שול האָט פֿרץ וועגן דעם

געדרשנט לעבן לייזערס שטאָט. דער עולם האָט זיך געשטופט זיין נענטער צו פרצן, הערן וואָס ער רעדט. נישט ווילנדיק האָט אייגער א שטופ געטאָן פרצן אויף לייזערן. די טריפה בלוט האָט זיך צעבושעוועט, ער האָט אראָפגעלאָזן א פאָטש פרצן. פרץ דער אפיקורס איז געווען א מענטש אין די פערציקער, זייער א געזונטער, האָט ער געגומען לייזערן פאר די לאַצן פון זיין בגד, ער האָט אים אוועקגעשטעלט, האָט געלאָזן אין גאַנג זיינע פעסטע הענט, די באַקן זענען געשוואָלן געוואָרן, אונטער די אויגן האָבן זיך בלוי־ען צייכנס באַוויזן. האָט פרץ געזאָגט: „ס׳איז א מיאוסע מידה רעדן הינטער די אויגן, אבע־ שלאָגן אונטער די אויגן איז א בושה און א חרפה"... דער עולם האָט האַרציק געלאַכט, גוט פארשטאַנען, וואָס פרץ מיינט דערמיט צו זאָגן.

וועו דער עולם האָט נאָכן שבתדיקן דאוונען אַנגעהויבן פארלאָזן די שול, האָט פרץ „געמאַכט" א מנין פון זיינע מענטשן, אלע אין טליתים, מ׳איז אוועק צו לייזערן. ער, לייזער, האָט ערשט אַנגעפילט דעם בעכער מיט ווין צו „מאַכן אַ ברכה". — ס׳עפנט זיך די טיר — ס׳קומט אריין פרץ מיט זיינע יידן, ער רופט זיך אָן צו לייזערן: „איך בין געקומען צו אייך מיט א מנין יידן אין טליתים מתרה זיין, אז אויב איר וועט זיך דערלויבן נאָך א מאָל שלאָגן אייער פרוי און קינדער איז א סוף צו אייערע יאָרן". די יידן, ווי ס׳איז געווען אָפגערעדט פריער, זענען צוגעגאנגען צו לייזערן, יעדער אייגער האָט אים מכבד געווען מיט א פייערדיקן פאַטש.

לייזער האָט זיך נישט געוויזן פאר מענטשן, אפילו אין שול נישט געגאַנגען. פון דעם פאל האָט ער אַנגעהויבן קרענקען, אין א האַלב יאָר ארום האָט ער די נשמה גאָט אומגעקערט.

צו זיין לוויה איז געקומען א קנאַפער מנין יידן.

געלעבט אין טעות

אַסטראָגאָזשעסק, אַ היפּש שטאָט אין צענטראַל רוסלאַנד, ווו יידן האָבן נישט געהאַט קיין ווויל־רעכט, זענען געווען נישט מער ווי צען יידישע פאַמיליעס: „ניקאָלאַיעווער" און „רעמעס־לעניקעס" (אַרבעטער). צווישן זיי איין יידישער רייכער סוחר (אַ זון פון אַ ניקאָלאַיעווער סאָלדאַט) אַ געוויסער אָסיפּ באָריסאָוויטש קאַלפין, מיט וועלכן איך בין געווען געשעפטלעך פאַרבונדן. עס איז געווען אוממעגלעך דערקענען, אַז קאַלפין איז אַ ייד: דער טיפּ, די שפּראַך, דער אַקצענט אַפילו געקליידעט ווי אַ רייכער רוסישער קופּיץ. קאַלפינס ווויבונג איז געווען איבער זיין קראָם. די פאַמיליע איז באַשטאַנען פון דריי פערזאָן: דער אַלטער פאָטער, קאַלפין און זיין פרוי — קיין קינדער האָבן זיי נישט געהאַט. וועג איך פלעג קומען אין דער שטאָט האָב איך געמוזט זיין ביי זיי אויף אַ גלעזל טיי. די קיך איז ביי זיי געווען אַ כשרע, נאָך זייער פאַרשטאַנד נאָך. דאָס כשרות איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס זיי האָבן נישט געגעסן קיין חזיר־פלייש, אָבער רינד־פלייש מעג מען עסן „פאָר־זאָקאָנו" (ע"פ דין) — כשרע בהמות.

דער אַלטער קאַלפין איז געווען אין די יונגע יאָרן אַן אַפּטייקער — אַן אַסימילירטער ייד, אָבער האָט אָפּגעהיט אייניקע יידישע יום־טובים: פּסח, יום כיפּור און פּורים.

איין מאָל, פּורים־צייט, בין איך געקומען אין אָסטראָגאָזשעסק. „גאָט אַליין האָט אייך היינט געבראַכט. איך און מיין פּרוי רעדן זינט אייניקע טעג וועגן אייך — זאָגט צו מיר קאַלפין — איר

מוזט אונדז דערקלערן אייניקע „זאַקאָנעס". דאָ איז נישטאָ ביי וועמען צו פרעגן — זיי ווייסן נאָך ווייניקער פון אונדז. מיין „פאָקאָינער" (געשטאָרבענער) פאָטער האָט איבערגעלאָזט אַ העפט, אַ געשריבענער מיט זיין האַנט. ער האָט מיר אָפט דערמאָנט, אַז נאָך זיין טויט זאָל איך נאָכזען, ווען עס איז אונדזערע „פּראָזדניקעס" (יום טובים), למשל, אין העפט שטייט פאַרשריבן, אַז פורים, הייניטיקער יום טוב קומט אויס דעם צענטן מערץ. פורים דאַרפט איר ווייסן איז אַלע יאָר דעם צענטן מערץ. פורים, זאָגט מיר פרוי קאַלפין, איז מיין „ליובימער" (ליבסטער) יום טוב, ווייל דער יום טוב, דער נס פון יום טוב, האָט גערעטעוועט אַלע פערסישע יידן פון אַ זיכערן טויט. עס איז געווען אַ פרוי — אסתר המלכה, איז דער יום טוב אונדזערער — אַ פרויען־יום־טוב. „וויערנאָ?" (שטימט).

„געוויס אַזוי", גיב איך צו. אין שטוב איז ליכטיק, דער טיש סערווירט רייך, זייער פיינע שפייזן, טיי און מאַן־קוכן (גויאישע המן־טאַשן). איך האָב זיך נאָטירלעך, צום עסן נישט צוגעריכט, איך האָב געטרונקען טיי און געגעסן מאַן־קוכן. מיר האָבן פאַר־בראַכט ביז שפּעט אין אָוונט.

„פאַרוואָס עסט איר גאָרנישט? — פרעגט מיך פרוי קאַלפין — אונדזער פאָטער האָט עס געגעסן, מעגט איר אוודאי עסן — ער איז געווען „אַ נאַבאָזשנער" (אַ רעליגיעזער).

„ער איז געווען אַזוי פרום, טראַכט איך, פונקט ווי היינט איז פורים".

עס איז דאָ פיל זאַקאָנעס, וועלכע זענען פאַר אונדז נישט גאַנץ קלאָר: צי דאַרף מען צום סדר פריער זאָגן די מאָליטוע (הגדה) און נאָכער עסן, אָדער פאַרקערט, פריער עסן און נאָכער זאָגן די הגדה. אין כאָטעריס העפט איז וופגן דעם נישטאָ. אונדזערער אַ שכן, פאָלקאָוויניק יעגאָר איוואַנאָוויטש פרידמאַן, פון יידישע עלטערן, אַ געוועזענער קאַנטאָניסט, מוז נאָך געוויס געדענקען

וועגן דעם סדר, האָבן מיר אים געפרעגט. האָט ער אונדז געענט־פערט:

„ביי יידן איז דער הייליקסטער יום־טוב „וועליקי פאָסט אָדער סודני דיען" (יום כיפור). איז אַפילו אין אַזאַ הייליקן יום־טוב עסט מען פריער, נאָכער מאָליעט מען זיך (דאָוונט מען), דאַרף מען דאָך פּסח אוודאי פריער עסן און דערנאָך זאָגן די הגדה — האָט אונדז דער פאָלקאָוויניק דערקלערט".

איך האָב געפונען פאַר נויטיק אויפצוקלערן זייער טעות, אַז מען טאָר נישט פייערן אונדזערע יום־טובים לויט דער פאַר־גאַנגענער דאַטע פון פאַראַיאַרן. אָבער דער פּורים זאָל שוין בלייבן אויף דער הייַנטיקער דאַטע... — האָט מיך געבעטן פרוי קאַלפין.

איך האָב, פאַרשטייט זיך, מסכים געווען...

פֿאַרגעסן

נאָך די גרויסע רעגנס האָט זיך ווידער געווייזן די זון אַ שמייכלענדיקע, א פריילעכע. פון איר ליכט און וואַרעמקייט ווערט לייכט אויפֿן הארצן. אפילו דער הימל איז שוין אויך נישט אזוי ברוגז ווי מיט אַ פּאָר טעג צוריק. די וואָלקנס פֿאַרשווינדן. נישטאָ איין פּינטעלע, קלאָר — כולו תכלת. דער שיינער פֿלאָץ פון בית אבות „אפעל", די שיינע ביימער, די בלומען מיט זייערע בונטע פֿאַרבן טראָגן דיך אַריבער אין אַן אַנדערער וועלט: קיין זאָרג, מען פֿאַרגעסט וועגן דער עלטער. קוק און האָב הנאה פון גאָטס וועלטל.

איך זיץ אויף אַ באַנק גאַנץ אַליין. קען מען זיך צוזעצן, פרעגט מיך אַן עלטערע פרוי. נישט וואַרטנדיק אויף מיין ענטפֿער, זעצט זי זיך, זיפצט טיף נאָך דער שווערער אַרבעט ווי אייגנטאָרדענען איר גרויסן קערפּער אויף דער באַנק. זי שטעלט מיר פּיל קשיות: ווי לאַנג בין איך אין „אפעל", ווי איז מיין פֿאַמיליע, וכדומה, אַזעלכע פראָגן. איך ענטפֿער איר נישט, ווייל זי פרעגט מיך וועגן דעם עטלעכע מאָל אין טאָג, נאָר כדי אויסצומיידן אַזאַ געשפּרעך, פרעג איך זי: פון וואַנען זייט איר? איך בין, זאָגט זי, פון רוסלאַנד, מסתמא קענט איר די שטאָט. אַ גרויסע יידישע שטאָט. כ׳בין דאָרט געבוירן געוואָרן. דעם גרעסטן טייל פון מיין לעבן בין איך דאָרט געווען. ווי הייסט די שטאָט, פון וואַנען איר שטאַמט? — פרעג איך. זי קוקט מיך אָן פֿאַרוווונדערט. איר ווייסט נישט ווי מען רופט מיין שטאָט? ס׳איז דאָך אייער שטאָט, נישט מיינע. ווער איך אַביסל בייז,

זי מאַכט צו די אויגן. קנייטשט איר שטערן, וויל זיך דערמאָנען דעם נאָמען פון דער שטאָט. צום סוף זאָגט זי מיט פאַרדרוס: פאַרגעסן!

דער חתן

ר׳ יעקב מאיר איז נאָך נישט אַזוי אַלט — ס״ה אַכציק יאָר, נאָר ער זעט אויס יינגער. מ׳קען אים נישט געבן מער ווי ניין און זיבעציק... נישט קיין הויכער פון ווּוקס, מיט אַ גראָ אונטערגעשוירן בערדל. אַ פאָר שעפסענע אויגן, אַ ייד אַ טיפֿש. ער וויל חתונה האָבן — כלות הנפש. די כלה, נאַטירלעך, מוז האָבן נדן, זי קען זיין אַפֿילו נישט קיין בתולה, אים אַרט נישט אַפֿילו אַן אַלמנה, אַ גרושה, נאָר נישט עלטער פון פופציק יאָר. דער חתן איז אַן עם הארץ, אַ פשוטער ייד. שווער צו זאָגן, וואָס איז געווען זיין באַרוף. ס׳קען זיין אַ בעל מלאכה, אַ העגדלער, אַ שומר אין וואַלד, אָבער איין זאַך איז זיכער, קיין מלמד איז אַזאַ עם הארץ נישט געווען. ער שדכנט זיך אַליין צו די פרויען, אָבער ער האָט נעבעך, נישט קיין מזל. ווי די פרוי דערהערט, אַז ער לייגט איר פאָר חתונה האָבן מיט אים — אַנטלויפט זי. איך זיץ מיט אַ צייטונג אין האַנט אין דעם שיינעם, גרינעם פלאַץ פון „אפעל״. ער זעצט זיך צו. ער באַקלאָגט זיך פאָר מיר, אַז ער איז עלנט, אַן אַ ווייב, משטיינסגעזאָגט. ער וואָלט וועלן חתונה האָבן, מאַכט זיך נישט דער ריכטיקער זיווג... ער האָט אין אַמעריקע צוויי זין מיט איין טאָכטער, דערציילט ער מיר, זיי שיקן אים געלט. ער געדענקט נישט געווי, צי ער האָט צוויי זין מיט איין טאָכטער, אָדער צוויי טעכטער מיט איין זון. איר קענט דאָך, זאָג איך, לויט די נעמען וויסן, וויפל איר האָט טעכטער און זין.

„ווי מען רופט זיי?״, פרעגט ער, זייערע נעמען האָב איך פאַרגעסן!

ר׳ אברהם, אַ ייִד פון פּיר און אַכציק יאָר — איז מיין שכן. מיר עסן ביי איין טיש. נישט קיין נאָרישער מענטש, אַ געוועזענער סוחר, באַקלאָגט זיך פאַר מיר, אַז די לעצטע צוויי־דריי יאָר איז זיין זכרון שוואַך געוואָרן. וואָס איז געווען מיט פיל יאָרן צוריק געדענקט ער, נאָר פון נעכטן — געדענקט ער נישט. ער איז געווען ביים דאָקטאָר, ער האָט אים געזאָגט, אַז ער האָט אַ קליינע פּאַרקאַלכונג אין קאָפּ. „איך בין, זאָגט ער, ביי אַלע חושים, איך עס גוט, שלאָף גוט, איך פיל נישט כמעט די עלטער, נאָר דער זכרון, אייִ דער זכרון!... האָט איר באַמערקט, אַז איך האָב אייך אייניקע מאָל געבעטן וועגן עפּעס געבן מיר. אַפילו היינט ביים טיש האָב איך געדאַרפט האָבן דאָס מעסער. איך קוק אויף דעם, אויפן מעסער, אָבער ווי מ׳רופט עס האָב איך פאַרגעסן. איך ווייס גאַנץ גוט, אַז דאָס איז אַ מעסער, נישט קיין פּיפּערנאָטער און אנשטאָט בעטן אייך געבן מיר דאָס מעסער זאָג איך: גיט מיר... דעם... דאָס גיט מיר... אַז דאָס איז אַ מעסער ווייס איך, אָבער דעם נאָמען — פאַרגעסן״.

— — — — —

ר׳ מאיר משה איז איבער אַכציק. אַ ייִד אַ פּקח, אַ וויצלער, געזונט און רירעוודיק נישט נאָכן עלטער. מיינט איר, ר׳ שלום דב, זאָגט ער צו מיר, אַז דאָ זענען אַלע אַזעלכע טפשים, וועלכע האָבן זיך פאַר אייך באַקלאָגט אויפן זכרון. נישט אייניער פון זיי האָט זיך באַקלאָגט, אַז ער האָט פאַרלוירן זיין שכל — און דאָס איז דער אמת — זיי האָבן נישט געהאָט וואָס צו פאַרלירן. אַזעלכע אויסגעוועפּטע זענען דאָ נישט מער ווי זעקס, זיבן, מענער און פרויען אויף די הונדערט פּופּציק אין „אַפּעל״. ס׳איז אַ גאַנץ נאַרמאַלע דערשיינונג אויף דער עלטער צו פאַרלירן דעם זכרון. איך אַליין, ווי איר קוקט מיך אָן, האָב אויך פאַרגעסן, אָבער נאָר איין זאַך, ווי קאָמיש ס׳זאָל נישט זיין בין

איך מיט דעם צופרידן. איך בין געבליבן פון אַמאָליקע יאָרן אַ גרויסער בעל חוב — דאָ האָב איך וועגן דעם אינגאַנצן פאַרגעסן.

— — — — —

ר׳ פישל דערציילט מיר, אַז ער האָט היינט יאָרצייט נאָך זיין עלטערן זון. „אין שול האָט מען געמאַכט אַן „אל מלא רחמים״. ווען מ׳האָט מיך געפרעגט „את נשמת פלוני בן פלוני״, ווי מ׳האָט מיין זון גערופן — ער איז אַ נאָמען נאָך מיין פאָטער — האָב איך פאַרגעסן!״

דער אבי יתומים

נחמה

וען ר׳ איטשע דער סופר (סת״ם) האָט אין זיין הויכן עלטער דערפילט, ווי זיינע הענט טרייסלען זיך, די ראיה געשלאָגן און די כוחות פארלאָזן אים פון טאָג צו טאָג, האָט ער פאַרדונגען זיין דירה און איז אַריבער אין דער גרויסער שול ווויגען, ווו אנדערע אַרעמעלייט האָבן גענעכטיקט. ברוך־יאשע דער שמש האָט פאַר אים געגעבן אַ ברייטע באַנק ס׳זאָל אים זיין באַקוועמער צו ליגן.

ר׳ איטשע איז שוין פון לאַנג אן אלמן. בעלי־בתים פלעגן אים שיקן אהיים עסן. שבת און יום־טוב איז ער געווען איינגעלאדן צו די פיינסטע און רייכסטע יידן פון שטאָט. די איינווויינער האָבן אָפגעגעבן דעם אַלטן סופר גרויס כבוד. מוניע, דער איצטיקער שמש, וועלכער איז אויך געווען אן איינווויינער אין שול צווישן די עטלעכע היימלאָזע יידן. האָט געזאָרגט וועגן דעם אַלטן סופר, געבראכט אים אינדערפרי אַ טשייניק הייס וואַסער. טיי און צוקער האָט ער געהאַט זיינע. מוניע פלעגט אים קויפן א פאָר זעמל צום טיי — דאָס איז געווען זיין פרישטיק.

זיין אייניציקע טאָכטער, נחמה, האָט חתונה געהאַט מיט דוד דעם מלמד. אין א פאָר יאָר ארום האָט נחמה געבוירן א יינגל. מ׳האָט אים א נאָמען געגעבן ראובן.

דוד איז אלעמאָל געווען א קראנקער. נאָך דער חתונה

— די צייט איז קורץ.

האָט ער געקנעלט אַ פּאָר יאָר. אָפט אָפּגעשיקט די תלמידים אהיים — ער האָט געמוזט ליגן. די באלעבאַטים האָבן זיך ארומגעזעזן, אז דוד איז נישט קיין פּאַסיקער מלמד פאר זייערע קינדער און חוץ דעם האָבן זיי מורא געהאַט, אַז די קינדער זאָלן, חלילה, נישט קראַנק ווערן מיט זיין קרענק (לונגען־טובערקולאָז), האָט מען פון אים צוגענומען די קינדער. ער האָט מער נישט געקנעלט. נחמה האָט אָנגע־הויבן צו ביסלעך האַנדלען, אַרומטראָגן צוויי אָנגעלאָדענע קאָ־שיקעס איבער די הייזער, פארקויפט הינער, אייער, ציבעלעס וכדומה. ביינאַכט פלעגט זי פליקן הינער פאַר די באַלעבאַסטעס. דער פארדינסט איז געווען אַזוי קליין, אז ס׳האָט קוים געקלעקט אויף אָפּקאָכן אַ יויכל פאַר דודן און רפואות. אַ שווערן לעבן האָט נחמה נעבעך געהאַט, אָפט מיט איר קינד געהונגערט. ראובן האָט צו פרי דערשפירט דעם טעם פון נויט.

ר׳ איטשעס געזונט־צושטאַנד איז פון טאָג צו טאָג געווארן ערגער, שוואַכער. זיין קליינע פרנסה האָט נישט געסטייעט אויף טיי און צוקער. ער האָט שוין נישט געקענט פארשניצן אַ געבונדן־פעדער. וועגן שרייבן א ספר־תורה איז שוין געווען איבעריק אפילו צו טראכטן. מ׳פלעגט ברענגען ר׳ איטשען נאָכזען די פרשות פון תפילין, צורעכט מאַכן דעם קשר של ראש. אין א ביסל צייט ארום האָט ער שוין דאָס אויך נישט געקענט מאַכן.

ער איז געלעגן אויף דער בריטער באַנק, געזאָגט תהלים אויף אויסגווייניק. ער איז שוין געווארן אינגאַנצן אויס מענטש. אין א קורצער צייט ארום האָט ער אויסגעהויכט זיין נשמה.

*

צו צוועלף יאָר האָט נחמה צוגענומען איר זון ראובן פון דער תלמוד־תורה, אים אָפּגעגעבן צו ישראל־גדליה דעם איינ־

בינדער לערנען דאָס פּאַך. דער מדובר איז געווען, אַז ראובן באַקומט ביי אים עסן און אַ פּלאַץ צו שלאָפן. וועגן געהאַלט האָט זיך נחמה פארלאָזן אויף ישראל־גדליהס יושר. ער איז באמת געווען א פיינער, גוטער און אָרנטלעכער מענטש. אין א פּאָר חדשים ארום, נאָכדעם ווי ראובן איז אוועק פון שטוב, איז דוד געשטאָרבן. נחמה האָט אָנגעהויבן מער פארדינען. די הוצאה איז געווָארן קלענער, אַראָפּ די רפואות. ראובן ווויינט ביי זיין בעל־הבית אויף אלעם פארטיקן — האָט זי באַשלאָסן פארדינגען א צימער. פאר איר איז געווען איין צימער. די שכנה, אויך אן אלמנה, האָט זיך ארויסגעוויזן פאר אַ זייער גוטן מענטשן. זיי זענען געוואָרן ווי צוויי געטרייע שוועסטער. גאַנץ פרי האָבן זיי צוזאמען געפרישטיקט. נחמה פלעגט אַרויסגיין מיט די קאָשיקעס צו אירע קונדן. איר שכנה, זיסל, פלעגט אלץ אייגקויפן פאר איר געלט צום עסן פאר ביידן.

שבת האָט נחמה צוגעגרייט מיט דער פולער האַנט, אויף איר רעכענונג, כיד המלך. ביידע שכנות זענען געווען גרויסע בריות. זייער קאָכן האָט געקראָגן א שם אין שטעטל. חוץ דער ווירטשאַפט האָט זיסל נישט געהאַט מער וואָס צו טאָן. דאגות פרנסה האָט זי נישט געהאַט. איר זון פון אַמעריקע האָט איר געשיקט גענוג צום לעבן. נחמה האָט אויפגעלעבט. פון נויט און הונגער האָט זי שוין פאַרגעסן. דאָס פנים איז געוואָרן יינגער און שענער. זי האָט זיך שוין פארגונען מאַכן פאר זיך אַ ניי קלייד, שיך און א ביסל וועש. ראובן האָט אָפט באַזוכט די מאַמע. ער איז געווען צופרידן מיט זיין בעל־הבית. אויך ישראל־גדליה איז געווען צופרידן מיט ראובנען. ער האָט אים געצאָלט דריי רובל אַ חודש. ער איז געוואָרן די רעכטע האַנט פון ישראל־גדליהן.

די צייט גייט. מ׳קוקט זיך נישט אַרום ווי ישראל־גדליה

איז שוין אַלט געוואָרן. ער האָט אויפגעהערט צו אַרבעטן. ראובן איז שוין א בחור פון אכצן יאָר, א שיינער און געזונטער, אַן ערשטקלאַסיקער אַרבעטער. ישראל־גדליה האָט אים פאַר־ געלייגט ווערן אַ שותף. ביי ישראל־גדליהן האָבן געאַרבעט זעקס אַרבעטער. קיין קינדער האָט ער נישט געהאַט. ער איז געווען א ייד א נגיד. זיין שטוב איז געווען אין צענטער פון שטאָט. זיין דירה — א גרויסע. ער האָט שוין נישט געארבעט, נאָר געגאַנגען דריי מאָל אין טאָג אין שול, אין שטוב אריינגע־ קוקט אין א ספר, געזאָגט תהלים.

דער מזווג זווגים

אין א דערבייאיקן שטעטל האָט געווויינט א געוויסער כאָניע זלמן־לייבס, א ייד אין די פערציקער, זייער אן אָרנטלעכער מענטש. געהאַנדלט האָט ער מיט פלאַקס, פאַרדינט צום לעבן. ער האָט געקענט פארגרעסערן זיין האַנדל, נאָר ער האָט נישט געוואָלט ווערן א בעל־חוב. ער האָט פארמאָגט טויזנט רובל און זיך באַגנוגנט מיט זיין געלט און ריווח. זיין פרוי, שרה־ איטע. און זייער אייניציקע טאָכטער, בתיה, האָבן געלעבט אין פרידן. צו צוויי און פערציק יאָר איז שרה־איטע שווער קראנק געוואָרן און געשטאָרבן. כאָניע האָט באַשלאָסן ארויספאָרן אין א גרעסערער נאָענטער שטאָט, וווּ ס׳האָבן געווויינט זיינע קרובים. נחמה איז געווען א ווייטע קרובה פון שרה־איטען. כאָניע האָט זי א פאָר מאָל באַזוכט ביי איר אין שטוב. בתיה האָט אפט באַזוכט נחמהן. נחמה און איר שכנה זיסל האָבן איינגעלאַדן אויף א שבת כאָניען מיט בתיהן. אויך ראובן איז געווען צווישן די געסט צו מיטאָג. בתיה איז געווען זייער אַ שיינע. ראובן איז אויך געווען אַ געראָטענער, געזונטער בחור, א פאַרדינער. די יונגע פאָר האָבן זיך פאַרליבט, חתונה

געהאַט. ישראל־גדליה איז די גאַנצע צייט, וואָס ראובן איז ביי אים געווען, זיך צו אים באַצויגן ווי א פאָטער. נאָך דער חתונה האָט ראובן מיט זיין ווייב געווויינט ביי ישראל־גדליהן.

זיסל, נחמהס שכנה, האָט איר געעצהט חתונה האָבן מיט כאָניען. ביידע צדדים האָבן דעם פאָרשלאָג אָנגענומען. מ׳האָט חופה געשטעלט.

אין זעקס וואָכן ארום נאָך נחמהס חתונה איז ישראל־גדליה געשטאָרבן. זיין ווייב איז געשטאָרבן נאָך מיט צוויי יאָר פריער. כאָניע מיט זיין ווייב, אויך זייער שכנה זיסל, זענען אריבער ווינען צוזאמען מיט זייערע קינדער — ראובן און בתיה.

די צוואה, וואָס ישראל־גדליה האָט געלאָזן איז געווען, אז זיין הויז גייט אריבער אלס אייגנטום צום ראובנען.

דער פּאַרשטעלטער פּסח

דער גוטער רעליגיעזער ייד

ר׳ אייזיק הירש קאַראַסיק האָט געהאַט אַ גרויסן גוט נישט ווייט פון דער קרייז־שטאָט. אַ פּרומער ייד, אַ בר־אוריין, אַ נדבן און זעלטענער בעל־תּפילה. אויף ימים נוראים און אנדערע יום טובֿים פלעגט אייזיק הירש פּאַרן אין שטאָט. ראש השנה און יום כּפּור איז געווען זיין חזקה דאָוונען ביים עמוד. מיר האָט זיך געמאַכט נאָר איין מאָל הערן אים אלס שליח־צבור. זיין טענאָר־שטימע איז געווען זיס, די תּפילות פלעגן אויס־געטייטשט ווערן מיט זיינע נגונים — אָפט דורך אַ טרערן־שטימע. „שובו שובו מדרכיכם הרעים, ולמה תמותו, בית ישׂראל״? האָט ער זיך געבעטן ביי די מתּפללים. „קערט זיך אום פון אייערע שלעכטע וועגן און צוליב וואָס זאָלט איר שטאַרבן — בית ישׂראל״ — אויף אזא אופן זענען געווען אלע תּפילות — האַרציקע. ער איז געווען דער ריכטיקער שליח צבור — אונדזער אַדוואָקאַט. ווען זיין זון, זלמן, איז אלט געוואָרן אַכט יאָר האָט ער געבראכט פון שטאָט צוויי לערער, אייגעם אויף לערנען יידיש און דעם צווייטן — רוסיש. די לערער האָבן געווויינט ביי אים אין הויז. צו צוועלף יאָר האָט דער פּאָטער און מוטער אָפּגעפירט זייער בן־יחיד אין דער דערבייאיקער קרייז־שטאָט אין גימנאַזיע. דער דירעקטאָר און די לערער זענען געווען צופרידן מיטן נייעם תּלמיד. א גוטער פריינט פון אייזיק־הירש, זייער א רייכער און רעליגיעזער ייד האָט אייגעשטימט נעמען

צו זיך דעם בן־יחיד, זלמן, אויף פולן פענסיאָן. צו פערצן יאָר איז זלמן פאריתומט געוואָרן פון זיין מוטער. ער האָט שטרענג אָפּגעהיט דעם קדיש־זאָגן נאָך זיין מוטער. נאָכדעם, ווי ער האָט געענדיקט גימנאַזיע איז ער אַנגעקומען אין בערנער (שווייץ) אוניווערסיטעט אויפן פילאָלאָגישן פאַקולטעט. שווער איז געוואָרן דאָס לעבן פאר ר׳ אייזיק־הירש. עלנט און איינזאָם, האָט ער פארקויפט זיין גוט פאר פינף און זיבעציק טויזנט רובל. און ארויסגעפאָרן אין שטאָט, ווו ער האָט געהאַט אַ דריי־שטאָקיק הויז און צוועלף קראָמען. מיט א יאָר פאר דעם ווי ער האָט געענדיקט זיין בילדונג אין דער שווייץ איז אייזיק הירש געשטאָרבן. זלמן איז געווען דער אייניציקער יורש פון דעם גרויסן פארמעגן. נאָכן ענדיקן דעם אוניווערסיטעט און אָפּקומעדיק דעם פריזיוו, האָט ער חתונה געהאַט מיט אַ טאָכטער פון א באַווסטן מיליאָנער, אַ צוקער־פאַבריקאַנט, אויך א רעליגיעזער ייד. נאָך דער חתונה האָט זיך זלמן באַזעצט אין דער זעלבער שטאָט, ווו זיין פאָטער האָט געווינט.

דער אַרעסטאַנט

זלמן קאַראַסיק האָט זיך מיט קיינע געשעפטן נישט פאַרנומען. די צינזן, וואָס די באַנק האָט אים פאַר דעם געלט געצאָלט, די הכנסה פון דעם הויז און קראָמען זענען געווען גרעסער פון דער הוצאה. פלעגט ער במילא רייכער ווערן פון יאָר צו יאָר.

אין דער זעלבער שטאָט, ווו זלמן האָט געווינט, איז געווען אַ געוויסער מענדל ראַסקין. ער האָט געהאַט צו טאָן מיט די אַרומיקע פריצים. ער איז געוואָרן אַן אָפּטער אַריינגייער ביי קאַראַסיקן. זלמן געדענקט אים נאָך פון אמאָליקע צייטן. ר׳ אייזיק הירש האָט דערציילט זיין זון, אז מענדל איז אן אָרנט־

לעכער מענטש, נאָר אַן אָרעמאַן, נעבעך. ער האָט אים אָפּט געליען אַ גמ״ח.

אַ געוויסער שוועדאָוו, זייער אַ רייכער גוטבאַזיצער, אַ גרויסער אַנטיסעמיט, האָט זיין תבואה פאַרקויפט נאָר מענדלען. מיט קיין אנדערן יידן האָט ער קיין געשעפטן נישט געמאַכט. שוועדאָוו האָט אָנגעהויבן שכורן, שפילן אין קאָרטן, אָפּט פארשוווּנדן פון שטוב אויף 7—8 טעג. זיין פרוי האָט אים פאר־לאָזן און איז אוועק צו איר פאָטער, אויך א רייכער גוטבאַזיצער און אַ שונא ישראל. איין מאָל האָט שוועדאָוו געמאָלדן מענדלען, אז אויב ער וועט אים נישט שאָפן אין זעלבן טאָג פינף טויזנט רובל — זאָל ער זיך צו אים מער נישט ווייזן. אויפן געלט גיט ער אים אַ וועקסל מיט זיין אונטערשריפט, נישט קיין אויסגע־פילטן. מענדל איז אוועק צו קאראסיקן. ער האָט אים געבעטן דיסקאָנטירן דעם וועקסל — צאָלבאר אין זעקס מאָנאַט ארום. זלמן האָט זיך זייער געוווּנדערט, אז שוועדאָוו, אזא רייכער מענטש, נויטיקט זיך אין פינף טויזנט רובל, און דאָך האָט ער אים געגעבן דאָס געלט, נישט רעכענענדיק קיין צינזן. נישט וועלנדיק באַלייִדיקן מענדלען, האָט ער נישט געפרעגט, ווי אזוי קומט צו אים שוועדאָוס וועקסל? זלמן האָט אויף זיין לעבן נישט געהאַנדלט, קיינע געשעפטן נישט געפירט — איז ער געווען פרעמד פון דער סוחרישער וועלט. קיין אנונג נישט געהאַט וועגן וועקסלען. פון גרויס שמחה און אייליניש האָט מענדל פארגעסן זשירירן דעם וועקסל. מיט א חודש פארן טער־מין האָט זלמן אָפּגעגעבן דאָס וועקסל אין באַנק אויף אינקאַסאַ (גובייגא). דער באאמטער פון באַנק האָט אויסגעפילט דעם וועקסל אויפן נאָמען פון זשיראנט: קאראסיק. אינצווישנצייט איז מענדל געפערלעך קראַנק געוואָרן. מ׳האָט אים אָפּגעירט — אין זעלבן טאָג איז ער געשטאָרבן. וועו שוועדאָוו האָט באַקומען אַ מעלדונג פון באַנק, אז ביי זיי איז דאָ א וועקסל אויף פינף

טויזנט רובל צאָלבאַר אין אזא טערמין אין אָרדער פון זלמן קאראסיק, מיט שוועדאָווס אונטערשריפט — איז ער אוועק אין באַנק דערוויסן זיך צי איז דאָס טאַקע זיין וועקסל, ווייל מיט קאַראַסיקן האָט ער קיין שום געשעפטן נישט געפירט. ער האָט זיך געוונדעט צו זיין אדוואָקאַט א געוויסער קורילענקאָ, אַ צורר יהודים. ער האָט אים דערציילט, אז ער קען זיך אפילו נישט מיט קאראסיקן.

דער אדוואָקאַט האָט עס איבערגעגעבן אין משפט.

דער אדוואָקאַט האָט באַרואיקט שוועדאָוון, אז ער דארף נישט דעם וועקסל צאָלן און קאַראַסיק וועט באַשטראָפט ווערן מיט טורמע. דער פאָרזיצער פון געריכט איז געווען פון דער מאָנארכיסטישער פארטיי „דער צווייקעפיקער דאָלער". דער אדוואָקאַט האָט געטענהט, אז שוועדאָוו האָט קיינע געשעפטן מיט קאַראַסיקן נישט געפירט און קיין געלט פון אים נישט באַקומען. אויף דער פראגע פון פאָרזיצער פון געריכט. צי דאָס איז ריכטיק, האָט זלמן באַשטעטיקט. נאָר ער האָט צוגעגעבן, אַז דעם וועקסל האָט אים געגעבן מענדל ראסקין און ער האָט באַקומען דאָס געלט פאר שוועדאָוון. דער פראָקוראָר וויידער האָט געטענהט, אז דעם וועקסל האָט אים געגעבן ראסקין, האָט ער דאָך געמוזט דעם וועקסל זשיריין אין אויספילן אין ראסקינס אָרדער, אָבער ראַסקינס זשירע איז נישטאָ און דעם וועקסל האָט זשיריירט נאָר קאראסיק, איז קלאָר, אז די געלט האָט ער געקראָגן, צי ריכטיקער געזאָגט, דאַרף קריגן — קאַראַסיק. די זאַך איז קלאָר, אַז דאָס איז אַן אָפערע. דער פראָקוראָר האָט געזאָגט, אַז ס׳איז דאָ דריי מעגלעכקייטן: ערשטנס, אַז קאַראַסיק האָט געפלשט שוועדאָוס אונטערשריפט, צווייטנס, אז קאראסיק האָט דאָס וועקסל געפונען, דריטנס, אז דעם וועקסל האָט קאַראַסיק געגנבעט. די ערשטע שולד פאַלט אָפ. ווייל שוועדאָוו אליין האָט באַשטעטיקט, אַז דאָס איז זיין חתימה. בלייבט איבער די איבע־

ריקע 2, און ער פֿאַדערט פֿאר אזא רייכן מענטשן ווי קאַראַסיק א שטרענגע שטראָף: פינף יאָר טורמע.

זלמן ווידער ווייסט, אז ער איז נישט שולדיק, ער האָט געוואָלט טאָן אַ טובה ראַסקינען און האָט אים געגעבן אויפן וועקסל פינף טויזנט רובל אָן צינזן — האָט ער אפילו נישט געפונען פאר נויטיק נעמען אן אדוואָקאַט.

קאַראַסיק האָט באַקומען צוויי יאָר טורמע. די אלע אָפּע־לאָציעס, בקשות, אז ער איז אומשולדיק, האָבן נישט געהאָלפן. די שופטים (ריכטער) זענען געווען טויב און די „טעמידע" בלינד...

אין יענע יאָרן האָט מען געזומען ארעסטאַנטן אויף פאר־שידענע ארבעט צו 30 קאָפּיקעס א טאָג. קאַראַסיקס פרוי האָט געצאָלט דעם נאַטשאַלניק פון טורמע צען רובל מ'זאָל אים שיקן אויף ארבעט. די יידישע איינווינער פון שטאָט האָבן געזומען פיר ארעסטאַנטן צו ארבעטן: האָקן האָלץ א.א.וו. צווישן די פיר איז געווען קאַראַסיק. ער האָט נישט געארבעט — איז געווען אין שטוב. דעם טאָג פלעגט קומען זיין פרוי מיט די צוויי קינדער. קאַראַסיק איז זיין שטראָף אָפּגעקומען אין טורמע צוויי יאָר.

חד גדיא דורך טרערן

צו די צוויי סדרים האָבן מיינע עלטערן געזומען קאראסיקן „אויף דער ארבעט" פאר פינף און צוואַנציק רובל. זלמנס פרוי און קינדער זענען אויך געווען ביי אונדז. אין עס־צימער איז געווען דער שומר פון טורמע. נאָך דער הגדה האָט קאַראַסיק געמוזט גיין צוריק אין טורמע. ביי אונדז זענען שטענדיק צו די סדרים געווען צען סאָלדאַטן, וועלכע האָבן געדינט אין דער שטאָט און א פינף־זעקס „אורחים" — נישט קיין היגע ארע־

מעלייט. קאַראַסיק איז געווען אין אַרעסטאַנטסקע קליידער. דער סדר איז נישט געווען אזוי פריילעך, ווי אלע יאָר.

צו חד גדיא (די טורמע פלעגן יידן רופן חד גדיא) האָט קאַראַסיק און זיין פרוי אַזויפיל טרערן פאַרגאָסן, אַז אַפילו ביי די מאנסבילן האָבן זיך געוויזן טרערן אין די אויגן. נאָך מער פון אַלעמען האָט געווייַנט מיין גוטע מאַמע.

נאָכדעם ווי קאראסיק איז באפרייט געוואָרן איז ער מיט זיין פאַמיליע ארויסגעפאָרן אין דער שווייץ.

שכיב מרע

גאַנץ פרי קומט אריין צו מיר הרב מ., מיינער אן אמתער גוטער פריינט פון סיל יאָרן. נאָכדעם ווי ער האָט זיך אביסל אויסגערוט, זיצנדיק נעבן מיר — האָט ער טיף אָפגעזיפצט. איך בין, זאָגט ער, געקומען צו אייך נישט מיט קיין פריילעכער בשורה: אונדזער גוטער פריינט ר׳ שלום דב איז א שכיב מרע — א חולה מסוכן. איך בין די גאַנצע נאַכט געזעסן לעבן זיין בעט. ער האָט אן אויג נישט צוגעמאַכט. איך האָב אויך, נאַטירלעך, נישט געשלאָפן. איך פלעג אים אַלע ווייל געבן וואַסער. ער פלעגט באַנעצן זיינע בלאָע טרוקענע ליפּן, עטוואס א זופ טאָן, כדי עס זאָל נישט זיין קיין ברכה לבטלה. ער האָט קיין רפואה נישט געגומען. וואָס קענען מיר העלפן די רפואות, פלעגט ער זאָגן מיט אַ ביטערן שמייכל. דער דאָקטאָר ווייסט גאַנץ גוט, אַז עס איז נישטאָ אַזאַ מיטל אויף דער וועלט, וועלכער זאָל מיר העלפן. אָבער אַ דאָקטאָר נעמט געלט — גיט ער אַ רעצעפט.

ר׳ שלום דב הויבט אויף זיינע שווערע ברעמען. די זון שמייכלט אריין דורכן פענצטער און מיר דוכט זיך, אז דער מלאך המוות שמייכלט דאָס צו אים, וואָס אויף זיין שפראך וואָלט עס הייסן: „קום, פלוני בן פלוני".

ר׳ שלום דב באַטראכט אונדז מיט זיינע האלב־אויסגעלאָשענע אויגן. רבותי, זאָגט ער, איך בין נישט געוואַרט אין זיך, איך ווייס גאנץ גוט, אז מיינע שעהן זענען געצייולטע. איך האָב צו אייך א בקשה, רבי, וועגדעט ער זיך צום רב, נאָר פריער וועל איך זאָגן ווידוי.

ער זאָגט אויסנווייניק וואָרט ביי וואָרט, מיט גרויס כוונה, דעם ווידוי לשכיב מרע. ער סטאַרעט זיך מיט אַלע כוחות אויפזוצען זיך אויפן בעט און זאָגט אונדז בזה הלשון: אָפּגעלעבט ב״ה ניינציק יאָר, נישט אַלע זענען זוכה צו אַזאַ הויכן עלטער. געווען רייך, אָ בעל־צדקה, געשטיצט פיל מוסדות, אויך פריוואטע מענטשן. איך בין נישט געווען קיין פאנאטיקער, אָבער שטענדיק רעליגיעז געשטימט. קיינמאָל נישט געגעסן קיין טריפה, נישט מחלל שבת געווען, איך האָב מיט ליבע אָפּגעהיטן אונדזערע יום־טובים. איך האָב אויך דורכגעמאכט א קורצע שוועכע צייט. איך מיין, אז דאָס דאַרף איבערלעבן יעדער מענטש, כדי ער זאָל קענען ווי געהעריק אָפּשאַצן, ווען ער וועט אָנהויבן פארדינען. מען קאָן נישט הנאה האָבן פון זיסקייט, איידער מען פארזוכט נישט קיין ביטערס. באַזוכט האָב איך אין מיין לעבן די טייערסטע אייראָפּעאישע קוראָרטן, שענסטע האָטעלן, בעסטע רעסטאָראנען א.א.וו.

איך קען אייך נישט אויסדערציילן וועגן מיין לאַנגן לעבן. נאָר וואָס איך וויל אייך יאָ זאָגן און מיינע ווערטער זאָלן דינען אלס מוסר השכל פאר מיינע קינדער און סתם יידן, אז איך בין מיין גאַנץ לעבן געווען א הייסער ייד מיט אלע רמ״ח אברים, דעם גאַנצן לעבן געשטרעבט צו ארץ־ישראל און איצט, ווען איך שטיי בראשי וגופי ביים קבר און האָב דערלעבט זען מיט מיינע אויגן אונדזער הייליק לאַנד, אונדזער מדינה, אונדזער מיליטער, דיפלאָמאטן, אונדזער אוניווערסיטעט, שפיטאָלן, לערן־אנשטאַלטן, אונדזער טייערע יוגנט — האָב איך נישט קיין ווערטער דאנקען גאָט פאר אלע זיינע חסדים, וואָס ער האָט מיך געפירט ביז איצט. איך גיי אוועק פון דער וועלט מיט דער תפילה צום אלמעכטיקן גאָט, אז ער זאָל ברענגען שלום אויף דער גאנצער וועלט און אונדזער מדינה זאָל זיך אנטוויקלען אין בעסטן אופן אויף אלע געביטן.

אייך, רבי, בעט איך אפהיטן פינקטלעך מיין צוואה, וועל־כע איך האָב אייך איבערגעגעבן מיט א יאָר צוריק. איך האָב אייך נישט באפולמעכטיקט זיין דער אפוטרופוס אויף מיינע יורשים, נאָר איר זאָלט זען, אז אלץ זאָל זיין לויט מיין וווּנטש פון דער צוואה.

דער דעוויז פון לעבן: ערלעך, רעליגיעז געשטימט, די קינדער דערציען אין יידישן גייסט און איינפלאַנצן אין זייערע הערצער אַ ליבע צו אונדזער פאָלק און הייליקער מדינה.

ר׳ שלום רב איז אנטשוויגן געוואָרן. ער האָט זיך אויסגע־צויגן אויף זיין בעט און אויסגעהויכט זיין נשמה.

מרים

אין דער יידישער אַרעמער געגנט האָבן געווינט דריי ברידער קריטשעווסקי. דער עלטערער ברודער, משה־וועלוול דער שאַרניק (זאָטל־מאַכער), איז געווען א בעקער, נאָר קיין ברויט האָט ער נישט געהאַט. דער אמתער שאַרניק איז געווען זיין פאָטער, וועלכער איז מיט פינף און צוואנציק יאָר צוריק געשטאָרבן און דער נאָמען שאַרניק איז אַריבער בירושה צו משה־וועלוולען. קיין מחלוקת איבער דער ירושה איז צווישן די ברידער, חלילה, נישט געווען. זיי האָבן פארשטאַנען, אז די ירושה, דער נאָמען „שאַרניק", קומט דעם בכור — משה־וועלוולען. דער צווייטער ברודער, אפרים, איז געווען א שניידער, נאָר א לאַטוטניק. קיין באַלעבאָס וואָלט אים נישט געגעבן נייען א בגד און אפרים אליין וואָלט נישט געטומען אזא פאראנטוואָרט־לעכע ארבעט. אין זעלטענע פאלן האָט אפרים איבערגעניטשע־וועט אן אלטן בגד פון רעכט אויף לינקס. אין א פאָר יאָר ארום, ווען דער בגד האָט אָנגעהויבן גוססן האָט אים אפרים געראַ־טעוועט פון א זיכערן אונטערגאנג. נאָך אזא שווערער אָפּע־ראציע, זענען די ארבל געווען פארקירצט, אויך פארשמעלט, אַבער עס מאַכט נישט אויס. — אנדערע האָבן דאָס אויך נישט.

דער דריטער ברודער, נח, איז געווען א שוסטער. נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעדינט אין וואַרשע דריי יאָר אין מיליטער, איז ער דאָרט געבליבן נאָך צוויי יאָר און געארבעט אין א גרויסער שיך־פאַבריק. ער איז געווען אַ גוטער אַרבעטער. ער האָט אָפּגע־שפּאָרט אייניקע הונדערט רובל און האָט זיך אומגעקערט צו

זיך אין שטעטל, חתונה געהאַט, געגומען אביסל נדן, געוואָרן פאר זיך א בעלעבאָס. אים איז גאנץ גוט אוועק. געארבעט האָט ער נאָר פאר דעם אינטעליגענטן קלאס יידן און קריסטן — אויך פאר די אָפיצירן.

די דריי ברידער האָבן געלעבט אין אזא אחדות און מיט אן אמתער ברידערלעכער ליבע, אז ס׳איז זעלטן געווען צו זען.

מיט נחס קומען איז די לאַגע פון די ברידער געוואָרן בעסער. אויך די פרויען האָבן גוט געלעבט צווישן זיך.

קיינער אין שטאָט איז נישט געווען אזוי באַליבט ווי די דריי ברידער קריטשעווסקי מיט זייערע פרויען. נאָך דער שטוביקער ארבעט האָבן זיך די דריי פרויען אָפגעגעבן פאר צדקה־ענינים. זייער אָרנטלעכקייט און גוטסקייט האָט נישט געהאַט קיין שיעור. די שטאָט האָט זיך דערקונדיקט אין זייער הייליקער ארבעט. ס׳זענען געווען „באַלעבאַטים״, וואָס קיינער האָט נישט געווונדערט פון זייער גרויסער נויט, זיי האָבן זיך נישט געקענט וועגדן צו וועמען ס׳זאָל נישט זיין נאָך הילף. קיינער, חוץ די דריי פרויען האָט נישט געווונדערט פאר וועמען זיי קלייבן געלט.

פון די דריי שוועגערינס קריטשעווסקי איז געווען מער טעטיק נחס דעם שוסטערס פרוי. זי האָט געהאַט נאָר איין קינד. אויך די מאַטעריעלע לאַגע איז געווען א בעסערע פון אירע שוועגערינס.

די אלע דריי פרויען האָבן פארנומען א בכבודיק אָרט אין די פיינסטע הייזער. זיי האָבן נישט געהערט צו קיינע צדקה־חברות, ווי הכנסת כלה, בית־יתומים און אנד. ווייל זייער אידעאל איז געווען מתן בסתר און ביי א חברה האָט נישט געקענט זיין קיין סוד.

קראנק איז געוואָרן מרים, נחס פרוי. עס האָט נישט געהאָלפן די מי פון די דאָקטוירים — אין דריי חדשים ארום איז זי,

אין די בעסטע יאָרן, געשטאָרבן. אזא לוויה האָט די שטאָט נישט געזען. די קראָמען זענען געווען געשלאָסן, תלמוד־תורה־יינגלעך האָבן געזאָגט תהלים. פון אלע עקן שטאָט זענען געקומען אָרעמעלייט, צווישן זיי פיל „באלעבאַטים", וועלכע האָבן געקריגן פון מרימען שטיצע.

נאָך איר טויט האָט מען געגרינדעט א חברה גמילות חסדים אויף איר נאָמען „קרן מרים".

צו אַזאַ ליבע ביי איר לעבן און אזא כבוד נאָך איר טויט האָט זעלטן וועלכע פרוי זוכה געווען.

פּאַרשפּעטיקט

השמח בחלקו

שוין אַ האַלב יאָר, ווי דער צוויי און אַכציק יאָריקער ר׳ אשר קלוגמאַן געפינט זיך אין איינעם פון די שענסטע בתי אבות אין תל־אביב — „אַפּעל". ר׳ אשר איז אַ קליין־געוויק־סיקער, אַ מאַגערער, מיט אַ קליין שיטער בערדל, קליינע שוואַרצע פינטלדיקע אויגן, אַ מויל אָן איין צאָן — פּוסט ווי אַ קעלער.

אַזוי זעט אויס ר׳ אשר. ער דערציילט מעשיות פון דעם מין, וואָס דער אַלטער דור האָט ליב געהאַט: אַ סך געשיכטעס פון מלחמות, פון נאַפּאָלעאָן, אַלעקסאַנדער מוקדן, רמב״ם, משה מונטיפיורי, ר׳ לוי יצחק בארדיטשעווער. אָפּט ציטירט ער פון לעוו טאָלסטאָי — וואָס נישט טאָלסטאָי און נישט דער לייענער ווייסן וועגן דעם — ס׳איז גאָר אַ דיכטונג פון קאָלצאָוו. אָפּט פּאַרגעסט ער ווו ער האָלט, פינטלט מיט די אויגן. די צוהערער דערמאָנען אים און ר׳ אשר זעצט פּאָר זיין געשיכטע. די צונג באַוועגט זיך שנעל אין זיין פוסטן מויל, ווי אַ צינגל פון אַ גלעקל. דער זכרון איז ביי אים זייער אָפּגעשוואַכט. אין איין טאָג קען ער דערציילן די זעלביקע געשיכטע עטלעכע מאָל פּאַר די זעלבע צוהערער.

ר׳ אשר איז אַמאָל געווען אַ קרעמער אין אַ קליין יידיש שטעטל, האָט פּאַרדינט אויף זיין באַשיידענער הוצאה. געווען איז ער אָן אַרנטלעכער סוחר, געצאָלט פינקטלעך זיינע חובות. פרום, ווי אַלע יידן פון יענעם דור, פלעגט בין מנחה למעריב

זיך אַריינכאַפן אין שול, כדי צו הערן ווי ישראל דער כהן גדול זאָגט אַ בלאַט גמרא. קיין בר אורין איז ער נישט געווען, אָבער אויך נישט קיין עם הארץ. אַ צופרידענער מיט זיין גורל, האָט ער געדאַנקט און געלויבט דעם בורא עולם, וואָס שפייזט אים מיט כבוד. קיינעם נישט שולדיק אַ גראָשן. דאָס ווייב און די קינדער, ב״ה געזונט — וואָס נאָך דאַרף האָבן אַ ייד? אויף ימים־נוראים געפאָרן צום קאַרלינער רבין, געגעבן אַ „פדיון", באַקומען פון רבין אַ ברכה — פלעגט ער צוריקפאָרן אַהיים אַ דערמוטיקטער, אַ גליקלעכער.

דער אַלמן

צו פערציק יאָר איז ר׳ אשרס ווייב געשטאָרבן, איבערלאָזנדיק זיבן יתומים פון צוויי ביז פערצן יאָר אַלט. זיינע קרובים און באַקאַנטע האָבן אים געעצהט חתונה האָבן. איר זענט, ר׳ אשר, צוויי און פערציק יאָר אַלט, איר מוזט חתונה האָבן. ער האָט נישט געוואָלט וועגן דעם הערן. אָפגעבן די קינדער אין די הענט פון אַ שטיף־מוטער איז אַ פאַרברעכן, פלעגט ער זאָגן דאָס לעבן איז געוואָרן פאר ר׳ אשרן שווער. זאָרגן פאַרן גע־שעפט. און קינדער, אויף זיך נישט געלייגט קיין אַכט, אָפט נישט דערעסן — דאָס אַלץ האָט אָפגעשוואַכט זיין געזונט. די קינדער האָבן זיך גוט אַנטוויקלט, די עלטערע האָבן געזאָרגט פאַר די קלענערע. ר׳ אשר האָט געפירט דעם זעלבן אַרט באַ־שיידענעם לעבן ווי פאַר זיין פרוי ע״ה.

ער איז ווידער געווען צופריידן מיט זיין נישט לייכטן לעבן און האָט געדאַנקט גאָט.

גאָטס שטראָף

גאָט האָט אויסגעאָסן זיין צאָרן אויף זיין אויסדערוויילטן פאָלק ישראל, ס׳איז געקומען היטלער, ימח שמו וזכרו. די עמל־

קים האָבן שיטערער געמאַכט זיין פאַמיליע, פון אַלץ געמאַכט אַ תל — איז ר׳ אשר מיט זיינע איבערגעבליבענע קינדער אַוועק קיין ארץ־ישראל. די קינדער האָבן חתונה געהאַט, נישט שלעכט זיך אייגעארדנט. ער האָט שוין זעקס אור־אייניקלעך — כן ירבו. צו צוויי און אַכציק יאָר איז ער אָנגעקומען אין בית אבות „אַפּעל", געגרינדעט דאָ אַ חברה משניות, דאַוונט דריי מאָל אַ טאָג מיט אַ מנין אין שול (ביי דעם בית־אבות). ער האָט נישט קיין זאָרגן, ער איז צופרידן, ווי די אַלע איבעריקע אַלטע לייט, נאָר ער ווערט פון טאָג צו טאָג שוואַכער און דער זכרון — טעמפּער.

צו קורץ די צייט

ר׳ אשר עסט נישט שלעכס. קיין ציין האָט ער נישט — שלינגט ער דאָס עסן ווי אַ שטרויס, נאָר ער שלאָפט נישט. אַ גאַנצע נאַכט דרייט ער זיך פון איין זייט אויף דער צווייטער און ערשט פינף פאַרטאָג ווערט ער איינגעשלאָפן. זיבן אַזיגער כאַפט ער זיך אויף, גיסט אָפּ נעגל־וואַסער, ער לויפט אין שול, די מתפללים זענען שוין לאַנג אַוועק — פאַרשפּעטיקט.

פון שנעלן גיין איז אונדזער העלד מיד. ער גייט לאַנגזאַם צו זיך אין צימער, שטעלט זיך דאַוונען, זאָגט דעם יום תהילים. דער זייגער איז שוין האַלב צען. ער גייט אין עס־צימער פריש־טיקן. די אַלטע לייט האָבן שוין לאַנג אָפּגעגעסן — פאַרשפּעטיקט.

ר׳ אשר האָט ביי זיך אין צימער אַ פאָטעל, שפּאַרט ער זיך אָן אויף אַ פּאָר מינוט. ער האָט אָפּגערעדט מיט די קינדער צו טרעפן זיך ביי דער תחנה מרכזית ניין אַזייגער אין אַשטימטן טאָג. דער אויטאָבוס גייט אָפּ פון „אַפּעל" קיין תל־אביב אַכט מיט צוואַנציק. נאָך אַ שלאָפלאָזער נאַכט ווערט ער איינגע־

שלאָפן. ער כאָפט זיך אויף, דער זייגער איז שוין נייַן — פאַר־שפעטיקט.

ר׳ אשר איז נישט געקומען פרישטיקן. אויך צו מיטאָג איז ער נישט געווען און די קראַנקן־שוועסטער איז אַוועק זען וואָס מיט אים האָט פאַסירט. ער ליגט אין בעט, דאָס פנים פלאַקערט, דער קערפער איז הייס, ער פלאַפלט פון היץ. דער דאָקטאָר האָט פעסטגעשטעלט, אַז ער איז קראַנק אויף לונגען־אָנצינדונג אין אַ גאַנץ שווערער פאָרם.

דאָס הויז, ווו דער דאָקטאָר פון „אַפּעל״ נעמט אויף די קראַנקע, פאַרמאָגט חוץ דעם וואַרטע־צימער, זייַן קאַבינעט און דעם שוועסטער־צימער, נאָך דריי צימערן פאַר קראַנקע, וועלכע מ׳טאָר נישט שיקן אין בית חולים — האָט מען ר׳ אשרן געגעבן אַזאַ צימער. די קראַנקן־שוועסטער האָט אים באַזוכט אייניקע מאָל ביינאַכט, געברענגט אים וואַרעמע מילך מיט אַ ביסקוויט. אויך דער דאָקטאָר האָט זיך אָפּגעגעבן מיטן קראַנקן. ער איז אַ רואיקער מענטש, באַליבט פון אַלעמען, האָבן דער דאָקטאָר און שוועסטער זיך געסטאַרעט אים געזונט צו מאַכן.

נישט געקוקט אויף ר׳ אשרס אָפּגעשוואַכטן געזונט און הויכן עלטער, — האָט ער דאָך די קראַנקהייט מנצח געווען — ער איז געזונט געוואָרן. איצט וועט ער מיט גאָטס הילף לאַנג לעבן.

אייניער פון די זקנים, אַ ייד אַ וויצלער, האָט געזאָגט, אַז ר׳ אשר האָט געהאַט אַזאַ גלענצנדע געלעגנהייט צו שטאַרבן, האָט ער מיטן טויט אויך פאַרשפעטיקט...

נאָט צו דאַנקען...

די אימה פאַר אַ מלחמה

סענדער אוטיעווסקי, אַ ייד אין זעכציקער, אַ ליידיק־גייער, האָט אויף זיין לעבן נישט פאַרדינט קיין גראָשן, געלעבט נישט פון נדבות, חלילה, נאָר פון גמילות־חסדים, וועלכע ער האָט קיינמאָל נישט באַצאָלט. ער האָט ליב געהאַט דעם ביטערן טראָפן. נישט דורכגעלאָזן קיין שמחה, קיין יאָרצייט. דער עיקר — בראָנפן. די איינווינער פון שטעטל האָבן אים פיינט געהאַט. אַ גראָשן פלעגט מען אים נישט געבן. האָט ער געשנאָרעט איבער מערק, יאָרידן, האָטעלן, וווּ מען קען כאַפן אַ גמילות חסדל. אַ טיפישער פאַראַזיט. קיין קינדער האָט ער נישט געהאַט. די הכנסות פון דעם ווייב זענען געווען קנאַפּ פאַר זיי ביידן, האָט זי, נעבעך, צו ביסלעך געהונגערט. אָבער ער, סענדער, פלעגט אַלע טאָג „מאַכן" לחיים מיט עפעס פאַר־ביסן און געווען זאַט.

איך פלעג דאָס שטעטל באַזוכן איין מאָל אין יאָר. ער פלעגט שטענדיק קומען אין מיין האָטעל־צימער, שטענדיק געהאָט ניין מאָס רייד — „אויפן הימל אַ יאָריד", ביז ער איז געקומען צום עיקר — אַ גמ״ח.

ער גיט מיר אָפּ אַ ברייטן שלום עליכם, זעצט זיך נישט־געבעטענערהייט. „איך האָב אייך געזוכט אין אַלע האָטעלן (אין דעם שטעטל זענען געווען נאָר צוויי האָטעלן), נאָר איך האָב פאַרשטאַנען, אַז איר זענט אין האָטעל „מאַדריד". אונדזער

שטעטל איז זייער אומרואיק וועגן דער מלחמה מיט די בורן. מען רעדט, אַז זיי ווילן אונדז באַפאַלן. ווי ווייט זענען די בורן פון האָמעל?"

— ר' סענדער, זאָג איך, איך בין פאַרנומען, זאָגט וואָס ווילט איר — און פּטרט מיר נישט קיין צייט.

— איך האָב געוואָלט, זאָגט ער מיט אַ שנאַרער־פּנים, בעטן ביי אייך אַ פּאָר רובל.

די קנייטשן פון זיין פּנים זענען פאַרשוווּנדן — פּונקט ווי מען וואָלט אים אויסגעביגלט.

ער דריקט מיר מיין האַנט, קושט די מזוזה, הייסט עס, אַז מיר קענען רואיק שלאָפן — קיין מלחמה וועט נישט זיין? גאָט צו דאַנקען!

גם אתם

וועו איך פלעג קומען אין דעם שטעטל ס. האָב איך שטענדיק באַזוכט הערשל אַרקעס. אַ טייערער ייד, אַ פּקח, אַ בר־אורין, אַ באַלעזענער, אַ שטיקל אַפּיקורס. ער איז מיך מכבד מיט אַ גלאָז טיי. נישטאָ קיין בעסערע טיי, פלעגט ער זאָגן, ווי וויסאָצקיס. נישט מחמת ער איז אַ ייד, נאָר ווייל וויסאָצקיס טיי איז שטענדיק הייס... מיר שיידן זיך אָפּ. „פאַרגעסט זשע נישט וועו איר וועט זיין אין ראמען, אָפּגעבן אַ גרוס מיין שוועסטער — איטען".

איטע איז אַלעמאָל געווען צופריידן מיט מיין קומען. אויפן טיש האָט זי געלייגט אַ קלאָר ווייסן טישטעך. קיין עסן און טרינקען האָט זי, דאַרף מען דעם אמת זאָגן, קיינמאָל נישט געגעבן, נאָר אין דעם ווייסן טישטעך איז אויך געווען אַ מין הכנסת אורחים. זי האָט זיך פּאָר מיר אַלעמאָל באַקלאָגט, אַז איר בת־יחידקע, רחלען, מאַכט זיך נישט דער ריכטיקער זיווג.

„עס וועט נאָך קומען דער באַשערטער", פלעג איך באַרואיקן די אַלטע מאַמע וועגן דעם גורל פון איר דרייסיק־יאָריק טעכטערל. „איר וועט נאָך פיל נחת האָבן פון איר".

איינמאָל, אין מיטן אונדזער געשפּרעך, עפּנט זיך די טיר — עס ווייזט זיך רחלע. זי האָט זיך פאַרשעמט און גלייך אַוועק צוריק. מען דאַרף נישט קיין דאָקטאָר, מען זאָל פאַרשטיין, אַז זי איז אין די הויכע חדשים, מעוברת. „איטע, זאָג איך, מזל טוב אייך. איך זע, אַז רחלע איז מעוברת". „גאָט צו דאַנקען, ענט־פערט זי מיט אַ גליקלעכן שמייכל".

גם אתם...

דער שכן

— ווי גייט עס אייך, זעליג, אין דער נייער קראָם?

— גאָט צו דאַנקען, ענטפערט ער אַ צופרידענער. דעם שכן גייט ערגער.

צוגענומען

פון וואַנען האָט זיך גענומען אַזאַ עשירות צו הילף האָרבוז האָט קיינער נישט געוווסט. אייניקע פלעגן זאָגן, אַז ער האָט געוווּנען דאָס גרויסע געווינס, אַנדערע האָבן געדרשנט, אַז ער האָט געקראָגן אַ גרויסע ירושה פון אַמעריקע. איך שיהיה — ער איז געווען אַ רייכער מענטש. אַ ייד אַ פשוטער, אַן עם־הארץ. געווינט הינטערן שטאָט — האָט ער זיך אויסגעבויט אַ פיין הויז אין צענטער. געקויפט אין דער גרויסער שול אַ שטאָט אין מזרח, געטיילט צדקה, גמ"ח. ער האָט שוין אָנגעהויבן טראַכטן גטן זיין ווייב און חתונה האָבן פאַר אַ יינגערער און שענערער. אין שטוב איז ער שוין געזעסן אַן אַ היטל, שבת

געשטעלט דעם סאַמאָוואַר — מיט איין וואָרט — אַן אינטעליגענט. פאַר זיין צוועלף יאָריקן יינגל געגומען אַ רוסישן סטודענט פאַרבעררייטן אים אין גימנאַזיע. הילינ האָט געשלאָסן באַקאַנט־שאַפט מיטן דירעקטאָר פון גימנאַזיע, אויך מיט אייניקע לע־רערס. דאָס יינגל איז מיט מזל געוואָרן אַ גימנאַזיסט. צוליב דעם גרויסן יום־טוב האָט הילינ אייגעלאָדן די חשובסטע בעלי־בתים פון שטאָט. דער עולם האָט זיך משמח געווען, געווינטשן, אַז זיין זון זאָל ענדיקן גימנאַזיע, נאָכער דאָקטאָר. אין יענע יאָרן האָט מען געמיינט, אַז עס איז גאָרנישט פאַראַן קיין גרעסערער געלערנטער ווי אַ דאָקטאָר.

— זייט איר צופריין, ר' הילינ, וואָס אייער זון איז אַ גימנאַזיסט? — איך בין ממש גליקלעך, וואָס מען האָט מיין קינד צוגענומען, האָט ער מיט פרייד געענטפערט. גאָט צו דאַנקען

די יתומים

אַז מאַנעס דער וואַסער־פירער איז געשטאָרבן האָט דאָס שטעטל געוווסט, אַז ער האָט געלאָזן דריי יתומים. מאַנעס איז כל ימיו געווען אַן ארעמאַן ביים לעבן און נאָכן טויט איז די אַלמנה געוואָרן נאָך ארעמער, פאַרקויפט די קליאַטשע, שטו־ביקע זאַכן — מאַנעס האָט אַלץ פאַרקרענקט. מען האָט געמאַכט אַן אַס־פה, באַטראַכטן און באַשליסן, וואָס טוט מען מיט דער אַלמנה אין יתומים. דעם עלטערן יתום, מנשה, האָט אַברהם־אלי דער שניידער געגומען — ער וועט מיט דער צייט ווערן אַ שניידער, דעם צווייטן צען־יאָריקן, קלמן, האָט געגומען ירח־מיאל דער שוסטער און דעם זעקס־יאָריקן יאָסלען האָט געגומען ישראל גדליה דער איינבינדער. אברהם־אלי דער שניידער און ירחמיאל דער שוסטער זענען ביידע געווען ארעמעלייט און

האָבן געהאַט פיל קינדער, אָן עין־הרע, אָבער ישראל גדליה דער אייגבינדער האָט קיין קינדער נישט געהאַט. ער האָט פיל מער פאַרדינט פון יעדן בעל־מלאכה. פאַר דער אלמנה האָבן די בעלי־בתים געגעבן צו ביסלעך געלט (צדקה תציל ממוות). אָבער די קינדער פלעגן אַלעמאָל אין אַזעלכע פאַלן נעמען חברה פ״צ (פועלי־צדקה).

די הייזקע איז געווען אָן אייגענע נחלה פון דער אַלמנה. האָט זי קויפן פאַרדינט זיך צום לעבן פון דעם ביסל געלט, וואָס די בעלי־בתים האָבן געגעבן. ישראל גדליה און זיין ווייב האָבן ליב באַקומען יאָסעלען וויי לייבלעכע פאָטער און מוטער. מען האָט אים אויפגענייט נייע מלבושים־מלעך, נייע שיכעלעך, וועש. איר האָט געדאַרפט אָנקוקן מיין יאָסעלען, פלעגט די אַלמנה זאָגן, די בעקעלעך פולע, שיין ווי אַ מלאך — אַ גובערנאַטאָר. די עלטערע קינדער וועלן אויך נישט הונגערן, גאָט צו דאַנקען!

נקמה

עס איז געווען צו באַוווּנדערן, ווי אַזוי האָט זיך געהאַלטן זלמן דעם טויבנס הייזקע: די וועגט אויסגעקרומטע, אַ האַלבן שטרויענעם דאַך האָבן די ציגן אויפגעגעסן און די צווייטע העלפט האָט דער ווינט פאַנאַנדערגעטראָגן איבער די גאַסן. פרייטיק, וועז זלמן דער טויבער איז געגאַנגען מיטן בעזעם אונטערן אַרעם פון מרחץ — האָט ער דערזען ווי זיין הייזקע ברענט — האָט ער מיט אַ צופרידענעם שמייכל געזאָגט: איך דאַנק דיר, רבש״ע, פאַר דיין חסד, איצט נעם איך די אמתע נקמה פון די וואַנצן...

באַפרייט

— מזל־טוב אייך, העניע, מען האָט אייער מוניען באַפרייט פון סאָלדאַטן. מיט מזל זאָלט איר לעבן, ענטפערט איר די

שכנה העניע. וועד האָט זיך געקענט ריכטן, אַז מען זאָל אים באַפרייען? אויף זיין לעבן נישט געקרענט. אַ געזונטער אָן עין הרע, האָט דער דאָקטאָר ביי אים געפונען אַ ווייסן פינטל אויפן שוואַרצאַפל, אַ פינטל, משטייגסגעזאָגט געוואָרן, אין גאַנצן גרויס ווי אַן אַרבעס. אָבער, אַז עס איז באַשערט אַ גליק איז דאָך נישט שייך צו זאָגן.

גאָט צו דאַנקען!

אייזיק דער שוסטער

אין אַמאָליקע יאָרן האָט מען די סאַמאָווארן געשטעלט ביי די הייזער. אייזיק דער שוסטער האָט געהאַט אַ שוואַכקייט צו סאַמאָווארן, פלעגט ער דאָס וואַסער אויסגיסן און אַנטלויפן מיטן סאַמאָווארן. ער איז שוין אַ פאָר מאָל געזעסן דערפאַר אין טורמע, נאָר פאַר דער לעצטער גניבה האָט ער באַקומען אַ שטרענגע שטראָף: צוויי יאָר טורמע. נאָכדעם ווי ער איז אָפּגעקומען זיין שטראָף, טרעפט אַ ייד אייזיקס ווייב.

— וואָס איז מיט אייער מאַן? — פרעגט דער ייד.

— וואָס זאָל זיין? — פרעגט זי אויך מיט אַ שאלה. — ער איז אָפּגעקומען זיין שטראָף און איז, גאָט צו דאַנקען, אַרויס מיט זיין פיינעם אָרנטלעכן נאָמען, ווי אַלע מאָל. גאָט צו דאַנקען:

סימקע בעל-עגלה

איך פאָר מיט סימקע בעל־עגלה אין שטאָט — צוואַנציק וויאָרסט פון באַן־סטאַציע. עס איז פרילינג, די לופט איז פריש — אַ מחיה.

דער זעלבער אַלטער וואָגן, מיט דער פאַרלאָזטער מיט אַלטע זעק בויד, מיט וועלכער איך בין שוין אייניקע מאָל גע־

פּאַרן, נאָר אנשטאָט דער אַלטער קליאַטשע — אַ שיינער, גע־זונטער פערד — אַ ריסאַק. דאָס פערד גיט אָפּט אַ קער זיין קאָפּ צום וואָגן, די אויגן ברענען פון כעס, ווי אויף זיין לשון וואָלט עס הייסן: „איך בין נישט געווויינט צו אַזאַ שפּאַן".

— וווּ האָסטו געזומען, פרעג איך סימקען, אַזאַ שיינעם פערד?

— איר מעגט עס הערן, פּריץ. עס איז אַ שיינע געשיכטע. מיט אַ האַלב יאָר צוריק האָט מען ביי מיר געגנבעט די קליאַטשע. קויפן אַן אַנדער פערד קען איך נישט. איך האָב קיין געלט נישט. אין שטוב פילט זיך שוין דער הונגער. די ווייב שילט זיך, די קינדער ווייַנען — שלעכט! אין אַ קורצער צייט אַרום איז ביי אונדז געווען אַ יאָריד. איך דריי זיך מיר צווישן די וועגענער. עס זענען דאָ אַ סך פערד, אָבער עס איז נישטאָ מיט וואָס צו קויפן. מיט איינמאָל דערזע איך, ווי אַ ציגיינער זיצט אויף אַ וואָגן. אָט דאָס זעלבע פערד איז צוגעבונדן צום וואָגן מיט אַ זאַק איבערן קאָפּ און עסט האָבער. אָ, רבש"ע, טראַכט איך, ווען איך האָב אַזאַ פערד.

אין דעם מאָמענט קומט אַן דער פּאָליציי־נאַדזיראַטעל מיטן נאָמען „כאַפּ־לאָפּ", אַזאַ כאַבאַרניק האָט די וועלט נישט געזען. איך גיי צו צום נאַדזיראַטעל און זאָג אים: „וואָשע בלאַגאָראָדיע, דאָס פערד, וואָס איז צוגעבונדן צום ציגיינערס וואָגן — איז מיין פערד. דאָס האָט ער ביי מיר געגנבעט. איך וועל דיך באַצאָלן וויפל דו וועסט מיר זאָגן, נאָר אַרעסטיר דעם ציגיינער און גיב מיר אָפּ מיין פערד". דער ציגיינער האָט געשווויגן, זיך געצלמט, אַז דאָס איז זיין פערד. עס האָבן זיך געפונען יידן, וועלכע האָבן עדות געזאָגט, אַז דאָס פערד איז מיינס. דער ציגיינער האָט באַקומען טורמע און איך דאָס פערד.

ממש אַ נס איז מיר געשען. גאָט צו דאַנקען.

ציפקע פייער און דער מלאך

ברוך־מאיר דעם סטאַליאַרס איז געווען אַן אָרנטלעכער בחור, נאָר נישט קיין פֿאַרדינער. בטבע אַ שווייגער. אַ רענדל אַ וואָרט. ער גייט שטענדיק פֿאַמעלעך. וואָס ער טוט, נעמט עס זייער פיל צייט. אַפֿילו די מחשבות גייען בייַ אים לאַנגזאַם. זיינע מחשבות גייען פון פּיאַטע און ווערן צעזייט און צעשפּרייט, ביז זיי קומען צום קאָפּ.

ציפקע פייער האָט שוין דווקא צופיל געוועדט, אַ חוצפּה־דיקע, נאָר אַ גרויסע בריה: קאָכן און באַקן, ווי דער בעסטער קוכער.

שטעטל האָט זיך געמומעט חתונה מאַכן ציפקע פייער מיטן „קאַלטן מלאך". מען האָט געשריבן תנאים, געבראָכן טעלער, ווי דער מנהג איז בייַ יידן, די חתונה באַשטימט אויף שבת נאָך שבועות. ברוך פלעגט אָפּזיצן בייַ זיין כלה אַ פּאָר שעה, קיין וואָרט האָט מען פון אים נישט געהערט. אייגנטלעך אין אַזאַ באַזונדער, וואָס פלעגט פֿאַרקומען אום שבת, האָט זי אים קאַטעגאָריש געמאָלדן: „איך וועל מיט דיר קיינמאָל נישט חתונה האָבן. איצט, אַלס חתן רעדסטו מיט מיר נישט, חיינט וואָס וועט זיין נאָך דער חתונה? איך וויל דיך מער נישט אָנקוקן, דו קאַלטער מלאך".

ציפקע פייער האָט איר שמחה דערציילט פֿאַר אירע גוטע פרייַנט.

עס איז אַ גליק, וואָס איך בין באַצייטנס פטור געוואָרן ביז דער חתונה פון דעם קאַלטן מלאך.

גאָט צו דאַנקען!

דעם גורל וועסטו נישט אירעריאַגן

די גוטע שכנים

אין איינער פון די גרויסע שטעט אין אוקראַינע האָט די גרעסטע מיל געהערט צו אַ יידן, אַ מיליאָנער, אַ געוויסער אַר־לאָווסקי. אַלס בוכהאַלטער פון דער גרויסער אונטערנעמונג און די רעכטע האַנט פון דעם באַלעבאָס איז געווען אין משך פון פיל יאָרן אַ געוויסער הערצל פיינבערג — זייער אַן אָרנטלעכער מענטש. אַרלאָווסקי האָט געעפנט אין איינער פון די גרעסערע שטעט פון דער זעלבער גובערניע אַן אַנגראָ פון לאַגער־מעל פון זיין מיל. אַלס פירער פון געשעפט האָט ער באַשטימט זיין בוכהאַלטער פיינבערג. פיינבערג מיט זיין פרוי אַנאַ און דריי־יאָריקן אַבאַראַשאַ האָבן זיך באַזעצט אין דער שטאָט, ווו דאָס געשעפט האָט זיך געפונען. פיינבערג האָט געקראָגן אַ שיין געהאַלט. ער האָט געדונגען אַ דירה פון דריי צימערן, דאָס מעבל געברענגט פון זיין שטאָט.

אין שכנות מיט פיינבערגן האָט געווינט זלמן בערלין מיט זיין פרוי קאַטיאַ און דריי־יאָריקן יינגל גרישאַ. די שכנים האָבן זיך באַפרייַנדעט. בערלין האָט געהאַט פאַרטרעטונגען פון גרויסע פאַבריקן, פאַרדינט פיל געלט, געגעבן פיל צדקה, אויך זיין פרוי איז געווען באַשעפטיקט מיט צדקה־מוסדות, זי איז געווען פאָרזיצערין פון „הכנסת כלה". אין שטאָט איז די פאַמיליע בערלין געווען די באַליבטסטע. בערלין, ווי געזאָגט, האָט פאַר־דינט אַ סך, נאָר ער איז נישט געווען קיין רייכער מענטש.

אָבער אַזויפיל צדקה וויפל ער האָט געגעבן, איז אַפילו פון קיין גבירישׂ הויז נישט אַרויס. נישט איינמאָל האָט די פרוי בערלין געגעבן אַן אָרעמער כלה הונדערט רובל נדן.

די טרייע חברים

צו זעקס יאָר האָבן אַבראַשאַ און גרישאַ אָנגעהויבן לערנען ביי שלום דעם מלמד. צו צען יאָר זענען ביידע חברים אָנגעקומען אין ערשטן קלאַס גימנאַזיע. אַבראַשאַ איז געווען זייער באַגאַבט און פלייסיק צום לערנען. גרישאַ האָט זיך נישט אויסגעצייכנט מיט זיין גוטן קאָפּ אוןווילן צום לערנען. אַבראַשאַ פלעגט יעדן יאָר אַריבער אין העכערן קלאַס — גרישאַ פלעגט בלייבן אויפן צווייטן יאָר. צו זעכצן יאָר האָט ער פאַרלאָזן די גימנאַזיע — אָנגעהויבן אַרבעטן ביי דעם פאָטער אין קאָנטאָר.

וועג אַבראַשאַ איז אַלט געוואָרן זיבעצן יאָר איז ער פאַר־יתומט געוואָרן פון זיין פאָטער. גאָנץ אומדערוואַרט איז פיינ־בערג געשטאָרבן פון אַ האַרץ־שלאָג. אַבראַשאַ האָט געמוזט פאַרלאָזן די גימנאַזיע — נישט געקאָנט צאָלן קיין שכר־לימוד. פיל מאָל האָט די פאַמיליע בערלין פאַרגעלייגט צאָלן פאַר אַב־ראַשען. אויך דער פרוי פיינבערג האָבן די בערלינס פאַרגעלייגט אַ פאַר הונדערט רובל, אָבער די מוטער און זון האָבן נישט געוואָלט.

אַ שוועָרע צייט איז געקומען פאַר דער אלמנה — פרוי פיינבערג. זי האָט געגעבן לעקציעס אויף שפילן קלאַוויר, נאָר דאָס האָט נישט גענוג געגעבן צום לעבן. די בערלינס האָבן נישט אויפגעהערט צו זאָרגן וועגן אָנאַ און אַבראַשען, נאָר אַ לאַנגן ישוב הדעת האָט בערלין פאַרגעלייגט אַבראַשען, ער זאָל אַרבעטן ביי אים אין קאָנטאָר. דערויף האָט ער אינגע־שטימט. אַבראַשאַ האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר זייער אַ פעאיקן סוחר. בערלין האָט אים געצאָלט אַזאַ געהאַלט, אַז דאָס זאָל

קלעקן פאַר אים און דער מוטער און זי זאָל נישט דאַרפֿן געבן קיין לעקציעס. אין אַ יאָר אַרום האָט אַבראַשאַ באַקומען פאַרטרעטונגען פאַר בערלין פון מיליאָנען־פירמעס. דאָס געשעפט האָט זיך פיל פאַרגרעסערט. בערלין האָט פאַרגעלייגט אַבראַ־שען ווערן אַ שותף אין געשעפט. בערלין האָט זיך שוין ווייניק געמישט אין די עסקים. די פירמע האָט זיך רעגיסטרירט: „ז. און ג. בערלין און ג. פיינבערג".

ס

אין דער בעסטער צייט פון דער פאַמיליע בערלין, ווען די געשעפטן זענען געווען זייער גוט — איז די פרוי בערלין גע־שטאָרבן. אַ גאַנץ יאָר איז זי געווען שווער קראַנק. עס האָבן נישט געהאָלפן די גרעסטע פראָפעסאָרן, וועלכע מען האָט דורך קיעוו ארויסגערופן. דריי יאָר איז בערלין געווען אַן אַלמן. די אַלע שידוכים, וועלכע מען האָט אים פאַרגעלייגט, האָט ער אַפילו נישט געוואָלט הערן. דער געניטער און קלוגער שדכן, ר׳ קלמן, איז געקומען צו בערלין מיט אַ גאַנץ אומדערוואַרטן פאַרשלאָג: „ה׳ בערלין, האָט געזאָגט ר׳ קלמן: „אמת, אַז נאָך אַזאַ פרוי ווי איר האָט געהאַט, איז שווער צו געפינען אַ צווייטע, נאָר איר דאַרפט זיך רעכענען דערמיט, אַז איר זענט נאָך נישט אַלט קיין פופציק יאָר, אַבער קיין מער פאַסיקע פרוי פאַר אייך, ווי די, וואָס איך וויל אייך פאַרלייגן — איז נישטאָ. דאָס איז די פרוי פיינבערג. זי איז געבילדעט, אַרנטלעך, זייער אַ גוטע. זי וועט זיין אייער בעסטע לעבנס־באַגלייטערין. זייט זיך מיישב מיט אייער זון און ווען איך וועל באַקומען פון אייך אַ פאַזיטיוון ענטפער, וועל איך מאַכן דעם זעלבן פאַרשלאָג דער פרוי פיינ־בערג.

במשך פון איין יאָר, האָט ר׳ קלמן באַקומען דריי מאָל רח״ש (שדכנות־געלט) פון דריי חתנים: זלמן בערלין, אַבראַשאַ פיינבערג און גרישאַ בערלין.

פֿאַרבלאָנדזשעט די יאָרצייט

מיטיע גרינוואַלד, אַ סטודענט פון פּעטערבורגער אוניווער־
סיטעט, איז געקומען צו זיך אין שטעטל צום יאָרצייט פון זיין
אַסימילירטן פֿאָטער. דער שמש פון שול לייגט אים פֿאָר טלית
און תפילין, ער ראַט אים דאַוונען ביי דעם עמוד.

ביז די פסוקי דזמרא איז געגאַנגען גלאַטיק, אָבער צו חזרת
הש״ץ האָט מיטיע נישט דוורכגעלאָזן קיין תפילה: „ענני״,
„אתה חוננתנו״, „בימי מתתיהו״. די מתפללים האָבן אָנגעהויבן
שרייען אויף לשון קודש: „נו! א!״ אברהמקע דער שוחט האָט
זיך צעשריען: „שוויניאַקע״, (דבר אחר) אַראָפּ פון עמוד. ר׳
לייב בער העשלס אַ פֿאַרברענטער חסיד האָט זיך געבייזערט:
„גוי איינער, ווהיו ביזטו פֿאַרפֿאָרן, וועסט מסתמא באַלד זאָגן
„על חטא״. פֿרץ דער אַפּיקורס האָט אָנגעהויבן באַרואיקן דעם
עולם:

„וואָס שרייט איר אַזוי, ער האָט זיך אַביסל פֿאַרבלאָנדזשעט,
ער וועט באַלד ווידער אַרויף אויפן שליאַך!״

ר׳ אליקום בן ציון

ר׳ אליקום בן ציון, אַן איינווינער אין בית אבות, אַ ייד אין
די אַכציקער האָט שוין זינט אייניקע יאָרן פֿאַרלאָרן דעם זכרון.
אין עס־צימער האָט זיך יעדער ביי דעם טיש זיין פּלאַץ, נאָר ר׳
אליקום בן ציון פֿאַרנעמט שטענדיק אַ פּרעמדן אָרט, ביז מען
ווייזט אים ביי וועלכן טיש ער זיצט. עס זענען דאָ אין בית

אבות הייזער מיט איינצלנע צימערן און פאַר צוויי פערזאָן. ער האָט אַ צימער נאָך מיט איינעם, אַ געוויסער ר׳ מרדכי. אין זעלבן קאָרידאָר האָבן צימערן אויך פרויען, צוויי אין אַ צימער. גלייך נאָך מעריב איז ר׳ אליקום בן ציון אַוועק שלאָפן, נאָר אנשטאָט אין זיין צימער איז ער אַריין אין אַ פרויען־צימער. ער האָט זיך אויסגעטאָן, אַריין אין בעט און גלייך אייבגעשלאָפן. אין צווייטן בעט האָט שוין די איינווינערין פון דעם צימער גע־שלאָפן. אין אַ שעה אַרום קומט אַריין איר שכנה, נישט וועלנדיק שטערן איר רו האָט זי נישט געמאַכט קיין ליכט, האָט זיך אויסגעטאָן, און מיט די הענט געפונען איר חברטע שלאָפן. „דבורה, זאָגט זי, איר זענט אַריין צו מיר אין בעט — גייט צו זיך אין בעט שלאָפן". זי הערט נישט. זי גיט איר אַ גלעט די באַק — אַ באַרד! זי לויפט ארויס מיט אַ געשריי אין קאָרידאָר. רבותי, ביי מיר אין בעט איז דאָ אַ „נישט־גוטער" — (אַ שד). שכנים לויפן צו איר אין צימער, מען עפנט דאָס עלעק־טרישע ליכט, מען זעט, ווי ר׳ אליקום בן־ציון שלאָפט זיך גאַנץ געשמאַק.

ריאַבטשיק

אין אַ שיינעם פרימאָרגן האָט אַ קליין הינטל פאַרבלאָנדזשעט אין בית אבות. ער קוקט זיך אַרום פאַרזיכטיק אויף אַלע זייטן ווו ער געפינט זיך. נאָך אַ שלאָפלאָזער נאַכט, זוכנדיק זיין היים, לויפנדיק איבער וועלדער און פעלדער, האָט ער דערזען די הייזער פון בית אבות. ער שמעקט, זוכט עפעס עסן, אַ הונגעריקער און אַ מידער האָט ער דערשפירט אַ ריח פון פלייש. ער גייט צו — דאָס איז די קיך. נעבן דער טיר ליגן אָפגעגריזשעטע ביינער אָן אַ ברעקל פלייש. ער באַטראַכט די ביינער, דער ריח רייצט זיין אַפעטיט, אָבער עסן איז נישטאָ וואָס. ניין, טראַכט

„ריאַבטשיק", (לאָמיר אים רופן „ריאַבטשיק") הינט גריזשען נישט אַזוי קיין ביינער, מענטשן אוודאי נישט. היינט וויער האָט זיי געגריזשעט? נאָר אָט באַמערקט ער פון ווייטן ליגן צוויי קעץ, אַ שוואַרצע און אַ גראָע. אויב די מענטשן פון דאַנען גיבן עסן די קעץ, וועט שוין מיר קיין אַכילה נישט פעלן.

ער זעט ווי עס גייען אַלטע מענטשן, מענער און פרויען. פיל פון זיי מיט שטעקנס אין די הענט. ריאַבטשיק דערווייטערט זיך אַביסל — ער האָט פיינט שטעקנס. ער זוכט מיט די אויגן קינדער — נישטאָ קיין איינס. קינדער פלעגן אים אָפט ברענגען ביינער, אַ שטיקל פלייש, סאַראַ ביינער, סאַראַ פלייש! וווּ נעמט מען כאָטש אַ וועלכן עס איז ביין. ער פילט ווי ער וועט גאַנץ גיך פגרן פון הונגער. ער גייט אַביסל ווייטער, אַ קליין איין־שטאָקיק הויז. ער שטעלט זיך הינטער דער שטוב, ער הויבט אָן קלאָגן אויף זיין פינצטערן מזל. ער האָט קיינמאָל אַזוי נישט געהונגערט. מיט איין מאָל זענען פון דער שטוב אַרויס עטלעכע יידן. „ריאַבטשיק" איז צוגעלאָפן צו זיי, געדרייט מיטן ווייַדל, עטלעכע מאָל איבערגעקוליעט זיך, מיט הכנעה און רחמנותדיקע אויגן געבעטן עסן. די יידן האָבן זיך צעשריגן: „אַ העזה פון אַ הונט, נישט געפונען קיין אַנדער אָרט צו בילן און קלאָגן ווי נעבן דער שול, וואָן!"

מיט שטיינער האָט מען אים פאַרטריבן. אַנטלאָפן איז „ריאַבטשיק" פון די בייזע מענטשן. „גיי זוך יושר", טראַכט ער — קעץ — אזעלכע מיאוסע באַשעפענישן — זענען דאָ אין די צענדליקער, און אַזאַ נוצלעכע באַשעפענישן, ווי אַ נאַש־בראָט, וואָס וואָלט זיי אויפגעהיט פון גנבים און וואָלט געווען זיי טרייַ — פאַרוואַרפט מען מיט שטיינער".. אוי־אוי־אוי!...

דער רודף שלום

זע נאָר, אברהם מאָטע, וואָס דו ביסט: אַ יאָר צייט, ווי דו פיניקסט דאָס קינד, צאַפּסט אים דאָס בלוט, פאַר וואָס און פאַר וועמען? דו האָסט אונדזער שמוליקן נאָך פאַראַיאָרן צוגעזאָגט מאַכן אויף פּסח אַן אָנצוג, עס איז צו פּסח געבליבן צוויי וואָכן. אויף דעם יום־טוב וועט ער ווידער בלייבן אין די אלטע בגדים. סאַראַ חיה רעה ביסטו. אָבער אַפילו די ערגסטע חיה איז גוט צו איר קינד. אויף דיין פּנים זעט מען קיינמאָל נישט קיין שמייכל, שטענדיק בייז. „כמורע צקוקאָ", ווי דער טאַטע ע"ה פלעגט דיך רופן. עס גייט אַזאַ הייליקער פריילעכער יום־טוב פסח, אַלע קינדער אין נייע מלבושים, נאָר אונדזער שמואלקע, נעבעך, גייט ארום אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן. זייערע עלטערן פאר־מאָגן נישט אונדזער מיסט און אונדזער בן־יחיד שעמט זיך גיין אין שול. היינט נאָך גיי איך צו נח־ברוכן אין קראָם נעמען פּאר אים שטאָף אויף אַן אנצוג. איך וועל אים קויפן שיך, א הוט, וואָס ער האָט נויטיק. ער וועט זיין שענער געקליידעט ווי זיינע חברים, דיר אויף צו להכעיס.

בייַ אברהם מאָטען האָבן זיך די אויגן אָנגעגאָסן מיט בלוט. ער איז צו צום טיש, אַ קלאָפּ געטאָן מיט דער פויסט מיטן גאַנצן כוח און מיט אַ שרעקלעכן גיפט און חוצפה געשריגן: „אַרויס פון מיין שטוב! איך וויל דיך מער נישט זען! מיין טיר איז פאר דיר געשלאָסן!"

נאָך אין דעם זעלבן טאָג האָט רייזל, אברהם־מאָטעס פרוי, טעלעגראפירט צו איר ברודער, יוספן, ער זאָל תיכף קומען, זי

האָט אים איבערגעגעבן דעם נעכטיקן געשפּרעך מיט איר מאן. „מיין פּעסטער באָשלוס — גט, — האָט זי געזאָגט — דו קאָנסט זיך נישט פּאָרשטעלן, ווי ער פּאָראומערט מיר מיין לעבן און דאָס לעבן פון דעם זון. כ׳וועל מיט אים נישט זיין. גענוג, ס׳איז איבער מיינע כוחות״.

יוסף, אַ קלוגער, אַ געלאָסענער, האָט געבעטן רייזלען פאר־לאָזן די שטוב אויף צוויי שעה, נאָכער זאָל זי קומען. ער ווייל נישט רעדן מיט אברהם־מאָטען אין איר קעגנוואָרט. וועז רייזל איז אוועק, האָט יוסף אריינגערופן אברהם־מאָטען.

„הער, אברהם, — האָט ער צו אים געזאָגט — רייזל האָט טעלעגראפירט מיך געבעטן צו קומען. זי האָט מיר דערציילט וועגן דיין פיינעם געשפּרעך מיט איר. דו האָסט זי געטריבן פון שטוב, געזאָגט זי זאָל נישט וואָגן עפענען די טיר פון דיין שטוב. אָבער דו פארגעסט, אז די שטוב און דאָס געלט געהערט איר. דו האָסט געהתמעט אַ פּאָפיר, וועלכן אַ באָרימטער אַדוואָקאַט מיט איינעם פון די גדולי הדור, א רב אין א גרויסער יידישער שטאָט, האָבן אָנגעשריבן. לויטן דאָזיקן אָפּמאָך ביסטו פאָרפליכ־טעט צו געבן אַ גט און אָפּגעבן די צען טויזנט רובל נדן, וועלכע דער פאָטער האָט געגעבן, דאָס הויז מיט די אלע אייניריכטונגען א.א.וו. נאָכן גט וועסטו אַוועק (נישט זי) פון הויז אזוי אָרעם, ווי דו ביסט אַריין. דעם הסכם האָסטו געהתמעט פאָר צוויי עדות: דער אדוואָקאַט און דער רב, וועלכע האָבן געשריבן דעם קאָנטראקט.

„דו ווייסט דאָך, אז איך בין אַ קנאַפּער רעדנער, עס זענען דאָ מענטשן, וועלכע רעדן מיט דער נאָז: אַ דריי רעכטס, א דריי לינקס און דער צוהערער פאָרשטייט. אנדערע ווידער רעדן מיט די אויגן, אַ פינטל מיט איין אויג, א פינטל מיטן צווייטן אויג און מען פארשטייט וואָס זיי מיינען. אנדערע רעדן מיט די קנייטשן פון שטערן. איך האָב נישט אזעלכע געווינהייטן. קיין רעדנער בין איך נישט, נאָר אין זייער זעלטענע פאַלן רעדן ביי

מיר די הענט און אז אָך און וויי איז דעם, וועט עס שליסט באַ־
קאַנטשאַפט מיט מיינע הענט. דאָס איז נישט פאר יידן. דו ביסט
וועלט צו פארזוכן מיינע ידיים, נאָר איך האָב פשוט מורא, אז פון
מיינעם אַ פּאַטש וועט מען נישט אויפשטיין צו תחית המתים.
מיין שפּראַך איז אַ קורצע, נאָר זי געדענקט זיך לאַנג. צווישן
אונדזערע „הענט"־מענטשן זענען נישטאָ קיין נודניקעס — איינס־
צוויי און פאַרטיק — אַזאַ געשפּרעך וועלט קיינמאָל נישט פאַרגעסן.

„מיין לאַנגער שמועס מיט רייזלען האָט דערווייל נישט געהאָט
קיין דערפאָלג. זי וויל דורכאויס אַ גט. נאָר איך מיין, אז מיר
וועט זיך איינגעבן משפּיע זיין אויף איר, איר זאָלט מאַכן שלום.
דו וועסט מוזן חתמענען אַזאַ מין קאַנטראַקט, ווי פאר דער חתונה.
די הויפּט פונקטן זענען: אז דו ביסט פארפליכטעט צו געבן גט,
וען זי וועט פארלאַנגען, אומקערן די צען טויזנט רובל נדן און
פינף טויזנט רובל פאר שמואליקן. איר זענט גלייכע שותפים.
דאָס געלט דאַרף זיין דעפּאָנירט אין אַ באַנק אויף ביידנס נעמען
א.א.וו. איצט, אברהם־מאָטע, זאָג וואָס איז פאר דיר מער גינסטיק:
שלום אָדער גט. איך זאָג דיר נאָכאַמאָל, אז רייזל פאַרלאַנגט נאָר
גט, נאָר איך קאָן משפּיע זיין אויף שלום".

„יוסף, רוף אריין רייזלען".

„רייזל, איך בעט ביי דיר מחילה מיט טרערן אין די אויגן.
איך האָף אויף דיין גוט האַרץ, אז דו וועסט פארגעסן וואָס צווישן
אונדז איז געווען. דאָס שלעכטע לעבן איז נאָר צוליב מיר. איך
שווער דיר, אַז מיר וועלן לעבן צופרידן. זאָג, אַז דו ביסט מיר
מוחל און לאָמיר זיך אַלע דריי צעקושן".

די געשיכטע האָט מיר יוסף דערציילט אין פופצן יאָר ארום,
נאָר דעם, ווי זיי האָבן שלום געמאַכט צווישן זיך און לעבן
גליקלעך. און יוסף, דער רודף שלום, איז אוודאי גליקלעך, וואָס
ער האָט אויסגעמיטן דעם גט צווישן זיין שוועסטער און איר מאן.

דער אינסטינקט צום לעבן

שוין אַ האַלב יאָר ווי איך בין קראַנק. קיין גבור בין איך קיינמאָל נישט געווען, אָבער קראַנק אויך נישט — דאָס הייסט קראַנק זיין מיט אַ לייטישן נאָמען, ווי טובערקולאָז, כאלעריע אָן אַנדערע חולאתן, דערפון האָט מיך גאָט אויסגעהיט. אין וואָס באַשטייט דאָך מיין איצטיקע קרענק? די סאַמע ערנסטע מחלה איז מיין עלטער — צו דעם העלפט נישט קיין דאָקטאָר, קיין רפואה, קיין זאַך נישט. די לעצטע זעקס חדשים פיל איך גרויסע ווייטיקן אין האַרצן, עס שטעכט מיך ווי מיט אַ דיקער נאָדל, די ווייטיקן זענען אַזוי גרויס, אַז איך שריי צו צען, צוואַנציק מינוט כסדר. דאָקטוירים אַפילו זאָגן, אַז אַ האַרץ טוט נישט ווייַ. און אַז אַ דאָקטאָר זאָגט, מסתמא ווייסט ער וואָס ער זאָגט.

„איך גלייב אייך, דאָקטאָר, זאָג איך, אַז אַ האַרץ טוט נישט ווייַ — זאָל זיין, אַז מיר טוט ווייַ די פּיאַטע, וועלכע האָט פאַרבלאָנדזשעט ביז צום האַרצן, אָבער וואָס טוט מען?"

„איר דאַרפט גיין אין תל־השומר" — זאָגט דער דאָקטאָר.

אין אַ שיינעם פרימאָרגן (פאַר מיר לגמרי נישט קיין שיינער) האָט מען מיך אָפּגעשיקט אין שפּיטאָל. איך ליג מיר אין „חדר מיון". איך וואַרט אויפן דאָקטאָר. אין אַ צען מינוט אַרום קומט אַריין אַ יונגער דאָקטאָר, באַגריסט זיך פרייַנטלעך. ער פאַרמאָגט שיינע קלוגע אויגן מיט אַ גוטן שמייכל אויף די ליפּן. ער בעט מיך איך זאָל אים דערציילן אויף וואָס

איך באַקלאָג זיך. ער הייסט מיר זיך אויסטאָן. ער באַטראַכט מיין קערפּער. די אויגן ווערן ערנסט, דער שמייכל אַנט־לויפט. ער מעסט מיין בלוט־דרוק, הערט אויס מיין האַרץ, דריקט מיין בויך, ווי מ׳קנעט טייג, איך זאָל אים זאָגן, ווו ס׳טוט מיר ווייַ. נאָכדעם ווי ער האָט מיך זייער ערנסט אונטערזוכט, הייסט ער מיר זיך אָנטאָן. איר קענט פֿאָרן צו זיך אַהיים צו־ריק, נאָר, ווען ס׳וועלן זיך ווייַזן די זעלבע סימנים, וועלכע זענען געווען מיט עטלעכע טעג צוריק, זאָלט איר זיך תיכף מעלדן צו מיר. — זאָגט ער — דאָן וועט איר דאַרפֿן בלייבן אַ געוויסע צייַט אין שפּיטאָל.

איך בין אַ גליקלעכער אַוועק מיט אַ טאַקסי צוריק צו זיך. איך זיץ אין דעם שיינעם גאָרטן־הויף פון בית אבות „אפּעל". די פּייגעלעך באַגריסן מיך, די בלומען שמייכלען צו מיר, שיקן מיר זייערע שיינע ריחות, ס׳איז אַ מין באַגריסונג אויף זייער שפּראַך. די זון באַגריסט מיך אויך דורך אירע וואַרעמע און ליכטיקע שטראַלן. קליינע מוראַשקעס לויפן הין און צוריק, זיי טומלען זיך, שלעפּן אויסגעטריקנטע גראָז דריי מאָל גרעסער פון זיי. אַלץ לעבט, אַלע האָבן הנאה פון זייער לעבן. עס נעמט מיך אויך אָן אַ חשק צום לעבן, אָבער איך בין שוין צו אַלט און קראַנק. די ווייטיקן פּאַראומערן מיר מיין לעבן. „פּאַרלייכטער מיינע ווייטיקן, בעט איך גאָט, שענק מיר נאָך אַ פּאָר יאָר לעבן"...

איך גיי צו זיך אין צימער. איך וויל זיך צולייגן. איך זע ווי אַ קליין שוואַרץ זשוקעלע מיט האַרטע פליגלען, גרויס איז ער די העלפֿט פון אַ פליג, פויזעט אויף זיינע קליינע פיסעלעך, זוכט עפּעס צום עסן. מיט איינמאָל שטעלט ער זיך אָפּ און לויפט האַסטיק אַוועק, ווייזט אויס ער האָט מיך באַמערקט. ער זוכט אַ זיכערן אָרט, ווו אויסבאַהאַלטן זיך פון זיין ריזיקן שונא — דעם מענטש. ער געפּינט נישט קיין פּאַסיקן מקלט.

ער רוקט זיך צו נאָענט צו דער וואַנט, פאַרדעקט זיך מיט זיינע פליגלען, מאַכט זיך געפגרט. ער באַוועגט זיך נישט. ער טוט תפילה צו גאָט בלחש, ער זאָל אים שיצן פון די, וועלכע ווילן אים טויטן אָן קיין שום סיבה. וועמען טוט ער דען שלעכטס? די קלענסטע גאָטס באַשעפענישׂ וויל לעבן. וואָס האָט פון דעם לעבן אַזאַ לעבעדיקע זאַך? און דאָך וויל עס זייער לעבן.

וויל איך, אַז דער קליינער זשוקעלע זאָל מיר זיין פאַר אַ מוסר־השכל, אַז מ׳דאַרף שעצן דאָס לעבן און בעטן גאָט דאָס צו פאַרלענגערן אויף נאָך עטלעכע יאָר. היט אייער געזונט איז די יונגע און מיטעלע יאָרן. דאָס וועט אייך זייער צונוצקומען אויף דער עלטער.

אַ שמועס צווישן אַ זקן און אַ יונגערמאַן

אין א ליכטיקן באַקוועמען צימער פון בית אבות „אפעל" ליגט ר׳ שלום־דב אין בעט מיט אָפענע אויגן, אויפן שטערן באווייזן זיך קנייטשן, ווערן פארשווינדן און קומען ווידער צוריק. ס׳מאַכט דעם אייגדרוק, אז ער טראכט וועגן עפעס אן אינטערעסאַנטן ענין.

מ׳קלאַפט אין טיר. ס׳קומט אריין אן אלטער גוטער פרייַנט, ר׳ שמואל דוד, מיט זיין פרוי. דער אורח גיט אים אַ ברייטן שלום עליכם און זיין פרוי שטעלט אוועק אויפן טיש א וואזע מיט שיינע פילפארביקע, שמעקעדיקע רויזן. ר׳ שלום־דב דאַנקט איר פאר דער שיינער מתנה.

„געוואלט האָב איך, דעם אמת זאָגנדיק, אַנפרעגן אייך מיט אַ פּאָסט־קאַרטל, ווען ס׳איז אמבעסטן באקוועמער פאר אייך אונדזער באזוך, זאָגט דער גאסט, אָבער איך האָב זיך באטראכט, אז דאָס טויג נישט; אַ שאלה איז טריף... חוץ דעם וואָלט איך נישט געהאַט קיין געדולד ווארטן אויף אייער ענטפער. מיר האָט זיך זייער געוואָלט אייך זען און איינוועגס אביסל שמועסן מיט אן אלטן גוטן פרייַנט. ווי פילט איר זיך, ר׳ שלום־דב?"

— איך וועל אייך אלץ דערציילן, ר׳ שמואל־דוד, וואָס מיט מיר איז פאַרגעקומען פאר די לעצטע אכט מאָנאַטן פון אייער באזוך. דער ליבער גאט האָט מיך מזכה געווען מיט אזא עגמת נפש אין לעצטן האַלבן יאָר, אז איך האָב געבעטן ביי גאט, ער זאָל מיך צונעמען. עס האָט זיך מיר געדאכט, אז צו מיינע צרות וועט קיינמאָל נישט קומען קיין סוף, אָבער ס׳איז, ב״ה, אלץ פאַריבער, איך האָב זיך בארואיקט, אָבער איך האָב פארלוירן

פיל געזונט. דער עגמת־נפש איז געווען צוליב פאַמיליע־ענינים. דאָס טרעפט כמעט אין יעדער משפחה, אָבער אין מיין עלטער לעבט זיך איבער שווערער ווי אין די יונגע יאָרן.

„איך באַזוך קיינעם נישט פון מיינע באַקאַנטע, אפילו אויף בריוו פון מיינע באקאנטע און אומבאַקאַנטע לייענער ענטפער איך נישט. איך שטיי ביים פענצטער פון מיין צימער און זע, ווי אַלטע מענער און פרויען שפּאַצירן איבער דעם שיינעם הויף פון „אפעל", וועלכער איז באַדעקט מיט גראָז, שיינע בלומען און ביימער, פייגעלעך פליען און פילן אָן דעם חלל מיט זייער געזאַנג. אַלץ לעבט, אלץ איז שיין, די זון שיינט, שמייכלט, עס דאַכט זיך ווי זי רעדט: „האָט הנאה פון גאטס וועלטל".

איך גלייב נישט, אז ביי עמעצן פון די אַלטע לייט רופט ארויס א שמחה די שיינהייט פון דער נאַטור. אַלץ לעבט אָפּ — די אַלטע שטאַרבן אָפּ...

ווען איך קוק אויף די אלטע לייט פון דעם מוסד — ווער איך ביי זיך יונגער, שטאַלצער. איך בין דאָ דער עלטסטער. איך בין שוין ב"ה, צוויי און נייניציק יאָר אַלט און זע אויס בעסער און יינגער פון זיי. ס'איז אַפילו עגאַיסטיש, אָבער מ'איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש און אָפטמאָל דאָס אויך נישט. מ'האָט געפרעגט א קרעמער, ווי גייט עס אים האָט ער געענטפערט: „ב"ה, דעם שכן גייט ערגער". איך זע דאָ מענטשן אין עלטער פון פינף און זיבעציק יאָר — זיי האָבן פארלוירן דעם זכרון, אייניקע געדענקען, וואָס ס'איז פאַרגעקומען מיט צענדליקער יאָרן צוריק, אָבער זיי געדענקען נישט, וואָס אַזוינס ס'איז געווען נעכטן. מיין זכרון איז יונג און פריש ווי מיט זיבעציק יאָר צוריק. איך באַקום פיל בריוו פון באקאנטע און אומבאַקאַנטע פון מיינע לייענער אין צייטונג. זיי שרייבן, אז זיי זענען צופרידן מיט מיינע זכרונות און ווינטשן מיר נאָך פיל יאָרן שרייבן, אָבער ס'רופט ביי מיר נישט ארויס קיין באַגייסטערונג. איך באַקלאָג זיך

נישט אויף מיין גורל און דאָך האָב איך נישט קיין לוסט צו לעבן, דאָס לעבן איז לעצטנס פאר מיר א לאסט: איך בין קראנק, שוואַך, איינזאַם, עלנט.

פאר אלטע לייט איז נישטאָ קיין צוקונפט. מ׳לעבט מיטן עבר. איך האָב, גאָט צו דאַנקען, דורכגעמאַכט אַ פיינעם לעבן, איך דערמאָן עס מיט פארגעניגן און דאָס מונטערט מיך אויף.

אייניקע זאָגן מיר: ס׳איז גאָט צו דאַנקען, וואָס איר האָט אין אַזאַ הויכן עלטער נישט פארלוירן דעם שכל. זיי פארשטייען נעבעך נישט, אז מ׳קען נישט פארליירן, וואָס מ׳האָט נישט. מיין מאטעריעלע לאגע איז „ככה", איך דאַרף איצט בייטן די ברילן — דאָס איז „זייטיקע" הוצאות, אזוי ווי שיך, הויזן און שאר ירקות, די זייטיקע אויסגאבן זענען אביסל קאָמפליצירט, מילא — מ׳גיט זיך אן עצה. דאָך ווינטש איך אלעמען צו דערלעבן מיין עלטער אין בעסערן געזונט און געלט־צושטאַנד.

מיין אויגן־דאָקטאָר האָב איך געזאָגט:

„מיר פאדריסט וואָס מיינע ערשטע ברילן, וואָס איך האָב געקויפט מיט צען יאָר צוריק דארף איך איצט בייטן. זיי האָבן געקאָסט איין פונט. איך האָב דעמאָלט געדארפט קויפן צוויי פאָר מיטאַמאָל, ווייל איצט קאָסט א פאָר ברילן 30—25 פונט".

דער דאָקטאָר באַטראכט זיין נאיוון פאַציענט און זאָגט:

„איך וואָלט דאָך די צווייטע פאָר סיי ווי געדארפט טוישן".

אפשר איז ער גערעכט, ווי מיינט איר?

צוויי קינדער

אין אונדזער שיינעם בית־אבות „אפעל" געפינען זיך איצט צוויי הונדערט אייניוווינער. ס׳קומען־צו טעגלעך נייע מענטשן. דאָס גרעסטע טייל פרויען — 75 פראָצענט. איך קען ווייניק פון דעם מוסד, נאָר אן „עולה חדש" מערק איך. צווישן די אלע נייַ־אָנגעקומענע ציט אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט אן עלעגאַנטע פרוי, ריין און באַשיידן געקלייידעט. זי האָט א גוטע באַציאונג צו אירע שכנים פון זעלבן טיש, באַדינט יעדן, וואָס קען נישט אויסקומען אָן א צווייטנס הילף. אויף איר פנים איז שטענדיק אַ זיסער שמייכל, נאָר אין די אויגן מערקט מען דעם אָפשיין פון איר ביטערן גורל. ווען מיר טרעפן זיך אין גאָרטן־הויף פון „אפעל" באַגריסט זי מיר זייער העפלעך.

מ׳קלאַפט ביי מיר אין טיר. עס קומט אריין די עלעגאַנטע פרוי: „איך בין געקומען צו אייך שליסן באַקאַנטשאַפט".

— מיך פרייט עס זייער — זאָג איך.

— איך בין נישט געקומען, ווי אנדערע פרויען, עצהן זיך מיט אייך, מיר וועט שוין גאָרנישט העלפן. מיר ווילט זיך פטוש אויסרעדן מיין ביטער הארץ — ס׳וועט מיר אפשר לייכטער ווערן. איך וועל זיין קורץ ווי מעגלעך.

מיין פאָטער האָט געהאַט אן אָפטייק אין א גרויסער יידישער שטאָט. מיינע עלטערן זענען נישט געווען קיין רייכע מענטשן, נאָר די אָפטייק האָט געגעבן פיינע עקזיסטענץ. נאָכדעם ווי איך האָב געענדיקט גימנאַזיע, האָבן די עלטערן געוואָלט איך זאָל חתונה האָבן. איך ווידער האָב געוואָלט פאָרן אין דער שווייץ.

מיר איז אויסגעקומען צו פירן אַ שווערן קאַמף, נאָר איך האָב מנצח געווען.

אין בערן האָב איך שטודירט טעאָלאָגיע. וועז איך בין געווען אויפן דריטן קורס האָב איך זיך באַקענט מיט אַ סטודענט פון זעלבן אוניווערסיטעט, וועלכער האָט געלערנט כעמיע. דער בחור האָט זיך אין מיר פאַרליבט גאָרנישט אויף קאַטאָווס. איך בין געווען צו אים גלייכגילטיק. מיין קאַלטע באַציאונג האָט צעפלאַקערט זיין ליבע. מישאַ, מיין קאַוואַלער, האָט מיר אין משך פון דעם יאָר פון אונדזער באַקאַנטשאַפט פאַרגעלייגט חתונה האָבן, איך האָב עס קאַטעגאָריש אָפגעווארפן „ביז איך וועל ענדיקן מיין שטודיום, נאַכער וועלן מיר זען"... איך האָב אים נישט ליב געהאַט. עפעס א מאַדנער געפיל האָט מיך פון אים אָפגעשטויסן, וואָס איך האָב אים פיל מאָל געזאָגט. מיר ביידע האָבן געענדיקט אונדזער שטודיום. ער איז אוועק צו זיינע עלטערן, איך בין געבליבן אין בערן. איך האָב געהאַלטן א דיסערטאַציע אויפן טיטל דאָקטאָר. איך האָב עס באַקומען. מיר האָבן זיך דורכגעשריבן. אין זיינע בריוו האָט ער מיך געבעטן, אז איך זאָל אים דערלויבן באַזוכן מיך אין הויז פון מיינע עלטערן, נאָך דעם ווי איך בין שוין דריי חדשים געווען אין דער היים.

מיינע עלטערן זענען נישט געווען באַגייסטערט מיט מיין אויסוואַל. מיין פאָטער האָט דאָך געפונען פאַר נויטיק אָנפרעגן ביי זיינעם אַ גוטן פריינט פון מישפּט שטאָט, ער זאָל געבן פאַרשידענע אינפאָרמאַציעס וועגן אים און זיינע עלטערן. די אויסקונפטן זענען געווען גאַנץ גוטע. דער פאָטער האָט מיר דערקלערט, אז איך דאַרף מיט אים חתונה האָבן, ווייל קיין נדן פאַרלאָזט ער נישט, און אָן אַ געלט איז שווער צו טאָן אַ שידוך.

ס׳איז שוין דריי יאָר נאָך אונדזער חתונה. מיר ווווינען צוזאַמען מיט מיינע עלטערן. מיין מאַן פאַרדינט ווייניק. דאָס לעבן צווישן אונדז איז געווען „אזוי" — נישט גוט, נישט שלעכט. מיר

האָט זיך געדוכט, אז אונדזער לעבן איז געגליכן ווי אייגער קייט וואָטע — ס׳האָט נישט קיין טעם. פאר די דריי יאָר האָב איך געבוירן צוויי קינדער — א יינגל מיט א מיידל. נאָך א פיר־יאָריקן צוזאַמענלעבן האָבן מיר זיך געגט. ער איז אוועק קיין אַמעריקע, איך בין געבליבן ביי מיינע עלטערן.

מיינע קינדער האָבן געענדיקט גימנאַזיע. מיין זון האָט באַקומען א גאָלדענעם מעדאַל, די טאָכטער אן אויסצייכענונג.

דער זון האָט געענדיקט אין בעלגיע אינזשיניער, די טאָכטער האָט שטודירט אין מילאַנאָ, איטאַליע, אין קאָנסערוואַטאָריום. צו 25 יאָר איז מיין זון געשטאָרבן פון שווינדזוכט. איך האָב זייער שווער איבערגעלעבט זיין טויט אייניקע יאָר, ביז גאָט האָט מיך „געבענטשט" מיט א פרישער שטראָף. איך ווייס נישט וועלכע פון די צוויי שטראָפן איז גרעסער.

מיין טאָכטער האָט נאָכן ענדיקן איר שטודיום אָפט געגעבן קאָנצערטן אין מילאַנאָ. די רעצענזיעס זענען געווען אויסערגעוויינלעכע. זי פלעגט שוין אריסטרעטן אין אָפּערע־טעאַטער. צוליב די צייטונגען, וועלכע האָבן זי באַרימט געמאַכט אין דער וועלט, האָט זי באקומען א סך אייגלאַדונגען פון די גרעסטע שטעט. זי האָט מיר אויך אָפט געשיקט גרעסערע סומעס געלט. זי איז געווען זייער פאָפולער און רייך. אין אייגעם פון אירע בריוו שרייבט זי מיר, אז זי איז געווארן א כלה פון א בארימטן געלערנטן, א פראָפעסאָר פון דער סאָרבאָנע. זייער א פיינער און גוטער מענטש. זיי וועלן אינגיכן הייראַטן. אין דריי חדשים ארום האָט זי געשריבן דער מוטער, אז זי איז איבערגליקלעך — ס׳גיבט נישט אַזעלכע גוטע און פיינע מענטשן, ווי איר מאָן — ער פארגעטערט זי, איר מאָן איז נישט קיין ייד, אָבער זי איז געבליבן ביי דער יידישער אמונה.

איר קענט זיך פאָרשטעלן מיינע איבערלעבונגען: ציוויל חתונה געהאַט און נישט מיט קיין יידן! מיר האָבן זיך אָפט

דורכגעשריבן. אין איינעם פון אירע בריוו האָט זי געשריבן, אז זי פארשטייט נישט וואָס פאר א מוטער איך בין, אז נאָך אזוי פיל אייגלאַדונגען קום איך נישט זיך צו באַקענען מיט איר מאַן און צוויי־יאָריקן אייניקל. און אויב איך וועל נישט קומען, הערט זי אויף צו שרייבן.

מיין טאָכטער ווויינט אין פאַריז. אויפן וואָקזאַל האָט זי מיך אָפגעווארט.

— מיין מאַן איז געבליבן מיטן קינד אין שטוב. ער דערווארט מיך מיט אומגעדולד. דאָ אויפן וואָקזאַל — האָט זי מיר דערציילט און צוגעגעבן, אז איר מאן איז א נעגער. זי צווייפלט נישט, אז איך וועל אים ליב באַקומען.

איך האָב באמת נישט געזען אַזאַ ליבע פון א מאן צו זיין פרוי. מיך האָט ער ליב באַקומען ווי אַ לייבלעכע מוטער. געקושט מיינע הענט, געפרופן מיך „מאַמע". די ליבע צום קינד איז אויך געווען אויסערגעווייניעלעך. דאָס קינד איז אויך פון מיר נישט אָפגעטראָטן, נאָר איך האָב אים נישט געקענט קושן, אפילו אויף די הענט צו זיך זעלטן גענומען.

אָט מיט אזעלכע צוויי שטאַרקע קלעפ האָט מיך דער ליבער גאָט מזכה געווען.

זייט מיר מוחל, זאָגט מיר די פרוי, וואָס איך האָב ביי אייך אזוי פיל צייט צוגענומען. מיר איז געווארן א סך לייכטער נאָכדעם ווי איך האָב אייך דאָס אלץ דערציילט.

גאַנץ קורץ נאָך אונדזער געשפרעך האָט זי פארלאָזן ארץ־ישראל.

אַן אורח

איך בעט אייך, ר׳ לייזער, דערציילט מיר נישט קיין מעשיות, איך קען שוין אלע אייערע געשיכטעס אויף אויסנווייניק. ביי אייך איז דער זכרון זייער שוואַך, איר קענט דערציילן איין און די זעלבע געשיכטע צען מאָל אַ טאָג. איך מיין, אז עס וואָלט גוט געווען רעדן וועגן וואָס אונדזער אויג זעט איצט. איר זעט: נאָך אונדזער שומר לויפט אַ קליין שיין הינטעלע. מיט עטלעכע מאָנאַטן צוריק האָט זיך צו אונדז אין בית אבות „אפעל" פאַרבלאָנדזשעט אַ הינטל. געקומען איז ער מיט זיין באַלעבאָס, דאָס הייסט, דער באַלעבאָס איז געפאָרן און דאָס הינטל איז נאָכגעלאָפן. געקומען אין אַזאַ שיינעם פלאַץ, קוקט זיך אַרום דער כלב — דאָס אָרט איז אים אומבאַקאַנט. אַ שיינער פלאַץ, טראַכט זיך דער פיר־פיסיקער, עס וואָלט נישט געשאַדט עפעס צוצובייסן, נאכער אָפרועון. ער קוקט זיך אַרום אין אַלע זייטן — וווּ איז דער באַלעבאָס אַהינגעקומען? אין דעם גאָרטן־הויף זענען דאָ קליינע און גרויסע געביידעס. צו זיין נאָז דערטראָגט זיך א ריח פון פלייש. דער געדוך ציט אים ווי אַ מאַגנעט.

ער איז נעבן דער קיך. דער ריח איז טאַקע פון דאָנען. ער גיט אַ קלאַפּ מיט דער מאָרדע אין טיר — זי איז געשלאָסן. שלעכט. עטוואָס ווייטער פון קיך ליגן קעץ און וואַרעמען זיך קעגן זון, זשמורענדיק מיט די אויגן פון זאַטקייט און פארגעניגן. דאָ וועט קיין עסן נישט פעלן, אויב אַזעלכע באַשעפענישן זענען דאָ זאָל, איז דאָס פאַר אים דער ריכטיקער פלאַץ, טראַכט זיך

„ריאַבטשיק". אַזוי האָב איך אים אַ נאָמען געגעבן ביי אונדזער ערשטער באַגעגעניש.

דער ריח רייצט זיין אַפעטיט, ער דערפילט אַ מידקייט אין גאַנצן גוף. ער לייגט זיך אונטער אַ שאַטנדיקן בוים. דאָ וועט אים די זון נישט ברענען די אויגן און אין שאַטן וועלן אים די פליגן נישט דערקוטשען. ער לייגט זיך אויף א זייט. ווערט גלייך איינגעשלאָפן. געשלאָפן לאַנג. ער כאַפט זיך אויף — ער איז הונגעריק. אָבער מען דאַרף אויפזוכן דעם באַלעבאָס. ער שמעקט דעם באָדן. עפעס אַ באַקאַנטער ריח. יאָ, דער באַלעבאָס איז דאָ געווען. עטוואָס ווייטער פון אים שטייט אַ קליין הייזל. די טיר אַן אָפענע, שטייען יידן, שאָקלען זיך, מען זינגט אונטער.

„מיין באַלעבאָס האָט אויך זיך אַזוי געשאָקלט און האָט אויך אַזוי געזונגען. אפשר איז ער דאָרט?"

ער לויפט אַריין, פלאָנטערט זיך צווישן די פיס פון די מתפללים — ס'איז די שול פון „אפעל". די יידן האָבן דערזען אין אַ מקום קדוש אַ הונט, האָט מען אָנגעהויבן שרייען אויף לשון קודש: „אי, אָ, נו — כלב!" מען קלאַפט אים מיט די פיס. איין שטאַרקער קלאַפ אין זייט האָט אים פאַרטריבן — פון דעמאָלט זעט מען אים נישט מער.

מיט איינמאָל איז ער ווידער דאָ. ער לויפט אַרום איבערן פלאַץ. נאָר אָט האָט ער דערזען די קליינע הייזקע, ווו ער האָט געהאַט אַזאַ מיאוסן פסק, וועט מ'האָט אים געשלאָגן און פאַרוואָרפן מיט שטיינער. ער אַנטלויפט פון דאָרט. אָבער וווּ זאָל ער לויפן? ער וועט שוין דאָ פגרן, באַשליסט ער.

נאָר אַלץ אין לעבן האָט אַ סוף. דער שומר האָט אים באַמערקט. ער רופט אים צו זיך. „ראַבטשיק" קוקט אויף אים מיט חשד. ער רופט אים מיט די הענט, פייפט. האָט זיך „ריאַבטשיק" מיישב געווען און האָט זיך אַוועקגעלייגט. דער שומר גייט לאַנגזאַם צו. „ריאַבטשיק" דרייט הכנעהדיק מיטן וויידל, אָבער

ער אַנטלויפט נישט. דער שומר נעמט אים אויף די הענט, ער טראָגט אים אַריין צו זיך אין צימער. ער גיט אים עסן מכל טוב. ער גייט שוין מיטן שומר שפּאַצירן, לויפנדיק פאַרויס, מאַכט קונצן. נאָר אָט האָט ער דערזען די שול, ווו מען האָט אים אַזוי אַכזריותדיק געשלאָגן, ווען ער איז געווען אַזוי הונגעריק. ער האָט פיינט די יידן פון שול, נישט צוליב אַנטיסעמיטיזם, חלילה, נאָר פשוט ביי אים זענען דאָ צווילי קלאַסן מענטשן: גוטע און שלעכטע — די וואָס שלאָגן מיט די שטיוול אין זייט און די וואָס גיבן עסן.

איינמאָל, ווען איך האָב געוועדט מיטן שומר און „ריאַבטשיק" איז געשטאַנען דערביי, זאָגט מיר דער שומר מיטן פאַרזאָרגטן פנים, שטילערהייט, ריאַבטשיק זאָל נישט הערן:

„מ'דאַרף אים מאַכן אַ זריקה קעגן כלבת — אַ רחמנות אויף אַ שטומער צונג"...

אַזוי האָט געזאָגט צו מיר ר' לייזער — און ער איז גלייך פאַרשוווּנדן.

ווער איז דער מאַטע ?

ר׳ משה־אהרן צוועבנער, א ייד א חסיד, האָט געהאַט אין וואַרשע, אויף די נאלעווקעס, א פאבריק פון קראַוואַטן און העמדער. צוועבנער איז געווען אן ארנטלעכער סוחר, געהאַט קרעדיט אין די בענק און פאבריקן, מיט וועלכע זיין געשעפט איז געווען געבונדן. ער האָט געהאַט א גוטן נאָמען בייַ זיינע קונדן. די געשעפטן זענען געגאַנגען זייער גוט. פון יאָר צו יאָר איז ער געוואָרן רייכער. צוויי מאָל אין יאָר פלעגט צוועבנער פאָרן צום אלעקסאנדער רבין.

זיין פרוי, מלכה, איז געווען פארנומען מיט דער הויז־ווירטשאַפט, אָבער דער עיקר האָט זי אָפגעגעבן פיל צייט פאר דערציען אירע צוויי יינגלעך — דער זיבן־יאָריקער מענדל און צען־יאָריקער פנחס. די קינדער האָבן געלערנט אין חדר. פנחס האָט שוין געלערנט גמרא. דער פאָטער פלעגט פארהערן ביידע קינדער איין מאָל אין וואָך — שבת. ער איז געווען צופרידן. די קינדער, האָט ער געטראכט, וועלן זיין איה״ש לומדים און גוטע חסידים. מלכה האָט דערצויגן די קינדער אין רעליגיעזן גייסט: גאנץ פרי אָפגיסן נעגל־וואסער, זאָגן ברכות, נאָך פרישטיק — דאַוונען. דער פאָטער האָט זיך נישט געמישט אין די ענינים פון דער מוטער — ער האָט זיך פולשטענדיק פארלאָזן אויף מלכהן — ער האָט זיך דער־קונדיקט, אז זי, די פרוי, גיט די קינדער א רעליגיעזע דערציי־אונג, איז ער געווען צופרידן. איינמאָל האָט ער געזאָגט: „מלכה, איך בין א מענטש א פארהאַוועטער, דאָס געשעפט אנטוויקלט

זיך גאנץ גוט. איך זע, ווי דו פירסט די קינדער אויפן ריכטיקן וועג — איך וועל דיר נישט שטערן — טו ווי דו פארשטייסט".

*

צוועבנער איז געוואָרן רייך. מלכה האָט זיך אייניקע מאָל באַקלאָגט פארן מאַן, אַז די דירה איז צו קליין. נאַלעווקעס איז נאָר פאר געשעפטן — נישט פאר קיין ווינונגען. די קינדער, אָן עין־הרע, ווערן פון טאָג צו טאָג גרעסער. א פיינעם חבר. א טאָטנס אַ קינד, וויל גאָר זייער שוועל נישט אריבערטרעטן. מעקלערס פון דירות קומען טאָג־טעגלעך, אָבער נישט איינער פון זיי האָט פאר זיי א פאַסנדע ווינונג. משה־אהרן האָט זיך נישט פארנומען מיט דער דירה־פראגע: אים איז דאָ, אויף די נאָלעווקעס, אויך גוט. „איי, די דירה איז ענג, די מאַשינען קלאפן און שטערן די קינדער לערנען — איז אויך קיין בייז נישט. פרנסה איז גאָט צו דאַנקען דאָ, מיר אלע זענען ב"ה געזונט. די דירה האָט מיר א פארמעגן געבראכט, טאָר איך נישט פארלאָזן אזא ווינונג. איבעריקנס וועל איך צופאָרן צום רבין עצהן זיך".

„זאָלסט וויסן, משה־אהרן, ווען דער רבי וועט דיר ראטן בלייבן אין דער דירה — וועל איך סיי ווי סיי ארויספאָרן — איך וועל דאָ מער נישט בלייבן. נאָר דו גלויבסט, אז די דירה האָט דיר גליק געבראכט, קענסטו לאָזן די דירה פאר דער פאבריק. מיר קענען נישט ווינען מיט צוויי קינדער אין א ווינונג פון צוויי צימערן מיט זעכצן ארבעטער, וועלכע פאר־טומלען דעם קאָפּ מיט די מאַשינען. דער שטענדיקער שמוץ מיט דעם אָפּפאַל פון די שטאָפן פאראומערט דאָס לעבן".

איינער, א געניטער מעקלער, א באקאנטער פון צוועבנער, איז געקומען מיט א נייעם פאָרשלאָג: עס איז דאָ צו קויפן א הויז פון דריי און צוואנציק ווינונגען אויף דער זלאָטע־גאס 53, פאר שפּאָט ביליק קען מען דאָס קויפן. מלכה איז געגאַנגען

מיט דעם מעקלער זען דאָס הויז. די גאס, דאָס הויז אין דעם ריינעם און שיינעם צענטער, די שטילקייט — קיין טראמווייַ איז אויף זלאָטע נישט געווען — דאָס איז דער אמתער גן עדן. זי וואָלט דאָרט אויפגעלעבט, און פאר די קינדער איז דאָס א גליק. א פויליישער גראף, וואָס האָט זיין פארמעגן פארשפילט אין קאָרטן — פארקויפט דאָס הויז פאר זייער א ביליקן פרייז און זייער גוטע באדינגונגען: מען דארף איינצאָלן פופציק טויזנט רובל און דאָס רעשט וועט דאָס הויז אליין אויסצאָלן פון דירה־געלט אין משך פון פינף יאָר.

אין דעם זעלבן טאָג איז מלכה אוועק מיט משה־אהרן אַנקוקן דאָס הויז. אויף מאָרגן האָט צוועבנער אָפגעקויפט דאָס הויז במזומן מיט א גרויסער הנחה. אין זעלבן הויז האָט זיך די טעג געדארפט באַפרייען א פיר־צימער־ווויננונג.

שבת, ביי נאזשיקן אין שול, האָט זיך צוועבנער געטראָפן מיט זיינעם א באַקאַנטן, מיט וועלכן ער קען זיך יאָרן לאנג, אַ געוויסער עלביך. אין שול האָט אים צוועבנער דערציילט, אז ער האָט געקויפט א הויז אויף זלאָטע 53. ווייזט זיך ארויס, אז עלביך וווינט שוין דאָרט אייניקע יאָר. „דאָס איז מיין זון", האָט ער אים פאָרגעשטעלט פאר צוועבנערן. ער איז שוין אין דריטן קלאַס גימנאזיע. ער לערנט זיך זייער גוט און איז רעליגיעז. איך וויל דורכאויס, אז מיין זון זאָל זיין דאָקטאָר. מיר דארפן האָבן וואָס מער יידישע דאָקטוירים. עס זענען דאָ, ב״ה יידישע דאָקטוירים, אָבער מיר דארפן האָבן אויך רעליגיעזע דאָקטוירים. איך האָף, אז מיין זון וועט זיין פון דעם מין.

צוועבנער ווויננט ביי זיך אין הויז. ער פארנעמט זייער א שיינע פיר־צימער־ווויננונג. געקויפט שיינע מעבל. ביידע, דער מאָן און פרוי זענען צופרידן. אַ קאָפּ פון אַ מאַנצביל האָט מלכה, האָט ער געטראכט. גאָט האָט מיך געבענטשט מיט אלץ. ווי אברהם אבינו, זאָגט די תורה: וד׳ ברך את אברהם בכל.

קומענדיק פון שול האָט צוועבנער דערציילט דעם ווייב, ווי ער האָט זיך געטראָפן מיט זיינעם אן אַלטן באַקאַנטן, אַ געוויסן עלביך, וואָס דאוונט יאָרן לאַנג ביי נאזשיקן אין שול און ווויגט ביי זיי אין הויז. אין שול איז ער געקומען מיט זיינעם א זון, א גימנאזיסט, די גאנצע צייט געדאוונט. מיר דאַרפן האָבן רעליגיעזע דאָקטוירים, האָט מיר עלביך געזאָגט. איך האָב שוין וועגן דעם לאנג באַשלאָסן, זאָגט פרוי צוועבנער. די קינדער לערנען שוין דאָס צווייטע יאָר ביי א לערער פון גימנאזיע. איך האָף, אז אונדזערע קינדער וועלן נאָך דאָס יאָר זיין גימנאזיסטן.

פון די יידישע שטעט פון רוסלאַנד האָבן אַנגעהויבן שטראָמען מיידלעך קיין וואַרשע שטודירן. איינע, א געוויסע וויערא גינזבורג, איז נישט געווען באַגאַבט, האָט זי אַנגעהויבן לערנען אויף קורסן פון קראנקן־שוועסטער. זי איז געווען אין עלטער פון זיבעצן יאָר. זי איז געווען זייער א שיינע, נישט קיין דערצויגענע. ווייזט אויס פון זייער איינפאַכע עלטערן. ווי נאכער האָט זיך אריסגעווויזן, איז איר פאָטער געווען א בלעכער אין האָמעל, זייער א שטרענגער פאָטער. זי האט נישט געקענט בלייבן ביי דעם פאָטער אין הויז. זי האָט געהאַט אַ דיפלאָם פאר פיר קלאַסן פרויען־גימנאַזיע. מיט אזא דיפלאָם האָט זי געקענט שטודירן נאָר אלס קראנקן־שוועסטער. זי האָט געארבעט אין גרויסן יידישן שפּיטאָל אויף טשיסטע גאס.

מענדל צוועבנער האָט דערווייל געענדיקט אין וואַרשעווער אוניווערזיטעט דאָקטאָר־מעדיצין. ער האָט געארבעט אין זעלבן שפּיטאָל, ווי וויערא גינזבורג. ער האָט נישט געקענט אָנזעטיקן זיין אויג מיט וויעראס שיינקייט. מיט דער צייט האָט זי אַנגעהויבן ארבעטן ביי אים אין פּאַלאַטע. מיט איר ארבעט איז ער נישט געווען צופריידן, אָבער ער האָט געוואָלט, אז זי זאָל זיין מיט אים. אַמאָל האָט געטראָפן, אז זי האָט געדארפט געבן

א רפואה א קראנקן. זי האָט פארגעסן די דאָזע, וועלכע דער דאָקטאָר האָט פארארדנט און האָט געגעבן א דאָפלטע פּאָרציע — דער חולה איז געוואָרן געפערלעך קראנק. מען האָט אים קוים אָפּגעראטעוועט. דער דאָקטאָר איז געווען זייער אויפגערעגט. ער האָט איר געגעבן א פּאָטש און געדראָט, אז זי וועט מער נישט ארבעטן אין דעם שפּיטאָל. דעם זעלבן אָוונט איז זי געקומען צום דאָקטאָר בעטן מחילה און, אז ער זאָל איר דער־לויבן אויף להבא ארבעטן אין שפּיטאָל. זי איז געבליבן ביי אים נעכטיקן.

פנחס האָט אויך געענדיקט דאָקטאָר מעדיצין אין ענגלאנד. געבליבן אין לאָנדאָן ווויינען אלס דאָקטאָר. די עלטערן, משה־אהרן און מלכה זענען געשטאָרבן. די פאבריק האָט מען פאר־קויפט, אויך דאָס הויז. מיטן געלט האָבן זיך די ברידער צעטיילט. מענדל איז געבליבן אין ווארשע, געווויינט אין דער זעלבער דירה ווו די עלטערן האָבן געווויינט — אויף זלאָטע גאס. ער איז געווען א גוטער דאָקטאָר. געהאַט פיל פּאַציענטן. ווייערא האָט אים נישט אָפּגעלאָזן. זי האָט אים געדראָט מיט משפּט, וועז ער וועט מיט איר נישט חתונה האָבן. דערווייל איז אויס־געבראָכן די צווייטע וועלט־מלחמה. צווענער איז אווק מיט דער פּוילישער אַרמיי אין נאָענטן מזרח. ווייערא האָט זיך באַזעצט אין ארץ ישראל. מיט צוויי מאָנאַטן איידער זיי האָבן פארלאָזן פּוילן — האָבן זיי חופה געשטעלט — זיי זענען געוואָרן געזעצלעכע מאן און וויב. צוויי יאָר האָט ד״ר צווענער געווויינט אין קאיר, זי אין חיפה. ווי דערשטוינט איז ד״ר צווענער געוואָרן, וועז חוץ זיין פרוי האָט ער אין א קליין בעטעלע דערזען א מיידעלע פון א יאָר צייט — איר קינד. נאָך פיל תחנונים און טרערן האָט זי ביי אים געפּועלט בלייבן מיט אים נישט צוליב איר ווי צוליב דעם אומשולדיקן מיידעלע. קיין געלט האָט דער דאָקטאָר נישט געהאַט. וועגן פּראקטיק

אלס דאָקטאָר איז קיין רייד נישט געווען — ער איז געבליבן. ער האָט זייער ליב באַקומען דאָס אומשולדיקע מלאכל, מלכהלע — נאָך זיין מוטערס נאָמען. איינמאָל האָט ער פאר מיר אנטפלעקט זיין ביטער הארץ. אים וואָלט געווען פיל לייכטער, וועו ער ווייסט, וועו ס׳איז דער אמתער פאָטער פון קינד. איינמאָל איז ער צוגעשטאַנען צו זיין ווייבס א חברטע זי זאָל אים זאָגן, וועו איז דער פאָטער? די אייניציקע זאך, וואָס איך קען אייך זאָגן, דאָקטאָר, אז דער פאָטער איז אָן צווייפל א ייד. זי האָט מיט קריסטן נישט געהאַט וואָס צו טאָן, נאָר וועו איז דער ריכטיקער פאָטער, דאָס ווייסט אפילו וויערא אליין נישט...

די טאָכטער איז שוין צוואנציק יאָר אלט. ד״ר צוויבנער האָט זי ליב ווי אן אייגן קינד און זי, מלכה, פארגעטערט דעם פאָטער.

מיט דער וועג לעבט ער ווי פיל מענער פון אוא סאָרט, וואָס טראָגן הערנער פון א הירש...

געפֿלאַצט די לעצטע סטרונע

זינט משה־וועלוול דער לאַטוטניק האָט געקויפט דעם פּיס־צעטל, גייט אים נישט אין דאָס עסן. ער ארבעט נישט, ער שלאָפֿט נישט. די אַלע מחשבות זענען נאָר וועגן דעם גרויסן געווינס. ער איז זיכער, אַז ער וועט געווינען די דרייסיק טויזנט פונט. מיט זיין ווייב, צפורה, האָט ער מורא וועגן דעם צו רעדן, אַ יידענע וועט אַלעמען דערציילן בסוד, אַז דאָנערשטיק, אין טאָג פון שפּילן, וועט זי גאָט מזכה זיין מיטן גרויסן געווינס. נאָר אייניקע שלאָפֿלאָזע נעכט האָט ער אַראָפּגעצויגן פון זיך די שטיוול, אַריין אין בעט מיט די קלייַדער און איז גלייך אייַנגעשלאָפֿן מיט אַ שטאַרקן, זיסן שלאָף. אים חלומט זיך, אַז די דרייסיק טויזנט פונט זענען שוין ביי אים אין טאַש. איצט איז געקומען די צייט, חלומט ער ווייטער, דערציילן צפורהן וועגן גרויסן גליק פון דעם געווינס. צפורה, שרייט ער פון שלאָף, די לאָדן און טיר זענען גוט צוגעמאַכט? הנה, מיין ווייב, זיי ווייס, אַז מיר האָבן געווינען די דרייסיק טויזנט פונט. חיה־לאה וועט אי״ה חתונה האָבן, קיין נדן וועט איר נישט פּעלן. דו וועסט אויפֿהערן אַרבעטן איבער די כוחות: קאָכן, באַקן, וואַשן וועש, מעלקן די ציג. דו באַקלאָגסט זיך לעצטנס, אַז דו קענסט מער נישט שפּאַנדזשען (וואַשן די דילן), דיר איז שווער אַנצוביגן זיך. אַראָפּ די אַלע צרות, אויס מיטן דלות! מיר וועלן נעמען אַן עוזרת אויף דריי טעג אין וואָך, אָדער אויף דער גאַנצער וואָך. ווי מיינסטו, צפורה? פון מיר וועט אַראָפּ די זאָרג וועגן פרנסה, נאָך וועלכער איך יאָג זיך שוין יאָרן ווי

נאָכן שאָטן און קען זי נישט כאַפן. דו וועסט מיך אויפהערן יאָדען, מאָטערן יעדן ערב שבת און יעדן ערב יום־טוב. צו די וואָכעדיקע טעג זענען מיר, ב״ה, געווויגט געווארן אַ ביסל הונגערן, אָבער אַז עס קומט ערב שבת און ערב יום־טוב, ווילסטו זיין מיט לייטן גלייך — און גיסט מיר די וועלט צו זען. הער, צפורה, וואָס איך וועל דיר זאָגן. דו הערסט, וואָס איך רייד מיט דיר? וואָס שווייגסטו? דו שלאָפסט?

— איך שלאָף נישט — זאָגט צפורה אן איבערגעשראָקענע — שוין א גאַנצע שעה ווי דו פלאַפלסט. ביי מיר איז שוין דער קאָפ ווי אַ פויק. וואָס איז מיט דיר, משה־וועלוול? דו ביסט חלילה קראַנק? רעדסט פון היץ, צי דו ביסט גאָר משוגע געוואָרן, שונאי ציון?

צפורה צינדט אָן אַ ליכט. זי זעט ווי משה־וועלוול רעדט פון שלאָף מיט צוגעמאַכטע אויגן. נאָך גרויסער מי שלעפט זי אים פאָר די הענט און פיס, טרייסלט זיין קאָפ ווי אַ לולב. מיט אירע לעצטע כוחות זעצט זי אים אַוועק אין בעט. ער עפנט די אויגן, קוקט אַרום אויף אַלע זייטן. ער דערציילט איר וועגן גרויסן געווינס, וואָס גאָט האָט זיי מזכה געווען, וועגן חיה־לאהן, ווי רייך זי איז, אָן עין־הרע. ער דערציילט איר וועגן דעם זיסן חלום, וואָס ער האָט געזען. געגנוג צו לייגן! אַרויס פון אונדזער שטוב זאָל דער דלות — אַ סוף.

צפורה באַטראכט אים מיט א רחמנות־פנים און זאָגט אים מיט פארביטערונג:

— שלימזל אייגער, וואָס האָסטו געדארפט אזוי פרי זיך אויפכאַפן?

פארביטן די יוצרות

ירחמיאל דער שוסטער האָט באַקומען אַ בריוו פון אמעריקע

פון זיינע צוויי זין. זיי שרייבן אים, אז אין זעלבן בריוו שיקן זיי צוויי שיפס־קאַרטן פאר אים און זיין ווייב סימקע און הונדערט דאָלאַר אויף הוצאות הדרך.

שוין צום צענטן מאָל לייענט ער דעם בריוו, ער קען זיך נישט אָפרייסן פון אים.

סימקע איז געקומען שפּעט אין אָוונט אהיים. זי איז אוועק מיט דריי שעה צוריק אויף פּינף מינוט צו די שכנים. ירחמיאל איז שוין געשלאָפן.

שפּעט ביינאַכט האָט זיך ירחמיאל אויפגעכאַפּט. ער לייענט דעם בריוו אויסנווייניק — וויל נישט אָנצינדן דעם לאָמפּ, נישט שטערן סימקעס שלאָף. קינדער, מיינע טייערע, פּארגעסט נישט טאַטע־מאַמע, גאָט וועט אייך העלפן. ער נעמט זיי ארום און קושט זיי...

— וואָס איז דאָס פאר אַ קושעניש אין מיטן שבת־צונאַכט? — שרייט אויס סימקע, אָבער זי נעמט נישט צו אירע באַקן. — האָסט זיך דערמאָנט אין די אמאָליקע יאָרן. אָדער ביסט אראָפּ פון זינען, שונאי ציון? — זאָגט אים סימקע מוסר. — שטיי אויף, ירחמיאל, וואָס חלומט זיך דיר?

— איך שלאָף נישט — זאָגט ירחמיאל — איך האָב נישט געוואָלט דיך וועקן, אָנזאָגן די גוטע בשורה וועגן אונדזערע קינדער. איך האָב א בריוו באַקומען. אין דאָזיקן בריוו זענען דאָ צוויי שיפס־קאַרטן ביז ניו־יאָרק און א טשעק אויף הונדערט דאָלאַר הוצאות הדרך. סימקע, אזעלכע קינדער ווי מיר האָבן, האָט נישט קיין מיליאָנער. אַ שפּאַס צו זאָגן זייער ליבע צו אונדז. אויף יעדן יום־טוב שיקן זיי געלט. זייערע הייסע בריוו, פול מיט ליבע און שריפטלעכן כבוד, וואָס זיי גיבן אונדז, דעם נחת, וואָס זיי פארשאפן אונדז. זעלטן וועלכע עלטערן

האָבן זוכה געווען דערצו. אונדזער מנשה, אזא חכם — אַ מיניסטערשער קאָפּ אויף אים. און הירשל איז דאָך א בריליאנט — אַזאַ גוט האַרץ. אז ער פלעגט אָפטראָגן א שטיקל ארבעט, פלעגט ער דאָס טרינק־געלט אָפגעבן אונדז. און איצט די שיפסקארטן מיט די הונדערט דאָלאָר. איך ווייס גאָנץ גוט, אז נישט לייכט קומט זיי אַן דער דאָלאָר, אָבער אונדז האָבן זיי שטענדיק געשיקט. האָסט געדארפט הערן דעם בריוו, וואָס איך האָב איצט באַקומען. צינד אַן דעם לאָמפּ, איך וועל דיר פאָרלייענען. וויפל ליבע און טריישאַפט ליגט אין יעדן וואָרט. מיינע טייערע מנשה און הירשל, געזונט זאָלט איר זיין!

ירחמיאל גייט צו צום טיש, זאָטלט אַן די נאָז מיט ברילן, ער לייענט: „ליבע און טייערע עלטערן! מיר שיקן אייך צוויי שיפס־קאָרטן און הונדערט דאָלאָר אויף הוצאות. מיר בעטן אייך קומען וואָס גיכער. מיר פארדינען, מיר זענען צופרידן. נאָר אז ס׳קומט א יום־טוב, וועט מיר ארבעטן נישט, גייט אונדז נישט אין דאָס לעבן, אז איר זענט אזוי וויט פון אונדז. וויגליקלעך וועלן מיר זיין, וועט מיר וועלן שוין זיין אלע צוזאַמען. מיר וואַרטן אייער קומען מיט אומגעדולד. מיר בעמען אייך ארום מיט ליבע און קושן אייך פיל מאָל. אייערע"...

— נו, סימקע, וואָס זאָגסטו, ווער פארמאָגט אזעלכע זין ווי מיר?

סימקע ווישט פון פרייד די אויגן — דאָס איז וואָר? פארוואָס לייענסטו מיר נישט זייערע בעמען? דו ווייסט דאָך, אז מיר איז טייער יעדעס וואָסט, בפרט די נעמען.

— דו ווילסט די נעמען, זאָל זיין די נעמען — זאָגט ירחמיאל. „ אייערע אברמל און נח".

— וואָס באַלאַבעטשעסטו? וועלכער אברמל, וועלכער נח? דו האָסט שוין פארגעסן ווי מ׳רופט אונדזערע קינדער?

ירחמיאל דרייט ארויף מער דעם קנייטל פון לאָמפ. ער קוקט אריין אין בריוו. רבונו של עולם, וואָס טוט זיך דאָ? ס׳איז פאָרט געשריבן געוואָרן אברמל און נח. ער נעמט דעם קאָנווערט, לייענט דעם אדרעס: ירוחם נאָסאָוויצקי, אנשטאָט ירחמיאל נאָוויצקי.

— נו, וואָס זאָגסטו, סימקע? א פיינער בריוו־טרעגער. דאָס האָט ער פארביטן די יוצרות, דער גויאישער קאָפּ — ס׳איז דאָך ירוחם דעם גלעזערס זין!

נקמה געזומען

אַמאַליקע חדרים

דוד גורליאַנד איז געווען אַ בן־יחיד. די ליבע פון זיינע עלטערן צום „איין אויג אין קאָפּ" איז געווען זייער אַ האַרציקע. איטשע גורליאַנד און זיין פרוי לאה האָבן זיך געוואַכט פון די פיינע מענטשן אין שטאָט. זיי זענען נישט געווען רייך, אָבער דער קליינער מאַנופאַקטור־געשעפט האָט זיי גענוג געגעבן צום לעבן. דוד האָט באַקומען אַ דערציאונג ווי אַלע יינגלעך פון יענעם דור: ביי נחמן דער דרדקי־מלמד, ווו מלאכים האָבן פון הימל געוואָרפן מטבעות פון פאַרשיידענעם ווערט. דער צווייטער חדר — ביי שלום דעם מלמד. געווען איז דוד פון די גוטע תלמידים, נאָר קלעפּ און שמיץ האָט ער געכאַפט פון זיין רבין ווי אַלע יינגלעך, צו דרייצן יאָר האָט אים דער פאָטער אָפגעגעבן לערנען צו פישל דעם גמרא־מלמד. פישל האָט זיינע תלמידים נישט געשמיסן, ווי שלום דער מלמד. ווי פאַסט עס שמייסן אַ גמרא־יינגל? אָבער די קלעפּ, וואָס די קינדער האָט געהאַט פון פישלען, איז געווען אַ סך ערגער ווי שלומס שמיץ. פישל, אַ קליין, מאָגער יידל מיט אַ שפּיציק בערדל, אויגן ווי ביי אַ גזלן, האָט געפּיניקט די יינג־לעך מיט די אומברחמנותדיקע קלעפּ. זייערע געשרייען האָט מען געהערט אויפן גאַס. געשלאָגן האָט ער די יינגלעך נישט פאַר דעם לערנען, נאָר סתם אַזוי: זיין האַרץ איז געווען פאַרביטערט, זיין אָרעמקייט האָט אים פאַראומערט דאָס לעבן — פלעגט ער אויס־לאָזן זיין כעס אויף די קינדער. נאָר דער ערגסטער טאָג פון

וואָך איז געווען דאָנערשטיק. אין דעם טאָג האָבן זיי געדאַרפט איבערחזרן וואָס זיי האָבן געלערנט פאַר דער גאַנצער וואָך. חוץ דעם האָט אים צפורה זיין ווייב דערקוטשעט וועגן ערב שבת־געלט. און געלט איז נישטאָ — זענען די יינגלעך שולדיק... אין אַזאַ אומגליקלעכן דאָנערשטיק האָט פישל אזוי געשלאָגן אלע זיינע נייע תלמידים, אַז אויף זייער געשריי איז אַריינגעלאָפן יאַנקל דער קצב. ער האָט געזען, ווי פישל שלאָגט אכזריותדיק די יינגלעך. האָט ער אים געגעבן אַ פאַטש, איז דער מלמד געפאַלן.

— איצט — זאָגט יאַנקל — רוצח דו אייבער, לאָז אַראָפּ די הויזן און די יינגלעך וועלן דיך שמייסן ביז בלוט וועט גיין. דו זאָלסט נישט רעדן אַפילו איין וואָרט. לאָז אַראָפּ די הויזן, ווען נישט וועל איך דיך בינדן ווי אַן אָקס. איצט לייג זיך אויפן טיש, די באַנק איז פאר דיר צו שמאָל.

ווען פישל איז שוין געלעגן א האַלב־נאַקעטער אויפן טיש, האָט יאַנקל אַראָפּגענומען זיין רימען פון די הויזן און געהייסן די יינגלעך, האָט ער אים געגעבן אַ פאַטש, איז דער מלמד געשטאַרקע שמיץ. דוד איז מער נישט געגאַנגען אין חדר.

דוד שטרעבט צו בילדונג

דער גרעסטער מאַנופאַקטור־געשעפט אין ביכאָוו האָט געהערט צו גרשון לוריע. ער איז געווען אַ רייכער און אַרנטלעכער מענטש. די פאַמיליע לוריע האָט געהאַט איין זון: איסאַק. ער איז געווען אַ שילער פון זעקסטן קלאַס פון דער מאַהליווער גימנאַזיע. ער האָט זיך געריכטן פון די גוטע שילער. זומער־צייט, ווען איסאַק פלעגט קומען אַהיים, האָט ער געגעבן שעהן דודן. זיי זענען געווען נאָענטע קרובים: לאה, דודס מוטער, איז געווען לוריעס אַ שוועסטער. דוד איז געווען באַגאַבט.

צו אַכצן יאָר האָט ער, אַלס עקסטערן, באַקומען אַן אַטעסטאַט פֿאַר אַכט קלאַסן גימנאַזיע, אָבער אָנקומען אין אוניווערסיטעט האָט ער נישט געהאַט קיין מיטלען.

פֿיל יונגעלייט האָבן פֿאַרלאָזן זייער שטעטל, געפֿאָרן זוכן גליקן אין די גרויסע שטעט. אין יענע יאָרן זענען פֿאַר יידישע בחורים געווען דריי שטעט: וואַרשע, לאָדזש און אָדעס. זעלטן ווער איז געפֿאָרן אין אָדעס. דער גרעסטער טייל איז געפֿאָרן אין די ערשטע צוויי שטעט. אַלע האָבן זיך מיט דער צייט אייגעאָרדנט, געשטיצט די עלטערן. אייניקע האָבן חתונה געהאַט, נאָר דוד האָט זיך נישט געקענט באַשליסן וואָס צו טאָן: אוניווערסיטעט אָדער מסחר, ווי די אַלע ביכאָווער יונגעלייט, ווועלכע האָבן זיך אייגעאָרדנט אין די גרויסע שטעט. פון פריזיוו האָט ער זיך, אַלס בן־יחיד, באַפרייט.

דוד האָט חתונה

פון די גאנץ יונגע יאָרן איז דוד געווען פֿאַרליבט אין דער פופצן־יאָריקער אידע ריוולין. אויך אידע האָט זייער ליב געהאַט דודן. צו זיבעצן יאָר האָבן זיי געמאַלדן די עלטערן, אז זיי זענען נישט קיין אַפּיציעלע חתן־כלה, נאָר נאָכן פריזיוו, ווען דוד וועט געפינען באַשעפטיקונג, וועלן זיי חתונה האָבן. נתן און ברײַנע ריוולין, אידעס עלטערן, זענען געווען גוטע און פיינע מענטשן, נאָר זייער אָרעם. נאָכן פריזיוו, אויף וועלכן די צוויי פֿאַרליבטע יונגע הערצער האָבן אזוי פיל געהאָפֿט, אז דוד וועט געפינען וואָס צו טאָן (וועגן אוניווערסיטעט האָבן זיי שוין אויפגעהערט צו טראכטן). זיי האָבן באַשלאָסן, אז דוד מוז פֿאָרן אין לאָדזש. זיין אָנקל איז א רייכער סוחר מיט א גוטן נאָמען ביי די פֿאַבריקאַנטן, וועט ער קענען געפינען ארבעט דורך דעם אָנקלס בריוו. צוויי וואָכן פֿאר דודס אוועקפֿאָרן איז ער געקומען אָפּשיידן זיך מיטן אָנקל. גרשון לוריע האָט אים זייער

פריינטלעך אויפגענומען. ער האָט אים צוגעזאָגט געבן געלט אויף דער רייזע.

אָפט קומען פֿאָר אין מענטשנס לעבן פֿאסירונגען, וועגן וועלכע ער האָט אפילו נישט געחלומט. און אזא פֿאַל מאַכט א גאַנצע איבערקערעניש אין זיין לעבן. אזוי האָט אויך געטראָפֿן מיט דוד גורליאַנד. לוריע איז א ייד א חכם, ער איז א משכיל, א בעל־יושע, א גוטער מענטש און נדבן. דוד האָט אים דערציילט וועגן זיינע פֿלענער. לוריע האָט געהאָט א טבע צו האַלטן די האַנט אויף די אויגן ווי צו קריאת־שמע, ווען ער האָט געדארפט עמעצן אויסהערן „מיט קאָפּ". ער האָט אים געזאָגט: „איך פארשטיי דיך גאַנץ גוט. איך האָף, אז דו וועסט גיך חתונה האָבן מיט אידען. זי איז זייער א ווויל און קלוג מיידל, נאָר איך וויל דיר ראטן, אז אנשטאַט לאָדזש זאָלסטו פֿאָרן קיין מאָסקווע. ביי פֿאָניען וועסטו מער און לייכטער פארדינען, ווי ביי אַ לאָדזשער פאבריקאַנט. איך האָב, ב"ה, א גוטן נאָמען ביי די מאָסקווער סוחרים. איך וועל דיר געבן צו זיי בריוו און דאָרט וועסטו גאַנץ גיך האָבן וואָס צו טאָן און וועסט פארדינען געלט".

אויף מארגן, נאָך דודס קומען קיין מאָסקווע, האָט ער זיך געמאָלדן צו די פאבריקאַנטן מיט דעם אַנקלס בריוו. זיי האָבן אים זייער פיין אויפגענומען, צוגעזאָגט טאָן פאר זיינעטוועגן וואָס ס'איז נאָר מעגלעך. אגב, האָבן זיי געזאָגט דודן, אז דער אַנקל האָט אין זיינע בריוו דורך דודן געשיקט גאַנץ גרויסע באַשטעלונגען און געבעטן די קאָמיסיאָן באַצאָלן אים, דודן. די קאָמיסיאָן האָבן זיי באַצאָלט אויידער מ'האָט געשיקט די סחורה.

דודס קלוגע אויגן, זיין לאָגישער שכל, זיין גוטע רוסישע שפראך, זיין אַנגענעמע שטימע, האָבן געפונען חן ביי זיינע צוהערער. די פאבריקאַנטן, מיט וועלכע לוריע איז געווען געשעפטלעך פאר־בונדן, האָבן אָפּגעזוכט פאר אים, דודן, פארטרעטונגען פון די גרעסטע מאָסקווער פאבריקאַנטן לויט דעם אַנקלס ביטע. אין אַ

האַלב יאָר ארום האָט שוין דוד געהאַט אויף זיין קאַנטע אין באַנק שיינע עטלעכע טויזנט רובל. ער איז געפאָרן קיין ביכאָוו, חתונה געהאַט מיט אידען. אין א וואַך ארום איז דאָס יונגע פּאָר אוועק קיין מאָסקווע. דוד איז געוואָרן אן ערשטע גילדיע קופּיעץ. זיינע געשעפטן האָבן זיך פון טאָג צו טאָג פארגרעסערט.

אין א יאָר ארום האָט אידע באגליקט איר מאַן מיט א זון. מישאַ איז געווען א שיין און געזונט קינד, האָט זיך גוט אנטוויקלט. צו צען יאָר איז ער אַנגעקומען אין גימנאזיע.

דודס טויט און אידעס טראַגעדיע

אין פינף יאָר ארום נאָך דודס חתונה האָט ער אָנגעהויבן זיך שלעכט שפירן: געהוסט, אָפט געשפיגן מיט בלוט, די טעמפּעראטור העכער ווי נאָרמאל. קיין אָפּעטיט, פון טאָג צו טאָג שוואַכער און מאָגערער. די דאָקטוירים האָבן פעסטגעשטעלט, אז ער ליידט אויף לונגען־טובערקולאז.

צוויי יאָר האָט דוד שוועֶר געליטן און אין די בעסטע יאָרן געשטאָרבן. לויט זיין צוואה האָט גרשון לוריע געדארפט ווערן דער אפוטרופוס פון געשעפט און פארמעגן. א גרויסן טייל פון זיין פארמעגן האָט ער מנדב געווען אויף פארשידענע צדקה־מוסדות. אידע און מישא זענען גלייכע יורשים, נאָר פון באַנק קען מישא אין משך פון 22 יאָר קיין געלט נישט נעמען, חוץ צוויי הונדערט און פופציק רובל א חודש. אין פאל ווען אידע וועט חתונה האָבן, האָט זי רעכט ארויסצונעמען איר טייל געלט פון באַנק.

פון פינפטן קלאַס איז מישא צוגעשטאַנען צו אַ „יאַטשייקא„ פון א לינקער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי. ער פלעגט צושטעלן פראָפאגאַנדע־בראָשורן. פּראָקלאַמאַציעס. געווען ארעסטירט — באַפרייט. צוגעשטאַנען צו דער קאָמוניסטישער פּארטיי. אין א

גאַנץ קורצער צייט ארום האָט ער פארנומען א פאראנטוואַרטלעכן פאָסטן ביי דער קאָמוניסטישער רעגירונג.

דריי יאָר איז אידע געווען אן אלמנה. האָט חתונה געהאַט זייער אומגליקלעך. ער, דער צווייטער מאן, איז געווען א שלעכטער און פארדאָרבענער מענטש. אין א חודש ארום נאָך איר חתונה האָט ער זי געשלאָגן. מישא איז דאַן געווען אין „קאָמאנדיראָווקע" אין סיביר. אין א האלב יאָר ארום האָט ער זיך אומגעקערט קיין מאָסקווע. די מוטער האָט אים דערציילט וועגן אירע צרות, וואָס זי האָט פון איר מאַן.

איין מאָל, וועז מישא איז אהיימגעקומען, האָט ער דערהערט געשרייען פון צווייטן צימער. ער לויפט שנעל אריין אין צימער או זעט, ווי דער מאַן שלאָגט זיין מוטער מיט א שטעקן. מיט איין שטאַרקן קלאַפּ אין שלייף פון קאָפּ האָט אים מישא אנידערגעוואָרפן. ער האָט אים מיט די פיס געטראָטן, טעלעפאָניש ארויסגערופן טשעקאַ. מ'האָט דעם פיינעם מאן געשמידט די הענט און אָפּגעפירט אין לוביאנקע (טשעקא איז געווען אויף לוביאנקע).

אין א וואָך ארום איז געווען דער משפט. דער אורטייל — טויט־שטראָף. מישא איז בייגעווען, וועז מ'האָט אים געשאָסן.

דער אידעם מיטן פּעלץ

רייזע־אייגדרוקן

אויף דער באן־סטאַציע ראָסלאַוו, אין וואגאַן דריטע קלאַס, איז אַריין אַ יונגערמאַן מיט פּאַראוויס אויסגעשפּרייטע הענט, האַלטנדיק אויף זיי א פּעקל, ווי א בעל־סנדק דאָס קינד. מיט גרויס פּאַרזיכטיקייט האָט ער אוועקגעלייגט דאָס פּעקל אויף דער באַנק. דער בעל עגלה, וואָס האָט אים געבראכט צו דער סטאַציע, ציט אראָפּ פון אים די בורקע, דעם פּעלץ און די וואַליקעס פון די פיס. דעם באשליק פון קאָפּ האָט דער יונגערמאן אליין אראָפּגענומען. דער בעל עגלה נעמט די זאַכן, ער געזעגנט זיך מיט זיין „פּאַרשוין" — און פּארלאָזט דעם וואגאַן.

דער נייער פּאַסאַזשיר בינדט פּאַנאַנדער דאָס פּעקל, נעמט ארויס פון דאָרט אַ נייעם טכויערנעם פּעלץ, הענגט אים אויף אויפן האקן ביי דעם פענצטער, פּארנעמט אן אָרט ביי דעם טישל און שטעלט זיך פּאָר פּאר די יידן אין וואַגאַן.

„אַליין בין איך פון א קליין שטעטעלע כאסלאַוויץ, — דערציילט דער יונגערמאַן, הגם קיינער האָט אים נישט געפרעגט, — חתונה האָב איך געהאַט אין קלימאָוויטש פאר עקיבא דעם צעלניקערס טאָכטער. מיין פאַמיליע איז לייקין. מיין שווער, עקיבא פּעסעלעוו, רעכנט זיך פון די פייע יידן אין שטאָט. איך ארבעט צוזאמען מיטן שווער אין געשעפט און ווין אין זיין ווינונג. דער שווער איז שוין אן עלטערער מענטש, אַ שוואכער — שיקט ער מיך קיין ווארשע קויפן פארן געשעפט סחורה. איך האָב נאָך קיינמאָל נישט געזען קיין גרויסע שטאָט"...

דער צוג איז שוין אין סמאָלענסק, אייניקע פאַסאַזשירן גייען געשיכטע, האָט פאַרגעזעצט דעם פריערדיקן געשפּרעך, נישט לייגנדיק קיין אַכט אויפן יונגנמאַן... עס איז בין השמשות, אין א האַלבער שעה ארום וועט דער צוג אָנקומען אין סמאָלענסק, און די יידן ווילן ביז סמאָלענסק אריינכאַפּן א מנחה. אייַנער גיט א שמיר מיט דער האַנט די שויב פונעם פענצטער, נעמט אַרויס פון טאַש אַ גאַרטל, שטעלט זיך מיטן פנים צו מזרח־זייט און מיט א זיסער שטימע הויבט ער זאָגן אשרי. אין וואגאָן ווערט טונקל. די קאָנדוקטאָרן שפּאָרן ליכט, ווי ווייט ס׳לאָזט זיך, זיי פּארקויפן די ליכט פּאר א ביליקערן פּרייז, און דאָך איז דאָס כולו ריוח...

דער צוג שטייט אין סמאָלענסק זיבן און דרייסיק מינוט. אין אוועק אין וואקזאל טרינקען טיי.

„איך וועל אויך גיין טרינקען טיי, — זאָגט מיר לייקין, — איך בעט אייך, גיט אכטונג אויף מיין פּעלץ".

„פּארוואָס זאָלט איר אים נישט אָנטאָן?" — פרעגט איך פאַרוונדערט — „ס׳איז דאָך זייער קאַלט אויף דער גאַס".

ענטפערט ער מיר האַלב פארשעמט: „דער פּעלץ איז נישט מיינער — ער איז מיין חברס. ער האָט מיר געגעבן דעם פּעלץ ביז איך וועל צוריקומען פון וואַרשע. א פרעמדע זאך מוז מען היטן מער ווי אן אייגענע".

„איך וויל נישט זיצן אויפן פּעלץ, כדי איך זאָל אים נישט צעקנייטשן. איך האָב דעם פּעלץ געהאַלטן אויף די הענט פון קלימאָוויץ ביז ראָסלאַוו. ס׳איז א קימא לן פון פּינף און זיבעציק וועלסט מיט פּערד".

דער עולם, וועמען עס איז, ווייזט אויס, דערעסן די א צען מינוט ארום, נאָכדעם ווי לייקין אין אוועק, קומט אריין א יונגערמאן, נעמט אראָפּ דעם פּעלץ, שפּאַצירט איבערן וואגאָן

הין און צוריק גאַנץ געלאַסן. עס קומען אריין פאַסאַזשירן. אייגער פון זיי פארנעמט לייקינס אָרט. „דאָס אָרט איז פארנומען", זאָגט איך. „ער דארף צו יעדער מינוט אריין". „אז ער וועט קומען, — זאָגט דער מענטש — וועל איך באַפרייען דאָס אָרט".

ס'קומט אריין לייקין. ער בעט דעם אומבאַקאַנטן זיך זעצן ערגעץ אנדערשוווּ — „ס'איז מיין פלאַץ". וועט דאָס אָרט איז פריי געווארן, וועגדעט זיך צו מיר לייקין: „ווו איז מיין פעלץ?" „וואָס הייסט ווו? — פרעגט איך פארוווּנדערט — „איר האָט דאָך מיטן פעלץ אויף דער האַנט שפאַצירט איבערן וואַגאַן!"

די פאַסאַזשירן קוקן זיך איבער. זיי, חוץ לייקינען, האָבן האָבן פארשטאַנען, אז דעם פעלץ האָט מען צוגעגנבעט...

„לויפט וואָס שנעלער — זאָגט איך — אין וואָקזאַל, מעלדעט אין דער זשאַנדאַרמעריע, אַז מ'האָט ביי אייך דעם פעלץ צוגעגנבעט. פון ביידע זייטן וואָקזאַל גייען ליניעס פון צוויי פארשידענע וועגן: ריגע—אַריאַלער און אַלעקסאַנדראָווער. זאָל מיט אייך גיין א זשאנדאר, אפשר וועט איר נאָך כאַפן דעם גנב".

לייקין איז אוועק. דער צוג האָט געירט פון אָרט — און לייקין איז נישטאָ. פון אונטער דער באַנק האָבן מיר ארויסגעשלעפט זיין קאַרב. קיינער פון אונדז האָט דאָס נישט געוואָלט נעמען. נאָך אַ קורצן ישוב הדעת האָבן מיר באַשלאָסן אָפשיקן דעם קאַרב מיטן באַגאַזש ביז ראָסלאָוו און די קוויטונג אָפשיקן אויפן אדרעס פון זיין שוועד — עקיבא פעסעלעוו, קלימאָוויץ.

אין אייניקע צוואנציק יאָר ארום איז מיר אויסגעקומען צו זיין צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן אין קלימאָוויץ. איך האָב זיך דערמאָנט די געשיכטע מיט לייקינען מיטן צוגעגנבעטן פעלץ. איך האָב אָפגעזוכט פעסעלעווס געשעפט. עקיבא איז שוין לאנג געווען געשטאָרבן. לייקינען האָט מען שוין נישט געקאָנט דערקענען. עס שטייט פאר מיר א ייד מיט א לאַנגער גראָער באָרד, א גוט שמייכלענדיק פראָווינצער פנים. ער באטראכט

מיך מיט זיינע אויגן — ער האָט מיך ענדלעך דערקענט. און ער דערציילט מיר פֿאָלגנדעס: די סמאָלענסקער זשאנדארמעריע האָט טעלעגראפירט אויף פיל סטאַציעס פון ביידע ליניעס — ריגע—אַריאָלער און אַלעקסאַנדראָווער. אויף אייניער פון די סטאַציעס האָט מען פארהאַלטן דעם גנב. „מען האָט מיר אומגעקערט דעם פּעלץ. די קאָרב האָט מיין שווער באַקומען. איר ווייסט — זאָגט לייקין — ווען נישט איר מיט דער עצה צו טעלעגראפירן דורך די זשאַנדארמען — האָב איך געוואָלט זיך ארויסווארפן פון וואַגאָן און מאכן א סוף צו מיין לעבן".

„היינט אָוונט — זאָגט ער מיר — איז ביי מיר א שמחה: מיין עלטערע טאָכטער איז א כלה געוואָרן. זיבן אזייגער זענען די „תנאים". איך בעט אייך, באַטיליקט זיך אין מיין שמחה". איך האָב, פארשטייט זיך, די איינלאַדונג אָנגענומען.

עגל הזהב

צוויי מאָל אין יאָר פלעג איך פאָרן פון מאָסקווע קיין ווארשע מיט צווייטער קלאַס, נאָר פון האָמעל בין איך אריבער אין דריטן, מיטן בילעט פון צווייטן קלאַס. פון האָמעל ביז ווארשע איז געווען אַ יידישע יניע. איך האָב זיך פשוט פאַרבענקט נאָך אחינו בני ישראל.

זומער־צייט, די קאָרן פון די פעלדער האָט מען שוין אראָפגענומען, פויערים פירן אריבער די תבואה אין די שייערן. די ערד פילט זיך שלעכט אָן דער תבואה, פונקט ווי א פרומער ייד פילט זיך אָן אַ יאַרמלקע... אין וואַגאָן האָבן שוין די יידן אָפגעדאוונט, מ׳לייגט צונויף טלית און תפילין, נאָר איין ייד אין די זעכציקער, בערך, זאָגט נאָך „מעמדות״. די גאַנצע פיר־פלעצער־באַנק איז פארנומען מיט יידן. ער, דער ייד, זיצט צום פענצטער ביים טישל, לעבן אים אַ קליינער קאָרב, נאכער א גאַנץ גרויסער טשעמאָדאַן, אייגענע ספרים. דער ייד האָט א צופרידענעם פנים, ווייזט אויס ער האָט חתונה געמאַכט די מוזינקע, קיין פרנסה פעלט נישט — מיינט ער, אז מ׳דארף פאר אים האָבן דרך ארץ און אז ער מעג אליין זיצן, מעג פארנעמען די גאַנצע באַנק. ער וואשט זיך צום עסן, מאַכט המוציא, נעמט ארויס פון קאָרב א פלעשל בראַנפן ז״נ (57), מאַכט א „שהכול״, זאָגט „לחיים״, טרינקט פון א גלעזל, אָבער ער איז קיינעם נישט מכבד. איך זיץ אויף דער צווייטער באַנק קעגנאיבער. ער קוקט אויף מיר מיט ביטול איך אויף אים — מיט האַס.

— פונוואַנען זייט איר, יונגערמאן — פרעגט ער מיך — און וואָס איז אייער בארוף?

— איך בין — זאָג איך — פון מינסק און בין א דאַמען־שניידער.

— אזוי, א שניידער ביסטו? איז וווהין פאָרסטו?

— איך פאָר קיין ווארשע, אפשר וועל איך דאָרט געפינען ארבעט.

דער ייד עסט ווי נאָך א תענית. וועז ער האָט גוט אָפגעגעסן האָט ער פון קאָרב געזומען אן עמאלירטן היבשן טשיניק און צו מיר געזאָגט:

— גיי, יונגערמאן, נעם פאר מיר אויפן וואָקזאַל הייס וואַסער. דאָ האָסטו געלט.

ער גיט מיר צוויי קאָפיקעס. איך ברענג אים הייסע וואסער, ער פארקאָכט טיי, טרינקט פון א ליימענער כלי מיט אַן אָפגעבראכן הענטל. ער וואַרפט אריין דריי שטיקלעך צוקער, טרינקט אויס א 4—5 אזעלכע גלעזער. ער גיסט אריין אין דער זעלבער כלי טיי, דערלאַנגט מיר אַ שטיקל צוקער:

— טרינק, זיי מוחל.

איך דאַנק אים, אָבער איך טרינק נישט.

אויף יעדער סטאַציע קומען אריין פרישע פאַסאַזשירן. זיי האָבן נישט קיין פלאַץ צו זיצן. קיינער האָט נישט די העזה צו בעטן, אז דער ייד זאָל באפרייען אן אָרט, נאָר איין יונגערמאן האָט אים געבעטן אראָפנעמען פון באַנק די זאכן (אַזאַ חוצפה!).

— ס׳איז דאָ געזונג פלעצער אין וואגאָן — האָט דער יחוסדיקער ייד געזאָגט מיט א הרחבת הדעת, אָבער ער האָט זיך נישט געריט פון אָרט.

דער יונגערמאן האָט אלץ אראָפגעשלעפט פון באַנק. מ׳האָט געהערט ווי דאָס פלעשל בראָנפן האָט זיך צעבראָכן. דער ייד האָט פון גרויס כעס נישט געקענט א וואָרט אויסריידן.

— ר׳ ייד, איר זאָלט נישט וואגן זאָגן א גראָב וואָרט, וועז נישט וועט איר פון מיר כאַפן שטאַרקע פעטש, איך האָב

ליב צו פֿאטשן אזעלכע אַנגעבלאָזענע באַקן. דער עולם האָט געשוויגן, נאָר איז געווען צופֿרידן.

אויף דער צווייטער סטאַציע קומט אריין מיינער א באַקאַנטער. דער יונגערמאן האָט אים געגעבן זיין פֿלאַץ. מיר האָבן זיך דערפֿרייט אייגער מיטן צווייטן. נאָך א קורצער צייט בין איך אוועק אין צווייטן קלאַס זען, וואָס איז מיט מיינע זאכן. ווען איך בין אריוס, פֿרעגט דער ייד ביי מיין באַקאַנטן, צי איך בין א גוטער שניידער.

— וואָס פֿאר א שניידער, ער איז א רייכער זייד־פֿאבריקאַנט פון מאָסקווע.

ווען איך האָב זיך צוריקגעקערט אין וואגאָן, איז דער ייד אויפֿגעשטאַנען געבן מיר זיין פֿלאַץ. איך האָב זיך געזעצט.

— מיינט איר, אז איך האָב נישט פֿארשטאַנען, אז איר מאַכט שפֿאַס? א דאַמען־שניידער זענט איר? איר זייט דאָך א זייד־פֿאבריקאַנט.

— וואָס אַרט עס אייך ווער און וואָס איך בין? — איך בין א ייד. זייט אזוי גוט, זאָג איך אים, ברענגט מיר א טשיניק הייס וואסער. ער האָט געכאַפּט זיין טשיניק און אין א פֿאָר מינוט ארום — ער איז דאָ מיט הייס וואסער. ער פֿארקאַכט זיין טיי, נעמט ארויס זיין איין־העניטיקע געבלומטע כלי, שטעלט אוועק אויפן טישל צוקער מיט לעקאַך. קיינער פון אונדז האָט זיך צו דעם צוגעריט.

— זעט, ר' ייד — זאָג איך — וואָס איר זענט: אז איך בין געווען א שניידער, האָט איר זיך מיט מיר געשאַפֿן, געזאָגט צו מיר „דו"; און איצט, אז איר האָט זיך דערוווסט, אז איך בין א פֿאבריקאַנט — „אירצט" איר מיך, ברענגט פֿאר מיינעטוועגן וואסער, איר זענט מיר מכבד מיט אייער פֿלאַץ. נישט שיין, זאָג איך, דינען אַזוי ערנסט דעם עגל הזהב.

דער ייד איז אריבער אין אן אנדער וואַגאָן.

דער פּריזיוו

מען „מאַרעט" זיך

דאָס מיליטער־דינסט פּאַר אַ יידישן בחור אין רוסלאַנד איז געווען ממש אַ גהינום. חוץ דעם, וואָס מען פּלעגט אויס־לאַכן דעם יידישן סאָלדאַט און מען האָט אים געצוווונגען טאָן כל עבודת פּרך — האָט מען אים געשלאָגן מכות רצח. דאָס עצם געפּינען זיך אין קאַזאַרמע צווישן אַזויפיל פּשוטע פּויע־רים, דאָס אַליין איז געווען אַ גרויסע שטראָף. פּאַר די רעליגיעזע יידישע סאָלדאַטן, וועלכע האָבן נישט „געגעסן פּון קעסל" זענען די צרות געווען נאָך גרעסער, — חוץ דעם וואָס מען האָט געהונגערט. איז דעריבער קיין חידוש נישט, וואָס די יונגעלייט האָבן אויף כל מיני אופנים געסטאַרעט זיך נישט צו דינען. אייניקע פלעגן זיך מאַכן פיזישע פעלערן, געבליבן קאַ־ליקעס אויפן גאַנצן לעבן. נאָר פּאַר זיי איז דאָס געווען ליבער, ווי דינען אין מיליטער.

פון סליחות אָן האָבן די יידישע פּריזיווניקעס זיך „געמאַ־רעט" (געפּיניקט), נישט געגעסן, נישט געשלאָפן, זייער פיל גערויכערט, כדי מען זאָל ווערן מאָגער. לויט די רוסישע געזעצן, ווען ס'האָט געפעלט אַ באַשטימטע מאָס פון קערפּער (אַכט ווערשאָק), אַזעלכע האָט מען באַפּרייט פון מיליטער־דינסט. ביי אייניעם פון די פּריזיווניקעס האָבן זיך צונויפגעקליבן אַ פּאָר מניינים בחורים „מאַרען זיך". מען האָט געזונגען חזנישע תפילות, פּאָלקס־לידער, רוסישע און אוקראַאיניש. אַלע צוזאַ־

מען האָבן געזונגען ביז אַזייגער איינס ביינאַכט, נאָכער האָט יעדער איינער געזונגען פֿאַר זיך, מישנדיק דאָס חזנישע מיט פֿאַרשידענע לידער פון כלערלי שפֿראַכן: „בראש השנה יכתבון אויפן פריפעטשעק", „ונסלח לכל עדת דיווטשינאַ מאיַ ליובאַ". די בחורים האָבן דורכגעמאַכט כל מיני עינויים, אַבי נישט צו דינען און פיל טאַקע האָבן זיך באַפֿרייט.

*

צום פריזיוו זענען פון די אַרומיקע דערפֿער געקומען קריסטלעכע יונגעלייט. געקומען זענען זיי אַלע שיכורלעך, נאָר מען האָט זיך געמאַכט מער שיכור ווי זיי זענען פאַקטיש געווען, כדי מ׳זאָל פֿאַרטשעפען די יידן. עס פלעגט דערגיין צו ערנסטע געשלעגן. נאָר פֿאַליציי האָט זיי צעטריבן. אין שטאָט האָט מען געשלאָסן דעם „מאַנאָפאָל". צו באַקומען אַביסל בראָנפן איז כמעט געווען אוממעגלעך. דאָך האָבן זיך געפונען אַ פאָר יידן וואָס האָבן פֿאַרקויפט די קריסטלעכע פריזיווניקעס „משקה". מיט אַזעלכע פֿאַרשוינען האָבן זיך די יידן זייער שטרענג באַגאַנגען: איינעם האָט מען אויסגעשטאָכן אַן אויג, אַ צווייטער איז חדשים־לאַנג געלעגן קראַנק. זיי האָבן ריכטיק באַקומען זייער שטראָף. צו גאַנץ ערנסטע אינצידענטן איז צווישן די קריסטן און יידן נישט דערגאַנגען, ווייל די פֿאַליציי איז געווען אויף דער זייט פון די יידן — פֿאַר געלט, נאַטירלעך.

אַרץ דער מסור

יידן האָבן געהאַט רעכט צוצושרייבן זיך אין יעדער שטאָט, ווו זיי האָבן זיך געוואָלט שטעלן צום פריזיוו. דאָס האָט געגעבן ריווח דעם ראַבינער ובעיקר אַרץ דעם מסור. די נישט־היגע, וועלכע זענען געקומען פון ווייטע גובערניעס, זענען געווען רייכע בחורים. דאָס שטעטל האָט געהאַט אַ שם, אַז פאָר געלט קען מען זיך לייכט באַפרייען. וואָס גרעסער עס איז געווען

די „גערעטענישׂ" פון רייכע, היגע און פרעמדע פריזיוניקעס, איז פֿאַר די אָרעמע בחורים געווען שווערער צו באַפרייען זיך, ווייל יעדן יאָר האָט די שטאָט געמוזט צושטעלן פֿאַרן מיליטער אַ באַשטימטע צאָל יידן. נאָר אַזוי ווי די רייכע פלעגט מען באַפרייען (פֿאַר געלט), האָט מען אויף זייער אָרט צוגענומען די אָרעמע — אָפט קראַנקע און האַלב משוגענע און אַפילו אי־דיאָטן.

איינמאָל איז אין שטאָט געקומען פון אַ ווייטער גובערניע אַ רייכער ייד מיט אַ זון שטעלן זיך צום פריזיוו. די פאַמיליע פון דעם גביר איז געווען טראַכטנבערג. ער האָט „געשאָטן" מיט געלט — דעם זון האָט מען באַפרייט.

ס׳איז כדאי פֿאַרצושטעלן פֿאַר אייך אָרע דעם מסור. אַ ייד אין די פופציקער, אַ הדרת־פנים, אַ שיינע באָרד מיט פיאות, אַ פֿאָר קלוגע שיינע און רזאיקע אויגן מיט אַ שמייכל אויף די ליפן, ריין און שיין געקליידעט. אין שול, אַ שטאָט אין מזרח. געפירט אַ יידישן „שטאַט", געהאַט אַן אייגן הויז אין צענטער פון שטאָט. זיינע צוויי טעכטער אויסגעבן פֿאַר פיינע יונגע־לייט. ער האָט געגעבן צדקה, זיך נישט געמישט אין קהלשע געשעפטן, מיט קיינעם קיינע סכסוכים נישט געהאַט. ער האָט זיך געערבנט פֿאַר אַ בכבודיקן ייד ביי זיך אַליין. דער עולם האָט אים פיינט געהאַט. ער האָט קיין שום געשעפטן נישט גע־האַט, שטענדיק פריי. קיין תלמיד־חכם איז ער אויך נישט געווען. נאָר ביי זיך אין שטוב איז ער שטענדיק געזעסן מיט אַן אָפּע־נעם ספֿר אין האַנט.

איין חודש אין יאָר איז ער געווען באַשעפטיקט — פריזיוו־צייט. וועלן אַ בחור, אַ רייכער, אַדער אַ פֿאַרמעגלעכער, האָט זיך באַפרייט, האָט ער זיך צו אים געמאָלדן. ער פלעגט קומען מיט אַ פריינטלעכן גוט־מאָרגן, גלייך צוגעטראָטן צום געשעפט:

„פון אייך קומט דריי הונדערט רובל". דער סכום איז געווען נישט פאַר אַלעמען גלייך. עס האָט זיך געווענדעט פון דער מאַטעריעלער לאַגע פון פאָטער. עס האָט נישט געהאָלפן מיט ארעם צו דינגען זיך — מ'האָט אים באַצאָלט די פאַרלאַנגטע סומע.

מ'האָט אים שוין גוט געקענט, אַפילו די נישט־היגע — און מען האָט געצאָלט.

צו טראַכטנבערגן איז ער געקומען, געגעבן אים שלום און האָט זיך פאַר אים פאַרגעשטעלט: „איך בין אַרץ דער מסור. יעדער בחור דאַרף מיר באַצאָלן. פון אייך מוז איך באַקומען טויזנט רובל".

„פאַר וועלכע מעשים טובים קומט אייך געלט? וואָס פאַראַ געשעפטן האָב איך מיט אַ ייד אַ מסור? גייט אייך געזונטער־הייט, איר זאָלט מער צו מיר נישט קומען".

„איך צווינג אייך נישט" — זאָגט אַרץ מיט זיין יעזואיטישן שמייכל — איר קענט נישט צאָלן, נאָר איך בין אייך מתרה, אַז דאָס וועט אייך פיל טייערער קאָסטן".

ער קושט די מזוזה און פאַרלאָזט דעם צימער.

אַרעס לעצטע וווערטער זענען טראַכטנבערגן אַריין אין נאָז. ער איז אַוועק צום ראַבינער (פאַר צושרייבן זיין זון האָט ער באַקומען אַ חשובע מטבע). זיי זענען ביידע אַוועק צו אַרעס. ער איז געזעסן ביים טיש מיט אַ ספר אין האַנט. ער האָט זיי זייער העפלעך אויפגענומען. וויפל ביידע האָבן מיט אים געריידט, געטענהט — טראַכטנבערג האָט זיך אַפילו אַביסל צעהיצט, — געסטאַרעט זיך ווירקן אויף אַרעס געוויסן — עס האָט זיך אַבער געקלעפט ווי אַן אַרבעס צו דער וואַנט. אַרץ איז זיך רואיק געזעסן, געשמייכלט און האָט גוטמוטיק געענטפערט:

„איך האָב אייך געזאָגט, אַז עס וועט אייך טייער קאָסטן".

סוף־סוף איז מען דורכגעקומען פאַר טויזנט פינף הונדערט רובל.

וויפל פאַרדאָרבנקייט, וויפל שלעכטסקייט איז געווען אין אָרעס רואיקייט, אין זיינע שמייכלענדיקע אויגן, אין זיין אַרט רעדן!

זאָל זיין אָנדענק דערמאָנט ווערן לגנאי.

אַ קרבן פון א „תהילים־ייד"

נאָך פיל חדשים פון שווערער רייזע איבער פאַרשידענע לענדער, איז לויט מיין פראָגראַם יאַפאַן געווען די לעצטע מדינה. דאָרט, אין יאַפאַן, האָב איך באַזוכט פיר שטעט און מיט די לעצטע דריי: — קאָבע, נאַגאַסאַקי און טאָקיאָ — האָב איך פאַרענדיקט מיין רייזע. אין טאָקיאָ האָב איך באַשלאָסן זיך אָפצורוען אַ וואָך צייט.

די שטאָט איז גרויס און שיין, די יאַפאַנער זענען זייער ליבנסווירדיק. גרויסע געשעפטן, אָלץ איז שפּאָט ביליק און די גוטע יאַפאַנער פאַרגינען מיטן פולן האַרצן די מציאות, וואָס מ׳קויפט ביי זיי.

אָלץ איז גוט, אָלץ איז פיין, נאָר איין חסרון האָבן זיי פאַר אַ נאַש בראָט — זיי פאַרשטייען נישט קיין יידיש — גויאישע קעפּ! די „אַזיאַטן" האָבן אַזוינע פיינע זיטן, אַז מיר, אייראָפּייער, דאַרפן זיך פיל לערנען פון זיי.

אָט קום איך אַריין אין אַ געשעפט קויפן אויבער־העמדער. מען ווייזט מיר פאַרשידענע סאָרטן שטאָף, פאַרב און מוסטערן. איך שטעל זיך אָפּ אויף אייניקע פון זיי און צייכן אויס אויף פאַפּיר אַ מגן דוד מיט די אותיות ד. פ. וועלכע דאַרפן זיין אויסגענייט מיט זייד אין מגן דוד. איך רעד צום פאַרקויפער מיט די הענט, אנשטאָט מיט ווערטער, מיט אַ שמייכל, מיט אַ שאָקל מיטן קאָפּ. יאָ, ער פאַרשטייט מיך! איך פרעג נישט דעם פרייז, איך וויל געבן האַנט־געלט — אָבער ער נעמט נישט. מיין איך, אַז ער וויל באַקומען דעם גאַנצן באַטראָג. איך דער־

קלער אים שריפטלעך, אַז איך פֿאַרלאָז יאָפֿאַן צו דער אוֹן דער דאַטע. ער שמייכלט אוֹן מאַכט מיטן קאָפּ אויף יאָ — ער פֿאַר־שטייט שוין מיין שפּראַך, אוֹן איך מיט מיין יידישן קאָפּ פֿאַר־שטיי נישט אַפֿילו קיין וואָרט פֿון זיין שפּראַך...

אין דעם באַשטימטן טאָג בין איך געקומען אָפּנעמען די העמדער. איך האָב באַשטעלט דריי טוץ, צו יעדן העמד זענען געווען עקסטרע צוויי קראָגן. דער מגן דוד אין די בוכשטאָבן זענען געווען אַן אמתדיק קונסטווערק. דער פּרייז איז געווען פֿיל ביליקער ווי עס האָט אין רוסלאַנד געקאָסט אַ גאַנץ אייַ־פּאַכע „מאַנישקע". די שטאָף איז געווען פֿון העכסטער קוואַ־ליטעט — והראיה: איך האָב די העמדער געגוצט בערך צוואַנציק יאָר. אין דעם זעלבן געשעפט האָב איך אויך געקויפט אַ קימאַנאָ (אַ פּרויען־כאַלאָט), פֿון ביידע זייטן אויסגענייט מיט בונטע פּאַרבן — בלומען און פויגלען.

איך האָב פֿאַרלאָזט יאָפֿאַן. אין וואָגאָן איז געווען זייער אומעטיק — די שפּראַך קען איך נישט, אָבער די פּאַסאַזשירן האָבן מיר אַרויסגעוויזן פֿיל העפֿלעכקייט. ערשט אויף דער רוסיש־יאַפּאַנישער גרענעץ „פּאָגראַניטשנאַיאַ", האָב איך צום ערשטן מאָל דערהערט די רוסישע שפּראַך. איך האָב שוין גע־קראָגן רוסישע צייטונגען, ביכער און זשורנאַלן. ביז מאַנדזשו־ריע דויערט די רייזע 2 מעת־לעת. דאָ, אויף דער רוסיש־כינעזי־שער גרענעץ, אויף דער סטאַציע מאַנדזשוריע, געפֿינט זיך דער צאָל־אַמט.

אין כאַרבין איז דער וואָגאָן געווען שוין פול. 95 פּראָצענט פֿון די פּאַסאַזשירן זענען יידן. ס׳קומען אַריין צוויי יידן, וועלכע האָלטן אונטער די אַרעמס אַ יונגערמאַן, זייער אַ בלאַסן. איין האָנט האָלט ער אין אַ שלייף פון אַ טוך איבערן האַלדז. די האָנט איז באַנדאַזשירט, די אויגן האָלב אָפּענע אוֹן ער קרעכצט אַזוי מוראדיק, אַז יעדער איינער פֿילט זיינע וווייטיקן, וויל אים

העלפן. דריי פֿאַסאַזשירן שטייען אויף, מ׳מאַכט פּלאַץ פֿאַר דעם קראַנקן און זיינע באַגלייטער. פון צייט צו צייט הויבט אָן דער קראַנקער שרייען — די באַגלייטער לייגן אים אַריין אין מויל אַ טאַבלעטע צו באַרואיקן די שמערצן. ענדלעך ווערט ער איינגעשלאָפן זיצנדיק.

צווישן אַלעמען זיצט אַ ייד מיט זייער אַ בכבודיקן אויסזען. ער האַלט אין האַנט אַ ספר, רעדט זייער ווייניק. ווען ער איז נישט מעיין אין דעם ספר, זאָגט ער תהילים. דער ייד פֿאַרמאָגט אַ שיינע שוואַרצע באָרד, ערטערווייז וואַרפן זיך דורך ווייסע פעדים. די פּיאות פֿאַרלירן זיך אין דער באָרד. איך באַטראַכט דעם ייד — ס׳איז שווער פעסטצושטעלן זיין באָרוף: אַ שוחט, אַ בעל תפילה, אַדער גלאַט אַ ייד אַ בן תורה און דערצו אַ ייד אַ נגיד — זיינע קליידער באַשטעטיקן מיין השערה. יעדנפֿאַלס אַ ייד מיט אַ גאָטזעליקן פּנים, וועמען דו קענסט רואיק אָנ־טרויען דיין נשמה.

אין דריי־פיר שעה אַרום זענען מיר אין מאַנדזשוריע. יע־דער איז בודק זיינע זאַכן, מ׳סטאַרעט זיך אויסבאַהאַלטן פון דעם צאָל־באַאַמטן פֿאַרשידענע קלענערע זאַכן. איך האָב אויך געעפנט מיין טשעמאָדאַן. אויבן־אויף ליגט דאָס קימאָנאָ. איך האָבן געוואָלט באַצאָלן און אַוועקשטעלן דעם טשעמאָדאַן אויף זיין פּלאַץ.

— „צו וואָס האַלט איר דעם כאַלאַט אויבן־אויף, איר ווילט רייכער מאַכן ניקאָלייען? — פרעגט מיך דער בכבודיקער ייד. ער נעמט דעם כאַלאַט, לייגט אים צונויף — ער איז נישט גרעסער פון אַ טאַשנטוך — און ער לייגט עס אַוועק ביי מיר צווישן וועסטל און העמד. „ניין", זאָג איך, „איך האָב אין מיין לעבן דורכגעריזט מאָל די וועלט און כ׳האָב קיינמאָל נישט געשמוגלט. איך וויל באַצאָלן, וויפל ס׳קומט". איך האָב

נאָך נישט באַווייזן אַרויסצושלעפּן דעם כאַלאַט פון הינטערן וועסטל — די צאָל־באַאַמטע זענען דאָ. דאָס קימאַנאָ שטעכט מיך, די אויגן דוכט זיך מיר זענען געוואָרן שפּיציק.

— וואָס האָט איר צו באַצאָלן" — פרעגט מיך אַ צאָל־באַאַמטער. — „קיין זאַך נישט" — ענטפער איך. נאָך דעם, ווי די צאָל באַאַמטע האָבן נאָכגעזען די זאַכן — האָבן זיי פאַרלאָזן דעם וואָגאָן. מיר ווילט זיך נאָכיאָגן די טשינאָוניקעס. ווייזן זיי דעם כאַלאַט. איך ווייל באַצאָלן דעם צאָל־שטייער.

— „נו, — זאָגט דער יחוסדיקער ייד מיטן תהילים אין האַנט — איך האָב אייך פאַרשפּאָרט עטלעכע רובל".

די גרעסטע טייל יידן לייַדיקן אויס זייערע קעשענעס פון די אויסבאַהאַלטענע זאַכן אוּן לייגן עס צוריק אין זייערע קופּערנס. איך ווייל דאָס אויך מאַכן, נאָר דער ייד ראַט מיר נישט: „איר וועט דאָס אַרויסנעמען פון הינטערן וועסטל, וועלן מיר וועלן פאַרלאָזן מאַנדזשוריע".

גאַנץ אומדערוואַרט קומט אַריין דער עלטערער פון די צאָל־באַאַמטע, ער רופט מיך גיין מיט אים אין וואָקזאַל. וואָס האָט איר ביי זיך צו פאַרצאָלן, פרעגט ער מיך. ווי אַ פאַרשול־דיקט יינגל, וואָס זיין טאַטע האָט אים געכאַפּט, ווי ער ציט אַרויס געלט פון אַ צדקה־פושקע, אזוי האָב איך זיך געפילט. איך צי אַרויס דעם כאַלאַט. ער לייגט אים אַוועק אויפן געווייכט, איך דאַרף באַצאָלן. אַזוי פיל, פרעג איך. יאָ, איר צאָלט דריי מאָל אַזוי פיל, וויפל ס׳קומט — מ׳טאָר נישט שמוגלען...

דאָס פנים ברענט מיר פון בושה. ס׳טייטש, טראַכט איך, און שטראָף זיך אַליין: אַזוי פיל גרענעצן דורכגעפאָרן אין מיין לעבן, קיינמאָל נישט געשמוגלט, און איצט, איבער אַזאַ קליי־ניקייט — אַזויפיל אומאַנגענעמלעכקייטן! איך האָב באַצאָלט און איך בעט דעם באַאַמטן אומקערן מיר דעם כאַלאַט. אָבער דער כאַלאַט ווערט קאָנפיסקירט, אַלס צוגאָב צו דער שטראָף.

איך האָב פֿאַרלאָזט דעם וואָקזאַל אַ נידערגעשלאָגענער, הפּוי ראש.

וועַן דער צוג האָט געריבט, האָט דער קראַנקער געבעטן זיינע באַגלייטער זיי זאָלן גיין מיט אים אין טואַלעט. אין אַ קורצער צייט אַרום קומט אַריין צוריק דער קראַנקער מיט אַן אָפּגעבונדענער האַנט. די בלאַסקייט פון פּנים איז פאַרשוווונדן. דער יחוסדיקער ייד איז אויך ערגעץ פאַרשוווונדן. אויף מיין פראַגע, ווו ער איז, ער האָט דאָך מיר געזאָגט, אַז ער פֿאָרט קיין אירקוטסק — רופט זיך אָן דער „קראַנקער": זאָל ער ברעכן קאָפּ און פּיס, ער איז אַ „שמעקער" (אַ שפּיאָן), ער האָט ביי מיר געוואַלט הונדערט רובל הוצאות הדרך און פופציק רובל פאַר די צאָל־באַאַמטע. אויף מיין קראַנקער האַנט האָב איך פון ביידע זייטן געהאַט אָפּיום, עס באַטערפט זייער פיל געלט.

אזן איך בין געווען אַ קרבן פון דעם תהלים־ייד.

בית אבות

אַן עצה

וועַן ר׳ מאיר־משה איז אַריין אין צימער איז ר׳ שלום דב געזעסן אין פאָטעל מיט צוגעמאַכטע אויגן. דאָס פנים פאַר־זאָרגט. ער איז געווען פאַרטיפט אין זייַנע מחשבות. ער האָט נישט געפילט ווי ר׳ מאיר־משה, איז אַריין אין צימער. אין אַ פאָר מינוט אַרום האָט ר׳ שלום דב געעפנט זייַנע אויגן און האָט פאַר זיך דערזען זיין אַלטן גוטן פריינט — ר׳ מאיר־משהן. איך בין נישט געשלאָפן, ביי מיר איז שוין אַזאַ געווויינהייט, אַז איך טראַכט וועגן עפעס ערנסט — מאַך איך צו די אויגן. „זיצט, אַ צייט נישט געזען זיך".

ר׳ מאיר משה, גייענדיק צו זיין גוטן פריינט האָט געהאַט אין זינען אַזויפיל צו רעדן און דאָ האָט ער פאַרלוירן דאָס לשון, אַרויסגעפלויגן פון קאָפ אַלע געדאַנקען, וואָס ער האָט געוואָלט פרעגן ר׳ שלום דבן. אָט אַזוי זענען ביידע זקנים געזעסן עטלעכע מינוט נישט אויסרעדנדיק קיין וואָרט. „ווער האָט אייך געזאָגט, אַז איך גיפין זיך דאָ? איך בין, זאָגט ר׳ משה־מאיר, די פאַריקע וואָך געווען ביי אייך אין צימער. דער בעל הבית פון ווינונג האָט מיר געזאָגט, אַז איר גיפינט זיך אין אַ מושב זקנים, זייער אַ שיינער פלאַץ. איר געדענקט, מיין פריינט, וויפל מאָל האָב איך מיט אייך גערעדט, נאָך אייער פרויס טויט, אַז איר דאַרפט זיין צוזאַמען מיט די קינדער אָדער אַריבער אין אַ מושב זקנים. איר האָט אַפילו נישט געוואָלט הערן וועגן דעם און בפרט וועגן מושב זקנים. איצט האָט איר אייער מיינונג געענדערט. זיץ איך

און טראַכט, אַז אויב איר האָט באַשלאָסן זיין דאָ צווישן אַלטע פרעמדע מענטשן. אַזאַ מפונק ווי איר, אַ ייִד, וואָס האָט געהאַט אַזאַ רייכע פאַרגאַנגענהייט, שטענדיק געווען דאָס אויבערשטע פון שטייסל, געפונען זיך אין די שענסטע און בעסטע געזעלשאַפטן ביז צום לעצטן טאָג, איז אַוועק אַהער ווייט פון די קינדער און גוטע פריינט, מעג איך דאָך אוודאי טאָן דאָס זעלבע. איך מוז אייך זאָגן, ר׳ שלום דב, אַז אין איין פרט זענט איר געווען גערעכט, וואָס איר האָט נישט געוואָלט זיין מיט אייערע קינדער — מיין איך, אַז אין דער הינזיכט, וואָס איר זענט אין מושב זקנים — זענט איר ווידער גערעכט. איך האַלט אייך פאַר מיינעם אַ גוטן פריינט, איך וויל זיך מיט אייך באַראַטן. איר זענט דער אייניציקער וועמען איך טרוי אָן מיינע איבערלעבענישן. נאָך מיין פרויס טויט האָבן מיך די קינדער געבעטן גיין צו זיי. די טאָכטער מיט איר מאָן זענען צו מיר צוגעשטאַנען, אַז איך מוז גיין צו זיי. זיי גיבן מיר אַ באַזונדער צימער. מיר וועט גאָרנישט פעלן. אָט אַזוי איז דורכגעלאָפן זעקס יאָר — איך בין געווען צופרידן, נאָר דעם לעצטן האַלב יאָר האָב איך דערפילט אַן ענדערונג פון דער טאָכטערס און דעם אייִדעמס באַציאונג צו מיר, מיט פאַרשידענע אָנצוהערענישן וואָס וויִטער אָפטער און שטאַרקער. איך האָב זיך געמאַכט תמעוואַטע, כלומרשט איך פאַרשטיי נישט. איך האָב גאָנץ אָפט געהערט ווי דער איידעם האָט געזאָגט, נישט וועלנדיק זיך צו קיינעם, סתם אין דער לופט, אין דער וועלט אַריין, אַז פאַר אַ צימער צאָלט מען איצט 80 פונט (אַ רמז אויף דעם צימער וואָס איך פאַרנעם). די טאָכטער זאָגט מיר אייניקע מאָל אין טאָג, אַז זי וויל נישט מיינע באַקאַנטע זאָלן צו מיר קומען. זי איז נישט צופרידן, וואָס דורך מיין הוסט לאָז איך נישט שלאָפן די קינדער (איך האָב אין מיין לעבן נישט געהוסט און איצט אויך נישט). איך האָב, שטראָפט זי מיך, צעבראָכן אַ טעלער פון אַ טייערן סערוויז א.א.וו.

ענג איז מיר געווארן ביי דער טאכטער אין דער גרויסער ווינונג.

דער איידעם מיידט אויס מיט מיר צו רעדן, די טאכטער בלאזט זיך, די קינדער האבן מיך אויפגעהערט באמערקן. דער איידעם האט ביי מיר געזומען א גמילות חסד צוויי טויזנט פונט „אויף א וויילע" — מיט זעקס יאר צוריק. מיט א פאר חדשים צוריק האב איך ביי אים געבעטן צען פונט. ער האט מיך אנגעקוקט ווי א מענטשן וואס איז אראפ פון זינען. אויף וואס דארפט איר געלט, שווער? אייך פעלט דען עפעס? מיט א פאר טעג צוריק זאגט מיר מיין טאכטער, אז איר געפינט זיך איצט אין א מושב־זקנים. איך האב נישט געוואלט גלויבן, אבער אז זי האט מיר אנגערופן דעם נאמען און דעם אדרעס — האב איך פארשטאנען, אז דאס איז אמת און זי ווייל דערמיט זאגן, אז פאר מיר וואלט עס אויך געווען גוט.

איצט פארשטייט איר דאך, מיין פריינט, אז איך קען מער נישט בלייבן ביי מיין טאכטער. ווייל איך זיך מיט אייך באראטן וואס איך האב צו טאן? גיין אין א מושב־זקנים, האב איך קיין געלט נישט. בלייבן ביי דער טאכטער, קען איך נישט... איך האב שוין פיל מאל געבעטן דעם רבש"ע ער זאל מיך צונעמען צו זיך — ווייל ער נישט — משמע — אים פעלט נישט קיין שמאטעס...

אט א גליק!

איך האב אייך גוט פארשטאנען, ר' מאיר־משה. איך מיין, אז איר דארפט נישט קיינעמס עצה. עס איז דאך קלאר, אז ביי דער טאכטער — נישט איר ווילט און נישט איר קאנט מער בלייבן. איז דאך לית ברירה — מוזט איר דאך גיין אין א מושב־זקנים, נאר איר זאגט, אז איר האט קיין געלט נישט. איך מיין אז וועגן דעם דארפט איר נישט זארגן: די ערגסטע קינדער

אַפילו סטאַרען זיך באַוואַרענען זייערע אַלטע עלטערן מיט צוויי פּלעצער: מושב־זקנים און בית עולם... איך האָב בטבע נישט ליב געבן עצות, נאָר מיין מיינונג געפינ איך פּאַר נויטיק אייך אַרויסצוזאָגן.

איך גלויב, אַז איר מוזט זיך איינאַרדענען אין אַזאַ מוסד ווו איך בין. איידער איך בין אַריבער אַהער האָב איך אָנגעזען פיל פּלעצער פון דעם מין און דאָס אָרט איז מיר געפעלן בעסער פון די אַלע, וואָס איך האָב געזען. דער פּלאַץ, ווי איר זעט, איז שיין, די באַדינונג אַ גוטע. די צימערן מיט צענטראַל־באַהייצונג און הייס וואַסער אין משך פון אַ גאַנץ יאָר. דאָס עסן — גוט. עס איז דאָ אַ דאָקטאָר, אַ קראַנקן־שוועסטער, ביב־ליאָטעק, ראַדיאָ, קינאָ. דער בית אבות איז מער ענלעך צו אַ בית הבראה — איך מיין, אַז איר וואָלט געווען דאָ צופריידן. איר וועט נישט אויסהערן קיין שטעך־ווערטער פון דער טאָכ־טער און אייַדעם און דאָס איז זייער וויכטיק. דאָ וועט איר זיין רואיק, קיין זאָרג נישטאָ, קיינער וועט אייך נישט זאָגן אַ קרום וואָרט. קיין חברה איז כמעט נישטאָ און דאָך געפינט זיך יעדער אייַנער עטלעכע פּאָסנדע מענטשן, מיט וועלכע ער קען פּאָר־ברענגען.

אגב, איך האָב פיינט דעם נאָמען מושב זקנים — דאָס שמעקט מיט בית עלמין־בלעטלעך, אַפילו בית הורים, בית אבות, עלטערן־הייַם — דאָס איז די זעלבע יענטע, נאָר אַנדערש גע־שלייערט. איך רוף דעם מוסד קינדער־גאָרטן (גן־ילדים) און ווי באַלד דאָס זענען נאָר קינדער — דאַרף מען זיי ליב האָבן. עס זענען דאָ, בערך, אַ הונדערט פינף און דרייסיק קינדער. עס איז ב״ה נישטאָ קיין קינדער, וועלכע ליידן אויף מאַזלען, קינדער־ליימונג, ווינט־פּאָקן וכדומה. אמת, פּאַראַן צווישן די קינדער וואָס הינקען, גייען מיט שטעקעלעך, אָבער דאָס איז נישט, חלילה וחס, קינדער־ליימונג, זיי זענען נאָך פּשוט שוואַך

אויף די פיסלעך. אָפּט זיץ איך צווישן זיי און הער זייערע מעשיות. זיצן „יינגלעך" מיט גראָע בערד, „מיידלעך" מיט גראָע האָר און געקנייטשטע פנימער מיט קינדערשע נאַיוועע אויגן. האָבן אַליין הנאה פון זייערע געשיכטעס. אַ „יינגעלע" פון אַכציק יאָר דערציילט, אַז אַמאָל, וועו הער האָט געהאָט מיליאָנען חוץ די פיר פאַבריקן. וואָס פאָר אַ פאַבריקן האָט ער געהאָט? — פרעגט אים זיינער אַ שכן פון צימער. „איך האָב געהאָט, זאָגט ער, אַ פאַבריק פון לעדער, אייזן, טיר און פענצטער און אַ גרויסע פאַבריק פון... פערד". ער איז שוואַך אַנטוויקלט גייסטיק... מען קאָן זיך נישט באַקלאָגן אויף אומעט.

איר האָט געדאַרפט אַנזען, ווי די קינדער עסן, אַן עין הרע. ביי אייניעם אַ פול מויל מיט ציינער (אפשר הונדערט) און עסט אַזוי פיל, אַז עס איז נאָר צו באַוווּנדערן. איך בין זיכער, אַז ער האָט עגמת נפש דערפון וואָס ער האָט נאָר איין מויל... דער צווייטער, אַ מאָגערער, אָן איין צאָן אין מויל, עסט אויך זייער פיל, נאָר ער קען נישט עסן שנעל — ער האָט נישט קיין ציין. מיר דוכט, אַז ער קייט מיט די פיאַטעס.

ר' מאיר־משה, וואָס וועלן מיר פיל רעדן. איך בין דאָ צופרידן, איך גלויב, אַז איר וועט אויך צופרידן זיין — גייט אַריבער אין אַ בית אבות. אַז איר וועט באַשליסן גיין — וועט איר קיין בעסערן פלאַץ ווי דער נישט געפינען. וועו איר וועט זיך פאַרבענקען נאָך די קינדער — וועט איר זיי באַזוכן, וועלן די קינדער נאָך אייך בענקען (?) וועלן זיי צו אייך קומען.

ביידע צדדים צופרידן

עס האָבן נישט געהאָלפן די אַלע רייד אוו תחנונים פון ר' מאיר משהן, אַז דער איידעם זאָל אים באַצאָלן די פאָר טויזנט פונט, וועלכע ער האָט ביי אים געבאָרגט, כדי ער זאָל האָבן צו באַצאָלן אין מושב זקנים. זיין טאָכטער האָט אים געזידלט אוו

געהייסן נאָך היינט פאַרלאָזן איר ווינונג. דער איידעם האָט אים געדראָט אַרויסוואַרפן פון שטוב מיט כוח, אויב ער וועט היינט נישט פאַרלאָזן זיין שטוב. אויפן געשריי האָבן זיך צונויפגעקליבן שכנים און סתם מענטשן פון גאַס, וועלכע האָבן געוואָלט דורס זיין די טאָכטער מיטן מאַן פאַר אַזאַ מיאוסער און שלעכטער באַהאַנדלונג פון אַן אַלטן פאָטער. דער אַלטער טאַטע האָט מיט טרערן אין די אויגן געבעטן דעם עולם זיך פאַנאַדערגיין.

אויף מאָרגן פרי האָט מען ר׳ מאיר־משהן געפונען אויף זיין בעט אַ טויטן.

אָט אַ גליק, האָט דער עולם געשמועסט: די טאָכטער מיט איר מאַן זענען פטור געוואָרן פון דעם אַלטן, מען דאַרף נישט צאָלן אין מושב זקנים, אויס בעל חוב און ר׳ מאיר־משה האָט אויך געהאַט אַ מזל פטור ווערן פון אַזאַ שלעכטער טאָכטער מיט איר פאַרדאָרבענעם איידעם און געשטאָרבן מיט אַזאַ לייכטן טויט...

דער „קאזנאטשיי"

די פארדינטע מפלה

דאָס שטעטל האָט געלעבט מיט די קריסטן בשלום. די פּויערים האָבן אַפילו געוופן דעם ייד „זשיד". אָבער דאָס איז געזאָגט געוואָרן אָן גיפט. דער איידעלער קלאס קריסטן פלעגן זיך וועגן צום יידן לויט דעם פאמיליע־נאָמען, צוגעבנדיק דאָס וואָרט גאָספאָדין (אדון). עס איז אָבער קיין צווייפל נישט געווען ביי די יידן, אַז אין דער העפלעכקייט איז געלעגן מער שנאה, ווי ביי די פּויערים, וואָס פלעגן זאָגן זשיד, אָבער בדרך כלל האָבן די יידן און קריסטן באַצויגן זיך גוט איינער צום צווייטן.

דאָס שטעטל האָט קיין באַנק נישט געהאַט. די אַלע באַנק־אָפּעראַציעס פלעגט מאַכן די קאָזנאַשייסטווא. (אוצר). איבערווייזן געלט, אויסצאָלן רעגירונגס־געהאַלט די באאמטע, וועקסלען פלעגט מען צאָלן אין קאזנאטשייסטווא. דער נאַטשאלניק איז געווען אַ הויכער פּאָסטן, האָט געהאַט דעם אמטלעכן נאָמען „קאזנאטשיי". זעלטן האָט מען אין שטעטל געביטן די הויכע באאמטע. איינער גייט אַרויס אויף פענסיע, ווערט קראַנק, אַלט וכדומה.

אין שטעטל איז באַשטימט געוואָרן אַ נייער קאזנאטשיי, אַ יונגער קריסט, אַ שונא ישראל. נאָר וואָס פאַר אַ געשעפטן האָבן יידן געהאַט מיט אַזאַ פערזאָן? איינער דאַרף באַצאָלן אַ וועקסל, קומט ער אין קאזנאטשייסטווא, באצאָלט — די באַנק־אָפּעראַציע האָט זיך דערמיט געענדיקט.

אײנער פון די רייכסטע און פיינסטע מענטשן, דער ליבלינג פון דער יידישער און קריסטלעכער געזעלשאַפט, איז געווען אַ געוויסער זלמן הורוויטש; אן אָרנטלעכער, אַ נדבן, פלעגט מנדב זיין אויך פאַר קריסטלעכע מוסדות מיט דער פולער האַנט. קיין אייגן הויז האָט ער נישט געהאַט, האָט ער געווויינט אין אַ געדונגענער דירה. דער בעל־הבית פון דער דירה איז געווען אַ באַוווסטער אוהב ישראל, אַ געוויסער ראַדיאַנאָוו, אַ רייכער קריסט. דאָס הויז, וואָס איז געווען אין זעלבן הויף ווו ראַדיאַנאָוו האָט געווויינט איז געווען אַ מין ווילע, אַ הויז פאַר זיך. דער בעל־הבית און שכן זענען געווען פון תמיד אָן גוטע פריינט, אויך זייערע קינדער זענען געווען גוטע חברים. ראַדיאַנאָוס קינדער האָבן געלערנט אין גימנאַזיע. דער עלטערער זון איז שוין געווען אַ סטודענט. דאָס שטעטל האָט געהאַט ליבהאָבער פון קונסט, מוזיק און טעאַטער. דאָס געלט פלעגט מען צעטיילן צווישן דער אָרעמער באפעלקערונג. מיטיאַ, דער עלטערער זון פון ראַדיאַנאָוו איז אויך געווען צווישן די אַרטיסטן.

הורוויטש האָט צו יעדער פאָרשטעלונג געשיקט צען רובל פאַר די אָרעמע.

מיטיא (דמיטרי) האָט געענדיקט אוניווערסיטעט, באַשטימט געוואָרן אַלס מיראָוואי סודיאַ (פרידנס־ריכטער) אין זיין שטעטל

דער קאזנאטשיי כאַפט יידישע קלעפ

דער קאזנאטשיי איז געקומען צו הורוויטשן אין זיין מאנופאקטור־געשעפט. ער וועגדעט זיך צו הורוויטשן אויף „דו": זאָג מיר, זשיד, ווו קאָן מען באַקומען אַ גוטע שיינע ווויינונג, אָבער נישט אין אַ זשידאָווסקן צענטער. איך וויל ניט זיין צווישן זשידעס. דאָס קענט איר האָבן, האָט אים ה' הורוויטש געענטפערט, נאָר אויפן קריסטלעכן

בית עלמין. דער קאזנאטשיי האָט אים אַראָפגעלאָזן אַ שטאַרקן פאטש. היליע דער עלטערער פריקאַזטשיק, איז צוגעלאָפן צום קאזנאַטשיי, האָט אים אריינגענומען אין זיינע אייזערנע אַרעמס, מכבד געווען מיט אַ פאָר גוטע פלעם. שטעל זיך, הונט אייגער, אויף די קני און בעט ביי מיין בעל־הבית מחילה. דיינע סטראשונקעס מיט די געשרייען וועלן דיר נישט העלפן, דו זאָגסט אַפילו, אַז דער גובער־נאטאָר איז דיין קוזין און אַז ער וועט מיך שיקן אין סיביר, נאָר דערווייל בעט מחילה — אַן עבירה די צייט. היליע האָט אים צוגעטראָגן צום בעל־הבית, ער האָט אים מיט גוואַלד געשטעלט אויף די קני, געבעטן אים מחילה.

אויף מאָרגן האָט דער איספראוויניק געשיקט נאָך הורוויטשן. ביי אים אין קאַבינעט איז שוין געווען דער קאזנאטשיי. דער איספראוויניק האָט זייער ליבנסווירדיק אויפגענומען הורוויטשן, האָט אים פריינט־לעך געבעטן זיצן. הער הורוויטש, האָט געזאָגט דער איספראוויניק, דער קאזנאטשיי האָט מיר איבערגעגעבן אַ שריפטלעכע אָנקלאָגע, אַז איר מיט אייער פריקאזטשיק, היליע לעוויטין האָט אים געשלאָגן. ער האָט מיט זיין אונטערשריפט באַשטעטיקט, אַז אַלץ וואָס איז אין דער „פראָשענייע" געשריבן געווארן איז ריכטיק. דערציילט מיר, הער הורוויטש, וואָס האָט פאַסירט. איך האָב אים נישט געשלאָגן. ער האָט דער ערשטער געגעבן מיר אַ פאַטש. זיין באַנעמונג איז געווען אַ ברוטאַלע — האָט מיך גערופן זשיד, געזאָגט מיר „דו". איך בין אַ היגער מענטש, איך בין דאָ געבוירן — איך האָב נאָך פון קיין קריסט ניט געהערט אַזאַ חוצפה און פון קיין מענטשן נישט געפאַטשט געווארן. היליע, וועט ער האָט דערזען ווי ער האָט מיר געגעבן אַ שטאַרקן פאַטש, האָט מיך געזומען אונטער זיין שוץ. דער איספראוויניק האָט פאַרשריבן, וואָס הורוויטש האָט געזאָגט, געבעטן אים חתמענען. איר זענט פריי. ער האָט אים ווידער געדריקט די האַנט. דעם קאַזנאַטשיי האָט ער די האַנט נישט געגעבן.

דער פאטאלער סוף פון שונא ישראל

דער שופט מיטיא (דמיטרי) ראדיאָנאָוו האָט פאַרגעלייגט ביידע צדדים מאַכן שלום. איר וועט שטרענג באשטראָפט ווערן. אַלע עדות זענען קעגן אייך. אויך אין אייער אָנקלאגע האָט איר נישט ריכטיק געשריבן. איך ראט אייך בעטן מחילה דעם הער הורוויטש — דאָן וועל איך מבטל מאַכן דעם משפט. דער קאזנאטשיי האָט געבעטן מחילה, דער משפט איז אנולירט געוואָרן.

נאָכן משפט האָט דער קאזנאטשיי אָנגעהויבן שיכורן, שפילן אין קאָרטן, האָט פאַרשפילט אַ גרויסן סכום „קאזיאָנענע" געלט. דאָס קרייז־געריכט האָט אים פאַרמשפט אויף יאָרן טורמע.

דער שינער פּלאַץ אין גורם צו ליבע

יונה און טייבעלע

דאָס הויז, אין וועלכן איך ווּוין, איז געדעקט מיט שינדל (רעפּים). די קלענסטע באַרירונג מיטן דאַך הילכט אָפּ אין מיין צימער. פּאַרטאָג, וען צווישן די שפּאַלטן פון די לאָדנס הויבן אָן די שטראַלן פון דער זון צו שמייכלען, הער איך ווי איבערן דאַך קליינע, איילנדע טריט הין און צוריק, הין און צוריק. עס הערט זיך אַ מין געזאנג, אַ האַרציקער געבעט אָן ווערטער, אָבער עס רעדט מער פון יעדער שפּראַך. איך גיי אַרויס אין הויף — אויפן דאַך שטייט אַ שיינע טויב, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן, מאַכט צוערכט איר פריזור — די פּעדערלעך פון קאָפּ. עס קומט צו פּליען נאָך אַ טויב. „יונה, ווו ביזטו געווען"? איך ווּאַרט שוין אַזוי לאַנג. די פּארליבטע פּאָר הויבן זיך אָן צו קושן מיט די שנעבעלעך. „או, או, דערקלערט יונה זיין ליבע, ווי ליב איך דיך, מיין טייערע טייבעלע. ווייסטו, יונה, אַז אונדזער מוזינקעלע איז קראַנק, ליגט מיט האַלב צוגעמאַכטע אייגעלעך, עסט גאָרנישט. „וואָס איז דיר, פייגעלע מיינס, פרעג איך — זי ענטפערט נישט, זי שווייגט. אונדז פעלט, ב"ה, קיין זאַך נישט, אין אונדזער ווינונג גייט נישט אַריין קיין ווינט און רעגן, קיין עסן פעלט אונדז נישט, מיר האָבן ליב אייגער דעם צווייטן נאָר, אַז אונדזערס אַ קינד ווערט קראַנק — גייט מיר נישט אין דאָס לעבן — אַ מאַמע! „וואָס מיינסטו, טייבעלע, אַז איך לעב איבער וויניקער פון דיר? — מען דאַרף זיך שטאַרקן און האָפן, אַז אונדזער עופהלע וועט געזונט ווערן".

„טור, טור", ברומט יונה זיין ליבע. „ווי ליב איך האָב דיך, מיין טייערע, ווי שיין דו ביסט!"

דאָס טייבעלע גיט קאָקעטיש אַ דריי מיט איר קעפעלע און מיט איילנדיקע קליינע טריט גייט זי צו אירע קינדער אַ צופרידענע, אַ גליקלעכע.

איך באַטראַכט די טייערע, כשרע פויגלען. אַפילו די שירה, וואָס יעדעס באַשעפעניש זאָגט דעם רבש"ע — איז ביי זיי, טויבן, אויך אַ געהויבענע. זאָגט די טויב פאַרן הקדוש ברוך הוא: „רבש"ע, זאָל זיין מיין שפייז ביטער ווי איילבירטן (זיתים) פון דיין האַנט — איידער זיס ווי האָניק פון אַ מענטשן".

איך שפּאַציר מיר אין דעם שיינעם הויף פון בית אבות „אפעל". דער גאַנצער באָדן באַדעקט מיט אַ גרינעם טעפּיך (שטיח) פון גראָז. עס איז ווייך און אָנגענעם צו גיין, איך פיל נישט די הינער־אויגן. מען קען נישט זאָגט דאָס אויג מיט די שיינע פילפארביקע בלומען. די רויזן (שושנים) מיט זייער איידעלן ריח פאַרכישופן מיך.

אַ פאָר קליינע מוראשקעס דרייען זיך נעבן מיינע פיס. איינע שלעפּט אָן אויסגעטריקנטע סאָסנע־נאָדל דרייסיק מאָל די גרויס ווי זי — אַ האַרעפאשנע באַשעפעניש. נאָר איינע גייט איילנדיק, שטעלט זיך אָפּ, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן. אַפּנים פאַרבלאָנדזשעט, טראכט זי — קערט זיך אום צוריק.

נישט ווייט פון באַנק, אויף וועלכן איך זיץ, ליגט אַ קאַץ מיט אירע קעצעלעך. ווי שיין זיי שפּילן זיך. איין קעצעלע כאַפּט דער מאַמעס ווידל, די צווייטע שפּרינגט איבער איר שוועס־טערל, מען יאָגט זיך, מען כאַפּט פאַר אַ פיסל, מען שפּילט זיך — אַ פאַרגעניגן צו זען. די מאַמע ליגט און באַטראַכט אירע קינדער מיט ליבע. דאָ, אין דעם פלאַץ איז אַלץ באשאפן געווארן צו ליבע.

„דער ליבע איז יעדער עלטער אונטערגעוואָרפן"
(פושקין)

די איינווינער פון „אפעל" האָבן נישט קיין זאָרג: די געשעפטן האָבן זיי לאַנג ליקווידירט. אַלע צאָלן דאָ פינקטלעך. פאָר אַ טייל צאָלן די קינדער, אַנדערע באַקומען פון ביטוח לאומי און משרד הסעד, אייניקע האָבן אייגענע מיטלען — זיי קומען נישט אָן צו די קינדערס הילף ווי אויך פון מוסדות. אויך אַזאַ אופן האָט קיינער קיין זאָרג נישט פאָר חיונה. אָפט קומען קינדער באַזוכן זייערע עלטערן. די רייכע טאַטע־מאַמע באַזוכט מען אָפטער (אַ מיטל צו באַקומען מער ירושה). פיל פון די זקנים לערנען, זאָגן תהילים, אַנדערע שפילן אין קאָרטן, שאָך, אַ טייל זיצן ביי דעם ראַדיאָ, אייניקע גייען צו זיך אין צימער כאָפן אַ דרימל. אָבער עס זענען דאָ געציילטע אַלטע לייט, וואָס פילן זיך געזונט, פאַרגעסן וועגן זייער עלטער. מען וויל נאָך געניסן פון לעבן, מען פאַרליבט זיך גאָר ווי יונגע יינגלעך און מיידלעך. אַזאַ פאַרליבטע פאָר איז שטענדיק צוזאמען, מען פארברענגט, מען שמייכלט, מען זיפצט (ליבע, וואָס מיינט איר עפעס!). זיצט ביים טיש אַ זקן אין די אַכציקער, אַ געזונטער, אַ רירעוודיקער, זיין דאַמע זיצט ביים זעלבן טיש אין עס־צימער, מען האַלט זיך ווי מאַן און וויב: ער גיט איר מיט זיין גאָפל אין איר טעלער דאָס, וואָס זי האָב ליב. זי טוט אויס דאָס זעלבע. אַ באַשערטע פאָר. איך באַטראַכט זיי, ווי גליקלעכע פאַרליבטע, וואָס וואַרטן אויפן טאָג פון דער חופה. עס איז אַ גלייכע פאָר, אָבער עס איז נישטאָ קיין אבסאָלוטער גליק: ער האָט נאָך אַ פרוי, וואָס וויל בשום אופן נישט געבן קיין גט... און די צייט איז, מעשה שטן, קורץ — מען איז דאָך שוין נישט קיין יונגע לייט — איז טאַקע ביטער, וואָס זאָלט איר דאָ קלערן!

אַ מאַן אין די זיבעציקער, אַ הויכער, געזונטער מענטש, גייט ווי אַ יונגער מאַן. זיין האַרץ־דאַמע אַ פריילין פון אַ יאָר... (איך ווייס נישט אין וויפל יאָר זאָל איך זי שאַצן) איך מיין אַ פינף און זעכציק.

אַ שוואַכע פרוי, זייער איידעלע, פיינע מאַניערן. איך באַטראַכט זיי גאַנץ אָפט. איך מיין, אַז דאָס איז די אמתע, הייליקע ליבע. וועו זי בלייבט אין צימער קראנק — ברענגט ער איר עסן, טיי, אָוונט־ברויט, ער באַדינט זי ווי אַן עלטערער ברודער אַ קראנקע שוועסטער. איך ווינטש איר געזונט ווערן. איך בין נישט זיכער, אַז זיי טראכטן חתונה האָבן. וועו זי פילט זיך שוואַך — האָלט זי אים אונטערן אָרעם. מען זעט נישט די נאַרישע פאַרליבענישׂ פון אַנדערע פיל עלטערע.

ער און זי אין עלטער פון זיבעציק. ער, אַ רואיקער אַרנטלעכער מענטש, זי, אַ הויכע געזונטע פרוי, וואָס וויל בשום אופן נישט צולאָזן דעם עלטער. דאָס פנים איז אמת באַדעקט מיט קנייטשן, אָבער זי מאַכט נישט דערפון קיין ווען. מען איז אַלע מאָל צוזאַמען, אָבער מען פירט זיך סאָליד, מען פאַרלירט ניט דעם קאָפּ. עס וועט קיינעם נישט וווּנדערן, וועו זיי וועלן חתונה האָבן — גענוי דאָס זעלבע, וועו זיי וועלן זיך „פאנאנדערגיין". זיי האָבן פשוט גערן איינער דעם צווייטן — אַ וועגעטאַרישע ליבע: מען קען נישט אָפּלעקן דערפון קיין ביינדל...

גאָט הילף קומט ווי אַן אײגנבליק

ראובן אשר דער אַרעמאן און צאליע דער געדענער אויך ווייט פון צו זיין אַ גביר, האָבן געווויינט אין שכנות, הינטערן שטעטל. געווען זענען זיי גוטע פרייַנט. די אַרעמקייט האָט זיי געאייניקט, קיין קאָנקורענטן זענען זיי נישט געווען, קיין מסחר־סכסוכים נישט געהאַט. דער ערשטער איז געווען אַ הענדלער און דער צווייטער אַ געדענער — האָט מען געלעבט בשלום. גאָט האָט אַזוי גענאָרט די שכנים, אַז אין פיל זאָכן זענען זיי געווען גלייכע מענטשן: ביידע אַרעמעלייט, ביידע האָבן געהאַט צו איין קינד, ביידע אַרנטלעכע מענטשן, ביידע אונטערגעהונגערט און ביידע צו קיינעמס הילף נישט אַנגעקומען.

אסתר, ראובן אשרס ווייב און ביילע, צאליעס ווייב — זענען געווען ווי שוועסטער, אויך די קינדער, אסתרס שמואל און ביילעס גיטל, ביידע דריי יאָר אַלט, זענען געווען ווי ברודער און שוועסטער.

ראובן אשר האָט געהאַנדלט מיט אַלץ, וואָס איז אַריינגעפאלן אין די הענט. צאליע פלעגט דינגען אַ סאָד, וועלכער שניי איז נאָך געווען אויף די בוימער. קיין עשירות פון אַזאַ געשעפט איז געווען שווער צו מאַכן, נאָר זומער צייט איז מען, יאקאָש, דורכגעקומען מיט דער קליינער הוצאה. אין שטוב זענען שטענדיק געווען עפּל, בארנעס — פון הונגער, ב״ה, איז מען נישט געשטאָרבן. אָבער ווינטער־צייט איז געווען זייער שווער. ביי ראובן אשר איז קיין סעזאָן נישט געווען — מ׳האָט געהונגערט אַ גאַנץ יאָר.

די שכנות האָבן זיך שטענדיק געטיילט צווישן זיך מיט וואָס גאָט האָט צוגעשיקט. נישט אַלע שבת האָט מען געהאַט פיש און פלייש —

דאָך האָט מען נאָכן „עסן" געבענטשט מיט כוונה און געלויבט דעם ה׳ יתברך פֿאַר די שפּייז, וועלכע ער שיקט צו מיט זיין ברייטער האַנט.

צו פּיר יאָר האָט שמואלקע אַנגעהויבן לערנען ביי דעם דרדקי מלמד. אויפֿן צווייטן זמן האָט ער שוין געקענט דאַוונען, געקענט אַ סך ברכות אויף אויסנווייניק — הלוואי וואָלט נאָר געווען איבער וואָס צו בענטשן. שמואלקע איז געווען זייער אַ באַאַבט קינד. צו זיין בר־מצווה האָט ער שוין געשמט פֿאַר אַן עלוי. דער רב האָט מיט אים געלערנט ביז אַכצן יאָר. ער איז געווען אַ מתמיד, אַ חריף. אָפּט האָט דער רב נישט געקענט ענטפֿערן אויף זיינע קשיות. דער רב האָט געשריבן צו בארימטע גאונים פון יענעם דור וועגן זיין באגאבטן תלמיד. די שאלות און תשובות פון שמואלן האָבן געהאַט אַן אָפּקלאַנג ביי די גרעסטע רבנים. ער האָט זיך מיט זיי דורכגעשריבן און אַלע זענען געווען באגייסטערט. ער האָט באַקומען פיל תשובות פון דעם כאַרקאָווער רב, אַרלאָזאָרוֹ, דעם פּרילוקער רב, צירעלסאָן (שפּע־טער רב אין קישענעוו און מיטגליד פון רומענישן פֿאַרלאַמענט), דער רב האָט געשריבן צו אַלע גאונים וועגן שמואלן, און געבעטן אַן עצה וואָס צו טאָן מיט אָזאַ גאון. אייניקע האָבן געבעטן דעם רב ער זאָל זיי שיקן דעם יונגן גאון, וועלכן זיי ווילן פערזענלעך באַקענען. דער רב האָט אין יעדן בריוו וועגן שמואלן געשריבן, אַז ער איז זייער אַרעם און קען נישט קומען, סיידן מ׳וועט אים שיקן אויף הוצאות.

שמואלס גליקלעכע שעה איז געקומען

פיל האָבן זיך אָפּגערופן אויף די בריוו פון רב. מ׳האָט געשיקט געלט, געבעטן, אַז שמואל זאָל זיי מעלדן, ווען ער וועט קומען. צווישן די אַלע בריוו איז געווען אַן אינלאַדונג פון דעם לויבאָוויטשער רבין. ער האָט געבעטן דעם רב קומען צוזאמען מיט שמואלן קיין ליובאָוויטש אויף ימים נוראים. צום בריוו איז געווען בייגעלייגט אַן איבער־ווייזונג אויפֿן רבס נאָמען, אויף דריי הונדערט רובל. דער רבי האָט

געבעטן איבערגעבן שמואלן דאָס געלט, ער זאָל זיך אויסקליידן און פופציק רובל פאַר דעם רב עקסטרע אויף הוצאות הדרך.

אַ וואָך פאַר ראש השנה איז דער רב צוזאַמען מיט שמואלן געקומען קיין ליובאוויטש. דער רבי איז געווען זייער צופרידן מיט זייער קומען. צווישן די פילצאָליקע געסט איז געווען אַ בארימטער חסיד פון ריגע, זייער אַ רייכער מענטש. דער רבי האָט פאַרגעשטעלט פאַר אים דעם יונגן גאון. במשך די פאָר טעג, וואָס דער רבי האָט פאַרבראכט מיט שמואלן האָט ער באַוונדערט זיין טיפן פאַרשטאַנד, בקיאות אין לערנען און אויסערגעווייניליכן שארפזין.

— איך האָב נאָך אין מיין לעבן נישט געזען אַזאַ גאון אין אַזאַ עלטער — ער איז קוים צוואַנציק יאָר אַלט — האָט דער רבי געזאָגט דעם ריגער גביר.

אויף דער בקשה פון רבין האָט שמואל אייניקע מאָל געדרשנט פאַר דעם גרויסן עולם פון „הויף", וואָס איז געקומען אויף ימים נוראים. צווישן די פילצאָליקע געסט זענען געווען אַ סך יידן, וועלכע זענען געווען באַרימטע לערנער. אָלע זענען נתפעל געווארן פון זיין בקיאות און חכמה. אגב, דאָרף מען צוגעבן, אַז שמואל איז געווען זייער אַ שיינער בחור מיט אַ פאָר גוטע און קלוגע אויגן.

*

רבי, האָט זיך געוועדעט דער ריגער גביר, איך וויל האָבן אייער עצה: איך האָב אַן אייניקע טאָכטער, אַ שיינע, אַ קלוגע, קיין פעלט איר אויך נישט, ווי איז אייער מיינונג, וואָלט עס ג פאסנדער שידוך מיט שמואלן?

איך, פון מיין זייט, קען אייך געבן מיין ברכה און וו פון זיי פיל נחת. מ'געפינט נישט אַזאַ אבן טוב ווי שמו גאָנצער וועלט. זיין רבי, דער רב פון שטעטל, קען זיך פון אים. דער אייניקער אַפהאָלט קען זיין, אויב ער כלה? מיר וועלן אים פרעגן, צי ער וויל חתונה ז האָט אַ כלה? — האָט געזאָגט דער רבי.

איך האָב געדאַרפט חתונה צו האָבן צו אַכצן יאָר. האָט שמואל געענטפערט דעם רבין, אָבער איך בין זייער אָרעם. איך שטאָם פון אָרעמע עלטערן, טאָ ווי קען איך חתונה האָבן?

מיין ריגער חסיד האָט אַ שיינע טאָכטער, מיר האָבן איצט געדעדט וועגן דיר. וואָלסטו מיט איר חתונה געהאָט?

איך וויל טאָן ווי איר וועט מיר הייסן, רבי. אָבער איך וויל האָבן די הסכמה פון מיינע עלטערן.

די גבירישע חתונה

ס'איז באַשלאָסן געוואָרן צווישן דעם רבין, ריגער חסיד ב. שמואל און זיין רבי, דער רב פון זייער שטעטל, אַז נאָכדעם, ווי שמואל וועט באַקומען די הסכמה פון די עלטערן, וועט ער קומען קיין ריגע.

אין אַ פאָר וואָכן איז שמואל געקומען קיין ריגע און איז פארפאָרן אין אן ערשטקלאַסיקן האָטעל. דער גביר איז געקומען באגריסן שמואלן. ער האָט זיך באקענט מיט דער כלה און מוטער און געמאַכט אויף זיי דעם בעסטן רושם.

מ'האָט געשריבן תנאים, באַשטימט דעם טאָג פון דער חתונה.

אויף דער חתונה איז געקומען דער ליובאוויטשער רבי. אַלס דרשה־געשאנק האָט ער שמואלן געגעבן סמיכה אויף הוראה.

אַזאַ חתונה האָט ריגע נאָך נישט געזען. ראובן אשר און זיין שכן צאליע האָבן מער נישט געווואָסט פון אָרעמקייט.

דער פאָטער – אַ פּעטער

דאָס גליקלעכע פאַמיליע-לעבן

מיכל און אסתר קליין זענען געווען דאָס גליקלעכסטע פּאָר אין שטעטל. ביידע, סיי דער מאַן און סיי די פרוי, זענען געווען גוטע און רויאיקע מענטשן. אין די פופצן יאָר פון זייער צוזאמענלעבן האָט אייניער פון צווייטן נישט געהערט קיין שלעכט וואָרט.

זייער 13־יאָריקער מאָטל און די 11־יאָריקע גיטעלע זענען געווען געראָטן אין זייערע עלטערן. אסתר האָט איר פּרייַ צייט אָפּגעגעבן אירע קינדער. יעדן פּרימאָרגן האָט זי מאָטלען באגלייט אין חדר. און גיטעלען — צו שלמה דעם לערער, דאָס דריטע הויז פון מאָטעלעס חדר. מיטאָג־צייט פלעגט זי ברענגען די קינדער צוריק אהיים. נאָכן עסן פלעגט די מוטער דערציילן פּיינע מעשיות וועגן גוטע קינדער און גוטע מענטשן. זי האָט זיי אויפגעקלערט ווי מ׳דאַרף רחמנות האָבן אויף יתומים, אָרעמע לייט, בלינדע און אומבאַהאָלפענע מענטשן. וועגן שלעכטע מענטשן, פּאַרברעכער און גנבים האָט זי קיינמאָל נישט דערציילט. מאנכע מאָל דערציילט וועגן גאָט און מלאכים, וועגן גן עדן — אָבער קיינמאָל נישט דערמאָנט וועגן דעם גהינום. איר מוטער־ליבע צו די קינדער האָט נישט געהאט קיין גרענעץ, אָבער זי האָט דאָך אירע קינדער נישט צופיל געצערטלט. זיי זענען געווען גוט דערצויגן און דיסציפּלינירט. אסתר האָט אָנגעזאָגט מאָטעלעס רבין ער זאָל נישט וואָגן אים צו שלאָגן און אפילו צו בייזערן זיך.

איינמאָל האָט מאָטל דערציילט דער מאַמען, ווי דער רבי שלאָגט

און שמייסט די תלמידים. „זאָלסט מיין קינד, — האָט אסתר געזאָגט — קיינמאָל נישט מסורן אויף קיין מענטשן, איבערהויפט אויפן רבין, נאָר ווען ער וועט דיך באשטראָפן זאָלסטו מיר דערציילן".

מיכל איז אַ גאַנצן טאָג געווען פארנומען מיט זיינע עסקים — אַ לאגער פון ברעטער. שבת און יום־טוב האָט ער די גאנצע צייט פארבראכט מיט די קינדער. ער איז געווען זייער אן אָרנטלעכער מענטש. מ׳האָט אים פאָרגעלייגט קרעדיט אין די בענק, אָבער ער האָט נישט געוואָלט פארגרעסערן זיינע געשעפטן אויף פרעמד געלט. ער האָט גאַנץ גוט פאָרדינט — און איז געווען צופריידן.

דער גורל האָט מיאוס אַ שפיל־געטאָן מיט מיכלען

די שכנים האָבן זייער ליב געהאט די פאמיליע קליין. אסתרן האָבן זיי געפרופן „דער גוטער מלאך". כייענע — אַן עלטערע פרוי, אַ שכנה פונעם זעלבן הויף, האָט געזאָגט אַ צווייטע שכנה, אַז דער „מלאך" אסתר זעט אויס זייער שלעכט. אויך די איבעריקע שכנים האָבן עס באמערקט.

אין איינעם אַ פרימאָרגן האָט אסתר געבעטן מיכלען באגלייטן די קינדער אין חדר — זי פילט זיך שלעכט. אין דעם זעלבן אָוונט האָט מען געפרופן זרח דעם „פערשל". איידער ער האָט זי אויס־געהערט, האָט ער געהייסן אָפרייניקן דעם מאָגן. דאָס איז געווען זיין סיסטעם. „אייער פרוי — האָט ער געזאָגט מיכלען, — איז געזונט, נאָר זי איז „אן איידעלע", ס׳הייסט אַ מאָגערע, זי דאַרף וואָס מער עסן". אסתר האָט נישט דערציילט מיכלען, אַז וואָס זי עסט גיט זי אָפּ צוריק — זי ברעכט אויס. די נאָכט האָט זי געהאָט אַ שווערע: שמערצן אין בויך און האָט שווער געאָטעמט. גאַנץ פרי האָט מען געשיקט נאָכן דאָקטאָר, זייער אן ערנסטער און ליבעראלער קריסט. ער האָט זי גרינטלעך אונטערזוכט, געפרעגט צי זי ברעכט נישט נאָכן עסן, צי ווערט זי נישט מיד פון גיין און נאָר אייניקע פראגן.

„איר וועט גאַנץ גיך געזונט ווערן, פרוי קליין" — האָט ער זי דערמונטערט. דער מאן איז געגאנגען באגלייטן דעם דאָקטאָר. „אייער פרוי — האָט ער געזאָגט — איז ערנסט קראנק: ס׳הארץ איז אין א שלעכטן צושטאנד, אויב נישט אין א געפערלעכן. און חוץ דעם האָט זי א מאָגן־ראק. די ביידע געפערלעכע קרענק האָט זי שוין פון אַ צייט, נאָר זי האָט שטיל געליטן, געהאַלטן דאָס בסוד. אירע וואָכן זענען געציילטע: מיך זאָלט איר מער נישט רופן — קיין דאָקטאָר וועט איר נישט העלפן".

אַ חודש צייט האָט זיך אסתר געראנגלט מיטן מלאך המות. ער האָט זי מנצח געווען. זי האָט איר נשמה אומגעקערט דעם רבש"ע.

אַ פאָר שעה פארן טויט האָט זי געבעטן מיכלען, אז ער זאָל היטן די קינדער. „דו וועסט דאָך געוויס חתונה האָבן צום צווייטן מאָל און איך מיין, אַז דו וועסט דאַרפן אַזוי טון. אָבער פאר דער חתונה דאַרפסטו שטעלן אַ תנאי דער פרוי, אַז זי מוז זיין גוט צו די קינדער. ווי גוט זי זאָל נישט זיין וועט זי נישט קענען פארבייטן אַ מוטער. דו דאַרפסט זיין פאר אונדזערע טייערע קינדער סיי אַ פאָטער און סיי אַ מוטער"...

מיכל האָט חתונה געהאט

חיה לאה איז געווען אַ שטילע שותפטע ביי קלמן דעם שדכן. ס׳איז געווען אַ סוד פאר גאַנץ בראָד. חיה לאה איז געווען אַ קלוגע יידענע, איר מענה־לשון האָט געהאָט אַ שם אין שטאָט. זי האָט געקענט צונויפפירן אַ וואָנט מיט אַ וואָנט. נאָך די שלושים איז זי אַוועק צו מיכלען, געקומען פרעגן וואָס ער מאַכט, און ווי גייט עס די קינדער... געזעסן ביי אַ האַלבע שעה, ניט דערמאָנט וועגן קיין שידוך.

אין צוויי וואָכן אַרום איז זי וויידער געקומען אין אָוונט, וועו די קינדער זענען שוין געשלאָפן. נאָך פאַרשידענע געשפרעכן וועגן אַלץ און גאָרנישט — האָט זי אים פאָרגעלייגט אַ שידוך. מיכל האָט נישט

געוואָלט הערן דערפון, אָבער פון חיה לאהן קען מען אַזוי לייכט נישט פטור ווערן. „איר מוזט חתונה האָבן צוליב אייערע קינדער. איר זייט אַ גאַנצן טאָג פאַרנומען — איר קענט נישט אַכטונג געבן אויף זיי. די פרוי, וועלכע איך לייג אייך פאָר, איז אַן אלמנה, קיין קינדער האָט זי נישט, אַ בילד־שיינע, אַלט צוויי און דרייסיק יאָר, זי איז זייער אַ גוטע, האָט ליב קינדער. איר וועט דאָך געווינס חתונה האָבן — זאָג איך אייך, אַז קיין פאסיקערע פרוי פאר אייך און קיין בעסערע מוטער פאר די קינדער, וועט איר נישט געפינען. איר אייגציקער פעלער — זי האָט נישט קיין געלט. אָבער איך מיין, אַז דאָס איז אויך אַ מעלה".

די פרוי האָט געשטאמט פון באָברויסק. נאָר חיה לאה האָט ניט געוואָלט, אַז מיכל זאָל אַהין פאָרן זי זען: — „ס'פעלן דען בייזע צינגער?" — האָט זי ביי אים געפרעלט, אַז זיי וועלן זיך טרעפן אין באסמאטש. קלמן שדכן האָט זיך צונויפגעשריבן מיט דער פרוי, אַז אין אַ באשטימטן טאָג, אמבעסטן שבת, וועלן זיי זיך טרעפן אין האָטעל בלאָך.

די פרוי האָט אויך אים געמאָכט זייער אַ גוטן רושם: זי איז יונג, שיין, מיט קלוגע און גוטע אויגן. דער גוטער שמייכל איז שטענדיק אויף אירע ליפן. אין אַ וואָך אַרום איז זי געקומען צו מיכלען, געוואָלט זען די דירה, די קינדער.

דריי חדשים נאָך אסתרס טויט האָט מיכל חתונה געהאַט.

דער האָניק־חודש איז אדורך ווי אַ זיסער חלום. „זי איז טאַקע אַ מלאך", האָט ער געטראַכט. אָבער אין אַ פאָר מאָנאַטן אַרום איז דער מלאך מגולגל געוואָרן אין אַ מלאך המות. זי האָט געפיניקט די קינדער. די שכנים האָבן געהערט דעם געשריי פון די אומגליקלעכע קינדער. דעם פאָטער האָבן די קינדער קיין זאָך נישט דערציילט, אָבער די שכנים האָבן אים וועגן אַלץ געזאָגט. אין אָוונט, ווען מיכל איז געקומען פון זיין געשעפט, האָט ער די פרוי אַרײַנגערופן אין צימער. „איך וועל מיט דיר קיין סך נישט רעדן, די שכנים האָבן

דערציילט, ווי דו שלאָגסט די קינדער. געדענקסט, מיין ערשטער תנאי איז געווען, אַז דו מוזט זיין גוט צו די קינדער. ווען דו וועסט זיך דערלויבן נאָר איינמאָל שלאָגן מיינע קינדער — וועסטו פון דאַנען נישט אַרויס קיין לעבעדיקע. אַלס איינצאָלונג האָסטו פון מיר צוויי פייערדיקע פעטש!

די פרוי האָט די קינדער מער נישט געשלאָגן. כדי אויסצומיידן מיט איר סקאַנדאַלן, האָט מיכל שטיל געליטן, זעלטן דערמאָנט איר וועגן די קינדער. די שכנים האָבן דאָס אויסגעטייטשט, אַז מיכל איז געווארן צו די קינדער קעלטער, אָבער ס׳איז נישט אין גאַנצן ריכטיק — ער האָט די קינדער געליבט ווי אַלעמאָל.

די אַלטע שכנה כייענע האָט זיך גוט אויסגעווייגט אויפן ביטערן גורל פון די טייערע קינדער און אויפן פריצייטיקן טויט פון אַזאַ פרוי ווי אסתר ע״ה.

די אַלטע כייענע האָט פאר די שכנים, ווישנדיק די טרערן, געזאָגט: „אַז די מומע איז אַ מאַמע איז דער פאָטער אַ טאטע, און אַז די מאַמע איז אַ מומע — איז דער פאָטער אַ פעטער״.

דער אומגליקלעכער מוצלח לייבע מאקשינער

מאקשין איז אַ דאָרף, ווו לייבע איז געבוירן געוואָרן. די אייזנבאַן איז דורכגעאַנגען האָרט ביי די דאָרפישע הייזקעס. אַ גרויס רייך דאָרף, וואָס דער גאַנצער שטח האָט געהערט דעם גראַף מוסין פושקין — איינער פון די חסידי אומות העולם. געווען אַ ליבעראַל, אַן אמתער יידן־פרייַנט. ער האָט פיל גוטס געטאָן פאַרן פּרט און כלל ישראל. אין מאקשין זענען געווען צוואַנציק יידישע משפחות, וועלכע זענען נישט געווען רייך אויך נישט אָרעם, אָבער אַלע האָבן פאַרדינט צום לעבן. דאָס דאָרף האָט געהאַט צוויי פאַבריקן, וועלכע האָבן געהערט דעם גראַף: איינע פאַר זאמד־צוקער און די צווייטע פאר ספּירט. לייבע האָט געדינט אין דער צוקער־פאַבריק ביי דער וואָג. לייבע מיט זיין פרוי און קינדער האָבן געווויינט אין אַ קליינער דאָרפס־הייזקע, וועלכע ער האָט באַקומען בירושה פון זיין פאָטער. דער גראַף האָט געווויינט אין פעטערבורג. צווישן מאָל אין יאָר פלעגט ער קומען אין דער קרייז־שטאָט, צו וועלכער מאקשין האָט געהערט. דער גראַף איז געווען איינער פון די רייכע רוסישע מיליאָנערן. ער האָט פארנומען זייער אַ בכבודיקן אמט — צערעמאָניע־מייסטער פון קיסרס הויף. דעם גראַף איז געווען פרעמד דאָס געפיל פון גאווה און אנטיסעמיטיזם.

דאָס גרויסע אומגליק

די פויערישע הייזער אין מאקשין זענען געווען געדעקט מיט שטרוי. די אייזנבאַן איז דורכגעאַנגען האָרט ביי די הייזקעס. אין אַ

פינצטערער זומער־נאכט האבן די פונקען פון לאקאמאטיוו אנגעצונדן די שטרויענע דעכער פון די הייזער. דאס פייער האט געבושעוועט ביז אינדערפרי, אַ האלב דארף הייזער האט דאס פייער אייגנע־שלונגען; אויך די ביידע פאבריקן און צוויי הייזער פון די דירעק־טארן. דער גרעסטער קרבן פון דער שריפה איז געווען לייבע: זיין ווייב און פיר קינדער זענען לעבעדיקערהייט פארברענט געוואָרן. ער אליין, לייבע, איז זייער שווער פארוונדעט געוואָרן — ער איז געשפרונגען אין פייער ראטעווען זיין פרוי און קינדער.

דער גראַף געקומען מבקר חולה זיין

לייבען האט מען אפגעפירט אין קרייז־שטאט אין „זעמסקער באלניצע". דער דארטיקער דאקטער איז געווען אַ שונא ישראל. ער האט געהייסן, אז מ׳זאל לייבען מאכן אַ פלאַץ אין דער פאלאטע פון פאקן־קראנקע. די באציאונג פון דאקטער צו לייבען איז געווען אַ ברוטאלע.

מ׳האט דעם גראַף געגעבן צו וויסן, אז חוץ דעם גרויסן טייל הייזער און די פאבריקן, זענען געווען מענטשלעכע קרבנות, לייבעס ווייב און פיר קינדער. לייבע געפינט זיך אין קראנקן־הויז אין אַ שווערן צושטאנד.

דער גראַף איז געקומען אין שפיטאל, געבעטן וויזן אים, ווו לייבע ליגט. מ׳האט געשיקט נאכן דאקטער. אויף זיין באגריסונג האט דער גראַף נישט געענטפערט. דער גראַף איז צו צו לייבעס בעט, ער האט זיך געסטארעט זעצן, דער גראַף האט אים געבעטן בלייבן רואיק ליגן.

— פארוואס, דאקטער, האט איר געלייגט מיין קראנקן אין אַ קאמער פון אנשטעקנדיקע קרענק?

דער דאקטער האט נישט געענטפערט. „האט דער קראנקער אפעטיט צום עסן?" „ניין — ער עסט זייער שלעכט", האט דער דאקטער געזאגט, ס׳וואלט גוט געווען געבן אים פארטוויין.

— באַקומט ער עס? — דער דאָקטער האָט געשוויגן. דער גראַף איז אויפגערעגט. „ווי באַהאַנדלט מען דיך דאָ? גוט, האָט לייבע געענטפערט. „דאָקטער, היינט נאָך זאָלט איר זיך אָנגעבן אין דעמיסיע".

דעם פעלדשער האָט דער גראַף געהייסן געבן פאר לייבען אַ באַזונדער קאַמער. דעם זעלבן טאָג האָט ער געשיקט אַן אַנדערן דאָקטער — ער זאָל באַהאַנדלען דעם חולה. פאַר דעם אַוועקגיין האָט זיך דער גראַף מיט אַלעמען אָפגעשיידט. אויפן דאָקטער האָט ער זיך נישט אומגעקוקט. דער גראַף איז אַ וואָך צייט געווען אין דער קרייז־שטאָט. ער פלעגט באַזוכן צוויי מאָל אַ טאָג דעם קראַנקן.

יענעמס טויט — פאַרן צווייטן ברויט,
יענעמס אומגליק — דעם צווייטן אַ גליק

די פויערים האָבן קיינמאָל נישט פאַרזיכערט זייערע הייזקעס פון פייער, אַפילו די דאָרפישע יידן האָבן אויך וועגן דעם נישט געזאָרגט. די פאַבריקן און צוויי הייזער פאַר די דירעקטאָרן האָט דער גראַף, נאַטירלעך, פאַרזיכערט. דער גראַף האָט נישט געוואָט פון די פויערשע היזקות און בעיקר וועגן לייבען און אַזוי טראַגיש אומגעקומענע פינף קרבנות. דער מיניסטער פון די רוסישע באָנען, פירשט כילקאָוו, איז געווען אַ גוטער פריינט פון גראַף מוסין פושקין. ער האָט דערציילט דעם מיניסטער וועגן דער גרויסער שריפה, וועגן דעם אומגליקלעכן לייבע און די לעבעדיקע פאַרברענטע פינף קרבנות. ער האָט געבעטן דעם מיניסטער אויסמיידן משפטים און דורכקומען צווישן זיך וועגן דעם סכום, וואָס די ליבאווע־רומענער דאַרף צאָלן פאַר דעם היזק, נאָר ביז ס'וועלן דורכגיין אַלע פאַרמאַליטעטן זאָל דער מיניסטעריום געבן אַ באַשטימטן סכום געלט, כדי מ'זאָל תיכף צוטרעטן צום בוי, ביז ס'וועט קומען הארבסט און ווינטער. דער מיניסטער האָט אים פאַרשפראָכן בתנאי אַז אַלע הייזער אויך

די אַלטע פון דאָרף מוזן געדעקט ווערן מיט בלעך און זאָלן זיין פאַרזיכערט פון פייער. דער גראַף האָט באַקומען אַ גרויסן סכום געלט און מ׳איז צוגעטראָטן בויען. די געליטענע האָבן יענעם ווינטער געווויינט שוין אין די נייע הייזער. די פאַבריקן זענען צו פרילינג פאַרטיק געוואָרן. דער גראַף האָט פאראָרדנט בויען אַ דריט הויז, ווו די דירעקטאָרן האָבן געווויינט — פאַר לייבע.

אַ האַלב יאָר איז לייבע געלעגן אין קראַנקן־הויז. ער איז געזונט געוואָרן. צו חנוכת הבית איז דער גראַף געקומען. דאָס דאָרף האָט געקראָגן אַ שטאָטישן אויסזען. אַלע הייזער געדעקט מיט רויטער אָדער גרינער בלעך. אין די ניי־אויפגעבויטע הייזער זענען די טירן און פענצטער געפאַרבט. די פאַבריקן אַרבעטן, לייבע איז געזונט — דער גראַף צופריידן.

לייבע איז דירעקטאָר מיט דער זעלבער געהאלט ווי יענע צוויי דירעקטאָרן, די זעקס־צימער־ווינונג אויך אַזוי מעבלירט, אַ פאַעטאָן מיט צוויי פערד. לייבע האָט „געכאַפט דעם שניט״ — געוואָרן דירעקטאָר, ווי אַן אַלטער פאַכמאַן.

אין אַ פאָר יאָר אַרום האָט לייבע חתונה געהאַט פאַר זייער אַ פיינער פרוי פון אַ יחוסדיקער משפחה. זיי האָבן גוט געלעבט צווישן זיך, אָבער ער האָט נישט געקענט פאַרגעסן זיין אומגליקלעכע פרוי און קינדער, וועלכע זענען אויף אַזאַ טראַגישן אופן אומגעקומען. זיין גליק איז געווען פאַרוואָלקנט...

נחת און צרות

„אַ ייד אַ מוצלח" — פלעגט דאָס שטעלט זאָגן אויף שלמה יאָפע — צו וואָס ער נעמט זיך, גייט אים דורך טיר און פענצטער. פֿאַרן וואַלד, וואָס ער האָט מיט אַ יאָר צוריק געקויפט, גיט מען אים אַ סך ריווח. די שפּאַלן, וועלכע ער שטעלט צו דער נייער ליניע, זענען אַ גאַלד־גרוב. אַ מזל פון אַ מענטש".

שלמה יאָפע איז נישט קיין קלוגער און נישט קיין נאַרישער — אַ פֿאַרעוועך. זיין פּרוי, צביה, אַ גוטע און אַ קלוגע יידענע, איז געווען פֿאַרנומען מיט צדקה־ענינים. זייערע צוויי פֿאַרהייראָטע זין, אהרן און מענדל, זענען געווען אָפּיציעלע שותפים פון פאָטער. זיי האָבן רייך חתונה געהאַט, פֿאַרגרעסערט די געשעפטן.

די מוזינקע, הינדע, אַ זעכצן יאָריקע שיינהייט, האָט נישט געלערנט אין גימנאַזיע. די עלטערן האָבן נישט געוואָלט, אַז זייער טאָכטער זאָל שרייבן שבת, האָט איר מאיר קאָזלאָווסקי געגעבן לעקציעס לויטן פּראָגראַם פון גימנאַזיע. מאיר האָט געענדיקט אַכט קלאַסן גימנאַזיע, געהאַט אַ גוטן דיפּלאָם, געחלומט צו ווערן דאָקטאָר, אָבער צוליב די באַגרענעצונגען פון צאָרישן רוסלאַנד האָט ער נישט געקאָנט אָנקומען אין אוניווערסיטעט. מאיר, צאליע דעם מלמדס בן יחיד, וועלכער איז געווען אַ געראָטענער, קלוגער און שיינער בחור, איז דעריבער געוואָרן אַ פּריוואָטער לערער, געהאַט פיל תלמידים, פֿאַרדינט אַ סך געלט, געקליבן אַ רובל צו אַ רובל, ס׳זאָל אים געבן די מעגלעכקייט צו פֿאָרן אין אויסלאנד שטודירן.

הינדע איז געווען די בעסטע שילערין ביי מאירן. צו אַכצן יאָר האָט זי געהאַלטן עקזאמען, באַקומען אַ דיפּלאָם פֿאַר אַכט קלאַסן

גימנאַזיע. זי איז געווען מוזיקאַליש, געשפּילט קלאַוויר, וואָס ס׳האָט ביי איר אָפּגענומען פיל צייט. מאיר האָט געלערנט מיט איר אנשטאט אַ שעה — צוויי שעה, און אָפּטמאָל נאָך מער. ער האָט געוואָלט, אַז הינדע זאָל וואָס גיכער און בעסער באַקומען דעם דיפּלאָם.

די הייסע ליבע

פּאַר דער צייט, וואָס מאיר האָט געגעבן לעקציעס הינדען, האָט זיך דאָס יונגע פּאָר — ווי עס טרעפט אין ראָמאַנען — הייס פאַרליבט; זיי האָבן באַשלאָסן, אַז אויך זי, הינדע, וועט פּאָרן אין דער שווייץ שטודירן מעדיצין.

צביה האָט שוין לאַנג חושד געווען, אַז הינדע איז פאַרליבט אין מאירן און איר חשד האָט זיך פאַרשטאַרקט, וען הינדע האָט אָפּגעוואָרפן די שענסטע שידוכים. מען האָט איר פאַרגעלייגט חתנים מיט העכערער בילדונג, רייכע סוחרים, יחוסדיקע בחורים. זי האָט אפילו נישט געוואָלט הערן פון דעם. די מוטער האָט אָנגעהויבן נאָכשפּירן, ביז זי האָט געזען ווי די טאָכטער זיצט ביי מאירן אויף די הענט און — קושט זיך. צביהן איז פּינצטער געוואָרן פאַר די אויגן. אַ פּייניער שידוך, האָט זי געטראַכט, צאליע דעם מלמדס זון, אַזאַ קבצן, אַזאַ שלעפּער, וועט זיין איר טאָכטערס מאַן? זאָל זי אפשר רעדן וועגן דעם מיט איר טאָכטער, דערקלערן איר, אַז ס׳איז נישט פּאַר איר קיין פּאָסנדע פּאָר? אָבער זי האָט געוווסט, אַז הינדע איז אן ערנסט מיידל און וועט ס׳איז אַזוי ווייט אַוועק, אַז זי זיצט ביי מאירן אויף די הענט — וועט שוין קיין זאַך נישט העלפן.

„ווו זענען געווען מיינע אויגן", — האָט זי זיך געשטראָפט — „הינדע, אַזאַ קלוגע, ערנסטע, אַזאַ רייכע כלה, דאָס שענסטע מיידל פון שטאָט, זאָל חתונה האָבן מיטן לערער, צאליע דעם מלמדס זון"...

שוין אייניקע מאָל ווי הינדע האָט געזאָגט דער מוטער, אַז זי וויל פּאָרן שטודירן אין דער שווייץ, זי ווייל ווערן דאָקטאָר מעדיצין.

„אויב דו טראַכטסט נישט חתונה צו האָבן — האָט די מוטער געזאָגט — מיין איך, אַז דאָס וואָלט געווען גאַנץ גוט". ביי זיך האָט צביה געטראַכט, אַז אויף דעם אופן וועט זי פּטור ווערן פון מאירן, ווייל ער איז אָרעם — ער וועט במילא נישט קענען פּאָרן שטודירן.

הינדעס נצחון

שלמה יאָפּע האָט זיך מער נישט געמישט אין די געשעפטן. ער האָט זיך פאַרלאָזט אויף זיינע צוויי זין. ער האָט זיך מער אָפּגעגעבן מיט פּאַרשידענע צדקה־אַנשטאַלטן. געווען איז ער בטבע אַ רואיקער מענטש, נישט קיין פּאַרשפּיצטער, געווען צופרידן מיט זיין לעבן, געדאנקט דעם בורא עולם פּאַר אַלע זיינע חסדים, וואָס ער טוט מיט אים.

„שלמה — האָט צו אים אַמאָל שבת צו נאַכטס, וועז קיינער איז נישט געווען אין שטוב, צביה געזאָגט — אונדזער טאָכטער איז שוין, ב"ה נייענצן יאָר, מ'דאַרף זאָרגן וועגן תכלית, אוז דו האָסט עס גאָרנישט אינזינען. דו ביסט דער גבאי פון הכנסת כלה, מאַכסט חתונה פּרעמדע מיידלעך — וועגן דער אייגענער טאָכטער האָסטו פאַרגעסן".

שלמה האָט שטאַרק ליב געהאַט זיין מוזינקע. ער האָט זיך גאָר נישט באַווייזן אַרומצוזען ווי זיין הינדעלע איז שוין אין צוואַנציקסטן יאָר. ס'איז נישט שווער אָפּצוזוכן פּאַר זיין געראָטענער טאָכטער אַ פּאַסנדן חתן, האָט ער געטראַכט. שיין און קלוג איז זי, נדן איז דאָ היפש. ער האָט זיך באַרואיקט — מ'דאַרף נישט זאָרגן. זאָל נאָר גאָט צושיקן דעם פּאַסנדן זיווג.

מאיר און הינדע האָבן באַשלאָסן, אַז פריער וועט פּאָרן מאיר, און אין אַ יאָר אַרום וועט זי פּאָרן. דריי חדשים פּאַר מאירס אַוועקפּאָרן האָט הינדע געמאַלדן, אַז מאיר איז איר חתן. שלמה איז געווען צופרידן. מאיר, האָט ער געזאָגט, איז אַ גערָאטענער בחור, ער וועט

וועלן דאָקטאָר, איי וואָס ער איז אַרעם — איז דאָס נישט אַזאַ חסרון. זיין פאָטער, צאַליע דער מלמד, איז אן אַרנטלעכער מענטש, הינדע וועט אויך שטודירן דאָקטער — ס׳איז אַ גלייכע פאָר.

וועט מאיר איז געקומען אָפשיידן זיך מיט הינדען און אירע עלטערן, האָט שלמה אים פאַרגעלייגט געלט, אָבער מאיר האָט זיך דערפון אנטזאגט. צום ערשטן מאָל האָט זיך מאיר צעקושט מיט הינדען אין די עלטערנס אויגן.

דער שרעקלעכער סוף

די ערשטע פאָר מאָנאָט האָט מאיר געשריבן הינדען זייער הייסע בריוו. ער לערנט זייער פיל, ער האָפט סוף יאָר צו ענדיקן דעם ערשטן סעמעסטער אין בערנער אוניווערסיטעט. וואָס ווייטער זענען אָבער די בריוו געוואָרן זעלטענער און קעלטער. שוין צוויי חדשים ווי הינדע האָט פון אים קיין בריוו נישט. אויף אירע צוויי דעפעשן האָט ער נישט געענטפערט. זי איז געוואָרן מעלאנכאָליש, פון טאָג צו טאָג געצאָנקט, מיט קיינעם נישט געריידט. דאָקטוירים האָבן געראטן אירע עלטערן צו שיקן זי אין כאַרקאָווער שפיטאָל פאַר פסיכיש קראַנקע.

אין איין פרימאָרגן, וועז די מוטער האָט איר אריינגעברענגט אין צימער פרישטיק, האָט זי דערזען ווי מאירס בילד וואָס איז געווען בייַ איר אויפן טיש, ליגט אַ צעריסנס נעבן איר בעט. וועז זי האָט דערזען די מוטער האָט זי דאָס עסן אַראָפגעוואָרפן און האָט זי געזומען שלאָגן. מ׳האָט די אומגליקלעכע אָפגעפירט אין כאַרקאָווער שפיטאָל.

אין אַ יאָר אַרום איז זי, די אומגליקלעכע, געשטאָרבן.

דער גליקלעכער פינאל

דאָבע די אלמנה

וועז דאָבע די אלמנה האָט זיך באַזעצט אין שטעטל מיט איר צוויי יאָריקן טעכטערל, ביילקע, איז זי געווען יונג און שיין, נאָר זייער אָרעם. זי האָט געדונגען אַ קליינע דירה פון צוויי צימערן ווייט פון צענטער, נאָר אין אַ יידישער געגנט.

וועז איז זי געוואָרן אַן אלמנה, ווער איז געווען איר מאַן און ווו ער איז געשטאָרבן — האָט קיינער נישט געוווסט. וועמען קען עס אינטערעסירן אַזאַ אָרעמע פרוי מיט אַ פּיצל קינד?

דאָס מיידעלע איז געווען אַזוי שיין, אַז די שכנים האָבן זי גערופן „דאָס מלאכל". אַ קאָפּ מיט בלאָנדע האָר, העל בלויע אויגן, ראָזע בעקעלעך מיט אַ שטענדיקן שמייכל, אַ מיילכל מיט פערלדיקע צייני־דעלעך. דאָס קינד איז צו אַלעמען געגאַנגען, זי איז געוואָרן דאָס ליבלינג פון דער גאַס.

אויך דאָבען האָט מען גערן געהאַט. זי איז געווען רעליגיעז. האָט געטראָגן אַ שייטל; וועגן כשרות איז אָפּגערעדט. וועז אין שטעטל האָט דער גביר חתונה געמאַכט אַ טאָכטער אוז מען האָט געזוכט אַ קעכין, וואָס פאַרשטייט גוט צו קאָכן אוז באַקן — האָט עמעצער פון די שכנים געעצהט צו דינגען דאָבען. פון דאָן, אַז ס'האָט זיך געמאַכט אַ שמחה, פלעגט מען נעמען דאָבען פאַר אַ צייטווייליקער קעכין.

אָבער שמחות אין אַ קליין שטעטל זענען געווען ווייניק אוז גבירים נאָך ווייניקער — האָט איר פשוט געפעלט צום לעבן. איז זי גלייכצייטיק געוואָרן אַ פאַרמיטלערין פון יידישע קעכינס אוז קריסט־לעכע דינסטן, אוז זי האָט אָנגעהויבן צו ביסלעך פאַרדינען.

ביילקען האָט זי שוין צו פינף יאָר אָפגעגעבן לערנען צום מיידלשן לערער, ר׳ שלמה. צו אַכט יאָר האָט מיט איר געלערנט אַ שכנהס טאָכטער פון פינפטן קלאַס גימנאַזיע. צו פופצן יאָר האָט זי שוין געלעזן אַ סך יידישע און רוסישע ביכער. דאָס שטעטל האָט זיך געבענטשט מיט איר. שבת בין מנחה למעריב, וועו זי איז געגאַנגען שפּאַצירן מיט אירע חברטעס, האָט מען פון איר שיינקייט נישט געקענט זיך אָפּוווּנדערן. דאָבע האָט נישט געוואָלט זי זאָל אַרבעטן. בחורים — פּריקאַזטשיקעס, אַרבעטער, קליינהענדלער האָבן געשיקט קלמן דעם שדכן צו דאָבען, אַז זיי ווילן חתונה האָבן מיט ביילקען — זיי ביידע האָבן אָבער נישט געוואָלט הערן דערפון.

איינמאָל איז געקומען דעם גבירס זון, ער האָט איר פאָרגעלייגט חתונה צו האָבן מיט אים. זי האָט אים געקענט. „אויב אייערע עלטערן וועלן צושטימען צום שידוך, וועל איך מיט אייך חתונה האָבן" — האָט זי געזאָגט. פון שידוך האָט זיך אָבער אויסגעלאָזט אַ טייך.

דער רייכער אלמן

אין אַ דערבייאיקער היפשער שטאָט האָט געוווינט זייער אַ רייכער ייד, אַ געוויסער נחמן פרוסאַק, אַ מענטש ביי די פופציק, ער איז געווען פון דעם מין גבירים, וואָס וויפל מ׳האָט אים געשאַצט, האָט ער פאַרמאָגט מער. מיט זיין פרוי ריווע מיניע האָט ער געלעבט אין פרידן אייניקע און צוואַנציק יאָר. קיין קינדער האָבן זיי נישט געהאַט, קיין דאגות פרנסה אודאי נישט. זיי ביידע פלעגן אַלע יאָר פאָרן קיין מאַריענבאָד. דאָס איז געווען די אייניקע פאַמיליע אין שטאָט, וועלכע האָבן זיך דערלויבט אַזאַ לוקסוס. זיי ביידע, מאַן און ווייב, זענען געווען באַליבט אין שטאָט. פלעגן טיילן פיל צדקה, געשטיצט פאַרשידענע מוסדות. ריווע מיניע האָט בעיקר געשטיצט יתומים און אַרעמע כלות.

לעצטנס אין ריווע מיניע געווארן מאגער, פלעגט אפט ברענען. זיי האבן באשלאסן, אז זיי וועלן אין צוויי וואכן ארום פארן קיין מאריענבאד, וועלן זיי זיך אפשטעלן אין בערלין זיך באראטן מיט א פראפעסאר. פראפעסאר איזראאיל האט זי אריינגענומען אין שפיטאל און נאך פארשידענע אנאליזן האט ער געזאגט דעם מאן, אז זי איז קראנק אויף א מאגן־קרעבס. איר לאגע איז האפנונגסלאז, זי דארף גלייך פארן אהיים.

אין דריי חדשים ארום איז זי געשטארבן. שווער איז געווען דאס לעבן פאר פרוסאקן: נעמען א קעכין אין שטוב — האט ער מורא געהאט פאר שלעכטע צינגער; האלטן די קעכין ביז נאך מיטאג און בלייבן אליין אין אזא גרויסער דירה א גאנצע נאכט, איז אויך קיין פלאן נישט; חתונה האבן צום צווייטן מאל נאכדעם ווי ער האט מיט זיין ווייב אזוי גוט געלעבט — אייניקע און צוואנציק יאר. זי איז אים געווען אזוי טרייַ — דערלאזט נישט דאס הארץ. „ווי איר זעט", פלעגט ער זאגן זיינע באקאנטע, „ווער איך אויסגעריסן אין עושר און כבוד". נחמן פרוסאקס א גוטער פריינט, אריה לייב שפירא, האט אים געעצהט נעמען אן עלטערע פרוי פאר א קעכין, אבער ריכטיקער וואלט געווען, ווען ער האט חתונה. איך בין זיכער, האט אים שאפירא געזאגט, אז ווען ריווע מיניע ע"ה וואלט געזען ווי דו לעבסט איצט, וואלט זי דיר געהייסן חתונה האבן. אין סנאווסק איז דא א בארימטע קעכין, זי קאכט און באקט פאר רייכע חתונות, זי איז אן אלמנה, זייער אן ארנטלעכע און רעליגיעזע פרוי, מען רופט זי דאבע די אלמנה. ביז סנאווסק איז א קנאפע שעה רייזע, מיר וועלן ביידע צופארן און מיר וועלן זיך צערעדן מיט איר. אויב דו ווילסט נישט חתונה האבן, איז דאס דער אייניציקער אויסוועג.

נישט שווער איז געווען אפצוזוכן דאבע די אלמנה. זיי האבן זי געטראפן אין שטוב. דאבע האט זיי ביידן געקענט. אין די צוויי קליינע צימערן איז געווען זויבער. דאס מעבל אלט. דאבע האט, ווייזט אויס, זיך געסטראעט פארשטעלן דעם דלות. דא שטייט א ביליקע

בלום אין אַ טאָפּ, אויף די פענצטער ריינע פאַרהענגלעך, אין ווינקל שטייט אַ הילצערנער קאַסטן אַרומגעוויקלט מיט בונטע ביליקע שטאָף. אויפן קאַסטן אַ סאמאָוואר, גלאַנצט ווי גאָלד. אויף דער וואנט אַ בילד פון ווילנער גאון אין אײנפאַכער ראם, אויף דעם קליינעם טישל אַ זויבערער טישטוך.

פרוסאק איז גלייך צוגעטראָטן צום ענין. היות ווי מיט אַ יאָר צוריק איז זיין פרוי געשטאָרבן, זוכט ער אַ גוטע קעכין. ער האָט געהערט, אַז זי איז אַן אַרנטלעכע און אַ רעליגיעזע פרוי — לייגט ער איר פאָר, זי זאָל זיין ביי אים אַלס קעכין, ער וועט איר צאָלן, וויפיל זי וועט פארלאַנגען. זי וועט האָבן אַ שיין מעבלירטן צימער, זי וועט נישט האָבן קיין זאָרגן וועגן פרנסה — זי וועט זיין צופרידן.

„איך וואָלט עס געוויס געטאָן, אָבער איך האָב אַ דערוואַקסענע טאָכטער, איך וועל זי אַליין נישט לאָזן — האָט זי געזאָגט.

„זאָל אייער טאָכטער זיין מיט אייך ביי מיר, — זאָגט פרוסאק — וואָס קען זי מיר שטערן?"

עס עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין ביילקע. פרוסאַק איז געבליבן ווי צוגעשמידט צום בענקל. ער האָט אין זיין לעבן נישט געזען אַזאַ שיינהייט. ער האָט דאָס אויג פון איר נישט געקאָנט אָפּרייסן.

דאָבע האָט איבערגעגעבן ביילקען וועגן דעם געשפּרעך. ס׳איז ביי זיי פרינציפּיעל דער פּאָרשלאָג אָנגענומען, נאָר זיי ווילן פריער זען זיין ווינונג.

אין דער באַשטימטער צייט זענען זיי ביידע געקומען. פרוסאַק האָט זיי געוויזן די דירה, אויך דעם צימער, וווּ זי וועט זיין מיט ביילקען, שיין מעבלירט, מען וועט אַריינשטעלן נאָך אַ בעט — זיי ביידע וועט קיין זאַך נישט פעלן. „איך וועל אייך צאָלן דרייסיק רובל אַ חודש. אויב אייער טאָכטער וועט וועלן אויפראמען די צימערן, וועל איך איר צאָלן עקסטרע" — האָט פרוסאַק געזאָגט.

די חופה

שוין דריי חדשים ווי דאָבע מיט ביילקען זענען ביי פרוסאַקן. דאָבע איז אַן ערשטקלאסיקע קעכין. איר קאָכן און באַקן האָט נישט איר גלייכן. ביילקע ראמט צו די צימערן. אין שטוב איז ריין, געמיטלעך.

פאַר דער צייט, וואָס די מוטער מיט דער טאָכטער זענען ביי אים — האָט פרוסאַק נישט אויפגעהערט טראַכטן וועגן ביילקען. אמת, האָט ער געטראַכט. איך בין שוין ניין און פערציק יאָר אַלט, עס הייסט מיט זיבן און צוואַנציק יאָר עלטער פון איר, אָבער איך בין פולשטענדיק געזונט. איך וועל זי גליקלעך מאַכן. נאָר אין זעלבן אָוונט האָט ער איר, אין דער מוטערס קעגנוואַרט, פאַרגעלייגט ביילקען חתונה האָבן מיט אים. ער וועט אויף איר נאָמען אַרײַנטראָגן אין באַנק צען טויזנט רובל, אויך פאַר דאָבען דריי טויזנט. זי, דאָבע, וועט נאָך דער טאָכטערס חתונה בלייבן ביי אים אויף די זעלבע באַדינגונגען.

אין אַ חודש אַרום האָט מען געשטעלט חופה. עס איז נישטאָ קיין ווערטער איבערצוגעבן זייער אלעמענס גליק.

אין אייניקע יאָר אַרום איז מיר אויסגעקומען זיין אין דער שטאָט. פרוסאַקן האָב איך געקענט פון פיל יאָרן. איך האָב אים באַזוכט. ביים טיי־טיש זענען געזעסן — דאָס יונגע פּאָר, דאָבע און אַ צווייַ־יאָריק פרוסאקל...

„ברודער" און „שוועסטער" חתונה געהאַט

אונדזערע קינדער

מרדכי אהרון לוריא און דוד הירש לעוויטאן זענען נאָענטע שכנים — אַ שטוב לעבן אַ שטוב. די הייזער האָבן זיי באַקומען בירושה פון זייערע עלטערן. זיי זענען אין די הייזער געבוירן געוואָרן, אין די הייזער חתונה געהאַט. מרדכי אהרון האָט חתונה געהאַט מיט חנה־זלאַטעס און דוד הירש מיט מלכה בליומקינס, ביידע פרויען פון דער זעלבער שטאָט, פון וואַנען זייערע מענער שטאמען. מרדכי אהרון האָט געהאַט אַ מאַנופאַקטור־געשעפט, דוד הירש — גאַלאַנטעריע. די קראָמען זענען אויך געווען איינע לעבן דער צווייטער. אַפילו די „שטעט" אין מזרח־וואנט זענען אויך געווען אייגס לעבן דער אַנדערער. מרדכי אהרון האָט געהאַט איין קינד, רייזעלע, דוד הירש — אויך איין קינד, משהקע, ביידע אין עלטער — דריי יאָר, בערך.

משהקע איז געווען זייער אַ באַגאבטער: צו פיר יאָר האָט ער שוין געקענט עברי, צו זעקס, געלערנט תנ"ך, צו צען האָט ער געוווסט פופציק בלאַט גמרא אויף אויסנווייניק, צו דרייצן — האָט אים דער רב געקרוינט מיטן נאָמען — „עילוי".

איינמאָל איז אין שטאָט געקומען אַ חשובער גאסט — דער הארנאסטייפעלער רבי (טוורסקי). משהקע איז דאָן אַלט געווען אַכצן יאָר. דער רבי האָט אים פארהערט, ער איז ממש „אַרויס פון די כלים". ער האָט אים געגעבן סמיכה אויף הוראה. זיין נאָמען איז געווען פול אין אַלע יידישע תפוצות. פון פיל גרויסע יידישע שטעט האָט מען אים פאַרגעלייגט דעם כסא הרבנות. — ער האָט זיך דערפון

אנטזאָגט. מ׳האָט אים געריעדט די שענסטע שידוכים: שיינע, יחוסדיקע און רייכע מיידלעך. ער האָט נישט געטראַכט חתונה האָבן אַזוי יונג. ער האָט געשטרעבט צו אלגעמיינער בילדונג. ער האָט געהאַט אַ נייגונג שטודירן יורי. אינצווישן האָט ער געלערנט דאָס פּראַגראַם פון מענער־גימנאַזיע. אין דריי יאָר אַרום האָט ער באַקומען אַ צייגעניש פאַר אַכט קלאַסן. געלערנט האָט ער אַלס עקסטערן.

רייזעלע

צו אַכט יאָר האָט מען רייזעלען געגעבן לערנען ביי שלמה דעם לערער. זי האָט ביי אים געלערנט צוויי זמנים. געקענט עברי, אַביסל חשבון, געשריבן יידיש און רוסיש, דערמיט האָט זיך איר בילדונג געענדיקט. אין שטוב האָט זי געהאַלפן דער מוטער. נישט זי און נישט די עלטערן האָבן אין זינען געהאַט פאָרזעצן לערנען. צו צוועלף יאָר האָט זי געלייענט רוסישע און יידישע באַבע־מעשיות. פון די גאַנץ יונגע יאָרן — דריי־פיר יאָר, פלעגט רייזעלע עסן ביי משהקעס עלטערן און ער ביי רייזעלעס עלטערן. אַז די טאַטעס פלעגן קומען פון זייערע געשעפטן עסן מיטאָג, איז די ערשטע פראַגע געווען: האָבן שוין „אונדזערע קינדער״ געגעסן? די קינדער זענען געווען ווי ברודער און שוועסטער. צו פופצן יאָר האָט משהקע געלערנט רייזעלען עבֿרית, תנ״ך, געלייענט מיט איר צוזאַמען יידישע און רוסישע קלאַסיקער. לערנען האָט זי נישט געוואָלט, נאָר לייענען האָט זי זייער ליב געהאַט. אויף איר האָבן געמאַכט אַ שטאַרקן רושם ראַמאַנען פון טורגעניעוו, טאָלסטאָי און אַנדערע. זי האָט אַנגעהויבן באַטראַכטן משהקען ווי איר העלד — זי האָט זיך אין אים הייס פאַרליבט. משהקע, דער ערנסטער בחור, וואָס האָט געשטרעבט נאָר צום לערנען האָט זיך אַרומגעזען, אַז רייזעלע איז אַזאַ שיינע, אַ קלוגע, ער האָט זי שוין נישט באַטראַכט ווי אַ שוועסטער, נאָר ווי אַ שיין מיידל, אין וועלכער ער איז פאַרליבט. די ליבע פון ביידע יונגע מענטשן האָט

זיך צעפלאקערט, ביז זיי האָבן איינער דעם צווייטן דערקלערט וועגן זייערע געפילן און האָבן זיך שטאַרק געקושט. וואָס וועט זיין דער תכלית? האָט ער געטראַכט אין די שלאָפלאָזע נעכט: פֿאַרן שטודירן האָט ער נישט קיין מיטלען. אויך די עלטערן זענען נישט אימשטאַנד שיקן אים קיין אויסלאַנד. דאָ וועט ער אַלס ייד געוויס נישט אָנגענומען ווערן אין אוניווערסיטעט. ווערן רב אָדער סוחר איז ער שטענדיק געווען קעגן. חתונה האָבן מיט וועמען ס׳זאָל נישט זיין, וועט ער נישט. ער האָט צו הייליק ליב רייזעלען. ער וויל דאָך אָבער פֿאָרט ווערן אַן אַדוואָקאַט — וועט ער האַלטן עקזאמען אין קרייז־ געריכט און וועט ער וועט אויסהאַלטן, באַקומט ער אַ דיפּלאָם פון אַ פּריוואַטן אַדוואָקאַט. ער האָט וועגן זיין פּלאַן דערציילט רייזעלען. זי איז געווען איבער גליקלעך. ער וועט בלייבן דאָ — נישט פֿאַרן קיין אויסלאַנד. אַ פּריוואַטער אדוואָקאַט, האָט ער געגלייבט, קאָן האָבן מער פּראַקטיק ווי אַ געענדיקטער יוריסט. אָט איז דאָ אַן אַלטער אדוואָקאַט, וואָס האָט מיט יאָרן צוריק געענדיקט יורי אין פּעטער־ בורגער אוניווערסיטעט און האָט נישט קיין קליענטן. אין שטאָט רופט מען אים „די עקרה", וויייל ער האָט אפילו קיין איין פּראָצעס נישט „געוווּנען".

משהקע האָט זיך מיט זיין גאַנצער ענערגיע געגומען לערנען די יורידישע רעכט מיט גרויס התמדה. ער האָט געלערנט צוויי יאָר. ווען ער האָט דערפילט אַז ער קען שוין גרינטלעך די אַלע געזעצן האָט ער באַשלאָסן עקזאמינירן זיך. די ריכטער זענען נתפּעל געוואָרן פון זיין גרויסן וויסן. געענטפערט האָט ער אויף אַלע קאַמפּליצירטע פראַגן וועגן די כלערליי קאַמפּליצירטע פּראַגראפן. די ריכטער האָבן אים געלויבט, ער האָט באַקומען אַ דיפּלאָם פון אַ פּריוואַטן אדוואָקאַט. אויפן טיר פון זיין ווינונג איז געווען אַ שילד: פּריוואַטער אדוואָקאַט מ. לעוויטאַן.

ער איז געוואָרן בארימט נישט נאָר ביי זיך אין שטאָט, נאָר אויך אין אַנדערע שטעט. אין געריכט האָט מען זיך צו אים באַצויגן ווי צו

אַן ערנסטן און אַרנטלעכן אדוואָקאַט. ער האָט דערוואָרבן אַ קאַלאָסאלע קליענטעלע.

צו אייניקע און צוואַנציק יאָר האָט ער חתונה געהאַט מיט רייזעלען.

— „אונדזערע קינדער" — האָבן די עלטערן געזאָגט — זענען באמת געוואָרן אונדזערע קינדער.

צוויי טייערע קרבנות אויפן מזבח פון ליבע

אַבראַשאַ

לייזער ראַכלין, אַ ייד אין די זעכציקער, פלעגט קומען אין שול דאַוונען מיטן ערשטן מנין. געדאַוונט האָט ער אין צוויי פּאָר תפילין — רש״י און רבנו תם. נאָכן דאַוונען פלעגט ער זאָגן דעם יום תהילים, נישט וויסנדיק דעם פּירוש המילים. בין מנחה למעריב פלעגט ער הערן ווי אַברהמקע דער שוחט האָט געזאָגט דעם שיעור גמרא. לייזער האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ און ניין, אָפּט פאַרבייטנדיק די יוצרות.

אין שול האָט ער געהאַט אַ שטאָט אין מזרח. ער האָט זיך געערעכנט פון די בעסערע בעלי בתים, הגם ער איז געווען אַן עם הארץ. ער האָט אין זיין לעבן מיט קיינעם קיין סכסוכים געהאַט. אַ נדבה געגעבן די שענסטע — אַ בכבודיקער ייד.

זיין ווייב, יוכבד, אַ קלוגע יידענע, אַ פרומע, זי איז געווען גוט צו גאָט און צו לייטן.

לייזער האָט „געהאַלטן" די פּאָטשטע. די רעגירונג האָט געמאַכט „טאַרגעס", ווער ס׳האָט אָנגעגעבן אַ ביליקערן פרייז, פּאָר דעם איז געבליבן „די פּאָטשטע". לויט דעם קאָנטראָקט האָט דער פּאָטשטער געמוזט האַלטן פינף פערד, צוויי פאַעטאַנען (קאַרעטן), דריי קוטשערס, אַ פיסאַר (קריסטלעכן שרייבער), אַ וואָגן מיט אַ בויד אָפּצופירן די פּאָטשטע צו דער באַן און צוריק — אַ מהלך פון צוואַנציק וויאַרסט. די פּאָטשטע פלעגט אָפּגעשיקט ווערן מיט דער באגלייטונג פון אַ פּאָסט־באאמטן, אַ באוואָפנטן מיט אַ ביקס און שוועבל. די

רעגירונג האָט אויסגעצאָלט לויטן רעכענונג פון דעם שרייבער יעדן מאָנאַט. דער קאָנטראַקט איז געווען גילטיק אויף פינף יאָר.

לייזער ראַכלין האָט געמאַכט אַ פיין לעבן — הגם ער האָט זיך איבערהויפט נישט געמישט אין די געשעפטן. זיין ווייב, יוכבד, האָט געפירט די באַלעבאַטישקייט אין שטוב און אויך די ביזנעס.

די פאַמיליע ראַכלין האָט געהאַט צוויי חתונה־געהאַטע טעכטער אין באַזונדערע שטעט און זייער בן־יחיד, אַבראַשא. אַבראַשא האָט כמעט נישט געהאַט קיין יידישע חברים: די גרעסטע טייל פון זיינע גוטע פרייַנט זענען געווען פון דער קריסטלעכער אינטעליגענץ. ער איז געווען אַ גוטער, שיינער בחור, האָט זייער שיין געזונגען, געשפילט אויף אַ גרויסער האַרמאָניע. ער איז געווען צווישן די ליבהאָבער פון די פרייוויליקע אַרטיסטן. ער איז געווען דער ליבלינג פון די רוסישע פני. „נאש אַבראַשא", האָבן זיי אים גערופן אונטער די אויגן. מען האָט זיך צו אים באַצויגן ווי אַ גלייכער צו אַ גלייכן. אין די אויגן פון די אדעליקע האָבן זיי אים נישט געריכט ווי אַ ייד. אַבראַשא איז געווען אַ רוסישער פאַטריאָט, זייער ווייט פון דער יידישער רעליגיע. מער ווי איין מאָל אין יאָר, צו כל־נדרי, האָט ער די שול נישט באַזוכט. דאָך האָבן אים די יידן ליב געהאַט — „אַ יידיש האַרץ" — פלעגן אָפילו די הייסע חסידים אים רופן. ער האָט ליב געהאַט צו טון אַ טובה.

אַזוי ווי אַבראַשא האָט געהאַט די בעסטע באַציאונגען מיט די גרעסטע פריצים האָט ער אין אַן עת צרה, בעיקר וועגן אַ פריזיוו, געטאָן אַלץ, כדי צו באַפרייען נישט מער ווי צוויי דריי בחורים, נאָר פון אָרעמען קלאַס, וועלכע קענען זיך נישט באַפרייען פון מיליטער פאַר געלט.

איינמאָל איז אַבראַשא פאַרבייגעגאַנגען נעבן אַברהמקע דעם שוחטס הויז. ער האָט אים אַריינגערופן צו זיך.

„אַבראַשאַ, איך האָב צו דיר אַ בקשה, דו קענסט דאָך מיין

אייניקל, אייזיק. שטייט ער הייַ־יאָר צום פריזיוו. ער איז אַ געזונטער, אָבער אַזאַ לערנער און אַזאַ פרומער זאָל זיין אין קאַזאַרמע צווישן אַזוי פיל ערלים — האָב איך פשוט מורא פאַר זיין לעבן, אל תפתח פה לשטן".

„איך וועל טאָן וואָס איך וועל קאָנען", — האָט אים אַבראַשא פאַרזיכערט.

בייַ דעם געשפּרעך איז געזעסן זיינער אַ שכן, פרעגט ער אים, ווי קומט עס, אַז איר זאָלט אים רופן מיט אַ גויאישן נאָמען? „דו ווייסט דאָך", האָט אים דער אַלטער חסיד געענטפערט, „אַז מיר ביידע האָבן דעם זעלבן נאָמען. אויב איך וועל אים רופן אברהם, וועט מען דאָן מיך רופן אַבראַשאַ"...

פאַוועל פּעטראָוויטש קורילענקאָ

קורילענקאָ, אַ פאַראַרעמטער גוטבאַזיצער, זייער אַ ליבעראַלער מענטש, אַ יידן־פריינט און אַ קלוגער, האָט געלעבט פון שטיצע, וואָס זיינע קרובים פון פעטערבורג האָבן אים געשיקט. זיין פרוי — זייער אַן אייַדעלע קריסטין פון גאָר אַ יחוסדיקער משפּחה — האָט געפירט די באַלעבאַטישקייט ניט לויט די מאַטעריעלע מעגלעכקייטן. זיי האָבן געהאַט אַ פאָר פערד, אַ קוטשער, צוויי דינסטן, אַ פראַנצויזיש באָנע פאַר די קינדער. דער עלטערער זון, סערגיי, וועלכער האָט געענדיקט אַלס יוריסט, איז באַשטימט געוואָרן פאַר אַ סליעדאַ־יואַטעל (געריכט־אויספאָרשער) אין סאַראַטאָוו. דער יינגערער, סאַשאַ, איז געווען אין אַכטן קלאַס גימנאַזיע. די דריי טעכטער זענען געווען זייער גוט דערצויגן, געשפילט קלאַוויר. זיי זענען געווען די שענסטע „באַרישניעס" אין שטאָט. די מוטער האָט אָפט געשפילט אין טעאַטער, אָבער קיין איין פאָרשטעלונג איז נישט געשפילט געוואָרן אָן אַבראַשאַן. מיט זיין זינגען און שפילן האָט ער פאַרכישופט דעם עולם.

די ליבע

אַבראַשאַ איז געווען אַ נאַענטער שכן פון קורילענקאָ. זיי אַלע האָבן אים זייער ליב געהאַט. ער האָט דעם גרעסטן טייל פון טאָג פאַרבראַכט ביי זיי, און ווען מען זאָל אַ שטייגער פרעגן: וועמען פון די דריי טעכטער האָסטו מער ליב? — וואָלט ער אָן צווייפל געענטפערט: — אַלעמען! ער האָט נישט נאָר די פאַמיליע קורילענקאָ ליב געהאַט, נאָר אַלץ וואָס האָט אַ שייכות צו דער משפחה איז אים געווען ליב. דער קודלאטער הונט פלעגט אים שטענדיק באַגעגענען מיט אַ פרייד, דרייענדיק מיטן וויידל; דער גאַלער קאַטער פלעגט זיך פלאָנטערן צווישן זיינע פיס, צוברומענדיק מיט קעצישער ליבע.

פון אַלע דריי טעכטער האָט אַבראַשען צום שטאַרקסטן ליב געהאַט די עלטערע טאָכטער, סאָניע. זי האָט זיך קיין אָרט נישט געפונען ביז ער פלעגט קומען. זי האָט אַמאָל דערציילט וועגן איר ליבע צו אַבראַשען די עלטערן. „מיר זענען נישט דאַקעגן, מיר אַלע האָבן אים ליב, ווי אַן אייגענעם, אַן אונדזעריקן. דו וועסט אָן צווייפל לעבן מיט אים גליקלעך, אָבער ער וועט זיך מוזן שמדן" — האָבן זיי איר געענטפערט.

אין איינעם אַ שיינעם זומער־טאָג זאָגט אים סאָניע: „איך האָב מיט דיר צו רעדן וועגן זייער אַ וויכטיקן ענין. קום מיט מיר אין וואַלד, דאָרט וועט אונדז קיינער נישט שטערן".

זיי האָבן זיך אוועקגעזעצט אונטער אַ שאָטנדיקן בוים.

„אַבראַשאַ — האָט סאָניע געזאָגט, — פאַר דיר איז געוויס נישט קיין סוד, אַז איך האָב דיך זייער ליב. איך וויל מיט דיר חתונה האָבן. איך האָב וועגן דעם גערעדט מיט מיינע עלטערן, זיי זענען נישט דאָקעגן. אָבער דו מוזט זיך שמדן. איך וויל זאָלסט מיר געבן די טעג אָן ענטפער".

ער האָט זי פעסט אַרומגענומען אין זיינע אָרעמס, זיי האָבן זיך שטאַרק געקושט.

— „דאָס איז מיין ענטפער, איך בין איינער פון די גליקלעכסטע", האָט אַבראַשאַ געזאָגט.

די צוויי טייערע קרבנות

סערגיי האָט אין סאראטאָוו חתונה געהאַט מיט אַ שיינער יונגער אלמנה, זייער אַ רייכע פרוי. מ׳האָט געשאצט איר פאַרמעגן אויף אַ האַלבן מיליאָן רובל במזומן, חוץ איר גוט און אַ גרויס הויז אין סאראטאָוו. דריי חדשים נאָך דער חתונה זענען זיי געקומען צו די עלטערן. די יונגע פרוי האָט זיי אַלעמען ליב באַקומען. די עלטערן האָבן דערציילט, אַז סאָניע האָט חתונה מיט אַבראַשען. סערגיי האָט פון אַלעמאָל ליב געהאַט אַבראַשען. זיין פרוי איז געווען צופרידן פון דעם שידוך. ס׳איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז די צערעמאָניע פון דעם שמד און די חתונה זאָלן זיין אין סאראטאָוו אין צוויי חדשים אַרום. סערגיי האָט פאַרשפראָכן אייניצואָרדענען אַבראַשען אויפן בעסטן אופן. זיינע עלטערן און שוועסטער האָט דאָס יונגע פאָר געגעבן אַ גרויסן סכום געלט.

אייניקע מאָנאַטן נאָך אַבראַשעס שמד און חתונה, איז צו ראכלין אין הויז געקומען דער קאזיאָנער ראַבין, האָט געמאָלדן, אַז ער האָט באַקומען אן אָפיציעלע מעלדונג פון סאראטאָוו, אַז מ׳זאָל אויסמעקן פון די יידישע מעטריקעס דעם נאָמען אַבראַשאַ ראכלין, וועלכער האָט זיך געשמדט.

דעם זעלבן אָוונט איז לייזער געשטאָרבן פון אַ האַרץ־שלאָג.

אַ חדש נאָך דעם איז אויך פון צרות געשטאָרבן יוכבד.

שלום דער למד־וואוניק און בערל דער יתום

נאך גאר אלס יונגער בחורל איז שלום געקומען אין שטעטל לערנען אין דער ישיבה: א דארער, אן אפגעריסענער, די קאפאטע לענגער פון אים אליין, לאנגע געקרייזלטע פיאות, גרויסע איבערגעשראקענע אויגן — אזוי האט אויסגעזען דאס פופצן יאריקע ישיבה־בחורל שלום.

דאס שטעטל איז אים געווען פרעמד. נישט קיין קרובים, נישט קיין באקאנטע — האט ער זיך אפגעשטעלט אין דער שול. שלום האט זיך געשטעלט אין אווינקל דאוונען. געדא־וונט האט ער אן א מנין — ער האט נישט געקאנט אניאגן דעם חזן. דער עולם האט אים באטראכט, ווי ער שאקלט זיך, זאגט ווארט ביי ווארט, אפט פארטראכט ער זיך אויף א פאר מינוט און נעמט זיך ווידער צו די תפילות.

אין שול האט מען שוין דריי מאל אפגעדאוונט. דער רב האט געהייסן דעם שמש זיך צוהערן ווו דער בחורל האלט אין דאוונען. — ער האלט ערשט ביי די פרקי דזמרא. אין צווייטן הויז נעבן דער שול ווויינט א יידן, א הענדלער, וואס פלעגט פארן איבער די יאריד, האט קוים פארדינט אויף לעבן, אבער זייער א פרומער און ארנטלעכער מענטש — יונה לייב דעם געלנס, האט מען אים גערופן. מיטאג־צייט דערציילט ער בלומען זיין ווייב וועגן דעם בחורל, ווי לאנג ס׳נעמט ביי אים דאס דאוונען.

— איך וועל צוגיין אין שול זען, צי האט ער שוין געענדיקט דאוונען — זאגט יונה.

— אויב ער האָט שוין אָפגעדאוונט — זאָגט בלומע - בעט אים, ער זאָל מיט דיר גיין עסן מיטאָג.

יונה לייבע גייט צום בחור און פארבעט אים אויף מיטאָג.

— איך דאַנק אייך זייער — האָט שלום געזאָגט — איך עס נאָר איין מאָל אין טאָג, נאָך מעריב.

נאָך מעריב איז יונה געקומען רופן שלומען צום אָוונט־ברויט. נאָך דעם ווי ער האָט געמאַכט המוציא, האָט ער געבעטן מ׳זאָל אים געבן עסן, נאָר נישט קיין פלייש, ווייל פלייש עסט ער נאָר שבת און יום־טוב. יונה און בלומע האָבן אים זייער געבעטן ער זאָל בייַ זיי בלייבן שלאָפן. אָבער שלום איז אוועק שלאָפן אין שול.

דער עילוי

דער רב איז ממש ארויס פון די כלים, ווען ער האָט פאַרהערט שלומען: דאָס פופצן־יאָריקע יינגל קען פינף הונדערט בלאַט גמרא אויף אויסנווייניק, איז תופס מהרש״א, חושן משפט, יורה דעה און אנדערע ספרים, וועלכע ער האָט נאָך נישט געלערנט! ער האָט געמאַכט א קאָלאָסאלן רושם אויפן רב און אויף דעם איבעריקן עולם אין שול.

אין דער ישיבה איז ער געווען דער בעסטער תלמיד. דער ראש־ישיבה האָט אים זייער מקרב געווען. ער האָט אים פאַרגעלייגט צו זיין בייַ אים אויף קעסט און אויך א פלאַץ צום שלאָפן. ער האָט זיך אָבער פון דעם אלעם אנטזאָגט. פון יונהן האָט דער רב זיך דערוווסט, אז שלום פאַסט אלע טאָג. פלייש עסט ער נאָר שבת און יום־טוב, פראוועט אלע נאַכט „חצות״ און שבת רעדט ער נישט קיין דברי חול. די שענסטע בעלי בתים פון שטאָט האָבן אים פאַרגעלייגט עסן נישט קיין „טעג״ נאָר א גאנצע וואָך.

דער גאון

פארן געבן זיין תשובה די בעלי־בתים, האָט שלום געפרעגט דעם ראש־ישיבה, צי ס׳איז כדאי עסן ביי אזעלכע יידן, מכוח כשרות, און צי וועט עס פאר זיי נישט זיין שווער מאטעריעל. דעם ענטפער האָבן זיי באַקומען דורך דעם ראש־ישיבה — אַ פאַזיטיוון — אז ער איז מסכים ביי זיי צו עסן, אָבער נישט שלאָפן. שלום האָט זייער פראָטעסטירט, הלמאי מ׳רופט אים דער „למד־וואָוניק" און האָט געבעטן מ׳זאָל אים רופן מיט זיין נאָמען, שלום, אַז שום טיטול. זינט דאַן האָט מען אים געהרופן „דער גאון" — אַן זיין נאָמען.

אין אלע תפוצות ישראל האָבן יידן געהרעדט וועגן דעם יונגן גאון. א סך רייכע יידן האָבן באַזוכט דאָס שטעטל, געהרעדט וועגן אים מיטן ראש־ישיבה. פיל פון זיי זענען געווען רייכע מענטשן, האָבן פאַרגעלייגט דעם ראש־ישיבה ער זאָל מיט אים רעדן וועגן א שידוך. מ׳האָט אים צוגעזאָגט פיל נדן און אייביקע קעסט.

שלום האָט חתונה

יונה און זיין ווייב בלומע האָבן שלומען נישט אָפגעלאָזן פון זיך. א גאנצן חודש פלעגט ער קומען צו זיי אָפפאַסטן זיך. דאָס שטעטל האָט זיך געשעצט גליקלעך, וואָס ביי זיי געפינט זיך אזא גאון, אזא צדיק. צו זעכצן יאָר האָבן אים פיל פון די בעלי בתים געהרופן רבי שלום. דער ראש־ישיבה האָט געבעטן די בעלי בתים, אז שלום זאָל עסן נישט קיין „טעג", נאָר א וואָך — ס׳זאָל נישט זיין קיין פחיתות הכבוד פאר אזא גאון. ס׳האָבן זיך געפונען א סך יידן, וואָס האָבן אים, שלומען,

געוואלט געבן קעסט אפילו א גאנץ יאָר, נאָר שלום האָט עס נישט געוואלט.

אין משך פון דעם חודש, וואָס שלום האָט געגעסן ביי יונהן, האָט ער זיך צוגעקוקט צו חיה אסתר, זייער טאָכטער — די בת־יחידה. א שטילע, א רואיקע, א פרומע. אָפט האָט ער געטראכט וועגן איר, אָבער ער האָט גלייך פארטריבן אזעלכע מחשבות זרות — מ׳טאָר נישט!

צו זיבעצן יאָר האָט שלום באַקומען סמיכות אויף הוראה פון די גרעסטע גאונים. ציי אכצן יאָר האָט אים דער רב געזאָגט, אז ער דארף חתונה האָבן — „בן שמונה עשרה לחופה". שלום האָט געבעטן דעם ראש־ישיבה ער זאָל איבער־רעדן מיט יונהן, אז ער וויל חתונה האָבן מיט זיין טאָכטער. די זעלבע וואָך האָט מען געשריבן תנאים, געבראָכן טעלער און אין א חודש ארום האָט שלום מיט מזל חתונה געהאַט מיט חיה אסתרן. ער האָט אויפגעהערט עסן „וואָכן" און דער שווער האָט אים געגעבן א צימער ביי זיך אין דער דירה.

אזוי שטאַרבט אַ צדיק

שלום האָט נאָך דער חתונה געפירט דעם זעלבן ארט לעבן ווי פריער: פלעגט פאסטן אלע טאָג, „פראוען חצות", פלעגט פיל לערנען, וואָס האָט זיך שלעכט אָפגערופן אויף זיין געזונט. פון חודש צו חודש פלעגט ער ווערן שוואכער. אין א יאָר ארום נאָך דער חתונה האָט חיה אסתר אים מזכה געווען מיט א בן זכר.

דאָקטוירים האָבן שלומען פארבאָטן צו פאסטן יעדן טאָג. דער רב האָט אים געבעטן „לעבן ווי אלע מענטשן". ער האָט אויפגעהערט פאסטן, די נעכט איז ער געשלאָפן און זיין געזונט האָט זיך פיל פארבעסערט.

יום־כיפור צו כל נדרי איז ער אוועק אין שול, ער האָט

געזאָגט חיה אסתרן, אַז ער וועט די נאַכט בלייבן אין שול. נאָך נעילה האָט ער געבלאָזן שופר, געדאוונט מעריב מיט די איבעריקע מתפללים אין שול. נאָך מעריב זענען אלע געגאַנגען אין שול־הויף מקדש זיין די לבנה.

פלוצלונג האָט זיך דער עולם ארומגעזען, אז שלום איז נישט צווישן זיי. איינער פון די בעלי־בתים איז אַריין אין שול זען וואָס עס טוט זיך מיט אים. מ׳האָט אים געפונען אן אויסגעצויגענעם אויפן דיל: מוצאי יום כיפור אויסגעהויכט זיין הייליקע נשמה.

אזוי שטאַרבט א צדיק — האָבן די יידן מיט צער געזאָגט.

געבליבן איז די אומגליקלעכע אלמנה מיט איר יתומל — בערל. צו פינף יאָר האָט מען דאָס קינד אָפגעגעבן אין חדר. ער האָט נישט ארויסגעווויזן קיין איבעריקע פעאיקייטן — ער איז געווען ווי אלע קינדער, אָבער ער איז געווען זייער קלוג. וואָס עלטער ער איז געוואָרן האָט ער אלץ מער נישט געוואָלט לערנען, געהאט שלעכטע חברים, מ׳האָט געהאַט פון אים פיל צרות. צו דרייצן יאָר האָט אים זיין זיידע, יונה, געבראכט צו זיינעם א קרוב אין ווארשע, געבעטן אים רחמנות האָבן אויפן יתום און ווי עס איז אים אייגאָרדענען.

אין שטעטל האָט מען אים געוופן בערל דער יתום. ס׳איז פאר אלעמען געווען א חידוש, וואָס פון אזא פאַטער איז געבליבן אזא שלעכט קינד.

*

אין פיל יאָרן ארום האָב איך אים געטראפן אין אייגעם פון די שענסטע קור־ערטער פון דייטשלאנד — ווייסער הירש ביי דרעזדען. ער איז דאָן אלט געווען בערך דרייסיק יאָר.

אין סאנאטאָריום פון ד״ר לאמאן פלעגט מען צום סערווירטן

טיש פאר יעדן גאסט געבן אן אָפּגעדרוקטן צעטל פון אלע באַזוכער — מיטן פאמיליע־נאָמען און פון וועלכער מדינה און שטאָט ער שטאַמט. צווישן אלע פאַמיליעס האָב איך דערזען פאמיליע ווילִיצקי פון וואַרשע. איך האָב זיך דערמאָנט, אז אין שטעטל האָט געווינט א געוויסער גאון שלום ווילִיצקי. ער איז יונג געשטאָרבן, געלאָזן א יתום בערל. אין צעטל איז זיין נאָמען בערנארד. צי איז דאָס נישט בערל דער יתום? — האָב איך א טראכט געטאָן.

איך האָב אים אָפּגעזוכט, זיך פאר אים פאַרגעשטעלט — און איך האָב נישט געהאַט קיין טעות: דאָס איז בערל דער יתום. ער ווינט אין וואַרשע, ער איז א גרויסער פאבריקאַנט, אַ הויז־באַזיצער, ער איז פאַרהיראַט, האָט צוויי קינדער.

אין וואַרשע האָב איך אים שפּעטער אָפּט באַזוכט.

דער פּראָצענטניק...

יודע יאָשע, אַ ייִד פון אַ יאָר 50 מיט אַ קליין שוואַרץ בערדל, ערטערווייז באזילבערט. דאָס פנים מיט א יעזואיטישן שמייכל וויזט אויס פאַר אַ צוגעלאָזענעם מענטשל, אָבער אין תוך איז ער א פארדאָרבענער אכזר שאין כמוהו. ער איז א ווּכערניק, אַ בלוט־צאַפער, זיין קונדשאפט באַשטייט נאָר פון אָרעמעלייט.

די הלוואות זענען נישט גרעסער ווי 25 רובל אויף א וועקסל מיט א זיכערן זשיראַנט. די צינזן — 50 קאָפּיקעס א וואָך פון דער הלואה ווערט אַראָפגערעכנט צינזן פאַר צוויי חדשים פאָרויס, דאָס הייסט פיר רובל. און אזוי ארום באקומט דער אָרעמאן נאָר איין און צוואַנציק רובל, אָבער די פופציק קאָפּיקעס צינזן מוז דער בעל־חוב צאָלן א גאנץ יאָר — אפילו צוויי יאָר — דאן באקומט ער זיין וועקסל צוריק.

וועו יודע יאָשע רעדט מיט עמיצן, פאַרמאַכט ער דאָס לינקע אויג און מיטן רעכטן קוקט ער זייטיק. ער הערט נישט וואָס מען רעדט צו אים. יודע יאָשעס דירה געפינט זיך אין דער ארעמסטער יידישער געגנט. אין געסעלע זענען אלע הייזעס געדעקט מיט שטרוי. זיין גרויסע דריי־שטאָקיקע מויער מיט קראַמען אין בעסטן צענטער פון שטאָט פארדינגט ער. פון דעם דירה־געלט פארלעבט ער נישט קיין העלפט. קיין קינדער האָט ער נישט, א מוראדיקער קמצן. דעם ווייב ציילט ער צו דעם גראָשן.

אלתר דער מלמד

אלתר, דער מלמד, איז אַן אַרעמאַן אין זיבן פאַלעס, אַ מטופל מיט קינדער. אַ בר אורין, האָט ער געלערנט נאָר מיט פינף גמרא בחורים. אָבער שכר לימוד האָט נישט געקלעקט אויף דער הוצאה. זיין ווייב, אַ קראַנקע יידענע, האָט נישט געקענט אַרבעטן, קאָכן און זאָרגן פאַר די קינדער, האָט אלתר אַליין געטאָן די שטוב־ארבעט. דער געזונט־צושטאַנד פון זיין ווייב האָט זיך כסדר פארערגערט און דאָקטוירים האָבן איר געראטן צו פאָרן אין דער גובערניע זיך אָפרועון. ישראל גדליה דער אייבינדער א שכן פון אלתרן האָט אים געראטן נעמען ביי יודע יאָשען פינף און צוואנציק רובל אויף צינזן און ער וועט געבן זיין זשירע. יודע יאָשע האָט אויסגעצאָלט אלתרן איין און צוואנציק רובל לויט זיינע באַדינגונגען. ציפע לאה, אלתרס ווייב, איז מיט איר שוועסטער געפאָרן אין דער גובערניע. צוויי וואָכן נאָך דער אָפּעראציע איז ציפע לאה געשטאָרבן. אלתר האָט פינקטלעך געצאָלט די צינזן צו פופציק קאָפּיקעס א וואָך, פאר 10 חד־שים (צוזאמען מיט די צוויי חדשים, וועלכע יודע יאָשע האָט אראָפגערעכנט פון דער הלוואה). אזוי ארום האָט אלתר באצאָלט צינזן צוואנציק רובל. די פארבליבענע צוויי חדשים האָט אלתר נישט געקענט צאָלן. דער זשיראנט ישראל גדליה האָט זיך אנטזאגט צו צאָלן, נאָר פיל ארומרייסענישן איז יודע יאָשע געגאַנגען מיט אלתרן און ישראל גדליה צום רב האָבן אַ דין תורה.

דער רב, זייער אַ קלוגער מענטש, אויסהערנדיק די טענות פון ביידע צדדים האָט געפסקנט, אז יודע יאָשע מוז אומקערן אלתרן דאָס וועקסל צוזאמען מיט די צוואנציק רובל, וועלכע אלתרן דאָס וועקסל צוזאָמען מיט די צוואַנציק רובל, וועלכע דעם רבס באַשלוס.

די שריפה

אין א זומערדיקן פרימאָרגן איז אין א שמאָל יידיש געסל אויסגעבראכן א שריפה. דאָס פייער האָט איינגעשלונגען אלע הייזקעס מיט שטרוי געדעקטע דעכער. די איינווינער זענען קוים אַרויס מיטן לעבן. אַלע זענען געבליבן נאַקעט און באָרוועס. יודע יאָשעס דירה איז אויך אוועק מיטן פייער מיט זיין גאנץ פארמעגן: משכנות, מזומן געלט און וועקסלען א.א.וו. אצבע אלוקים, האָבן יידן געזאָגט. פֿון יעדן קישן, פון יעדן פּעלץ, לעפל רינט ארויס יידיש בלוט.

יודע יאָשע איז געבליבן ביי זיין מויער, אָבער דער גרעסטער טייל פון זיין פארמעגן איז אוועק מיטן פייער.

אינהאַלט

1. פשוטע אַבער גוטע יידן . . . . . 5.
2. דער משומד . . . . . 9.
3. אַלץ וואָס גלאָט טוט — איז צום גוטן . . . 13.
4. לא תרצח . . . . . 18.
5. אַ שמועס אין וואַגאָן . . . . . 22.
6. דער וואָס גיט לעבן — גיט צום לעבן . . . 26.
7. אברמל דער מלמד — דער מאָסקווער ספעקולאַנט . 30.
8. אַ ליבע . . . . . 34.
9. עזה כמות האהבה . . . . . 40.
10. אַ שמחה דורך טרערן . . . . . 44.
11. נדן . . . . . 48.
12. צוויי חברים — צוויי וועגן . . . . . 51.
13. דאָס פאַרליבטע פאָרל . . . . . 56.
14. אַ גוואישער ייד . . . . . 62.
15. שלים־שלים־מזל . . . . . 66.
16. דער יונגער קרבן פון צאַרישן טעראָר . . . 70.
17. צוויי פרילינגס . . . . . 76.
18. גאָט בלייבט נישט קיין בעל־חוב . . . . 79.
19. צוויי סדרים . . . . . 83.
20. אַ שלאַנג אויף צוויי פיס . . . . . 89.
21. געלעבט אין טעות . . . . . 91.
22. פאַרגעסן . . . . . 94.
23. דער אבי יתומים . . . . . 98.
24. דער פאַרשטערטער פסח . . . . . 103.

25. שכיב מרע . . . . . 109.
26. מרים . . . . . 112.
27. פאַרשפעטיקט . . . . . 115.
28. גאָט צו דאַנקן . . . . . 119.
29. דעם גורל וועסטו נישט איבעריאָגן . . . 127.
30. פאַרבלאָנדזשעט די יאָרצייט . . . . . 130.
31. דער רודף שלום . . . . . 133.
32. דער אינסטינקט צום לעבן . . . . . 136.
33. אַ שמועס צווישן אַ זקן און א יונגמאַן . . 139.
34. צוויי קינדער . . . . . 142.
35. אן אורח . . . . . 146.
36. ווער איז דער טאַטע? . . . . . 149.
37. געפלאַצט די לעצטע סטרונע . . . . 155.
38. נקמה געזומען . . . . . 160.
39. דער איידעם מיטן פעלץ . . . . . 166.
40. דער פריזיוו . . . . . 173.
41. אַ קרבן פון „תהילים־ייד" . . . . . 178.
42. בית אבות . . . . . 183.
43. דער „קאַזנאַטשיי" . . . . . 189.
44. דער שיינער פלאַץ איז גורם צו ליבע . . . 193.
45. גאָטס הילף קומט ווי אַן אויגנבליק . . . 197.
46. דער פאָטער — אַ פעטער . . . . . 201.
47. דער אומגליקלעכער מוצלח לייבע מאַקשינער . 206.
48. נחת און צרות . . . . . 210.
49. דער גליקלעכער פינאַל . . . . . 214.
50. „ברודער" און „שוועסטער" האָבן חתונה געהאַט . 219.
51. צוויי טייערע קרבנות אויפן מזבח פון ליבע . . 223.
52. שלום דער למד־וואָוניק און בערל דער יתום . 228.
53. דער פראָצענטניק . . . . . 234.